

**UNIA
EUROPEJSKA
W PROCESIE
ZRÓWNOWAŻONEGO
ROZWOJU
W WARUNKACH
PANDEMII COVID-19**

pod redakcją
Zofii Wysokińskiej
Janiny Witkowskiej

**UNIA
EUROPEJSKA
W PROCESIE
ZRÓWNOWAŻONEGO
ROZWOJU
W WARUNKACH
PANDEMII COVID-19**

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

**UNIA
EUROPEJSKA
W PROCESIE
ZRÓWNOWAŻONEGO
ROZWOJU
W WARUNKACH
PANDEMII COVID-19**

pod redakcją
**Zofii Wysokińskiej
Janiny Witkowskiej**

Zofia Wysokińska (ORCID: 0000-0002-8052-794X)
Janina Witkowska (ORCID: 0000-0002-8698-4623)
– Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny
Instytut Ekonomii, Katedra Gospodarki Światowej i Integracji Europejskiej
90-214 Łódź, ul. Rewolucji 1905 r. nr 41/43

RECENZENCI
Leszek Jasiński
Jarosław Kundera

REDAKTOR INICJUJĄCY
Beata Koźniewska

OPRACOWANIE REDAKCYJNE
Tomasz Ścianowski

SKŁAD I ŁAMANIE
AGENT PR

KOREKTA TECHNICZNA
Elżbieta Pich

PROJEKT OKŁADKI
Monika Rawska

© Copyright by Authors, Łódź 2022
© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2022

Publikacja dofinansowana przez Dziekana Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego

<https://doi.org/10.18778/8220-933-4>

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.10703.22.0.K

Ark. wyd. 11,5; ark. druk. 11,75

ISBN 978-83-8220-933-4
e-ISBN 978-83-8220-934-1

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-237 Łódź, ul. Jana Matejki 34A
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. 42 635 55 77

Spis treści

Wstęp	9
Rozdział I	
Unia Europejska w handlu międzynarodowym na drodze do zrównoważonej gospodarki cyfrowej w warunkach pandemii COVID-19 – Zofia Wysokińska	13
Wprowadzenie	13
1. Globalne skutki pandemii COVID-19 dla zrównoważonego rozwoju – prognoza ekspertów Międzynarodowego Funduszu Walutowego	15
2. Unia Europejska na drodze do realizacji Celów Zrównoważonego Rozwoju ONZ	19
3. Nowa zrównoważona, otwarta i asertywna polityka handlowa Unii Europejskiej	23
4. Wspieranie transformacji cyfrowej i handlu usługami	30
4.1. Główne trendy w handlu światowym w dobie pandemii COVID-19	32
4.2. Unia Europejska w globalnym handlu towarowym w dobie pandemii COVID-19	36
4.3. Handel zagraniczny Polski w dobie pandemii COVID-19	38
5. Program „Cyfrowa Europa” – Cyfrowy Kompas – <i>Digital Compass</i>	41
Aneks	52
Podsumowanie	55
Rozdział II	
Bezpośrednie inwestycje zagraniczne a równoważenie rozwoju Unii Europejskiej: aspekty ekologiczne – Janina Witkowska	65
Wprowadzenie	65
1. Zmiany w przepływach bezpośrednich inwestycji zagranicznych w gospodarce światowej i Unii Europejskiej w warunkach pandemii COVID-19	66
2. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne a równoważenie rozwoju w warunkach pandemii COVID-19	71
3. Rola bezpośrednich inwestycji zagranicznych w transformacji ekologicznej Unii Europejskiej	75

6 Spis treści

4. Polityka wobec inwestorów zagranicznych ukierunkowana na równoważenie rozwoju społeczno-gospodarczego w okresie postpandemicznym	83
4.1. Charakterystyka tradycyjnej polityki wobec inwestorów zagranicznych	83
4.2. Koncepcje zmian polityki wobec inwestorów zagranicznych w warunkach postpandemicznych	85
4.3. Polityka inwestycyjna Unii Europejskiej w warunkach wychodzenia z kryzysu pandemicznego	90
Podsumowanie	94

Rozdział III

Wyzwania dla nowej Wspólnej Polityki Rolnej w kontekście Zielonego Ładu oraz zrównoważonego rozwoju Europy w dobie pandemii COVID-19 – Anna Rydz-Żbikowska

99

Wprowadzenie	99
1. Sektor rolnictwa w Unii Europejskiej a Zielony Ład	100
2. Europejski Zielony Ład w świetle działań na rzecz zrównoważonego rolnictwa	103
3. Strategia „Od pola do stołu” jako kluczowy element Europejskiego Zielonego Ładu	110
3.1 Cele strategii „Od pola do stołu”	112
3.2. Umożliwienie transformacji gospodarki w świetle strategii „Od pola do stołu”	116
4. Nowa Wspólna Polityka Rolna UE 2021–2027 jako narzędzie dla realizacji Europejskiego Zielonego Ładu	117
5. Skutki pandemii COVID-19 dla rynku rolnego w Unii Europejskiej i w Polsce	120
Podsumowanie	125

Rozdział IV

Zrównoważony rozwój turystyki w dobie pandemii COVID-19 – przykład państw Bałkanów Zachodnich kandydujących do Unii Europejskiej – Radostaw Dziuba

129

Wprowadzenie	129
1. Polityka spójności w ramach S3 (strategii inteligentnych specjalizacji) Platform Unii Europejskiej – strategiczne podejście do rozwoju specjalizacji regionalnych	130
2. Zrównoważony rozwój turystyki – aspekty teoretyczne	135
3. Światowa branża turystyczna podczas kryzysu COVID-19	140
4. Branża turystyczna podczas pandemii COVID-19 w Unii Europejskiej	143
5. Państwa Bałkanów Zachodnich kandydujące do UE w dobie pandemii COVID-19 – przykład Czarnogóry	146
Podsumowanie	157

Rozdział V

Zmiany w polskim sektorze tekstylno-odzieżowym w warunkach pandemii COVID-19 w świetle polityk UE i jego perspektywy na przyszłość – Tomasz Czajkowski **163**

Wprowadzenie 163

1. Sektor tekstylno-odzieżowy w UE w dobie pandemii COVID-19 oraz powiązane z nim polityki 164

2. Sytuacja gospodarcza i geopolityczna oraz ich wpływ na sektor tekstylno-odzieżowy na świecie 167

3. Polski przemysł tekstylno-odzieżowy w czasie pandemii COVID-19 169

4. Perspektywy sektora tekstylno-odzieżowego w Polsce w świetle obecnej sytuacji geopolitycznej i gospodarczej 176

Podsumowanie 178

Zakończenie 183

Wstęp

Celem niniejszej książki jest przedstawienie skutków pandemii COVID-19 dla wybranych sektorów gospodarki światowej oraz gospodarki Unii Europejskiej (UE), takich jak handel międzynarodowy, przepływy bezpośrednich inwestycji zagranicznych, gospodarka żywnościowa, sektor usług turystycznych oraz przemysł tekstylny-odzieżowy.

Skutki pandemii COVID-19 okazały się bowiem dla wielu sektorów światowej i europejskiej gospodarki w ostatnich latach bardzo dotkliwe. Wskazują na to zarówno wyniki analiz i ocen ekspertów Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW) oraz UNCTAD jak i wnioski z raportów Komisji Europejskiej. Szczególnie istotna jest tu zwłaszcza najnowsza prognoza MFW ze stycznia 2022 r., według której światowa gospodarka i większość jej regionów rozpoczęły rok 2022 r. ze słabszą pozycją pod względem wzrostu gospodarczego, niż oczekiwano w roku 2021¹. Niesie to ze sobą wyzwania dla realizacji celów zrównoważonego rozwoju, zarówno na poziomie globalnym, jak i UE. Ten aspekt jest uwzględniony w niniejszej książce w odniesieniu do wskazanych powyżej obszarów badań.

Dane dotyczące światowego handlu towarami są jednak bardziej optymistyczne niż w przypadku wzrostu gospodarczego. Z danych Raportu UNCTAD z końca 2021 r. wynika bowiem, że w 2021 r. wartość światowego handlu towarami i usługami wzrosła o około 5,2 bln USD w stosunku do 2020 r. Raport z 9 grudnia 2021 wykazał, że wartość globalnego handlu towarami przekroczyła o 15% poziom sprzed pandemii COVID-19, ale w odniesieniu do sektora usług wyniki były słabsze, bowiem wartość tego handlu nie osiągnęła jeszcze poziomu sprzed pandemii.

1 World Economic Outlook Update, *Rising Caseloads, a Disrupted Recovery, and Higher Inflation*, International Monetary Fund, January 2022, Full Report, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/01/25/world-economic-outlook-update-january-2022> (dostęp: 07.02.2022); World Economic Outlook, *Recovery During a Pandemic. Health Concerns, Supply Disruptions, and Price Pressures*, International Monetary Fund, October 2021. Full Report, <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WEO/2021/October/English/text.ashx> (dostęp: 15.02.2022).

Dobre wyniki wzrostu intensywności handlu odnotowano natomiast w dobie pandemii w handlu elektronicznym w obu jego formach, tzn. *Business to Business* (B2B) oraz *Business to Customer* (B2C). Było to związane z intensywnym rozwojem gospodarki cyfrowej na poziomie europejskim, a zwłaszcza na poziomie globalnym.

W sferze globalnych przepływów bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ), podobnie jak i w innych obszarach powiązań międzynarodowych, w warunkach pandemii COVID-19 wystąpiły poważne zakłócenia. Przejawiło się to w spadku globalnych i regionalnych strumieni BIZ, w tym z i do UE. Jednocześnie realizacja ambitnych celów w odniesieniu do wdrażania zrównoważonego rozwoju w skali globalnej (SDG 2030), redukcji emisji gazów cieplarnianych, w tym celów UE stopniowego osiągnięcia neutralności klimatycznej oraz w zakresie inkluzywnej polityki społecznej wymagają zaangażowania zarówno podmiotów krajowych, jak i międzynarodowych korporacji. W tym kontekście zostały poddane analizie ekologiczne aspekty zachowań biznesu międzynarodowego w gospodarce UE. Dokonano również przeglądu nowych koncepcji polityki wobec inwestorów zagranicznych, ukierunkowanej na zwiększenie ich pozytywnego oddziaływania na proces równoważenia rozwoju UE.

Z Raportu opublikowanego w roku 2021 przez *Eurostat*, podsumowującego efekty osiągnięte przez Unię Europejską w zakresie realizacji *Celów Zrównoważonego Rozwoju* przyjętych do realizacji przez wszystkie kraje należące do ONZ do roku 2030 wynika, że w poddanym analizie 5 letnim okresie, Unia Europejska poczyniła postępy w realizacji większości tych celów. Dotyczy to zwłaszcza celów szczególnie istotnych, tzn. związanych z ograniczaniem ubóstwa i wykluczenia społecznego (cel 1) oraz z poprawą sytuacji zdrowotnej UE (cel 3). W obszarze natomiast dotyczącym gospodarki i rynku pracy (SDG 8) oraz kryzysu ekonomicznego, należy podkreślić, że pandemia COVID-19 przerwała osiągniętą poprawę obserwowaną od 2013 roku. Podobne skutki można zaobserwować w obszarach edukacji (SDG 4), zapewnieniu równości płci (SDG 5) oraz zmniejszenia innych nierówności (SDG 10).

Pandemia zagroziła realizacji Europejskiego Zielonego Ładu, a postępy w osiągnięciu neutralności klimatycznej do 2050 r. zostały znacznie zakłócone i zahamowane, niwecząc wcześniejsze wysiłki rządów i narodów. Zrównoważone systemy żywnościowe oraz rolnictwo ekologiczne są elementem spajającym zdrowie społeczeństw, ochronę środowiska oraz dobrą przyszłość naszej planety i dlatego są priorytetowym celem Europejskiego Zielonego Ładu, czyli unijnej strategii zrównoważonego wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu. Głównym celem Zielonego Ładu jest nie tylko aktywizacja gospodarki, ale przede wszystkim troska o środowisko, a co za tym idzie poprawa stanu zdrowia ludzi oraz jakości ich życia. Zrównoważony rozwój w kontekście systemów żywnościowych sprzyja ochronie środowiska, zdrowiu ludzkiemu i przynosi korzyści społeczne.

Jednym z sektorów gospodarki, który najbardziej ucierpiał podczas pandemii COVID-19, jest sektor turystyczny. Od początku pandemii COVID-19 zamknięto

w większości państw granicę dla turystów, co znacząco zmniejszyło wpływy z dochodów z turystyki do PKB. Szczególnie uderzyło to w państwa, w których jest wysoki udział dochodów z sektora turystycznego w PKB. Takimi państwami są kraje nadmorskie Bałkanów Zachodnich, włączone w realizację strategii inteligentnych specjalizacji S3 Unii Europejskiej w obszarze turystycznym. Wyróżniającym się państwem na tym tle jest Czarnogóra, która w ostatnich latach konsekwentnie realizuje proces akcesji do Unii Europejskiej.

W wyniku pandemii COVID-19 ucierpiał również przemysł tekstylny-odzieżowy. Firmy jednak zostały zmuszone do zmiany modeli biznesowych, do wprowadzenia do swojej działalności wielu innowacji, m.in. szerokiej gamy rozwiązań cyfrowych. Stało się tak m.in. ze względu na wprowadzane w wielu krajach tzw. lockdowny, jak również nowe przepisy dotyczące pracy zdalnej.

Książka adresowana jest do pracowników naukowych, doktorantów oraz studentów kierunków ekonomicznych uniwersytetów i szkół wyższych. Może być wykorzystana także przez środowisko biznesu i instytucje go wspierające do wypracowania nowych strategii biznesowych w zmieniającym się otoczeniu międzynarodowym.

Rozdział I

Unia Europejska w handlu międzynarodowym na drodze do zrównoważonej gospodarki cyfrowej w warunkach pandemii COVID-19

Zofia Wysokińska, prof. dr hab.

Katedra gospodarki Światowej i Integracji Europejskiej

Institut Ekonomii, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki

 <https://orcid.org/0000-0002-8052-794X>

Wprowadzenie

Skutki pandemii COVID-19 okazały się dla wielu sektorów światowej i europejskiej gospodarki w ostatnich latach bardzo dotkliwe. Wskazują na to zarówno wyniki analiz i ocen ekspertów Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW) oraz UNCTAD jak i wnioski z raportów Komisji Europejskiej. Szczególnie istotna jest tu zwłaszcza najnowsza prognoza MFW ze stycznia 2022 r.¹, według której światowa gospodarka i większość jej regionów rozpoczęły rok 2022 r. ze słabszą pozycją pod względem osiągniętego wskaźnika wzrostu gospodarczego niż oczekiwano w roku 2021².

Dane dotyczące światowego handlu towarami są jednak bardziej optymistyczne. Z danych Raportu UNCTAD z końca 2021 r. wynika bowiem, że w 2021 r. wartość światowego handlu towarami i usługami osiągnęła wzrost o około 5,2 bln USD w stosunku do 2020 r. Raport z 9 grudnia 2021 r. wykazał, że wartość globalnego

1 World Economic Outlook Update, *Rising Caseloads, a Disrupted Recovery, and Higher Inflation*, International Monetary Fund, January 2022, Full Report, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/01/25/world-economic-outlook-update-january-2022> (dostęp: 07.02.2022).

2 World Economic Outlook, *Recovery During a Pandemic. Health Concerns, Supply Disruptions, and Price Pressures*, International Monetary Fund, October 2021, Full Report, <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WEO/2021/October/English/text.ashx> (dostęp: 15.02.2022).

handlu towarami przekroczyła o 15% poziom sprzed pandemii COVID-19, ale w odniesieniu do sektora usług wyniki były słabsze, bowiem wartość tego handlu nie osiągnęła jeszcze poziomu sprzed pandemii.

Dobre wyniki wzrostu intensywności handlu odnotowano natomiast w dobie pandemii w handlu elektronicznym w obu jego formach, tzn. *Business to Business* (B2B) oraz *Business to Customer* (B2C). Było to związane z intensywnym rozwojem gospodarki cyfrowej na poziomie europejskim, a zwłaszcza na poziomie globalnym.

Z Raportu opublikowanego w roku 2021 przez *Eurostat*, podsumowującego efekty osiągnięte przez Unię Europejską w zakresie realizacji *Celów Zrównoważonego Rozwoju* przyjętych do realizacji przez wszystkie kraje należące do ONZ do roku 2030 wynika, że w poddanym analizie 5-letnim okresie Unia Europejska poczyniła postępy w realizacji większości tych celów. Dotyczy to zwłaszcza celów szczególnie istotnych, tzn. związanych z ograniczaniem ubóstwa i wykluczenia społecznego (cel 1) oraz z poprawą sytuacji zdrowotnej UE (cel 3). Natomiast w obszarze dotyczącym gospodarki i rynku pracy (SDG 8) oraz kryzysu ekonomicznego, należy podkreślić, że pandemia COVID-19 przerwała osiągniętą poprawę obserwowaną od 2013 roku. Podobne skutki można zaobserwować w obszarach edukacji (SDG 4), zapewnieniu równości płci (SDG 5) oraz zmniejszenia innych nierówności (SDG 10).

Celem niniejszego rozdziału jest próba odpowiedzi na pytania:

- 1) Jak pod względem struktury towarowej oraz w jakich kierunkach geograficznych rozwijał się handel międzynarodowy Unii Europejskiej na tle tendencji mających miejsce w gospodarce światowej w ostatnich 2 latach i w jakim stopniu był on odporny na skutki pandemii COVID-19?
- 2) Jak w Unii Europejskiej wyglądała realizacja ambitnych 17 celów zrównoważonego rozwoju (SDGs) w dobie negatywnych efektów pandemii, ale i nakładających się na okres 2–3 ostatnich lat pozytywnych wyników, osiąganych w procesie realizacji Strategii Zrównoważonego Rozwoju, w tym w kierunku cyrkularnej gospodarki cyfrowej?
- 3) W jakim stopniu ambitna droga do rozwoju gospodarki zarówno cyrkularnej jak i cyfrowej – w tym szczególnie dynamiczny rozwój handlu elektronicznego w ostatnich latach, przyczynia się do niwelowania negatywnych skutków pandemii COVID-19?

1. Globalne skutki pandemii COVID-19 dla zrównoważonego rozwoju – prognoza ekspertów Międzynarodowego Funduszu Walutowego

Według ekspertów Międzynarodowego Funduszu Walutowego, światowa gospodarka wchodzi w 2022 r. na słabszą pozycję niż oczekiwano wcześniej³. W związku z rozpowszechnieniem się nowego wariantu Omikron, wywołującego chorobę COVID-19, kraje ponownie wprowadziły ograniczenia mobilności. Rosnące ceny energii i zakłócenia w dostawach doprowadziły do większej inflacji niż oczekiwano, zwłaszcza w Stanach Zjednoczonych oraz w wielu gospodarkach wschodzących i rozwijających się. Utrzymujące się ograniczenia rozwoju sektora nieruchomości w Chinach i wolniejsze niż oczekiwano ożywienie konsumpcji prywatnej mają również wpływ na pogorszenie się tendencji wzrostu gospodarczego.

Oczekuje się, że globalny wzrost zmniejszy się z 5,9% w 2021 r. do 4,4% w 2022 r. – o pół punktu procentowego mniej niż wskazywano w październikowym *World Economic Outlook* (WEO), w dużej mierze odzwierciedlając prognozowane obniżki w dwóch największych gospodarkach – Chin i USA.

W Chinach, wywołane pandemią zakłócenia związane z polityką zerowej tolerancji COVID-19 i przedłużający się stres finansowy wśród deweloperów spowodowały obniżenie oceny o 0,8 punktu procentowego. Oczekuje się, że globalny wzrost zwolni do 3,8% w 2023 r. Choć jest to wynik o 0,2 punktu procentowego wyższy niż w poprzedniej październikowej prognozie, to aktualizacja w dużej mierze odzwierciedla problemy związane z zakłóceniami wzrostu gospodarczego w drugiej połowie 2022 r.

Prognoza jest uzależniona od tego, na ile niekorzystne skutki zdrowotne spadną do niskiego poziomu w większości krajów do końca 2022 r., przy założeniu, że wskaźniki szczepień poprawią się na całym świecie, a terapie staną się bardziej skuteczne. Oczekuje się, że podwyższona inflacja utrzyma się dłużej niż przewidziano w październikowym *World Economic Outlook* – WEO, przy występujących ciągłych zakłóceniach łańcuchów dostaw i przy wysokich cenach energii w 2022 r. Zakłada się jednak, że inflacja powinna stopniowo spadać wraz z zanikiem nierównowagi między podażą a popytem w 2022 r. i wdrażaniem skutecznej polityki pieniężnej w największych gospodarkach.

3 World Economic Outlook: *Rising Caseloads, a Disrupted Recovery, and Higher Inflation*; International Monetary Fund, January 2022, Full Report, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/01/25/world-economic-outlook-update-january-2022> (dostęp: 07.02.2022); World Economic Outlook, *Recovery During a Pandemic. Health Concerns, Supply Disruptions, and Price Pressures*, International Monetary Fund, October 2021, Full Report, <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WEO/2021/October/English/text.ashx> (dostęp: 15.02.2022).

Pojawienie się nowych wariantów wirusa, wywołującego chorobę COVID-19, może przedłużyć pandemię i wywołać ponowne zakłócenia gospodarcze. Co więcej, zakłócenia łańcuchów dostaw, zmienność cen energii i lokalna presja płacowa oznaczają, że niepewność co do inflacji i ścieżek polityki jest wysoka. Gdy gospodarki zaawansowane gospodarczo podnoszą znacząco stopy procentowe, mogą pojawiać się zagrożenia dla stabilności finansowej oraz przepływów kapitału, walut gospodarek wschodzących i rozwijających się – zwłaszcza w sytuacji, gdy poziom zadłużenia znacznie wzrósł w ciągu ostatnich dwóch lat.

Inne globalne zagrożenia mogą się ujawnić, ponieważ napięcia geopolityczne pozostają wysokie, a trwający kryzys klimatyczny oznacza, że zwiększa się prawdopodobieństwo poważnych klęsk żywiołowych. Ponieważ pandemia wciąż się utrzymuje, dążenie do skutecznej globalnej strategii zdrowotnej jest ważniejsze niż kiedykolwiek.

Ogólnoświatowy dostęp do szczepionek, testów i terapii jest niezbędny, aby zmniejszyć ryzyko pojawienia się kolejnych niebezpiecznych wariantów wirusa wywołującego COVID-19. Wymaga to bardziej lepszych krajowych systemów dostaw i bardziej sprawiedliwej dystrybucji międzynarodowej. Polityka pieniężna w wielu krajach będzie musiała kontynuować zawężanie ścieżki, aby ograniczyć presję inflacyjną, podczas gdy polityka fiskalna – działając w bardziej ograniczonym polu niż wcześniej – będzie musiała traktować szczególnie priorytetowo wydatki zdrowotne i socjalne, skupiając wsparcie na sektorach najbardziej dotkniętych skutkami pandemii. W tym kontekście współpraca międzynarodowa będzie miała zasadnicze znaczenie dla zapewnienia płynności operacji płatniczych i przyspieszenia, w razie potrzeby, uporządkowanej restrukturyzacji zadłużenia. Inwestowanie w politykę klimatyczną jest nadal konieczne, aby zmniejszyć ryzyko katastrofalnych skutków zmiany klimatu.

Tab. 1.1 prezentuje przegląd najnowszych prognoz ekspertów Międzynarodowego Funduszu Walutowego, zaprezentowanych w *World Economic Outlook* opublikowanym w styczniu 2022 r.

Tab. 1.1. Przegląd prognoz *World Economic Outlook* – IMF, zmiana procentowa (o ile nie wskazano inaczej)

	Rok do roku					4 kw. do 4 kw. ^(b)					
	Wartość szacunkowa		Projekcje			Różnica w stosunku Projekcji WEO z października 2021 ^(a)		Wartość szacunkowa		Projekcje	
	2020	2021	2022	2023	2022	2023	2021	2022	2023		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
Światowa produkcja	-3,1	5,9	4,4	3,8	-0,5	0,2	4,2	3,9	3,4		
Kraje rozwinięte	-4,5	5,0	3,9	2,6	-0,6	0,4	4,4	3,5	1,8		

Tab. 1.1 (cd.)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Światowy wzrost oparty na rynkowych kursach wymiany	-3,5	5,6	4,2	3,4	-0,5	0,3	4,2	3,9	2,8
Unia Europejska	-5,9	5,2	4,0	2,8	-0,4	0,5	4,9	3,5	1,9
Bliski Wschód i Afryka Północna.	-3,2	4,1	4,4	3,4	0,3	-0,1
Rynki wschodzące i gospodarki o średnich dochodach	-2,2	6,8	4,8	4,6	-0,3	0,0	4,0	4,3	4,8
Kraje rozwijające się o niskich dochodach	0,1	3,1	5,3	5,5	0,0	0,0
Wolumen handlu światowego (towary i usługi)^(f)	-8,2	9,3	6,0	4,9	-0,7	0,4
Kraje rozwinięte	-9,0	8,3	6,2	4,6	-0,7	0,6
Rynki wschodzące i gospodarki rozwijające się	-6,7	11,1	5,7	5,4	-0,7	0,0
Ceny towarów (USD)									
Ropa naftowa ^(g)	-32,7	67,3	11,9	-7,8	13,7	-2,8	79,2	-4,7	-6,8
Inne niż paliwo (średnia oparta na wagach światowego importu towarów)	6,7	26,7	3,1	-1,9	4,0	-0,4	17,2	1,5	-1,6
Ceny detaliczne									
Kraje rozwinięte ^(h)	0,7	3,1	3,9	2,1	1,6	0,2	4,8	2,8	2,0
Rynki wschodzące i gospodarki rozwijające się ⁽ⁱ⁾	5,1	5,7	5,9	4,7	1,0	0,4	5,9	5,1	4,3

Uwaga: Zakłada się, że rzeczywiste efektywne kursy wymiany pozostaną na stałym poziomie z okresu od 10 grudnia 2021 r. do 7 stycznia 2022 r. Gospodarki uszeregowano według o ich wielkości. Zagregowane dane kwartalne są korygowane sezonowo. WEO = *World Economic Outlook*.

- (a) Różnica na podstawie zaokrąglonych danych dla bieżącej prognozy WEO i prognozy z października 2021 r. Kraje, których prognozy zostały zaktualizowane w stosunku do prognoz WEO z października 2021 r., odpowiadają za około 90 proc. światowego PKB mierzonego według wag parytetu siły nabywczej.
- (b) W przypadku produkcji światowej kwartalne szacunki i prognozy stanowią około 90 procent rocznej produkcji światowej według wag parytetu siły nabywczej. W przypadku rynków wschodzących i gospodarek rozwijających się kwartalne szacunki i prognozy obejmują

- około 80 procent rocznej produkcji rynków wschodzących i gospodarek rozwijających się według wag parytetu siły nabywczej.
- (c) Nie obejmuje Grupy Siedmiu (Kanada, Francja, Niemcy, Włochy, Japonia, Wielka Brytania, Stany Zjednoczone) oraz krajów strefy euro.
 - (d) W przypadku Indii dane i prognozy są prezentowane na podstawie roku obrotowego, przy czym rok obrotowy 2021/2022 rozpoczyna się w kwietniu 2021 r. W przypadku aktualizacji WEO ze stycznia 2022 r. prognozy wzrostu w Indiach wynoszą 8,7% w 2022 r. i 6,6% w 2023 r. w oparciu o rok kalendarzowy. Wpływ wariantu Omikron ujęto w tabeli w kolumnie dla 2021 roku.
 - (e) Indonezja, Malezja, Filipiny, Tajlandia, Wietnam.
 - (f) Prosta średnia stóp wzrostu wolumenów eksportu i importu (towary i usługi).
 - (g) Prosta średnia cen ropy UK Brent, Dubai Fateh i West Texas Intermediate. Średnia cena baryłki ropy wynosiła 69,07 USD w 2021 r.; zakładana cena, oparta na rynkach terminowych (stan na 10 stycznia 2022 r.), wynosi 77,31 USD w 2022 r. i 71,29 USD w 2023 r.
 - (h) Stopa inflacji dla strefy euro wynosi 3,0% w 2022 i 1,7% w 2023, dla Japonii 0,7% w 2022 i 2023, a dla Stanów Zjednoczonych odpowiednio 5,9% w 2022 i 2,7% w 2023.
 - (i) Nie obejmuje Wenezueli.

Źródło: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/01/25/world-economic-outlook-update-january-2022> (dostęp: 07.02.2022).

2. Unia Europejska na drodze do realizacji Celów Zrównoważonego Rozwoju ONZ

W ramach Światowej Organizacji Handlu (World Trade Organization – WTO) cele związane z ochroną środowiska zostały zapisane już w Porozumieniu z Marrakezu, które ustanowiło WTO w roku 1994 i obok głównego celu WTO, którym jest zmniejszenie barier handlowych i wyeliminowanie dyskryminującego traktowania w międzynarodowych stosunkach handlowych, stanowią istotny cel uzupełniający, który, zwłaszcza w ostatnich latach, wraz z dążeniem do realizacji ambitnych celów zrównoważonego rozwoju (Sustainable Development Goals – SDG ONZ), nabrał szczególnego znaczenia⁴.

Zarówno bowiem WTO, jak i Organizacja Narodów Zjednoczonych – ONZ, w ramach programu ukierunkowanego na zrównoważony rozwój i na ochronę środowiska – United Nations Environmental Program (UNEP), prowadzą nadal międzynarodowy dialog na temat handlu i kwestii środowiskowych.

Zarządzanie środowiskiem jest stale kluczowym czynnikiem napędzającym osiągnięcie zrównoważonego rozwoju. W zglobalizowanym świecie zagrożenia środowiskowe wymagają skutecznych reakcji, które promują największe wartości, takie jak pokój, sprawiedliwość, rozwój oraz przestrzeganie zasad i praw środowiskowych oraz praw człowieka.

⁴ https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/envir_e.htm (dostęp: 25.05.2020).

Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ) promuje *zarządzanie środowiskiem* – w tym zasady, polityki i instytucje, które kształtują interakcje ludzi ze środowiskiem. Budując solidne systemy zarządzania dąży do ochrony środowiska i poszanowania praw człowieka oraz do osiągnięcia wszystkich 17 celów zrównoważonego rozwoju (*Sustainable Development Goals* – SDGs) opracowanych na lata 2016–2030⁵.

W roku 2021 Eurostat opublikował Raport, pt. *Sustainable Development in the European Union – Monitoring Report on progress towards the SDGs in an EU context – 2021 edition*⁶, podsumowujący efekty uzyskane przez Unię Europejską w realizacji większości z 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju ONZ, zobowiązujących wszystkie kraje członkowskie ONZ do ich osiągnięcia w latach 2016–2030.

Poniżej (rys. 1.1) zamieszczony został oryginalny wykres z wyżej wymienionego Raportu, prezentujący przegląd wyników osiągniętych w procesie dotychczasowej realizacji Celów Zrównoważonego Rozwoju przez Unię Europejską (w okresie ostatnich badanych 5 lat).

W rozdziale podsumowującym końcowe rezultaty, zaprezentowane w raporcie Eurostatu średnie wyniki, dotyczące uzyskanych wskaźników, zostały wykorzystywane do uszeregowania SDGs zgodnie z stopniem ich osiągania. Aby obliczyć średnie z wskaźników 5-letnich, określono najpierw punktację dla każdego wskaźnika, odzwierciedlającą jego ocenę krótkoterminową (w każdym z kolejnych pięciu lat)⁷. Wskaźniki, dla których nie można było ocenić trendów (np. z powodu niewystarczających szeregów czasowych), nie zostały wzięte pod uwagę. Udział ocenianych wskaźników (z symbolem „strzałki”) musiał wynosić co najmniej 75%, aby można było obliczyć wynik sumaryczny; poniżej tego progu dostępne wskaźniki uważano za niewystarczające do obliczenia istotnego średniego wyniku na poziomie celu. Miało to miejsce w przypadku dwóch celów (SDG 6 i SDG 14).

Z niniejszego Raportu wynika, że w ciągu badanego pięcioletniego okresu UE poczyniła postępy w realizacji większości Celów Zrównoważonego Rozwoju. Postęp w osiąganiu niektórych z nich był szybszy niż w przypadku innych, a w niektórych obszarach miało również miejsce całkowite odejście od realizacji danego celu. Należy również zauważyć, że wiele wskaźników realizacji celów odnosi się tylko do okresu sprzed pandemii COVID-19. Bardziej szczegółowy opis trendów poszczególnych wskaźników znajduje się w 17 rozdziałach tematycznych

5 Szerzej na ten temat, patrz: Z. Wysokińska, J. Witkowska, *Unia Europejska w gospodarce światowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2021, Rozdział II, s. 47–50.

6 *Sustainable Development in the European Union – Monitoring Report on progress towards the SDGs in an EU context*, 2021 edition, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/12878705/KS-03-21-096-EN-N.pdf/8f9812e6-1aaa-7823-928f-03d8dd74df4f?t=1623741433852> (dostęp: 02.02.2022).

7 *Sustainable Development in the European Union – Monitoring report on progress towards the SDGs in an EU context*, 2021 edition; sposób monitorowania postępów w realizacji poszczególnych celów określono w oparciu o metodę wyjaśnioną we wstępie (patrz strona 29 niniejszego Raportu). Szczegółowe omówienie metodologii zastosowanej punktacji znajduje się w Aneksie III Raportu, s. 399–403.

niniejszego Raportu. Jak pokazuje rys. 1.1, w ciągu ostatnich pięciu lat UE poczyniła znaczne postępy w zakresie wspierania pokoju i bezpieczeństwa osobistego, dostępu do wymiaru sprawiedliwości i zwiększenia zaufania do instytucji (cel 16). Odnotowano również znaczący postęp w ograniczaniu ubóstwa i wykluczenia społecznego (cel 1) oraz w poprawie sytuacji zdrowotnej w państwach UE (cel 3). Jednak ze względu na opóźnienie czasowe odpowiednich wskaźników, ocena dwóch celów dotyczących ubóstwa (cel 1) i zdrowia (cel 3) nadal odnosi się tylko do okresu do 2019 r., a zatem nie odzwierciedla wpływu pandemii COVID-19. Na trudności w osiągnięciu pozostałych celów w pewnym stopniu wpłynęła już pandemia COVID-19, która wyraźnie spowolniła postęp w ich osiągnięciu. W obszarze gospodarki i rynku pracy (SDG 8) pandemia COVID-19 przerwała proces systematycznej poprawy obserwowanej od 2013 roku. Podobne skutki można zaobserwować w obszarach edukacji (SDG 4), zapewnieniu równości płci (SDG 5) oraz zmniejszenia innych nierówności (SDG 10), jak również w osiągnięciu globalnego partnerstwa (SDG 17), gdzie dane z 2020 r. pokazują wyraźne pogorszenie dla poszczególnych wskaźników.

Podsumowanie skutków pandemii COVID-19 dla realizacji SDGs w Unii Europejskiej

Poprzednie edycje raportu *Eurostatu* monitorującego realizację SDGs wykazały, że nawet przed pandemią COVID-19 postęp w realizacji celów zrównoważonego rozwoju w UE był nierówny a niektóre obszary UE wymagały bardziej skoncentrowanej uwagi w odniesieniu do podejmowanych działań. Pandemia sprawiła, że osiągnięcie Agendy 2030 i celów zrównoważonego rozwoju stało się dużym wyzwaniem, zarówno dla UE, jak i dla całego świata.

Zwiększona śmiertelność i konsekwencje zdrowotne COVID-19 są najbardziej oczywistymi negatywnymi skutkami pandemii, podczas gdy stopień innych negatywnych skutków społecznych jest jeszcze nie do końca rozpoznany. Instrumenty blokujące rozprzestrzenianie się wirusa negatywnie wpłynęły na gospodarkę i rynek pracy UE, co z kolei wywierało dodatkową presję na słabsze grupy społeczne. Chociaż widoczny jest pewien pozytywny wpływ na zmniejszenie zużycia energii elektrycznej i emisji CO₂ (ze spalania paliw kopalnych), możliwe jest, że te krótkoterminowe trendy są tymczasowe i wzorce konsumpcji powrócą do poziomów sprzed kryzysu spowodowanego pandemią. Należy jednak podkreślić, że długoterminowy negatywny wpływ pandemii COVID-19 na gospodarkę UE, rynek pracy, edukację i ubóstwo, a także na kwestie środowiskowe był znaczący.

Rys. 1.1. Przegląd działań UE zmierzających do osiągnięcia Celów Zrównoważonego rozwoju (SDGs) na przestrzeni ostatnich 5 lat, 2021 (dane obejmują głównie lata 2014–2019 lub 2015–2020)

Źródło: *Sustainable development in the European Union – Overview of progress towards the SDGs in an EU context* (2021 edition) (europa.eu), <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/4031688/12878925/KS-03-21-097-EN-N.pdf/c7d90bf7-c3ae-00b5-7804-80526931036b?t=1623827181153>, s. 5.

3. Nowa zrównoważona, otwarta i asertywna polityka handlowa Unii Europejskiej

Komisja Europejska (KE) opublikowała 18.02.2021 r. dokument prezentujący nową zrównoważoną, otwartą i asertywną politykę handlową Unii Europejskiej⁸.

W dokumencie tym KE postrzega zrównoważony rozwój jako element koniecznej zielonej transformacji gospodarek, co będzie musiało znaleźć odzwierciedlenie w pracach na poziomie globalnym, czyli Światowej Organizacji Handlu (World Trade Organization – WTO) na wszystkich płaszczyznach jak i na poziomie innych organizacji zajmujących się handlem.

UE współpracuje również z poszczególnymi członkami WTO, realizując równoległe inicjatywy środowiskowe związane z gospodarką o obiegu zamkniętym. WTO ma również do odegrania istotną rolę we wspieraniu celów zrównoważonego rozwoju, dotyczących godnej pracy i równouprawnienia płci, które to cele są niezwykle ważne zarówno poza UE, jak i w jej granicach. W odniesieniu do godnej pracy WTO wspiera bowiem analizę i wymianę doświadczeń na temat tego, w jaki sposób polityka handlowa może przyczynić się do rozwoju społecznego, w jaki sposób silniejsza ochrona praw pracowniczych wpływa korzystnie na wzrost i rozwój oraz w jaki sposób zapewnić, aby – zarówno w UE, jak i poza jej granicami – korzyści z liberalizacji handlu docierały do wszystkich pracowników i społeczności znajdujących się w trudnej sytuacji. Działanie to można wspierać poprzez dalszą i bardziej aktywną współpracę między WTO a Międzynarodową Organizacją Pracy.

UE podejmuje również współpracę międzynarodową w celu dalszego włączenia tego socjalnego wymiaru globalizacji do prac WTO. Jeżeli chodzi o równouprawnienie płci, UE może odgrywać wiodącą rolę w zwiększaniu świadomości na temat tego, jak istotne jest zagwarantowanie, aby podejście uwzględniające problematykę równości płci było głównym elementem polityki handlowej, poprzez inicjatywy takie jak deklaracja podjęta w ramach konferencji ministerialnej WTO w Buenos Aires w grudniu 2017 r. w sprawie handlu i upodmiotowienia ekonomicznego kobiet⁹.

UE zamierza również nadać szczególny priorytet zaangażowaniu w dialog z państwami afrykańskimi na temat programu reform WTO. Wspiera zwłaszcza intensywnie proces budowy Afrykańskiej Kontynentalnej Strefy Wolnego Handlu.

8 Opracowano na podstawie: *Trade Policy Review – An Open, Sustainable and Assertive Trade Policy*, Publications Office of the European Union, Luxembourg 2021, https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2021/april/tradoc_159541.0270_EN_05.pdf (dostęp: 15.02.2022); zobacz też: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_645 (dostęp: 10.02.2022).

9 Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 23 października 2020 r. w sprawie równouprawnienia płci w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa UE, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020IP0286&from=PL> (dostęp: 03.02.2022).

W tym kontekście UE podtrzymuje swoje poparcie dla uzyskania przez Unię Afrykańską statusu obserwatora w odpowiednich organach WTO.

KE zapewnia, że będzie nadal angażować się w dyskusje z Chinami i Indiami na temat poszczególnych aspektów programu reform WTO. PKB na mieszkańca Chin wzrósł dziesięciokrotnie od czasu ich przystąpienia do WTO. Państwo to stało się też największym eksporterem w ramach WTO w ciągu zaledwie dwóch dekad¹⁰.

W obliczu nowych wyzwań wewnętrznych i zewnętrznych, a w szczególności nowego, bardziej zrównoważonego modelu rozwoju wyznaczonego w ramach Strategii UE *Europejski Zielony Ład* oraz przez europejską strategię cyfrową, KE uważa, że istnieje potrzeba nowego podejścia do polityki handlowej – takiej, która będzie wspierać osiąganie celów polityki wewnętrznej i zewnętrznej oraz promować bardziej zrównoważony rozwój zgodnie z zobowiązaniem do osiągnięcia do roku 2030 celów zrównoważonego rozwoju ONZ (Sustainable Development Goals – SDGs).

Istotnym zadaniem polityki handlowej jest również odegranie pozytywnej roli w procesie wychodzenia z pandemii COVID-19 oraz w procesie budowy ekologicznej i cyfrowej transformacji gospodarki europejskiej.

Obecnie rośnie globalna niepewność napędzana przez napięcia polityczne i geoeconomiczne. Globalizacja, rozwój technologiczny i tworzenie globalnych łańcuchów wartości mają dychotomiczny wpływ na gospodarki i społeczeństwa. Z jednej strony doprowadziły one do ogromnego wzrostu wydajności pracy, stymulując trwałą, opartą na handlu wzrost gospodarczy w wielu częściach świata. Przyczyniło się to do wydobycia milionów ludzi z ubóstwa. Z drugiej strony, zmiany te miały niekiedy silny efekt zakłócający, prowadząc do narastania nierówności dochodowych i pozostawiając niektóre jednostki i społeczności w tyle. To, co miało być przejściowymi kosztami dostosowania, czasami przeradzało się w trwałe obniżenie poziomu życia, możliwości zatrudnienia lub płac i innych warunków pracy. W wielu przypadkach uważa się, że rządy w niewystarczającym stopniu reagowały na dostosowania gospodarcze i niedostatecznie łagodziły ich negatywne skutki¹¹. To spowodowało, że pojawiły się głosy wzywające do deglobalizacji i coraz częściej dochodzi do partykularnych i izolacjonistycznych reakcji.

10 Opracowano na podstawie: *Trade Policy Review-An Open, Sustainable and Assertive Trade Policy*, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM(2021) 66 final, Annex – document 2, Brussels, 18.2.2021, s. 1–10, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:5bf4e9d0-71d2-11eb-9ac9-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_2&format=PDF (dostęp: 03.02.2022).

11 Na poziomie UE Europejski Fundusz Dostosowania do Globalizacji przyczynia się do łagodzenia kosztów takich dostosowań; por.: Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1309/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Dostosowania do Globalizacji (2014–2020) i uchylenia rozporządzenia (WE) nr 1927/2006. Obecnie uchwalane jest nowe rozporządzenie, które umożliwi Funduszowi dalsze wspieranie pracowników i osoby, które straciły pracę, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM:1702_1 (dostęp: 17.02.2022).

Szybki wzrost znaczenia Chin, wykazujących globalne ambicje i realizujących odrębny model państwowo-kapitalistyczny, zasadniczo zmienił światowy porządek gospodarczy i polityczny. Sytuacja ta stanowi coraz większe wyzwanie dla ugruntowanego globalnego systemu zarządzania gospodarczego i ma wpływ na zapewnienie równych szans przedsiębiorstwom europejskim, które konkurują na poziomie globalnym i krajowym¹².

Przyspieszenie zmiany klimatu, utrata różnorodności biologicznej i degradacja środowiska, w połączeniu z namacalnymi przykładami ich niszczących skutków, doprowadziły do uznania zielonej transformacji za decydujący cel naszych czasów.

Europejski Zielony Ład jako nowa strategia zrównoważonego rozwoju UE ułatwia zmianę polityki gospodarczej, aby lepiej odpowiadała wyzwaniom XXI wieku. Jej nadrzędnym celem jest transformacja w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu, zrównoważonej środowiskowo, zasobooszczędnej i odpornej do 2050 r., z ambicją zmniejszenia emisji gazów cieplarnianych o co najmniej 55% do 2030 r., a także ochrony, zachowania i wzbogacenia kapitału naturalnego UE. Jako taka, strategia ta ma być siłą napędową wzrostu konkurencyjności prowadząc do stopniowej, lecz głębokiej transformacji gospodarek krajów członkowskich, co z kolei będzie miało duży wpływ na strukturę handlu.

Zielona transformacja musi iść w parze ze sprawiedliwością społeczną. W wielu częściach świata w globalnych łańcuchach dostaw utrzymuje się poważny deficyt godnej pracy¹³, od poważnych naruszeń wolności zrzeszania się po złe warunki pracy¹⁴. Pozbawianie pracowników ich podstawowych praw wywiera presję powodującą pogorszenie warunków socjalnych na całym świecie i podsyca rozczarowanie ludzi globalizacją i otwartym handlem.

Transformacja cyfrowa jest nie tylko kluczowym czynnikiem umożliwiającym zrównoważony rozwój. W świetle wkraczania Europy w dekadę cyfrową, wsparcie jej transformacji w tym kierunku jest priorytetem zarówno na szczeblu polityki wewnętrznej, jak i zewnętrznej, w tym dla polityki handlowej i jej instrumentów¹⁵.

12 Wyzwanie to jest szczególnie widoczne w obszarze sektorów energochłonnych, a w szczególności przemysłu stalowego, w którego przypadku niezbędne są rozwiązania globalne, aby wyeliminować ogromne nierówności na rynku światowym, które mają negatywny wpływ na przedsiębiorstwa europejskie i zagrażają udanej zielonej transformacji tego ekosystemu.

13 Według szacunków Międzynarodowej Organizacji Pracy (MOP) w dalszym ciągu około 25 mln osób pada ofiarą pracy przymusowej, a 152 mln – pracy dzieci, zaś 2,78 mln pracowników na całym świecie umiera co roku z powodu wypadków lub chorób związanych z pracą. Zobacz: *Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage*, ILO, https://www.ilo.org/global/publications/books/WCMS_575479/lang--en/index.htm (dostęp: 17.02.2022) oraz *Global Estimates of Child Labour*, ILO, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/publication/wcms_575499.pdf (dostęp: 17.02.2022).

14 *Promote Decent Work Worldwide Responsible Global Value Chains for a Fair, Sustainable and Resilient Recovery from the COVID-19 Crisis*, Commission Staff Working Document, European Commission, Brussels, 20.10.2020, SWD (2020) 235, final, <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=23131&langId=en> (dostęp: 17.02.2022).

15 Szerzej na ten temat: Z. Wysokińska, J. Witkowska, *Unia Europejska w gospodarce światowej*, s. 102–122 oraz 128–133.

Równocześnie charakter handlu systematycznie się zmienia. Będzie on w przyszłości w większym stopniu oparty na innowacjach, wspieranych przez ochronę własności intelektualnej, a handel usługami i produktami opartymi na poszanowaniu praw własności intelektualnej będzie odgrywał coraz większą rolę w porównaniu z tradycyjnym handlem towarami¹⁶. Usługi bowiem wnoszą nie tylko bezpośredni wkład do łańcucha wartości (usługi finansowe, telekomunikacja, IT, transport i logistyka), ale – co często jest nawet ważniejsze – są włączane do wytwarzanych produktów. Serwicyzacja gospodarki i rozwój technologii cyfrowych przyczyniają się do powstania dobrze płatnych i wysokiej jakości miejsc pracy i napędzają wzrost gospodarczy¹⁷.

Pandemia COVID-19 przyspieszyła te zmiany, stwarzając jednocześnie własne wyzwania, ujawniając również ryzyko załamania się globalnej współpracy i wzajemnego zaufania. Wywołała bowiem pytania dotyczące wyboru właściwych kierunków polityki z punktu widzenia zapewnienia strategicznych rezerw i zdolności produkcyjnych. Pandemia pokazała ponadto znaczenie rozszerzenia produkcji produktów zdrowotnych w sytuacji kryzysowej oraz potrzebę współpracy w celu zapewnienia sprawiedliwego dostępu do nich bardziej narażonym grupom ludności. Co więcej, doprowadziła do znacznego zwiększenia wsparcia i zaangażowania rządów w gospodarkę, co jest konieczne dla ratowania wystarczająco silnych przedsiębiorstw i ochrony miejsc pracy.

Ponadto należy wziąć pod uwagę perspektywy gospodarcze na całym świecie. UE jest i pozostanie światową potęgą gospodarczą i liderem w dziedzinie zrównoważonego wzrostu gospodarczego. Polityka handlowa UE musi uwzględniać te globalne tendencje i wyzwania aby odzwierciedlać ambicje polityczne silniejszej pozycji Europy na świecie. Powinna ona również odpowiadać na oczekiwania zainteresowanych stron, sygnalizowane w dyskusjach z państwami członkowskimi w rezolucji przyjętej przez Parlament Europejski¹⁸ oraz w opiniach wyrażonych w ramach

16 Wspólne badanie przeprowadzone przez Europejski Urząd ds. Własności Intelektualnej i Europejski Urząd Patentowy objęło szeroki zakres praw własności intelektualnej (znaki towarowe, patenty, wzory, prawa autorskie, geograficzne oznaczenia oraz prawa do odmian roślin – PVR) i pozwoliło na zidentyfikowanie ich wpływu na gospodarkę Unii Europejskiej. Dla ostatnich badanych lat 2014–2016-uzyskano następujące wyniki: wpływ na PKB osiągnął poziom 44,8%, na zatrudnienie – odpowiednio – 29,2%, na podst. *IPR – intensive industries and economic performance in the European Union, Industry-Level Analysis Report, September 2019, Third edition*, EUIPO – European Union Intellectual Property Office, https://www.4ipcouncil.com/application/files/8915/6993/5419/IPR-intensive_industries_and_economic_performance_in_the_EU_key_findings_2019_en.pdf (dostęp: 17.02.2022).

17 Pozycja UE w światowym handlu usługami jest wysoka – przed Pandemią udział UE stanowił 32% a odpowiednio w handlu towarami ok. 29%. W strukturze przedmiotowej produkcji sprzedanej towarów zaawansowanych technologicznie UE niemal 50% stanowią grupy towarowe tworzące bazę dla rozwoju cyfryzacji, takie jak: elektronika i telekomunikacja, aparatura naukowo-badawcza, wytwarzanie komputerów i maszyn biurowych – zobacz: Z. Wysokińska, J. Witkowska, *Unia Europejska w gospodarce światowej*, s. 139.

18 Rezolucja Parlamentu Europejskiego w sprawie przeglądu polityki handlowej UE (2020/2761(RSP), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, C 425, Wydanie polskie, Informacje

konsultacji publicznych¹⁹. Otwarta strategiczna autonomia²⁰ podkreśla zdolność UE do dokonywania własnych wyborów i kształtowania otaczającego ją świata poprzez przywództwo i zaangażowanie, odzwierciedlając jej strategiczne interesy i wartości. Odzwierciedla ona podstawowe przekonanie UE, że sprostanie dzisiejszym wyzwaniom wymaga większej, a nie mniejszej współpracy globalnej. Oznacza to również, że UE nadal czerpie korzyści z międzynarodowych możliwości, jednocześnie asertywnie broniąc swoich interesów, chroniąc gospodarkę UE przed nieuczciwymi praktykami handlowymi i zapewniając równe szanse. Ponadto oznacza to wspieranie polityki wewnętrznej mającej na celu wzmocnienie gospodarki UE oraz pomoc w osiągnięciu przez nią pozycji światowego lidera w dążeniu do zreformowanego, opartego na zasadach systemu zarządzania światowym handlem.

UE opiera się na otwartości, zarówno w wymiarze wewnętrznym, jak i zewnętrznym. Jest ona największym eksporterem i importerem towarów i usług na świecie²¹. Spośród dużych gospodarek jest tą, w której handel stanowi największą część jej gospodarki. Eksport z UE zapewnia 35 mln miejsc pracy w UE, w porównaniu z 20 mln w 2000 r.²² Gospodarka UE w równym stopniu opiera się na imporcie, który zapewnia dostęp do surowców krytycznych i innych czynników produkcji. 60% importu do UE jest faktycznie wykorzystywane do produkcji towarów unijnych, a zwiększona otwartość UE na import od 1995 r. zwiększyła jej dochody o około 550 mld EUR. UE jest również głównym odbiorcą eksportu z krajów o niskich dochodach – w szczególności z Afryki – i z państw sąsiadujących z UE, co przyczynia się do wspierania rozwoju i wzrostu gospodarczego na całym świecie. Podobnie jak w następstwie ostatniego kryzysu gospodarczego i finansowego, handel będzie miał decydujące znaczenie dla ekologicznej odbudowy gospodarki UE po załamaniu gospodarczym w okresie pandemii COVID-19.

i zawiadomienia. Rocznik 64, 20.10.2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=OJ:C:2021:425:TOC> (dostęp: 17.02.2022).

19 https://trade.ec.europa.eu/consultations/index.cfm?consul_id=266 (dostęp: 15.02.2022).

20 *Decydujący moment dla Europy: naprawa i przygotowanie na następną generację*, COM(2020) 456 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=COM:2020:456:FIN> (dostęp: 26.02.2022).

21 Wg danych Eurostat w roku 2019 UE dokonała wywozu towarów i usług o wartości ponad 3,1 bln EUR, a przywozła towary i usługi o wartości 2,8 bln EUR. W sumie czyni to z UE największy podmiot na światowej scenie handlowej. UE jest partnerem handlowym numer jeden dla 74 państw na całym świecie. Jest ona najważniejszym partnerem handlowym dla Azji, Afryki, Stanów Zjednoczonych, Bałkanów Zachodnich oraz państw sąsiadujących z UE, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods (dostęp: 12.02.2022); zobacz również: <https://ec.europa.eu/trade/policy/eu-position-in-world-trade/statistics/> (dostęp: 15.02.2022).

22 Calculations of the Experts of the DG TRADE na podstawie: I. Arto, J.M. Rueda-Cantuche, I. Cazarro, A.F. Amores, E. Dietzenbacher, Z. Kutlina-Dimitrova, M. V. Román, *EU exports to the World: Effects on Employment* [Wywóz z UE na rynki światowe: wpływ na zatrudnienie], Urząd Publikacji Unii Europejskiej, Luksemburg, 2018, <https://doi.org/10.2760/700435>, JRC113071 https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2018/november/tradoc_157516.pdf (dostęp: 12.02.2022).

Aby Unia Europejska mogła wspierać otwartość i konkurencyjność różnych sektorów jej gospodarki, niezbędne jest zapewnienie otwartego i niezakłóconego dostępu do rynków międzynarodowych, w tym zwłaszcza do nowych rynków. Unijne ekosystemy przemysłowe, obejmujące wszystkie podmioty działające w ramach łańcucha wartości, od rolników i producentów po usługodawców, od globalnych przedsiębiorstw wielonarodowych po MŚP oraz przedsiębiorstwa typu start-up, odgrywają kluczową rolę w umiędzynarodowieniu gospodarki UE.

UE jest również największym na świecie dostawcą pomocy na rzecz wymiany handlowej²³. Pandemia COVID-19 zwiększyła potrzebę pełnego wdrożenia wspólnej strategii UE dotyczącej pomocy na rzecz wymiany handlowej z 2017 r. W strategicznym interesie UE leży bowiem wspieranie zwiększonej integracji z gospodarką światową podatnych na zagrożenia krajów rozwijających się, z których wiele znajduje się w geograficznym sąsiedztwie Europy. Siłą UE jest jej otwartość i atrakcyjność jednolitego rynku wewnętrznego. Otwartość i zaangażowanie UE na arenie międzynarodowej sprawiają, że jest ona wiarygodnym zwolennikiem współpracy międzynarodowej, multilateralizmu i ładu opartego na zasadach, które z kolei mają kluczowe znaczenie dla interesów UE. UE współpracuje z partnerami, aby zapewnić przestrzeganie uniwersalnych wartości, w szczególności propagowanie i ochronę praw człowieka. Obejmuje to podstawowe normy pracy, ochronę socjalną zgodnie z europejskim filarem praw socjalnych, równouprawnienie płci²⁴ oraz walkę ze zmianą klimatu i utratą różnorodności biologicznej.

Wzmocnienie odporności i zrównoważenia gospodarki UE oraz jej łańcuchów dostaw jest filarem dążenia Unii Europejskiej do otwartej strategicznej autonomii²⁵. Pandemia COVID-19 wystawiła na próbę odporność gospodarek na całym świecie. Pierwszym wnioskiem, jaki można wyciągnąć z kryzysu, jest to, że większość łańcuchów dostaw wykazała się dużą odpornością. W odpowiednich warunkach przedsiębiorstwa są w stanie zwiększyć globalną produkcję i dystrybucję, zwłaszcza jeśli mogą polegać na otwartych łańcuchach dostaw, wspieranych przez stabilne, przewidywalne i przejrzyste zasady handlowe²⁶. Rządy ponoszą szczegól-

23 Pomoc na rzecz wymiany handlowej ma na celu wspieranie krajów rozwijających się w wykorzystywaniu handlu jako dźwigni finansowej służącej ograniczaniu ubóstwa. Cel 8.a w ramach celów zrównoważonego rozwoju w rezolucji „Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030” odnosi się do zwiększenia pomocy na rzecz wymiany handlowej, w szczególności dla krajów najstabiliej rozwiniętych. Cel zrównoważonego rozwoju 17 obejmuje m.in. działania na rzecz zwiększenia wywozu z krajów rozwijających się, a w szczególności krajów najstabiliej rozwiniętych.

24 Zob. strategia na rzecz równouprawnienia płci na lata 2020–2025 oraz trzeci unijny plan działania w sprawie równości płci.

25 Komisja przyjęła swoje pierwsze w historii sprawozdanie dotyczące prognozy strategicznej, w którym podkreśliła, że odporność jest nowym kompasem dla wszystkich polityk UE w ramach programu Komisji opartego na transformacji oraz w wyniku tragicznej pandemii COVID-19.

26 W ramach prac analitycznych OECD potwierdzono, że globalne łańcuchy wartości nie tylko maksymalizują efektywność gospodarczą, ale prężne łańcuchy dostaw są także niezbędne

ną odpowiedzialność za tworzenie takiego środowiska, a także za wspieranie uczciwego i sprawiedliwego podziału dostaw, na które popyt jest większy niż dostępna podaż. W tym względzie kluczowe znaczenie ma zaufanie między państwami, ale także między rządami a sektorem prywatnym. W związku z tym UE zdecydowanie wspiera globalne działania w ramach G20, WTO i stosunków dwustronnych, mające na celu monitorowanie krytycznych łańcuchów dostaw, utrzymywanie ich w stanie otwartym i niezakłóconym oraz zapewnienie uczciwego i sprawiedliwego dostępu do najważniejszych towarów. Było to szczególnie ważne w kontekście wprowadzenia szczepionek przeciwko COVID-19, gdy produkcja w ograniczonej liczbie państw musi zaspokoić popyt na całym świecie. UE zamierza zintensyfikować współpracę z innymi państwami i sektorem prywatnym w celu zwiększenia produkcji i wspierania sprawiedliwego dostępu do szczepionek.

Eksperci Komisji Europejskiej opracowali również **średniookresowe cele wspólnej polityki handlowej**²⁷. Należą do nich m.in.:

1) Wspieranie odbudowy i przekształcenia gospodarki UE zgodnie z jej celami w obszarze ekologii i cyfryzacji

Unijna polityka handlowa powinna przyczynić się do przekształcenia gospodarki UE zgodnie z zieloną i cyfrową transformacją. Powinna ona stanowić jednoznaczne wsparcie dla *Europejskiego Zielonego Ładu* we wszystkich jego wymiarach, w tym do osiągnięcia celu neutralności klimatycznej do 2050 r. Uważa się, że transformacja ekologiczna i cyfrowa powinna być głównym priorytetem w ramach wielostronnej i dwustronnej polityki handlowej. Wymaga to większej integracji między polityką handlową i wewnętrzną polityką UE.

2) Kształtowanie ogólnościatowych zasad na potrzeby bardziej zrównoważonej i sprawiedliwej globalizacji

Komisja Europejska uważa, że zasadniczym priorytetem dla UE powinno być przeprowadzenie działań na rzecz reformy Światowej Organizacji Handlu – WTO i zwiększenie skuteczności wielostronnych ram zarządzania handlem. Niezbędne jest również zapewnienie, aby zasady współpracy międzynarodowej odpowiadały obecnym realiom gospodarczym i były właściwie opracowane na potrzeby reagowania na zakłócenia w handlu oraz zagwarantowania równych szans.

w czasach kryzysu, aby absorbować wstrząsy, oferować możliwości dostosowania się i przyspieszać ożywienie gospodarcze. zobacz: *Shocks, Risks and Global Value Chains: Insights from the OECD METRO Model*, <https://www.oecd.org/trade/documents/shocks-risks-gvc-insights-oecd-metro-model.pdf> – executive summary (dostęp: 17.02.2022).

27 Opracowano na podstawie: Przegląd polityki handlowej – otwarta, zrównoważona i asertywna polityka handlowa, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Komisja Europejska, Bruksela, dnia 18.2.2021 r., COM(2021) 66 final, s. 10–11 (dostęp: 29.12.2021), https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:5bf4e9d0-71d2-11eb-9ac9-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF, s. 1–23 (dostęp: 03.02.2022), https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2021/april/tradoc_159541.0270_EN_05.pdf (dostęp: 17.02.2022).

3) Zwiększanie zdolności UE do realizacji swoich interesów i egzekwowania swoich praw, w tym – w razie konieczności – samodzielnie

Komisja uważa, że niezbędne jest zapewnienie, aby UE miała do dyspozycji stosowne narzędzia do ochrony pracowników i przedsiębiorstw przed nieuczciwymi praktykami w handlu. Dotyczy to zwłaszcza kwestii wdrożenia i egzekwowania rozdziałów dotyczących zrównoważonego rozwoju, zapisanych w umowach handlowych UE w celu wyrównania światowych standardów społecznych, norm pracy i norm środowiskowych. Wymaga to również doskonalenia zestawu narzędzi w UE w stopniu niezbędnym do zapewnienia w handlu ochrony przed nieuczciwymi praktykami handlowymi lub innymi wrogimi działaniami, jednocześnie postępując zgodnie z podjętymi zobowiązaniami międzynarodowymi.

4. Wspieranie transformacji cyfrowej i handlu usługami

W sferze cyfrowej nastąpi intensywna światowa konkurencja, która zmieni konfigurację globalnych stosunków gospodarczych. Polityka handlowa odegra znaczącą rolę w realizacji celów UE związanych z transformacją cyfrową. Przedsiębiorstwa europejskie są zależne od usług cyfrowych i zależność ta będzie się jeszcze zwiększać²⁸. Dane mają żywotne znaczenie dla wielu przedsiębiorstw i są zasadniczym elementem unijnych łańcuchów dostaw. Technologie cyfrowe zapewniają wzrost wydajności, niezbędny do zachowania konkurencyjności gospodarki, prowadząc również do transformacji tradycyjnych sektorów przemysłowych, w których przedsiębiorstwa europejskie będą musiały poprawić swoją pozycję konkurencyjną. Jednocześnie transformacja cyfrowa oraz pojawienie się nowych technologii mają dla Europy istotne znaczenie z punktu widzenia bezpieczeństwa. Komisja Europejska uważa, że skutki pojawienia się nowych technologii cyfrowych, w tym sztucznej inteligencji, należy uwzględnić w wymiarze globalnym, poprzez wyznaczenie bardziej ambitnych światowych standardów i zasad.

Wsparcie Europejskiej agendy cyfrowej jest priorytetem unijnej polityki handlowej. Ma to na celu zapewnienie wiodącej pozycji UE w handlu cyfrowym i w obszarze technologii, przede wszystkim poprzez promowanie innowacji. UE powinna w dalszym ciągu odgrywać wiodącą rolę w dziedzinie standardów cyfrowych, w szczególności jeśli chodzi o ochronę danych, w przypadku której

28 Przedsiębiorstwa handlowe UE świadczą najwięcej usług na świecie. Handel usługami odpowiada za 25% unijnego PKB, przy czym wartość eksportu usług przekracza 900 mld EUR rocznie. Stanowi on również bezpośrednie lub pośrednie wsparcie 21 mln miejsc pracy w UE, <https://data.oecd.org/trade/trade-in-services.htm> (dostęp: 15.02.2022).

unijne ogólne rozporządzenie o ochronie danych jest często postrzegane jako źródło inspiracji²⁹.

Kwestia danych będzie miała zasadnicze znaczenie dla przyszłości UE. Jeżeli chodzi o transgraniczne przekazywanie danych i zakaz stosowania wymogów lokalizacji danych, Komisja zapowiada, że przyjmie otwarte, ale asertywne podejście oparte na europejskich wartościach i interesach. Komisja będzie dążyć do zapewnienia, aby przedsiębiorstwa unijne mogły korzystać z międzynarodowego swobodnego przepływu danych, w pełni zgodnego z unijnymi przepisami o ochronie danych oraz przepisami dotyczącymi bezpieczeństwa i porządku publicznego. W szczególności UE w dalszym ciągu będzie się zajmować kwestią nieuzasadnionych przeszkód w przepływie danych, przy jednoczesnym zachowaniu swojej autonomii regulacyjnej w obszarze ochrony danych i prywatności³⁰.

Komisja Europejska zamierza podjąć następujące działania w zakresie rozwoju współpracy międzynarodowej³¹:

- 1) pogłębić stosunki handlowe i gospodarcze z innymi państwami w Europie, w tym z Bałkanami Zachodnimi i krajami, które przystąpiły do DCFTA z UE, skupiając się w szczególności na ściślejszej współpracy regulacyjnej w celu wsparcia transformacji ekologicznej i cyfrowej. Komisja odnowi swoje stosunki handlowe i inwestycyjne z tymi państwami południowego sąsiedztwa, które są zainteresowane bliższą integracją z Unią Europejską;
- 2) zwiększyć swoje zaangażowanie we współpracę z państwami afrykańskimi przez:
 - a) zintensyfikowanie dialogu politycznego i współpracy z Unią Afrykańską oraz jej członkami, a także sprawne wdrażanie AfCFTA, w tym zaangażowanie sektora prywatnego oraz promowanie wspólnych standardów w Afryce w celu pogłębienia integracji regionalnej i kontynentalnej;

29 Wniosek dotyczący rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie jednolitego rynku usług cyfrowych (akt o usługach cyfrowych) i zmieniającego dyrektywę 2000/31/WE – COM(2020) 825 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020PC0825&from=en> (dostęp: 26.02.2022); wniosek dotyczący rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie wiarygodnych i uczciwych rynków w sektorze cyfrowym (akt o rynkach cyfrowych) – COM(2020) 842 ostateczny, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020PC0842&from=en> (dostęp: 26.02.2022) oraz rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679> (dostęp: 26.02.2022).

30 Co znajduje odzwierciedlenie w tytule dotyczącym handlu w umowie o handlu i współpracy zawartej ze Zjednoczonym Królestwem.

31 Zobacz: *Przegląd polityki handlowej – otwarta, zrównoważona i asertywna polityka handlowa*, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Komisja Europejska, Bruksela, 18.2.2021 r., COM(2021) 66, ostateczny, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0066&from=EN>, s. 18–22 (dostęp: 29.12.2021).

- b) pogłębienie i rozszerzenie istniejących umów handlowych z afrykańskimi regionalnymi wspólnotami gospodarczymi;
 - c) zbadanie możliwości wzmocnienia powiązań i synergii między różnymi uzgodnieniami handlowymi z państwami afrykańskimi, np. poprzez bardziej ujednoczone reguły pochodzenia w handlu z UE;
 - d) dążenie do zawarcia umów dotyczących zrównoważonych inwestycji z Afryką i południowym sąsiedztwem;
- 3) dążyć do utrwalenia partnerstw UE z kluczowymi regionami wzrostu – w regionie Azji i Pacyfiku oraz w Ameryce Łacińskiej – poprzez stworzenie warunków do zakończenia negocjacji i ratyfikacji zaległych umów dwustronnych;
 - 4) wykorzystywać w pełni funkcję głównego urzędnika ds. egzekwowania przepisów handlowych, aby zmaksymalizować korzyści płynące z wynegocjowanych warunków dla przedsiębiorstw, w szczególności MŚP i rolników, oraz wyeliminować przeszkody, które negatywnie wpływają na zrównoważony rozwój;
 - 5) wzmocniać narzędzia UE, aby sprostać nowym wyzwaniom oraz chronić europejskie przedsiębiorstwa i obywateli przed nieuczciwymi praktykami handlowymi, w tym poprzez przygotowanie instrumentu zapobiegającego środkom przymusu.

Ponadto Komisja zbada możliwości opracowania strategii UE dotyczącej kredytów eksportowych i opracuje nowe narzędzia online służące wspieraniu unijnych przedsiębiorstw, szczególnie MŚP.

Proces modernizacji polityki handlowej UE ma na celu dążenie do sprostania wyzwaniom obecnych czasów oraz oczekiwaniom obywateli.

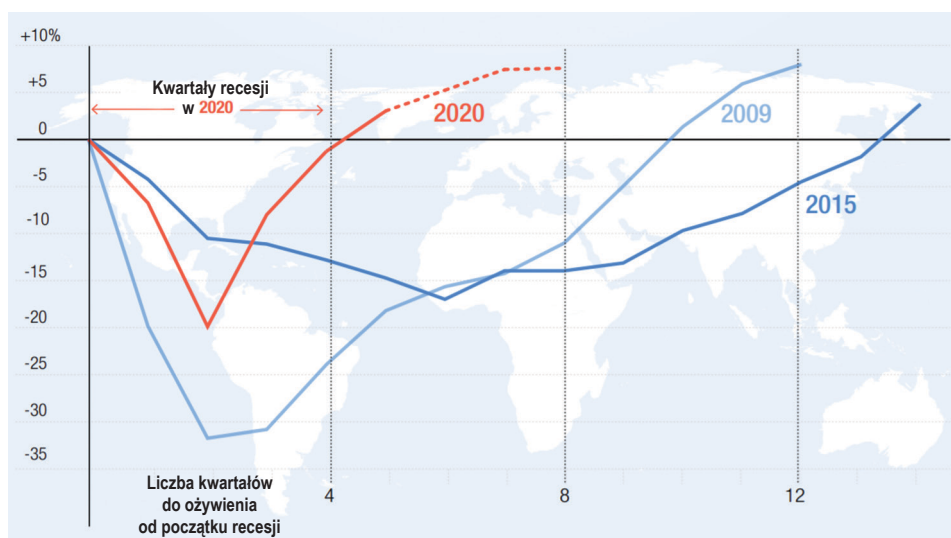
Niezbędne jest bowiem zapewnienie, aby polityka ta służyła realizacji interesów UE, pomagając jej w osiągnięciu ambitnych celów i zabezpieczając jej pozycję w świecie dla obecnych i przyszłych pokoleń. Dlatego tak ważne jest ponowne ukierunkowanie polityki handlowej UE na cele polegające na wspieraniu zarówno transformacji ekologicznej i cyfrowej gospodarki europejskiej, jak i na promowaniu zrównoważonej i sprawiedliwej globalizacji opartej na nowoczesnych zasadach i bardziej zdecydowanych działaniach w zakresie egzekwowania prawa. Ostatecznie bowiem podkreśla się, że tylko w ten sposób można w odpowiedzialny i zrównoważony sposób stworzyć możliwości, których oczekują obywatele, pracownicy i przedsiębiorstwa w UE i których potrzebuje cała planeta.

4.1. Główne trendy w handlu światowym w dobie pandemii COVID-19

Z Raportu UNCTAD – *United Nations Conference for Trade and Development Handbook of Statistics 2021 – The Impacts of the COVID-19 Pandemic*, wynika, że w roku 2020 miał miejsce w gospodarce światowej ogromny spadek handlu

towarami i usługami spowodowany pandemią³². Według wyników tego Raportu światowy handel towarami odnotował spadek o 7,4% w 2020 r., co oznacza, że globalny eksport wyniósł 17,6 bln USD – o 1,4 bln USD mniej niż w poprzednim roku. Był to największy roczny spadek od recesji z roku 2009, kiedy handel obniżył się o 22%. Jednak znacznie silniejszy spadek odnotowano w światowym handlu usługami, który w 2020 r. skurczył się o 20% w porównaniu z 2019 r. Był to również największy spadek w handlu usługami od początku jego rejestracji³³.

Dla porównania, jak wynika z wyników z Raportu i wykresu zamieszczonego poniżej (rys. 1.2), minęło 13 kwartałów zanim światowy handel wyszedł z recesji z 2015 r., co miało związek ze zmianami strukturalnymi w gospodarkach Azji Wschodniej i spadkami cen surowców, oraz odpowiednio 9 kwartałów, aby wyjść z recesji z 2009 r. spowodowanej światowym kryzysem finansowym³⁴.

Rys. 1.2. Skumulowane zmiany w światowym handlu od początku każdej recesji wg UNCTAD

Źródło: <https://unctad.org/news/global-trades-recovery-covid-19-crisis-hits-record-high> (dostęp: 05.02.2022).

Według Raportu UNCTAD z 30 listopada 2021 r. światowy handel towarami osiągnął w trzecim kwartale tego roku najwyższy w historii kwartalny poziom 5,6 biliona USD, ustanawiając nowy kwartalny rekord³⁵. Nowe prognozy

32 Handbook of Statistics 2021 – *The Impacts of the COVID-19 Pandemic*, UNCTAD, <https://unctad.org/webflyer/handbook-statistics-2021> (dostęp: 05.02.2022).

33 <https://unctad.org/news/global-trades-recovery-covid-19-crisis-hits-record-high> (dostęp: 18.02.2022).

34 *Ibidem*.

35 *Global Trade Update, November 2021*, UNCTAD, https://unctad.org/system/files/official-document/ditcinf2021d4_en.pdf (dostęp: 05.02.2022).

w listopadowym wydaniu Global Trade Update pokazują, że handel towarami i usługami osiągnął łącznie poziom 28 bilionów USD rocznie – co oznacza wzrost o 23% w porównaniu z 2020 r. i o 11% w porównaniu z poziomami sprzed pandemii COVID-19³⁶.

Raport z 9 grudnia 2021 r. wykazał, że wartość globalnego handlu towarami przekroczyła o 15% poziom sprzed pandemii, ale w odniesieniu do sektora usług wyniki były słabsze, bowiem nie osiągnął on jeszcze poziomu sprzed pandemii.

Jednak ogólnie zadowalające wyniki handlu towarami wskazują, że to ożywienie było nierównomierne w różnych krajach i sektorach. Z Raportu UNTAD wynika, że pozytywny trend w handlu międzynarodowym w 2021 r. był w dużej mierze wynikiem silnego ożywienia popytu, będącego efektem łagodzenia ograniczeń pandemicznych i wprowadzenia pakietów bodźców gospodarczych.

Należy podkreślić, że chociaż sektor usług wzrósł zgodnie z ogólnym trendem, to jednak handel usługami, takimi jak turystyka, pozostał niestety poniżej poziomu sprzed pandemii na poziomie 6 bilionów USD w 2021 r. Z kolei wśród sektorów wytwórczych najbardziej dynamicznie rósł handel produktami związanymi z energią, stymulowany wysokim popytem i podwyżkami cen paliw kopalnych. W trzecim kwartale 2021 r. zauważalna była tendencja spadkowa handlu w niektórych sektorach dotkniętych globalnym niedoborem półprzewodników, takich jak przemysł motoryzacyjny i elektronika. Z Raportu wynika również, że strumienie handlowe nadal rosły silniej w krajach rozwijających się (głównie Azji Wschodniej) w porównaniu z gospodarkami rozwiniętymi, co wskazuje na to, że tendencja ta stała się charakterystyczna dla większości krajów rozwijających się. W Raporcie zauważono, że na przykład wzrost handlu w Indiach przyspieszył w trzecim kwartale zarówno w przypadku towarów, jak i usług, podczas gdy w Chinach trendy pozostały względnie stałe, choć na wyższym poziomie. Wśród czynników przyczyniających się do niepewności co do wyników przyszłego roku, Raport wskazuje na niższe niż oczekiwano tempo wzrostu gospodarczego Chin w trzecim kwartale 2021 r., co przełożyło się na trendy w handlu światowym. Uważa się również, że presja inflacyjna może negatywnie wpłynąć na gospodarkę krajową i na międzynarodowe przepływy handlowe. UNCTAD *Global Trade Outlook*³⁷ zwraca również uwagę na fakt, że wiele gospodarek, w tym w Unii Europejskiej, nadal boryka się z zakłóceniami związanymi z COVID-19, które mogą wpłynąć negatywnie na popyt konsumencki w 2022 roku. Ponadto Raport ostrzega, że duże i nieprzewidywalne wahania popytu, które zaznaczyły się w 2021 r. i doprowadziły do zwiększonego obciążenia łańcuchów dostaw i spirali kosztów wysyłki, mogą trwać dalej w kolejnym roku. W szczególności chodzi tu o zaległości płatnicze w głównych węzłach łańcuchów dostaw, które charakteryzowały większość miesięcy roku 2021 i mogą utrzymać się w 2022 r. i tym samym negatywnie wpłynąć na handel i zmienić przepływy handlowe na

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*, <https://unctad.org/webflyer/global-trade-update-november-2021> (dostęp: 05.02.2022).

całym świecie. Czynniki geopolityczne mogą odgrywać rolę w zmianie wzorców handlu, ponieważ wzrasta handel regionalny w Afryce oraz w obszarze Azji i Pacyfiku, wpływając na dotychczasowe kierunki handlu i ich zwrot do innych szlaków. Raport zwraca również uwagę na ryzyko dalszego niedoboru półprzewodników. Od początku bowiem pandemii COVID-19 branża półprzewodników boryka się z trudnościami z powodu nieoczekiwanych wzrostów popytu i utrzymujących się ograniczeń podaży. Jeśli sytuacja ta się utrzyma, to niedobór ten może nadal negatywnie wpływać na produkcję i handel w wielu sektorach produkcyjnych.

Pozycja trzech głównych graczy w handlu światowym

Chiny, UE i Stany Zjednoczone należą do największych światowych graczy w handlu międzynarodowym od 2004 r., kiedy to Chiny wyprzedziły Japonię³⁸. W 2020 r. łączny poziom handlu towarami (eksport i import) odnotowany dla UE wyniósł 3 646 mld EUR (nie obejmuje handlu wewnątrzunijnego), a zatem był o 423 mld EUR niższy od wartości dla Chin i 285 mld EUR wyższy od poziomu zarejestrowanego dla Stanów Zjednoczonych. Z powodu pandemii COVID-19 gwałtownie spadła wartość całkowitego handlu w UE (-10%) i Stanach Zjednoczonych (-9%), podczas gdy w Chinach wzrosła o 2%. W przypadku UE wartość importu obniżyła się (-12%, czyli więcej niż wartości importu – odpowiednio -9%). Odwrotna sytuacja miała miejsce w Stanach Zjednoczonych (-13% w eksporcie, -6% w imporcie). W przypadku Chin przywóz spadł o 1%, podczas gdy wywóz wzrósł o 4%. W 2020 r. relacja eksportu do importu (wskaźnik pokrycia) była szczególnie wysoka na korzyść eksportu Rosji i Chin, które to kraje w wartościach bezwzględnych również charakteryzowały się największymi rocznymi nadwyżkami handlowymi. Z kolei Stany Zjednoczone miały w roku 2020 największy deficyt, kontynuując trend widoczny przez całą ostatnią dekadę. Obserwując przepływy eksportu i importu, UE miała w roku 2020 drugi co do wielkości udział w światowym eksporcie i trzeci co do wielkości udział w imporcie towarów. Eksport towarów z UE stanowił bowiem 15,1% światowego eksportu a Chiny z udziałem 17,8%, wyprzedzały UE, natomiast Stany Zjednoczone z 9,8-procentowym udziałem zajmowały trzecią pozycję. Stany Zjednoczone miały jednak w roku 2020 większy udział w światowym imporcie (16,2%) niż UE (13,1%) czy Chiny (13,8%)³⁹.

38 https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods#The_three_largest_global_players_for_international_trade:_EU.2C_China_and_the_USA (dostęp: 20.02.2022); zobacz też: Z. Wysokińska, J. Witkowska, *Unia Europejska w gospodarce światowej*, Rozdział IV.

39 *Ibidem*.

4.2. Unia Europejska w globalnym handlu towarowym w dobie pandemii COVID-19

Unia Europejska jest jednym z trzech głównych graczy w globalnym handlu towarowym. Głównym partnerem UE w eksporcie w 2020 r. były Stany Zjednoczone, a w imporcie Chiny. Unia Europejska, Stany Zjednoczone i Chiny odpowiadały w roku 2020 za 43% światowego handlu towarami. W badanym roku ogólny poziom eksportu był o 13% wyższy niż poziom importu. Najbardziej zauważalna jest różnica w udziale energii, który w imporcie był prawie czterokrotnie wyższy niż w eksporcie. Zostało to zrównoważone niższym udziałem importu maszyn i pojazdów w porównaniu z eksportem. Maszyny i pojazdy stanowiły bowiem 39% eksportu UE i 34% importu UE.

W 2020 r. handel Unii Europejskiej z jej 27 państwami członkowskimi został mocno dotknięty przez pandemię COVID-19, przy czym odnotowano znaczny spadek zarówno eksportu jak i importu – odpowiednio o 9,4% i 11,6%. Obserwując wyniki w handlu w ostatniej dekadzie, tempo wzrostu eksportu, po odnotowaniu znacznego wzrostu w 2011 i 2012 r., pozostawało nieznacznie dodatnie do 2019 r., po czym gwałtownie spadło w 2020 r. Tempo wzrostu importu osiągnęło szczyt w 2011 r., po czym nastąpiły niewielkie wahania w latach 2012–2015, po czym wzrosło znacząco w 2017 i 2018 roku, zamykając dekadę gwałtownym spadkiem⁴⁰. W roku 2020 saldo obrotów towarowych UE wykazywało nadwyżkę w wysokości 217 mld EUR, co stanowi znaczny wzrost w stosunku do 2019 r. (+191 mld EUR). Obserwując ten trend w czasie, po odnotowaniu niewielkiego deficytu w 2011 r. bilans handlowy UE odnotował stałą nadwyżkę, która w 2016 r. osiągnęła najwyższy poziom 264 mld EUR. Nadwyżka UE zmniejszyła się w 2017 i 2018 r.⁴¹ i zaczęła ponownie rosnąć w 2019 i 2020 r.⁴²

Analizując rok 2020 należy podkreślić, że pandemia COVID-19 najsilniej uderzyła w handel w okresie od marca do kwietnia, kiedy to eksport spadł z 176 miliardów EUR do 125 miliardów EUR, a import również obniżył się z 148 miliardów EUR do 125 miliardów EUR. W kolejnych miesiącach zarówno eksport, jak i import były zdecydowanie niższe niż w tych samych miesiącach w 2019 r.

Jednak w grudniu 2020 r. eksport był o 2% wyższy niż w tym samym miesiącu 2019 r., podczas gdy import nadal był niższy o 3%. Stosunkowo lepszy wynik w grudniu sugeruje, że firmy gromadziły towary w oczekiwaniu na koniec okresu przejściowego związanego z Brexitem (który nastąpił 31 grudnia 2020 r.) i związaną z tym niepewność w stosunkach handlowych między UE a Wielką Brytanią.

40 https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods#EU_trade_in_2020_strongly_impacted_by_the_COVID-19_pandemic (dostęp: 16.02.2020).

41 Szerzej na ten temat: Z. Wysokińska, J. Witkowska, *Unia Europejska w gospodarce światowej*, Rozdział IV.

42 https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods#EU_trade_in_2020_strongly_impacted_by_the_COVID-19_pandemic (dostęp: 16.02.2020).

Wśród państw członkowskich UE, Niemcy miały zdecydowanie najwyższy udział w handlu zewnętrznym UE w 2020 r., odpowiadając za 30% unijnego eksportu towarów do krajów trzecich i odpowiadając za ponad jedną piątą (22%) unijnego importu. Kolejni trzej najwięksi eksporterzy, Włochy (11%), Holandia i Francja (10%) były jedynymi (poza Niemcami) państwami członkowskimi UE, które miały dwucyfrowy udział w eksporcie UE. Te trzy kraje: Holandia (18%), Francja (10%) i Włochy (9%), podążyły również za Niemcami jako najwięksi importerzy towarów z krajów trzecich w 2019 r. Stosunkowo wysoki udział Holandii można przynajmniej częściowo wyjaśnić przez znaczną ilość towarów napływających do UE przez Rotterdam, który jest wiodącym portem morskim UE.

Największą nadwyżkę handlową UE w zewnętrznym handlu towarami, wyliczoną w 2020 r. na 195,0 mld EUR, odnotowały Niemcy, a następnie Włochy (57,2 mld EUR), Irlandia (39,8 mld EUR) i Francja (25,1 mld EUR). Największe deficyty handlowe w handlu towarami poza UE odnotowano w Holandii (102,6 mld EUR) w i w Hiszpanii (18,2 mld EUR).

Stany Zjednoczone pozostały największym odbiorcą towarów eksportowanych z UE w 2020 r. z udziałem 18,3%. Drugim co do wielkości krajem docelowym eksportu unijnego była Wielka Brytania (14,4% całości eksportu UE), a następnym Chiny, do których kierowano odpowiednio 10,5% eksportu. Siedem największych rynków docelowych dla wywozu towarów z UE, tzn. Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, Chiny, Szwajcaria, Rosja, Turcja i Japonia – odpowiadało za ponad trzy piąte (61,0%) całego eksportu towarowego z UE.

Siedmioma największymi dostawcami towarów importowanych do UE były te same kraje, które stanowiły również siedem największych rynków docelowych dla eksportu UE. Te siedem krajów odpowiadało za większy udział w imporcie towarów do UE niż ich udział w eksporcie towarów z UE. Nieco bowiem ponad trzy piąte (62,7%) całego importu towarów do UE pochodziło właśnie z tych siedmiu krajów.

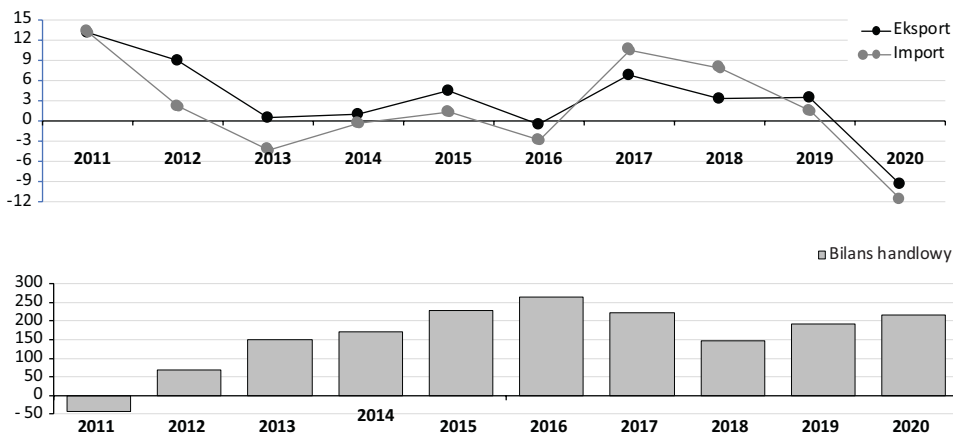
W 2020 r. saldo obrotów towarowych UE wykazywało nadwyżkę w wysokości 217 mld EUR, co stanowi znaczny wzrost w stosunku do 2019 r. (+191 mld EUR)⁴³. Nadwyżka była spowodowana głównie dodatnim saldem w handlu chemikaliami (178,4 mld EUR) oraz maszynami i pojazdami (174,0 mld EUR) oraz mniejszą nadwyżką w zakresie żywności i napojów. Jednak w handlu energią wystąpił stosunkowo duży deficyt (-158,8 mld EUR), natomiast w handlu surowcami i innymi wyrobami przemysłowymi deficyty były nieco mniejsze⁴⁴.

Poniżej zaprezentowany został wykres prezentujący tendencje w międzynarodowym handlu towarami Unii Europejskiej (roczne stopy wzrostu eksportu i importu) w drugiej dekadzie nowego wieku (2011–2020). Wyraźnie zobrazowana

43 https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods#EU_trade_in_2020_strongly_impacted_by_the_COVID-19_pandemic (dostęp: 16.02.2022).

44 https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods#Large_trade_surplus_for_machinery_.26_vehicles_and_chemicals (dostęp: 18.02.2022).

została na nim silna tendencja spadkowa w handlu UE zarówno po stronie eksportu jak i importu, która miała miejsce od trzeciego kwartału 2019 roku aż po głęboki spadek obrotów, spowodowany pandemią w całym roku 2020.

Rys. 1.3. Międzynarodowy handel UE towarami (roczne stopy wzrostu)

Źródło: na podstawie https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods#EU_trade_in_2020_strongly_impacted_by_the_COVID-19_pandemic (dostęp: 16.02.2022).

4.3. Handel zagraniczny Polski w dobie pandemii COVID-19

Jak wynika z tab. 1.2 (poniżej), dynamika eksportu całkowitego Polski w roku 2020 w stosunku do roku 2019 była dodatnia i mimo pandemii COVID-19 wzrost eksportu wyniósł ok. 7 punktów procentowych. Ujemna była natomiast dynamika importu, która obniżyła się do 96,8% w stosunku do roku poprzedniego, co oznacza spadek importu w stosunku rocznym o 3,8 punktu procentowego. Głównym partnerem handlowym Polski była Europa (jej udział w eksporcie Polski przekraczał 88% a w imporcie odpowiednio 65%). Z kolei udział Unii Europejskiej w eksporcie Polski w 2019 roku wyniósł 80,0% a w imporcie – 58,1%, natomiast w roku 2020 udział UE w eksporcie obniżył się do 74,1% a w imporcie odpowiednio do 56,4%⁴⁵.

45 Wg danych GUS – *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2021, s. 23, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-handlu-zagranicznego-2021,9,15.html> (dostęp: 15.02.2022).

Tab. 1.2. Handel zagraniczny Polski w latach 2020–2021

Kraj	2020			2019			Dynamika		Udział w	
	Eksport	Import	Saldo	Eksport	Import	Saldo	Eksportu	Importu	Eksportcie	Importcie
Polska – świat	239,9	229,4	10,5	238,1	237,0	1,2	100,7	96,8	100,00	100,00
Polska – Europa	212,0	150,3	61,7	211,4	160,0	51,3	100,3	93,9	88,40	65,54
Polska – Azja	13,3	63,4	-50,3	12,5	59,57	-47,0	107,0	107,0	5,56	27,75
Polska – Ameryka Płn.	7,7	7,5	0,2	8,2	8,0	0,2	94,5	94,1	3,22	3,30
Polska – Afryka	2,9	2,5	0,4	2,8	2,9	-0,1	102,1	85,0	1,22	1,10
Polska – Ameryka Śr.	2,1	3,7	-1,6	2,1	4,2	-2,0	97,8	88,4	0,88	1,61
Polska – Australia/Oceania	1,0	0,4	0,6	1,0	0,9	0,1	107,4	46,7	0,43	0,19

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-handlu-zagranicznego-2021,9,15.html>, s. 20–23 (dostęp: 15.02.2022).

W dobie pandemii zanotowano w strukturze towarowej eksportu następujące zmiany w dynamice eksportu w cenach stałych (według sekcji nomenklatury SITC)⁴⁶ w roku 2020 w stosunku do 2019 r.:

- o 1,8 punktu procentowego (z 105,2% do 107,0%) wzrósł eksport żywności i zwierząt żywych;
- odpowiednio w grupach: oleje, tłuszcze, woski zwierzęce i roślinne o 0,9% (z 117,3% do 118,2%);
- w grupie chemikalia miał miejsce wzrost o 3 punkty procentowe (z 103,8% do 106,8%);
- z kolei w grupie towarowej maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy zanotowano spadek z poziomu 106,6% do 98,0% czyli o 8,6 punktu procentowego)⁴⁷.

Istotnym identyfikatorem zmian w okresie 2019–2020 jest wyraźna poprawa wskaźnika *terms of trade*⁴⁸ z 114,1 do 117,9⁴⁹.

Z analizy zmian struktury towarowej eksportu Polski w cenach stałych w badanych latach (2020 w stosunku do 2019) wynikają z kolei następujące wnioski: wzrost udziału w eksporcie Polski miał miejsce w grupach: *żywność i zwierzęta żywe* (z 11,1% do 11,8%); *napoje i tytoń* (z 1,1% do 1,2%), *surowce niejadalne z wyjątkiem paliw* (z 1,7% do 1,8%), *chemikalia* (z 9,3% do 10%), *różne wyroby przemysłowe* (z 16,5% do 16,6%). Spadek udziału natomiast wystąpił w 2 grupach towarowych wg SITC, tzn. *towary przemysłowe sklasyfikowane głównie według surowca* (z 14,7% do 14,5%) oraz *maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy* (z 44% do 42,7%)⁵⁰.

Z opublikowanych wstępnych danych Głównego Urzędu Statystycznego wynika, że w czerwcu 2021 r. polski eksport towarów wyniósł 23,5 mld EUR, co stanowi wzrost o 23,1% w porównaniu z czerwcem 2020 r. (19,1 mld EUR). Polski import wyniósł z kolei 22,9 mld EUR, podczas gdy przed rokiem było to ok. 16,8 mld EUR, co oznacza wzrost o 36,4% r/r. W efekcie w czerwcu 2021 r. odnotowano nadwyżkę w obrotach towarowych z zagranicą na poziomie 582,1 mln EUR (w maju saldo wyniosło -23,1 mln EUR). Dynamika czerwcowego eksportu jest wyraźnie niższa niż w maju (38,8%) czy kwietniu (61,5%). Jest to spowodowane osłabieniem oddziaływania efektu niskiej bazy. Podobnie osłabła dynamika importu (w maju i kwietniu dynamika sięgała niemal 50% r/r). Tak jak w poprzednim miesiącu, polski import rósł wyraźnie szybciej niż eksport. Dane te, zdaniem analityków Ministerstwa Rozwoju i Technologii, potwierdzają hipotezę mówiącą o tym, że w okresie silnego ożywienia gospodarczego mamy do czynienia z szybszą, wyprzedzającą reakcją importu względem eksportu⁵¹.

46 SITC – *Standard International Trade Classification* – międzynarodowa klasyfikacja handlu.

47 *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego*, s. 30–31.

48 Wskaźnik *terms of trade* (warunki handlu), oznacza najbardziej zrozumiale relację cen uzyskiwanych w eksporcie do cen płaconych w imporcie – jego poprawa jest więc korzystna dla kraju.

49 Wg danych GUS – *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego*, s. 25.

50 *Ibidem*, s. 32.

51 Ocena wg analityków Ministerstwa Rozwoju i Technologii – zobacz: <https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologie/obroty-towarowe-handlu-zagranicznego-w-czerwcu-oraz-w-okresie-styczen-czerwiec-2021-r--komentarz-analitykow-mrit> (dostęp: 20.02.2022).

5. Program „Cyfrowa Europa” – Cyfrowy Kompas – *Digital Compass*

Komisja Europejska przedstawiła wizję cyfrowej transformacji Europy do 2030 r. Program obejmuje cele i kluczowe etapy realizacji, wspólną strukturę zarządzania, w tym system monitorowania, w celu identyfikacji sukcesów i luk, a także projekty wielopaństwowe, co pozwala na integrację inwestycji UE, państw członkowskich i sektora prywatnego⁵².

Wizja cyfrowej transformacji Europy bazuje na **Strategii Kształtowania Cyfrowej Przyszłości Europy** (*Shaping Europe's Digital Future*)⁵³. Strategia uwzględnia ogromne zmiany spowodowane pandemią COVID-19, która znacznie przyspieszyła korzystanie z narzędzi cyfrowych, pokazując ich możliwości, jednocześnie eksponując reakcje społeczeństwa na nowe nierówności cyfrowe. Strategia zawiera również system monitorowania postępów UE w stosunku do kluczowych Celów Zrównoważonego Rozwoju ONZ (*Sustainable Development Goals*) do roku 2030.

Program Cyfrowa Europa (Digital Europe Programme – DEP) został ustanowiony na okres obowiązywania Wieloletnich Ram Finansowych na lata 2021–2027. Jest to nowo stworzony program europejski, który wspiera funkcjonowanie strategii jednolitego rynku cyfrowego Unii Europejskiej. Głównymi jego celami są: wspieranie europejskiego przemysłu i społeczeństwa, przyspieszanie procesu cyfrowej transformacji europejskiej gospodarki, zapewnienie obywatelom, organom administracji publicznej oraz przedsiębiorstwom w całej Unii korzyści płynących z cyfryzacji, jak również zwiększenie konkurencyjności Europy w światowej gospodarce cyfrowej, a jednocześnie zmniejszanie przepaści cyfrowej wewnątrz Unii i wzmocnienie jej strategicznej autonomii w tym obszarze.

Program „Cyfrowa Europa” wpłynie korzystnie, dzięki szerokiemu wdrożeniu technologii cyfrowych w gospodarce i społeczeństwie, na osiągnięcie wspólnych europejskich celów klimatycznych i środowiskowych określonych w *Europejskim Zielonym Ładzie*, w odniesieniu głównie do osiągnięcia neutralności klimatycznej do 2050 r.

Program „Cyfrowa Europa” ma pięć wzajemnie powiązanych celów szczegółowych, które odzwierciedlają najważniejsze obszary polityki cyfrowej Unii Europejskiej:

- Obliczenia wielkiej skali,
- Sztuczna inteligencja (AI),
- Cyberbezpieczeństwo i zaufanie,

52 https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/europes-digital-decade-digital-targets-2030_pl (dostęp: 18.02.2022).

53 https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/communication-shaping-europes-digital-future-feb2020_en_4.pdf (dostęp: 07.02.2022); zobacz również: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/europes-digital-decade-digital-targets-2030_pl (dostęp: 18.02.2022).

- Zaawansowane umiejętności cyfrowe,
- Wdrażanie i optymalne wykorzystanie zdolności cyfrowych i interoperacyjność⁵⁴.

Jednym z istotnych celów Programu „Cyfrowa Europa” jest również stworzenie sieci Europejskich Hubów (platform) Innowacji Cyfrowych (European Digital Innovation Hubs – EDIHs), czyli ośrodków gromadzących wiedzę i kompetencje w dziedzinie cyfrowej transformacji działalności gospodarczej. Ich zadaniem będzie wspieranie cyfrowej transformacji zarówno przedsiębiorców jak i podmiotów administracji publicznej. Wśród przedsiębiorców szczególny nacisk będzie położony na sektor MŚP, w którym istnieje znaczne zapotrzebowanie na zwiększenie poziomu adopcji najnowszych rozwiązań cyfrowych w działalności biznesowej. Interwencja w tej dziedzinie oddała ryzyko spadku konkurencyjności europejskich i polskich MŚP, oraz zapobiegnie utracie ich pozycji rynkowej.

Budżet – główne pozycje

Łączną wartość przydzielonego budżetu na Program „Cyfrowa Europa” ustalono na poziomie 7,588 miliarda EUR. Podzielono ją pomiędzy przedstawione wcześniej pięć obszarów.

Najwięcej środków otrzymał cel związany z obliczeniami wielkiej skali (2,227 mld EUR), następnie sztuczna inteligencja (2,062 mld EUR), cyberbezpieczeństwo (1,649 mld EUR), wdrażanie technologii cyfrowych (1,072 mld EUR) a mniej odpowiednio projekty dotyczące zaawansowanych umiejętności cyfrowych (577,35 mln EUR).

W ramach realizacji celu szczegółowego obliczenia wielkiej skali finansowane będą **projekty związane z rozwojem przetwarzania danych w Europie** oraz z superkomputerami. Fundusze pozwolą na wdrożenie, koordynację na poziomie unijnym i eksploatację w Unii Europejskiej światowej klasy infrastruktury danych i obliczeń wielkiej skali, która będzie łatwo dostępna dla użytkowników publicznych i prywatnych niezależnie od państwa członkowskiego. Planuje się również w ramach programu „Cyfrowa Europa” stworzenie do 2023 r. światowej klasy superkomputera i infrastruktury danych o zdolności obliczeniowej eksaskali (trylion, czyli 1018 obliczeń na sekundę), a do 2027 r. – systemów o zdolności przekraczającej eksaskalę. W rezultacie pozwoli to wyposażyć UE we własne niezależne i konkurencyjne zasoby technologii i osiągnąć zdecydowanie wyższy poziom aplikacji oraz zwiększyć dostępność i wykorzystanie superkomputerów.

Kwota w wysokości 2,062 mld EUR zostanie przeznaczona na rozpowszechnianie sztucznej inteligencji (*artificial intelligence* – AI) w całej europejskiej gospodarce i społeczeństwie. Celem jest pobudzenie inwestycji w tym obszarze, aby jak najlepiej wykorzystywać AI, a jednocześnie uwzględnić zmiany społeczno-gospodarcze z nią związane i zapewnić odpowiednie ramy etyczne i prawne.

⁵⁴ <https://www.gov.pl/web/ia/program-cyfrowa-europa> (dostęp: 18.02.2022).

Program „Cyfrowa Europa” umożliwi w tym zakresie lepszy dostęp organom publicznym i przedsiębiorstwom (zwłaszcza tym najmniejszym) do obiektów badawczych i do przeprowadzania eksperymentów w **d dziedzinie sztucznej inteligencji** w państwach członkowskich. Zwiększenie inwestycji w tym obszarze umożliwi pozostanie UE w światowej czołówce, jeżeli chodzi o postęp naukowo-technologiczny w AI. Fundusze te pomogą również w organizowaniu wysokiej jakości długo- i krótkoterminowych szkoleń i kursów dostępnych dla społeczeństwa, w szczególności dla uczniów, studentów oraz osób aktywnych zawodowo w sektorze MŚP i publicznym.

W planach jest stworzenie **wspólnych „europejskich bibliotek algorytmów”**, dostępnych dla wszystkich, w celu udzielenia pomocy sektorowi publicznemu i prywatnemu w znalezieniu rozwiązań, które najlepiej zaspokoją ich potrzeby w tym obszarze. Takie platformy i dostęp do przestrzeni danych w zakresie AI zostaną udostępnione w całej UE za pośrednictwem Europejskich Hubów Innowacji Cyfrowych (*European Digital Innovation Hubs*) Zapewnią one bowiem małym przedsiębiorstwom oraz lokalnym innowatorom dostęp do obiektów badawczych i dostarczą potrzebną wiedzę.

Na realizację projektów z obszaru cyberbezpieczeństwo i zaufanie przeznaczono 1,649 mld EUR. Ma to umożliwić zwiększenie ochrony gospodarki cyfrowej, społeczeństwa i demokracji w UE. Środki posłużą wsparciu organizacji publicznych i prywatnych w dostępie do zaawansowanych urządzeń, narzędzi oraz infrastruktury danych z zakresu cyberbezpieczeństwa. Pozwoli to na osiągnięcie wspólnego wysokiego poziomu cyberbezpieczeństwa na poziomie europejskim. Program ma w rezultacie zwiększyć odporność na cyberataki oraz przyczynić się do zwiększenia wiedzy na temat procesów w zakresie cyberbezpieczeństwa wśród społeczeństwa i poprawić świadomość skali ryzyka.

Fundusze w wysokości 1,072 mld EUR będą przeznaczone na wspieranie rozwoju zaawansowanych umiejętności cyfrowych w dziedzinach objętych Programem Cyfrowa Europa, przyczyniając się do zwiększenia liczby osób z wysokimi umiejętnościami cyfrowymi w Europie. Ma to również na celu zmniejszenie różnicowania w tym zakresie wewnątrz samej UE przez podnoszenie poziomu profesjonalizmu, zwłaszcza w odniesieniu do obliczeń wielkiej skali i przetwarzania danych w chmurze, analizy dużych zbiorów danych, cyberbezpieczeństwa, technologii rejestru rozproszonego (np. *blockchain*), technologii kwantowych, robotyki i AI.

Kwota 577,35 mln EUR zapewni cyfrową transformację sektorów publicznego i prywatnego oraz poprawi ich interoperacyjność w całej UE.

Fundusze będą wspierać sektor publiczny i obszary z nim związane, jak opieka zdrowotna, edukacja, energetyka, środowisko oraz sektor kultury i sektor kreatywny w skutecznym wdrażaniu najnowszych technologii cyfrowych, takich jak HPC (*High Performance Computing* – systemy obliczeniowe dużej skali), AI i cyberbezpieczeństwo, oraz w skutecznym dostępie do tych technologii. Umożliwią również interoperacyjność istniejącej i tworzącej się infrastruktury usług cyfrowych

w całej Unii. Ułatwią także wszystkim sektorom gospodarki dostęp do testowania nowych technologii cyfrowych oraz dostęp do projektów pilotażowych z zakresu tych technologii i zwiększanie ich wykorzystania, w tym także na poziomie transgranicznym.

Podstawy Programu Polityki 2030 „Droga do cyfrowej dekady” zostały po raz pierwszy zaprezentowane przez Komisję Europejską (KE) 9 marca 2021 r. w Komunikacie „**Cyfrowy Kompas**”⁵⁵ jako jej wizję transformacji cyfrowej w Unii Europejskiej na kolejną dekadę. Następnie 20 września 2021 r. KE opublikowała już konkretny projekt wniosku legislacyjnego, który ustanowił Program Polityki 2030 „Droga do cyfrowej dekady”⁵⁶.

Cyfrowy Kompas przedstawia zestaw „cyfrowych praw i zasad”⁵⁷. Niektóre prawa są już zapisane w prawie UE i obejmują: wolność wypowiedzi, dostęp do informacji, swobodę zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej w Internecie, ochronę danych osobowych i prywatności oraz ochronę twórczości intelektualnej osób w przestrzeni internetowej. Poniższe „cyfrowe zasady” obejmują kwestie, które wprawdzie nie są całkowicie nowe, ale są powiązane z czterema głównymi filarami, na których opiera się Cyfrowy Kompas).

Do zasad tych należą:

- Powszechny dostęp do usług internetowych,
- Bezpieczne i zaufane środowisko online,
- Powszechna edukacja cyfrowa i umiejętności umożliwiające ludziom aktywny udział w społeczeństwie i procesach demokratycznych,
- Dostęp do cyfrowych systemów i urzędów szanujących środowisko,
- Dostępne i zorientowane na człowieka cyfrowe usługi publiczne i administracja,
- Zasady etyczne algorytmów zorientowanych na człowieka,
- Ochrona i wzmacnianie pozycji dzieci w przestrzeni online,
- Dostęp do cyfrowych usług zdrowotnych.

55 <https://cyberpolicy.nask.pl/cyfrowy-kompas-na-rok-2030-europejska-droga-w-cyfrowej-dekadzie/> (dostęp: 19.02.2022); zobacz również: *Cyfrowy Kompas na 2030 r.: europejska droga w cyfrowej dekadzie*. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Komisja Europejska, Bruksela, dnia 9.3.2021 r., COM(2021) 118, final, <https://cyberpolicy.nask.pl/wp-content/uploads/2021/03/Cyfrowy-Kompas-na-rok-2030-europejska-droga-w-cyfrowej-dekadzie.pdf>, s. 4–14 (dostęp: 05.02.2022).

56 Według Komisji Europejskiej „Droga do cyfrowej dekady” to program, który zapewni Unii Europejskiej osiągnięcie celów w zakresie cyfrowej transformacji społeczeństw i gospodarek UE, zgodnie z wartościami Unii. Propozycja Komisji określa konkretne cele cyfrowe, które Unia – jako całość – ma osiągnąć do końca dekady, a które po raz pierwszy nakreślono w komunikacie „Cyfrowy Kompas” (w zakresie umiejętności cyfrowych, infrastruktury cyfrowej, cyfryzacji przedsiębiorstw i cyfryzacji usług publicznych), <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/droga-do-cyfrowej-dekady---program-polityki-unii-europejskiej> (dostęp: 19.02.2022).

57 Opracowanonapodstawie:<https://www.twobirds.com/en/news/articles/2021/netherlands/digital-compass-eu-outlines-its-digital-ambitions-for-2030> (dostęp: 07.02.2022).

Filary Cyfrowego Kompas UE:

Pierwszy filar – cyfrowo wykwalifikowana populacja. Cel dotyczący podstawowych umiejętności cyfrowych, aby co najmniej 80% populacji posiadało podstawowe umiejętności cyfrowe. Cel polegający na zatrudnieniu 20 milionów specjalistów ICT w UE z uwzględnieniem równości płci.

Drugi filar – zrównoważona infrastruktura cyfrowa. W ramach tego filaru proponuje się, aby wszystkie gospodarstwa domowe objęte zostały siecią gigabitową 5G. Dąży się do tego, aby stworzyć w Europie do 2030 r., wysokowydajne infrastruktury obliczeniowe i danych (w celu wzmocnienia europejskiej infrastruktury wprowadzenia wiodących technologii kwantowych). Do 2025 r. W UE planuje się również pojawienie się do roku 2025 pierwszego komputera z akceleracją kwantową. Zakłada się wprowadzenie mechanizmów pomiaru efektywności energetycznej centrów danych i sieci łączności elektronicznej wykorzystywanych przez firmy europejskie.

Trzeci filar – cyfrowa transformacja przedsiębiorstw. W UE planuje się, że 75% przedsiębiorstw będzie korzystać z usług przetwarzania danych w chmurze, dużych zbiorów danych i sztucznej inteligencji. Dąży się również do tego, aby ponad 90% europejskich MŚP osiągnęło przynajmniej podstawowy poziom intensywności cyfrowej. Europa rozwija swoje innowacyjne firmy *scale-up* i poprawia ich dostęp do finansowania, co prowadzi do podwojenia liczby jednoróżców (*start-upów* o wartości 1 mld USD).

Czwarty filar – cyfryzacja usług publicznych w 100%. Obejmuje on świadczenie kluczowych usług publicznych online. Już obecnie 80% obywateli UE korzysta z europejskiej tożsamości cyfrowej w następujących obszarach:

- bezpieczne głosowanie elektroniczne: większy udział społeczeństwa w życiu demokratycznym,
- administracja jako platforma: całościowy i łatwy dostęp do usług publicznych o zaawansowanych możliwościach, takich jak przetwarzanie danych, sztuczna inteligencja i rzeczywistość wirtualna,
- szerokie wdrożenie zaufanej, kontrolowanej przez użytkownika tożsamości cyfrowej, umożliwiającej każdemu obywatelowi kontrolowanie własnych interakcji i obecności online⁵⁸.

Program polityczny dla osiągnięcia celów związanych z cyfryzacją ma na celu umożliwienie Komisji Europejskiej współpracy z państwami członkowskimi w celu uruchomienia i kształtowania projektów wielonarodowych i międzynarodowych partnerstw cyfrowych.

Projekty obejmują budowę wspólnej i wielozadaniowej ogólnoeuropejskiej, połączonej infrastruktury przetwarzania danych, która umożliwiłaby łatwą wymianę i udostępnianie danych, zwłaszcza w ramach wspólnych europejskich przestrzeni danych. Istnieją również plany ogólnoeuropejskiego wdrożenia korytarzy 5G dla

⁵⁸ Zobacz: *Cyfrowy Kompas na 2030 r....*, s. 12–15 (dostęp: 05.02.2022).

zaawansowanych cyfrowych operacji kolejowych, a także połączonej i zautomatyzowanej mobilności, aby przyczynić się do osiągnięcia celów związanych z bezpieczeństwem drogowym i Zielonym Ładem. Ponadto Komisja zamierza powołać nową Radę ds. Handlu i Technologii UE–USA.

Komisja rozpoczęła również szeroko zakrojoną dyskusję i proces konsultacji na temat wizji UE, obejmującą:

- doradztwo w głównych obszarach związanych z cyfryzacją,
- dyskusję i współpracę z państwami członkowskimi, Parlamentem Europejskim, partnerami regionalnymi, gospodarczymi i społecznymi oraz przedsiębiorstwami,
- uruchomienie forum dla wielu interesariuszy na Cyfrowym Kompasie.

Komisja Europejska proponuje również program w zakresie polityki cyfrowej, w ramach którego zostanie wprowadzony w roku 2021 zarówno Cyfrowy Kompas (jako nowe narzędzie wytyczające drogę w cyfrowej dekadzie), jak i podjęty zostanie wysiłek ukierunkowany na opracowanie międzyinstytucjonalnej deklaracji w sprawie zasad cyfrowych. Cyfrowy Kompas zostanie przyjęty wspólną decyzją Parlamentu Europejskiego i Rady i obejmie następujące aspekty:

- wyraźnie określone cele służące osiągnięciu wizji w ramach czterech głównych filarów kompasu, wyznaczonych na poziomie unijnym i krajowym wraz z kluczowymi wskaźnikami efektywności;
- strukturę zarządzania – w tym sporządzanie przez Komisję rocznych sprawozdań dla Parlamentu Europejskiego i Rady na temat postępów poczynionych w realizacji założeń cyfrowej dekady, które mogą zawierać konkretne zalecenia służące ograniczeniu odchyień w realizacji celów;
- monitorowanie zasad cyfrowych zatwierdzonych w międzyinstytucjonalnej deklaracji;
- mechanizm organizowania z państwami członkowskimi wspomnianych projektów wielonarodowych, które są niezbędne do przeprowadzenia europejskiej transformacji cyfrowej w najważniejszych obszarach⁵⁹.

W listopadzie 2021 roku przedstawiono pierwsze 3 programy robocze wdrażające program „Cyfrowa Europa”, w których określono cele i konkretne obszary tematyczne, które otrzymają finansowanie w łącznej wysokości 1,98 mld EUR. Są to 3 z 4 programów roboczych przeznaczonych na wdrażanie programu w latach 2021–2023.

Pierwszy program prac o wartości 1,38 mld EUR koncentruje się na inwestycjach w obszarach sztucznej inteligencji (AI), rozwiązań chmurowych, przestrzeni danych, infrastruktury komunikacji kwantowej, zaawansowanych umiejętności cyfrowych oraz szerokiego wykorzystania technologii cyfrowych w całej gospodarce i społeczeństwie do końca 2022 r.

59 Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European and Social Committee of the Regions, *2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade*, Brussels, 9.3.2021, COM(2021) 118 final, s. 19–20, <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/PL/TXT/DOC/?uri=CELEX:52021DC0118&from=en> (dostęp: 27.02.2022).

Drugi program dotyczy utworzenia i działania *sieci Europejskich Centrów Innowacji Cyfrowych*, a jego budżet w okresie do końca 2023 r. opiewa na 329 mln EUR. Do roku 2030 ustalono 4 najważniejsze cele do zrealizowania:

1) Wykwalifikowane cyfrowo społeczeństwo i wysoko wykwalifikowani profesjonaliści w dziedzinie cyfrowej

Osiągnięcie tego celu będzie możliwe dzięki rozwojowi wydajnego systemu nowoczesnej edukacji cyfrowej oraz promowaniu podejścia do efektywnego zarządzania talentami w organizacjach. Zdaniem Komisji Europejskiej wykwalifikowane społeczeństwo cyfrowe istotnie wzmocni poziom odporności całej Unii Europejskiej. Plan działania przewiduje, że docelowy poziom podstawowych umiejętności cyfrowych dla osób w wieku 16–74 lat wyniesie 80% w 2030 r. Dodatkowo docelowy poziom zatrudnienia specjalistów w dziedzinie ICT powinien osiągnąć 20 mln przy równoczesnym wzroście liczby specjalistów płci żeńskiej.

2) Bezpieczna, wydajna i zrównoważona infrastruktura cyfrowa

KE podkreśla, że osiągnięcie przez Unię Europejską pozycji światowego lidera w dziedzinie cyfryzacji jest uzależnione od tempa rozwoju infrastruktury cyfrowej i zdolności przetwarzania dużych ilości danych w chmurze. Bezpieczna infrastruktura i godna zaufania technologia są niezbędne m.in. do wdrożenia technologii sieci 5G, produkcji nowoczesnych półprzewodników i stworzenia pierwszego europejskiego komputera kwantowego. Zgodnie z założeniami, do 2030 roku wszystkie europejskie gospodarstwa domowe będą miały dostęp do szybkiej sieci Gigabit, a wszystkie obszary zaludnione będą w zasięgu sieci 5G. Kolejnym celem Komisji Europejskiej jest wzrost produkcji nowoczesnych półprzewodników (w tym procesorów) w Europie do co najmniej 20% światowej produkcji. Dodatkowo, do 2030 roku w Unii Europejskiej pojawi się 10 tys. bezpiecznych i neutralnych dla klimatu węzłów brzegowych (*edge nodes*), które umożliwią wszystkim przedsiębiorstwom dostęp do usług danych z niewielkimi opóźnieniami. Dodatkowo już do 2025 roku Unia Europejska planuje wytworzyć swój pierwszy komputer z akceleracją kwantową, który umożliwi do 2030 roku UE być w czołówce technologii kwantowych.

3) Transformacja cyfrowa przedsiębiorstw

KE podkreśla, że transformacja przedsiębiorstw w Unii Europejskiej będzie zależała od ich zdolności do szybkiego przyjmowania nowych technologii cyfrowych. Zdaniem Komisji Europejskiej efektywne wdrażanie technologii cyfrowych w przedsiębiorstwach umożliwi bardziej intensywne i wydajne wykorzystanie zasobów, co bezpośrednio przełoży się na zwiększenie produktywności i zmniejszenie kosztów produkcji w Europie. Do 2030 r. 75% przedsiębiorstw powinno korzystać z usług w chmurze, dużych zbiorów danych i sztucznej inteligencji. Do tego zakłada się, że aż 90% MŚP powinno osiągnąć co najmniej podstawowy poziom wskaźnika wykorzystania technologii cyfrowych.

4) Cyfryzacja usług publicznych

Do 2030 roku wszystkie kluczowe usługi publiczne (łącznie z dostępem do dokumentacji medycznej) powinny być dostępne online dla wszystkich obywateli Unii

Europejskiej. Dodatkowo 80% obywateli będzie korzystać z rozwiązań umożliwiających cyfrową identyfikację⁶⁰.

Komisja Europejska przywiązuje szczególną wagę do tego, aby do roku 2030 zorganizowane **międzynarodowe partnerstwa cyfrowe** doprowadziły do uzyskania większych korzyści przez europejskie przedsiębiorstwa przez rozwój handlu cyfrowego za pomocą bezpiecznych sieci, poszanowanie europejskich standardów i wartości oraz powstanie bardziej sprzyjającego środowiska na poziomie międzynarodowym dla takiego rodzaju transformacji cyfrowej ukierunkowanej na człowieka, na jakim zależy nam i innym partnerom. Partnerstwa cyfrowe zapewnią możliwość prowadzenia wspólnych **działań badawczych, w tym w ramach wspólnych przedsięwzięć dotyczących kwestii przemysłowych**, które wesprą wiodącą pozycję UE w dziedzinie rozwijających się technologii, takich jak 5G, technologia kwantowa czy wykorzystanie technologii cyfrowych do celów zwalczania zmiany klimatu i rozwiązywania problemów związanych z wyzwaniem środowiskowymi⁶¹.

Globalny i europejski handel elektroniczny w dobie pandemii COVID-19

Według danych zaprezentowanych w Raporcie UNCTAD z 3 maja 2021 r.⁶² globalny handel elektroniczny zwiększył się do 26,7 mld USD. Istotny wpływ na ten wynik miała pandemia COVID-19. W handlu elektronicznym (*e-commerce*) dominuje sprzedaż business-to-business (B2B). Raport szacuje wartość globalnego handlu elektronicznego B2B w 2019 r. na 21,8 mld USD, co stanowi 82% całego handlu elektronicznego, w tym zarówno sprzedaży za pośrednictwem internetowych platform rynkowych, jak i transakcji elektronicznej wymiany danych (EDI – *Electronic Data Interchange*)⁶³. Raport UNCTAD zauważa również, że odsetek kupujących *online* dokonujących zakupów transgranicznych wzrósł z 20% w 2017 r. do 25% w 2019 r.

Istotny wzrost handlu elektronicznego miał miejsce w związku z ograniczeniami ruchu wywołanymi przez COVID-19, co przyczyniło się do zwiększenia udziału sprzedaży detalicznej *online* w całkowitej sprzedaży detalicznej z 16% do 19% w 2020 r., jak wynika z szacunków, zawartych w omawianym raporcie UNCTAD opublikowanym 3 maja 2021 r. Wynika z niego również, że pandemia wpłynęła zwłaszcza na spadek zysków firm oferujących usługi takie jak przewozy

60 Zobacz szerzej na ten temat: *Cyfrowy Kompas na 2030 r...*, s. 12–16 (dostęp: 05.02.2022).

61 Szerzej na ten temat *ibidem*, s. 18–24.

62 Estimates of Global E-Commerce 2019 and Preliminary Assessment of COVID-19 Impact on Online Retail 2020, https://unctad.org/system/files/official-document/tn_unctad_ict4d18_en.pdf, s. 1–4 (dostęp: 19.02.2022).

63 Elektroniczna Wymiana Danych jest to wymiana dokumentów handlowych i finansowych (takich jak zamówienia, potwierdzenia zamówień, awiza wysyłki, faktury, faktury korygujące, itp.).

i podróże. Według Raportu, sprzedaż detaliczna *online* znacznie wzrosła w kilku krajach, przy czym Republika Korei odnotowała najwyższy udział w 2020 r. – 25,9%, w porównaniu z 20,8% rok wcześniej (zobacz tab. 1.3). Tymczasem ze względu na to, że globalna sprzedaż *e-commerce* wzrosła do 26,7 bln USD w 2019 r., oznacza to wzrost o 4% w porównaniu z 2018 r., według szacunków ekspertów UNCTAD. Obejmuje to sprzedaż między przedsiębiorstwami (B2B – *Business-to-Business*) i między przedsiębiorstwami a konsumentami (B2C – *Business-to-Customer*) i odpowiada za 30% światowego produktu krajowego brutto (PKB) w roku 2020 wg oceny eksperta ds. *Technologii i Turystyki* UNCTAD⁶⁴.

Tab. 1.3 przedstawia udziały procentowe sprzedaży *online* w sprzedaży detalicznej w wybranych gospodarkach w latach 2018–2020, wskazując na trzy kraje o najwyższej i zbliżonej do siebie wzajemnie pozycji w roku 2020, tzn. Koreę Południową, Chiny i Wielką Brytanię. Na kolejnych pozycjach znalazły się Stany Zjednoczone, Singapur, Australia i Kanada. Na uwagę zasługuje zwłaszcza bardzo duży przyrost udziału w okresie 2018–2020 uzyskany przez Wielką Brytanię (8,4 p. proc.), Koreę Południową (7,7 p. proc.), Singapur (7 p. proc.) oraz Chiny (6,5 p. proc.) – zobacz tab. 1.3.

Tab. 1.3. Sprzedaż detaliczna online, wybrane gospodarki, 2018–2020

Gospodarka	Sprzedaż detaliczna online Miliardy USD			Sprzedaż detaliczna: Miliardy USD			Udział sprzedaży online (% sprzedaży detalicznej)		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Australia	13,5	14,4	22,9	239	229	242	5,6	6,3	9,4
Kanada	13,9	16,5	28,1	467	462	452	3	3,6	6,2
Chiny	1.060,4	1.233,6	1.414,3	5.755	5.957	5.681	18,4	20,7	24,9
Korea Płd.	76,8	84,3	104,4	423	406	403	18,2	20,8	25,9
Singapur	1,6	1,9	3,2	34	32	27	4,7	5,9	11,7
Wielka Brytania	84	89	130,6	565	564	560	14,9	15,8	23,3
Stany Zjednoczone	519,6	598	791,7	5.269	5.452	5.638	9,9	11	14
Razem	1.770	2.038	2.495	12.752	13.102	13.003	14	16	19

Źródło: UNCTAD, na podstawie danych krajowych urzędów statystycznych badanych krajów – Estimates of Global E-Commerce 2019 and Preliminary Assessment of COVID-19 Impact on Online Retail 2020, s. 1, https://unctad.org/system/files/official-document/tn_unctad_ict4d18_en.pdf (dostęp: 19.02.2022).

64 <https://unctad.org/news/global-e-commerce-jumps-267-trillion-covid-19-boosts-online-sales> (dostęp: 18.02.2022).

Według omawianego raportu UNCTAD pandemia COVID-19 przyniosła również zróżnicowane skutki dla wiodących firm handlu elektronicznego typu B2C. Dane dla 13 największych firm *e-commerce*, z których 11 pochodzi z Chin i Stanów Zjednoczonych, pokazują wyraźną zmianę losów platform oferujących usługi takie jak przewozy i podróże (tab. 1.4). Wszystkie z nich doświadczyły gwałtownych spadków wartości towarów brutto (GMV)⁶⁵ i odpowiadających im spadków w rankingach. Na przykład Expedia spadła z 5 miejsca w 2019 r. na 11 w 2020 r., Booking Holdings odpowiednio z 6 na 12 a Airbnb, które zainaugurowało swoją pierwszą ofertę publiczną w 2020 r., obniżył swoją pozycję z 11 miejsca na 13. Pomimo spadku GMV firm usługowych, całkowita GMV dla 13 największych firm *e-commerce* B2C wzrósł o 20,5% w 2020 r., czyli więcej niż w 2019 r. (17,9%). Szczególnie duże zyski odnotowały Shopify (do 95,6%) i Walmart (72,4%). Ogólnie rzecz biorąc, GMV B2C dla 13 najlepszych firm wyniosła w 2020 r. 2,9 bln USD – zobacz tab. 1.4.

Tab. 1.4. Najlepsze firmy *e-commerce* B2C według GMV, 2020

Pozycja według GMV		Firma	Siedziba	Przemysł	GMV			Zmiana GMV	
					Miliardy USD			(%)	
2020	2019				2018	2019	2020	2018–19	2019–20
1	1	Alibaba	Chiny	E-commerce	866	954	1.145	10,2	20,1
2	2	Amazon	USA	E-commerce	344	417	575	21,0	38,0
3	3	JD.com	Chiny	E-commerce	253	302	379	19,1	25,4
4	4	Pinduoduo	Chiny	E-commerce	71	146	242	104,4	65,9
5	9	Shopify	Kanada	Media i usługi internetowe	41	61	120	48,7	95,6
6	7	eBay	USA	E-commerce	90	86	100	-4,8	17,0
7	10	Meituan	Chiny	E-commerce	43	57	71	33,0	24,6
8	12	Walmart	USA	Dobra konsumpcyjne i sprzedaż detaliczna	25	37	64	47,0	72,4
9	8	Uber	USA	Media i usługi internetowe	50	65	58	30,5	-10,9
10	13	Rakuten	Japonia	E-commerce	30	34	42	13,6	24,2
11	5	Expedia	USA	Media i usługi internetowe	100	108	37	8,2	-65,9

⁶⁵ GMV – oznacza *Gross Merchandise Value* – jest popularnym wskaźnikiem wśród spółek związanych bezpośrednio i pośrednio z handlem elektronicznym. W najprostszej postaci jest on zdefiniowany jako łączna wartość sprzedanych towarów w danym okresie. Więcej na ten temat – zobacz: <https://strefainwestorow.pl/artykuly/analizy/20210625/gross-merchandise-value-wskaznik-e-commerce> (dostęp: 19.02.2020).

12	6	Booking Holdings	USA	Media i usługi internetowe	93	96	35	4,0	-63,3
13	11	Airbnb	USA	Media i usługi internetowe	29	38	24	29,3	-37,1
Razem					2.035	2.399	2,89	17,9	20,5

Uwaga: Rok dla Alibaba rozpoczynający się 1 kwietnia, rok dla Walmart rozpoczynający się 1 lutego.

Źródło: UNCTAD na podstawie raportów firm – UNCTAD, Estimates of Global E-Commerce 2019 and Preliminary Assessment of COVID-19 Impact on Online Retail 2020, s. 2, https://unctad.org/system/files/official-document/tn_unctad_ict4d18_en.pdf (dostęp: 19.02.2022).

W handlu elektronicznym (*e-commerce*) dominuje sprzedaż *business-to-business*. Raport UNCTAD szacuje wartość globalnego handlu elektronicznego B2B w 2019 r. na 21,8 bln USD, co stanowi 82% całego handlu elektronicznego, w tym zarówno sprzedaży za pośrednictwem internetowych platform rynkowych, jak i transakcji elektronicznej wymiany danych (EDI). Stany Zjednoczone nadal dominowały na całym rynku *e-commerce*, wyprzedzając Japonię i Chiny (tab. 1.5).

Sprzedaż *e-commerce* B2C oszacowano na 4,9 bln USD w 2019 r., co oznacza wzrost o 11% w porównaniu z 2018 r. Trzy największe kraje pod względem sprzedaży *e-commerce* B2C to Chiny, Stany Zjednoczone i Wielka Brytania.

Gospodarki Unii Europejskiej, które znalazły się wśród 10 najlepszych krajów świata wymienionych w tab. 1.5 z punktu widzenia pozycji w sprzedaży *e-commerce* B2C to Francja, Niemcy, Hiszpania i Włochy.

Transgraniczny handel elektroniczny B2C wyniósł w 2019 r. około 440 mld USD, co stanowi wzrost o 9% w porównaniu z 2018 r.

Tab. 1.5. Sprzedaż B2C-E-commerce: 10 najlepszych krajów, 2019

Ranking	Gospodarka	Całkowita sprzedaż e-commerce Miliardy USD	Udział całkowitej sprzedaży e-commerce w PKB (%)	Sprzedaż e-commerce B2B Miliardy USD	Udział sprzedaży e-commerce B2B w e-commerce ogółem (%)	Sprzedaż e-commerce B2C Miliardy USD
1	2	3	4	5	6	7
1	Stany Zjednoczone	9.580	45	8.319	87	1.261
2	Japonia	3.416	67	3.238	95	178
3	Chiny	2.604	18	1.065	41	1.539
4	Republika Korei	1.302	79	1.187	91	115
5	Zjednoczone Królestwo	885	31	633	72	251
6	Francja	785	29	669	85	116

Tab. 1.5 (cd.)

1	2	3	4	5	6	7
7	Niemcy	524	14	413	79	111
8	Włochy	431	22	396	92	35
9	Australia	347	25	325	94	21
10	Hiszpania	344	25	280	81	64
Razem		20.218	36	16.526	82	3.691
Świat		26.673	30	21.803		4.870

Źródło: UNCTAD, na podstawie źródeł krajowych, UNCTAD, Estimates of Global E-Commerce 2019 and Preliminary Assessment of COVID-19 Impact on Online Retail 2020, s. 4, https://unctad.org/system/files/official-document/tn_unctad_ict4d18_en.pdf (dostęp: 19.02.2022).

Poniżej w Aneksie zostały zaprezentowane wyniki wskaźnika Global B2C-E-commerce Index, osiągnięte w przeprowadzonym w roku 2020 Rankingu w 10 wiodących krajach należących do trzech grup gospodarek:

- 1) najlepszych gospodarek według UNCTAD B2C E-commerce Index 2020,
- 2) 10 najlepszych *rozwijających się* gospodarek według indeksu UNCTAD B2C E-commerce 2020,
- 3) Top 10 gospodarek *rozwijających się i przechodzących transformację* według UNCTAD B2C E-commerce Index 2020, według regionu,

Aneks

Global B2C E-commerce Index – Tabele opracowane na podstawie: <https://unctad.org/news/switzerland-climbs-top-global-e-commerce-index>.

Edycja **Global B2C E-commerce Index** za rok 2020 zawiera kilka znaczących zmian w stosunku do poprzedniego roku, wymienionych poniżej:

- W składzie pierwszej dziesiątki krajów Hongkong (Chiny) zastąpił Australię;
- Wśród 10 najlepiej rozwijających się gospodarek Oman zastąpił Turcję;
- Cztery największe wzrosty wyników indeksów odnotowano w krajach rozwijających się – Algierii, Brazylii, Ghanie i Laotańskiej Republice Ludowo-Demokratycznej, których wyniki poprawiły się o co najmniej pięć punktów;
- Kostaryka stała się najlepszym graczem w regionie Ameryki Łacińskiej i Karaibów (LAC), zastępując Chile;
- Mauritius utrzymał najwyższy wynik w Afryce Subsaharyjskiej, podczas gdy Białoruś ponownie uzyskała najwyższy wynik wśród gospodarek w okresie przejściowym (*economies in transition*).

Tab. 1.6. 10 najlepszych gospodarek według UNCTAD B2C E-commerce Index 2020

Ranking 2020	Gospodarka	Udział osób korzystających z Internetu (dane z 2019 lub nowsze)	Udział osób posiadających konto (15+, 2017)	Bezpieczne serwery internetowe (znormalizowane, 2019)	Ocena wiarygodności pocztowej UPU (2019 lub nowsza)	Wartość indeksu	Zmiana wartości indeksu (dane 2018-2019)	Ranking 2019
1	Szwajcaria	97	98	92	97	95,9	0,6	2
2	Holandia	96	100	94	93	95,8	0,1	1
3	Dania	97	100	100	81	94,5	0,1	6
4	Singapur	89	98	94	97	94,4	-0,3	3
5	Wielka Brytania	96	96	84	98	93,6	0,1	4
6	Niemcy	93	99	90	91	93,4	-0,1	9
7	Finlandia	95	100	88	91	93,4	-0,1	5
8	Irlandia	88	95	92	98	93,4	0,7	7
9	Norwegia	98	100	84	88	92,6	-0,1	8
10	Chiny, Hongkong SAR	92	95	88	92	91,8	0,3	14

Źródło: UNCTAD, <https://unctad.org/press-material/switzerland-climbs-top-global-e-commerce-index> (dostęp: 27.02.2022).

Tab. 1.7. 10 najlepszych rozwijających się gospodarek według indeksu UNCTAD B2C E-commerce 2020

Ranking 2020	Gospodarka	Udział osób korzystających z Internetu (2019 lub nowsze)	Udział osób posiadających konto (15+, 2017)	Bezpieczne serwery internetowe (znormalizowane, 2019)	Ocena wiarygodności pocztowej UPU (2019 lub nowsza)	Wartość indeksu	Zmiana wartości indeksu (dane za lata 2019–2020)	Ranking 2019
4	Singapur	89	98	94	97	94,4	-0,3	3
10	Chiny, Hong-kong SAR	92	95	88	92	91,8	0,3	14
18	Korea Płd.	96	95	68	100	89,8	0	19
30	Malezja	84	85	71	85	81,3	1,5	31
37	Zjednoczone Emiraty Arabskie	99	88	61	64	78,2	0	28
42	Tajlandia	67	82	59	97	76	0,5	48
44	Iran (Islamska Republika)	70	94	57	79	75	-1,5	45
49	Arabia Saudyjska	96	72	43	78	72,3	0	49
50	Katar	100	66	50	73	72,1	0	47
54	Oman	92	74	43	73	70,6	0	60

Źródło: UNCTAD, <https://unctad.org/press-material/switzerland-climbs-top-global-e-commerce-index> (dostęp: 27.02.2022).

Tab. 1.8. 10 najlepszych gospodarek rozwijających się i przechodzących transformację według UNCTAD B2C E-commerce Index 2020, według regionu

Azja Wschodnia, Południowa i Południowo-Wschodnia	Azja Zachodnia	Afryka	Ameryka Łacińska i Karaiby	Gospodarki w okresie przejściowym
Singapur	Zjednoczone Emiraty Arabskie	Mauritius	Kostaryka	Białoruś
Chiny, Hongkong SAR	Arabia Saudyjska	Republika Południowej Afryki	Chile	Rosja
Korea Płd.	Katar	Tunezja	Brazylia	Serbia
Malezja	Oman	Algieria	Dominikana	Gruzja
Tajlandia	Turcja	Ghana	Kolumbia	Ukraina
Iran (Islamska Republika)	Kuwejt	Libia	Urugwaj	Macedonia Północna
Chiny	Liban	Kenia	Jamajka	Republika Mołdowy
Mongolia	Bahrajn	Nigeria	Trynidad i Tobago	Kazachstan
Wietnam	Jordania	Maroko	Peru	Azerbejdżan
Indie	Irak	Senegal	Argentyna	Bośnia i Hercegowina

Źródło: UNCTAD, <https://unctad.org/press-material/switzerland-climbs-top-global-e-commerce-index> (dostęp: 27.02.2022).

Podsumowanie

W dobie pandemii COVID-19 miał miejsce dynamiczny rozwój cyfryzacji zarówno na poziomie globalnym jak i europejskim. Komisja Europejska, w obliczu nowych wyzwań spowodowanych brakiem stabilności w wielu regionach świata i negatywnych skutków dla gospodarek państw członkowskich w okresie pandemii, opracowała nową zrównoważoną, otwartą i asertywną politykę handlową, opartą na konieczności sprostania nowym wyzwaniom na najbliższe lata. Proces modernizacji polityki handlowej UE ma bowiem na celu dążenie do sprostania wyzwaniom obecnych czasów oraz oczekiwaniom obywateli. Najważniejszym aspektem tej polityki jest ponowne jej ukierunkowanie na cele polegające na wspieraniu zarówno transformacji ekologicznej i cyfrowej gospodarki europejskiej, jak i na promowaniu zrównoważonej i sprawiedliwej globalizacji opartej na nowoczesnych zasadach i bardziej zdecydowanych działaniach w zakresie egzekwowania prawa. Ostatecznie bowiem podkreśla się, że tylko w ten sposób można w odpowiedzialny i zrównoważony sposób stworzyć możliwości, których oczekują

obywatele, pracownicy i przedsiębiorstwa w UE i których potrzebuje nasza planeta. Niezbędnym stało się również zapewnienie, aby wspólna polityka handlowa służyła realizacji interesów UE, pomagając jej w osiąganiu ambitnych celów i zabezpieczając jej pozycję w świecie dla obecnych i przyszłych pokoleń.

Polityka ta obejmuje 3 główne cele:

- wspieranie odbudowy i przekształcenia gospodarki UE zgodnie z jej celami w obszarze ekologii i cyfryzacji,
- kształtowanie ogólnoświatowych zasad na potrzeby bardziej zrównoważonej i sprawiedliwej globalizacji,
- zwiększanie zdolności UE do realizacji swoich interesów i egzekwowania swoich praw, w tym – w razie konieczności – samodzielnie.

W dokumencie tym KE postrzega zrównoważony rozwój jako element koniecznej zielonej transformacji gospodarek, co będzie musiało znaleźć odzwierciedlenie w pracach na poziomie globalnym, czyli Światowej Organizacji Handlu (World Trade Organization – WTO) na wszystkich płaszczyznach jak i na poziomie innych organizacji zajmujących się handlem. UE współpracuje tu również z poszczególnymi członkami WTO, realizując równolegle inicjatywy środowiskowe związane z gospodarką o obiegu zamkniętym (w tym z tworzywami sztucznymi).

Należy podkreślić, że zarządzanie środowiskiem jest stale kluczowym czynnikiem napędzającym osiągnięcie zrównoważonego rozwoju. W zglobalizowanym świecie zagrożenia środowiskowe wymagają skutecznych reakcji, które promują największe wartości, takie jak: pokój, sprawiedliwość, rozwój oraz przestrzeganie zasad i praw środowiskowych oraz praw człowieka.

Z raportu opracowanego przez *Eurostat* w roku 2021 wynika, że Unia Europejską osiągnęła znaczący postęp w realizacji większości z 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju ONZ, które przez wszystkie kraje członkowskie ONZ powinny być osiągnięte do roku 2030.

Z raportów UNCTAD wynika, że w roku 2020 miał miejsce w gospodarce światowej ogromny spadek handlu towarami i usługami spowodowany pandemią⁶⁶, bowiem światowy handel towarami odnotował spadek o 7,4% w 2020 r., co oznacza, że globalny eksport wyniósł 17,6 bln USD, czyli o 1,4 bln USD mniej niż w poprzednim roku. Był to największy roczny spadek od recesji z roku 2009, kiedy handel obniżył się o 22%. Znacznie jednak silniejszy spadek odnotowano w światowym handlu usługami, który w 2020 r. skurczył się o 20% w porównaniu z 2019 r. Był to również największy spadek w handlu usługami od początku jego rejestracji⁶⁷. Nowe prognozy w końcu 2021 r. według *Global Trade Update* – UNCTAD pokazują, że handel towarami i usługami osiągnął w roku 2021 łącznie poziom 28 bilionów USD rocznie – co oznacza wzrost o 23% w porównaniu z 2020 r. i 11% w porównaniu z poziomami sprzed pandemii COVID-19. Do

66 Handbook of Statistics 2021 – The Impacts of the COVID-19 Pandemic, UNCTAD, <https://unctad.org/webflyer/handbook-statistics-2021> (dostęp: 05.02.2022).

67 <https://unctad.org/news/global-trades-recovery-covid-19-crisis-hits-record-high> (dostęp: 18.02.2022).

największych światowych graczy w handlu międzynarodowym należą Chiny, UE i Stany Zjednoczone. Głównym partnerem UE w eksporcie w 2020 r. były Stany Zjednoczone, a w imporcie Chiny. Należy jednocześnie podkreślić, że udział Chin, Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych w handlu międzynarodowym towarami ukształtował się w roku 2020 na poziomie 43%.

Z kolei w okresie pandemii COVID-19 miał miejsce dynamiczny rozwój globalnego handlu elektronicznego. Według danych zaprezentowanych w Raplocie UNCTAD z 3 maja 2021, globalny handel elektroniczny zwiększył się do 26,7 mld USD. Istotny wpływ na ten wynik miała pandemia COVID-19. W handlu elektronicznym (*e-commerce*) dominuje sprzedaż business-to-business (B2B). Handel elektroniczny odpowiada za 30% światowego produktu krajowego brutto (PKB) i obejmuje zarówno sprzedaż między przedsiębiorstwami (B2B), jak i między przedsiębiorstwami a konsumentami (B2C – *Business-to-Customer*). Do krajów, które osiągnęły dwucyfrowy udział sprzedaży online w sprzedaży detalicznej, należały w roku 2020 Korea Południowa (25,9%), Chiny (24,9%), Wielka Brytania (23,3%), USA (14%) oraz Singapur (11,7%).

Dynamika eksportu całkowitego Polski w roku 2020 w stosunku do roku 2019 była dodatnia i mimo pandemii COVID-19 wzrost eksportu wyniósł ok. 7 punktów procentowych. Ujemna była natomiast dynamika importu, która obniżyła się do 96,8% w stosunku do roku poprzedniego, co oznacza spadek importu w stosunku rocznym o 3,8 punktu procentowego. Głównym partnerem handlowym Polski była Europa (jej udział w eksporcie Polski przekraczał 88% a w imporcie odpowiednio 65%). Z analizy zmian struktury towarowej eksportu Polski w cenach stałych w badanych latach (2020 w stosunku do 2019) wynikają z kolei następujące wnioski: wzrost udziału w eksporcie Polski miał miejsce w grupach: *żywność i zwierzęta żywe* (z 11,1% do 11,8%); *napoje i tytoń* (z 1,1% do 1,2%), *surowce niejadalne z wyjątkiem paliw* (z 1,7% do 1,8%), *chemikalia* (z 9,3% do 10%), *różne wyroby przemysłowe* (z 16,5% do 16,6%). Spadek udziału wystąpił natomiast w dwóch grupach towarowych wg SITC, tzn. *towary przemysłowe sklasyfikowane głównie według surowca* (z 14,7% do 14,5%) oraz *maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy* (z 44% do 42,7%)⁶⁸.

Z opublikowanych wstępnych danych Głównego Urzędu Statystycznego wynika, że w czerwcu 2021 r. polski eksport towarów wyniósł 23,5 mld EUR, co stanowi wzrost o 23,1% w porównaniu z czerwcem 2020 r. (19,1 mld EUR). Polski import wyniósł z kolei 22,9 mld EUR, podczas gdy przed rokiem było to ok. 16,8 mld EUR, co oznacza wzrost o 36,4% r/r. W efekcie w czerwcu 2021 r. odnotowano nadwyżkę w obrotach towarowych z zagranicą na poziomie 582,1 mln EUR (w maju saldo wyniosło -23,1 mln EUR).

Program „Cyfrowa Europa” (*Digital Europe Programme – DEP*) został ustanowiony na okres obowiązywania Wieloletnich Ram Finansowych na lata 2021–2027. Jest to nowo stworzony program europejski, który wspiera funkcjonowanie strategii

68 *Ibidem*, s. 32.

jednolitego rynku cyfrowego Unii Europejskiej. Głównymi jego celami są: wspieranie europejskiego przemysłu i społeczeństwa, przyspieszanie procesu cyfrowej transformacji europejskiej gospodarki, zapewnienie obywatelom, organom administracji publicznej oraz przedsiębiorstwom w całej Unii korzyści płynących z cyfryzacji, jak również zwiększenie konkurencyjności Europy w światowej gospodarce cyfrowej, a jednocześnie zmniejszanie przepaści cyfrowej wewnątrz Unii i wzmacnianie jej strategicznej autonomii w tym obszarze. Jednym z najbardziej istotnych celów Programu „Cyfrowa Europa” jest również stworzenie sieci Europejskich Hubów Innowacji Cyfrowych (*European Digital Innovation Hubs – EDIHs*), czyli ośrodków gromadzących wiedzę i kompetencje w dziedzinie cyfrowej transformacji działalności gospodarczej. Ich zadaniem będzie wspieranie cyfrowej transformacji zarówno przedsiębiorców jak i podmiotów administracji publicznej.

Podstawy Programu „Droga do cyfrowej dekady” zostały po raz pierwszy zaprezentowane przez Komisję Europejską (KE) 9 marca 2021 r. w Komunikacie „Cyfrowy Kompas”⁶⁹ jako jej wizję transformacji cyfrowej w Unii Europejskiej na kolejną dekadę.

Celem UE do osiągnięcia do 2030 r. w porównaniu z poziomem bazowym, było dążenie, aby:

- 1) Wszystkie europejskie gospodarstwa domowe były objęte **siecią gigabitową**, a wszystkie zaludnione obszary znalazły się w zasięgu sieci 5G⁷⁰;
- 2) **75% europejskich przedsiębiorstw** korzystało z:
 - usług w chmurze (poziom bazowy z 2020 r.: 26%),
 - dużych zbiorów danych (poziom bazowy z 2020 r.: 14%),
 - sztucznej inteligencji (AI) (poziom bazowy z 2020 r.: 25%).
- 3) zostały zapewnione **zmodernizowane usługi publiczne**, odpowiadające na potrzeby społeczeństwa:
 - 100% kluczowych usług publicznych świadczonych *online*⁷¹ dostępnych dla obywateli i przedsiębiorstw Unii, przy poziomie bazowym z roku 2020; odpowiednio: 75/100 (obywatele), 84/100 (przedsiębiorstwa),

69 <https://cyberpolicy.nask.pl/cyfrowy-kompas-na-rok-2030-europejska-droga-w-cyfrowej-dekadzie/> (dostęp: 19.02.2022); zobacz również: *Cyfrowy Kompas na 2030 r...*, s. 4–14 (dostęp: 05.02.2022).

70 Kontynuacja i rozszerzenie celów społeczeństwa gigabitowego na 2025 r., zgodnie z którymi wszystkie gospodarstwa domowe w Europie – zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich – będą miały dostęp do Internetu o prędkości co najmniej 100 Mb/s, z możliwością modernizacji do prędkości mierzonej w gigabitach, oraz „gigabitowy dostęp do Internetu dla wszystkich miejsc stanowiących główną siłę napędową rozwoju społeczno-gospodarczego [...], a także dla przedsiębiorstw prowadzących intensywną działalność w Internecie. Niezakłócony dostęp do sieci 5G na wszystkich obszarach miejskich i na wszystkich głównych szlakach komunikacyjnych do 2025 r.” – zobacz: Załącznik do komunikatu Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Cyfrowy Kompas na 2030 r...* Annex, s. 2, przypis 4.

71 „Kluczowe usługi publiczne” są usługami związanymi z następującymi aspektami życia codziennego: regularne prowadzenie działalności gospodarczej, przemieszczanie się,

- 100% obywateli Unii z dostępem do dokumentacji medycznej (rejstry elektroniczne),
- 80% obywateli korzystających z rozwiązań w zakresie cyfrowej tożsamości.

Planowane jest również, że do roku 2025 Europa będzie dysponować pierwszym komputerem z przyspieszeniem kwantowym, co utoruje jej drogę do zajęcia czołowej pozycji w dziedzinie zdolności kwantowych do 2030 r.

Bibliografia

- Arto I., Rueda-Cantuche J.M., Cazcarro I., Amores A.F., Dietzenbacher E., Kutlina-Dimitrova Z., Román M. V., *EU exports to the World: Effects on Employment*, Urząd Publikacji Unii Europejskiej, Luksemburg, 2018, <https://doi.org/10.2760/700435>, JRC113071 https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2018/november/tradoc_157516.pdf (dostęp: 12.02.2022).
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European and Social Committee of the Regions, *2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade*, Brussels, 9.3.2021, COM(2021) 118 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/DOC/?uri=CELEX:52021DC0118&from=en> (dostęp: 27.02.2022).
- Cyfrowy Kompas na 2030 r.: europejska droga w cyfrowej dekadzie*, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Komisja Europejska, Bruksela, dnia 9.3.2021 r., COM(2021) 118 final, <https://cyberpolicy.nask.pl/wp-content/uploads/2021/03/Cyfrowy-Kompas-na-rok-2030-europejska-droga-w-cyfrowej-dekadzie.pdf> (dostęp: 05.02.2022).
- Decydujący moment dla Europy: naprawa i przygotowanie na następną generację*, COM(2020) 456 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=COM:2020:456:FIN> (dostęp: 26.02.2022).
- Estimates of Global E-Commerce 2019 and Preliminary Assessment of COVID-19 Impact on Online Retail 2020, https://unctad.org/system/files/official-document/tn_unctad_ict4d18_en.pdf (dostęp: 19.02.2022).
- Global Estimates of Child Labour*, ILO, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/publication/wcms_575499.pdf (dostęp: 17.02.2022).
- Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage*, ILO, https://www.ilo.org/global/publications/books/WCMS_575479/lang--en/index.htm (dostęp: 17.02.2022).
- Global Trade Update, November 2021, UNCTAD, https://unctad.org/system/files/official-document/ditcinf2021d4_en.pdf (dostęp: 05.02.2022).

posiadanie i prowadzenie samochodu, wszczęcie postępowania w sprawie drobnych roszczeń, rozpoczęcie działalności gospodarczej, życie rodzinne, utrata i znalezienie pracy oraz nauka – zobacz: *ibidem*, s. 5, przypis 11.

- Handbook of Statistics 2021 – The Impacts of the COVID-19 Pandemic*, UNCTAD, <https://unctad.org/webflyer/handbook-statistics-2021> (dostęp: 05.02.2022).
- IPR – intensive industries and economic performance in the European Union*, Industry-Level Analysis Report, September 2019, Third edition, EUIPO – European Union Intellectual Property Office, https://www.4ipcouncil.com/application/files/8915/6993/5419/IPR-intensive_industries_and_economic_performance_in_the_EU_key_findings_2019_en.pdf (dostęp: 17.02.2022).
- Promote Decent Work Worldwide Responsible Global Value Chains for a Fair, Sustainable and Resilient Recovery from the Covid-19 Crisis*, Commission Staff Working Document, European Commission, Brussels, 20.10.2020, SWD (2020) 235, final, <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=23131&langId=en> (dostęp: 17.02.2022).
- Przegląd polityki handlowej – otwarta, zrównoważona i asertywna polityka handlowa*, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Komisja Europejska, Bruksela, 18.2.2021 r., COM(2021) 66 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0066&from=EN> (dostęp: 29.12.2021).
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego w sprawie przeglądu polityki handlowej UE (2020/2761(RSP)), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, C 425, Wydanie polskie, Informacje i zawiadomienia. Rocznik 64, 20.10.2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=OJ:C:2021:425:TOC> (dostęp: 17.02.2022).
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 23 października 2020 r. w sprawie równouprawnienia płci w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa UE (2019/2167(INI)), (2021/C 404/12), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020IP0286&qid=1645542858182&from=EN> (dostęp: 17.02.2022).
- Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2021, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-handlu-zagranicznego-2021,9,15.html> (dostęp: 15.02.2022).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych, RODO), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679> (dostęp: 26.02.2022).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1309/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Dostosowania do Globalizacji (2014–2020) i uchylenia rozporządzenia (WE) nr 1927/2006. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM:1702_1 (dostęp: 17.02.2022).
- Shocks, Risks and Global Value Chains: Insights from the OECD METRO Model*, <https://www.oecd.org/trade/documents/shocks-risks-gvc-insights-oecd-metro-model.pdf> – executive summary (dostęp: 17.02.2022).
- Sustainable Development in the European Union – Monitoring Report on progress towards the SDGs in an EU context*, 2021 edition, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/12878705/>

- KS-03-21-096-EN-N.pdf/8f9812e6-1aaa-7823-928f-03d8dd74df4f?t=1623741433852 (dostęp: 02.02.2022).
- Sustainable development in the European Union – Overview of progress towards the SDGs in an EU context* (2021 edition) (europa.eu), <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/4031688/12878925/KS-03-21-097-EN-N.pdf/c7d90bf7-c3ae-00b5-7804-80526931036b?t=1623827181153> (dostęp: 20.02.2022).
- Trade Policy Review – An Open, Sustainable and Assertive Trade Policy*, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM(2021) 66 final, Brussels, 18.2.2021, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:5bf4e9d0-71d2-11eb-9ac9-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_2&format=PDF (dostęp: 03.02.2022).
- Trade Policy Review – An Open, Sustainable and Assertive Trade Policy*, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2021, https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2021/april/tradoc_159541.0270_EN_05.pdf (dostęp: 15.02.2022).
- Wniosek dotyczący rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie jednolitego rynku usług cyfrowych (akt o usługach cyfrowych) i zmieniającego dyrektywę 2000/31/WE, COM(2020) 825 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020PC0825&from=en> (dostęp: 26.02.2022).
- Wniosek dotyczący rozporządzenia Parlament Europejskiego i Rady w sprawie kontestowalnych i uczciwych rynków w sektorze cyfrowym (akt o rynkach cyfrowych), COM(2020) 842 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020PC0842&from=en> (dostęp: 26.02.2022).
- World Economic Outlook Update, *Recovery During a Pandemic. Health Concerns, Supply Disruptions, and Price Pressures*, International Monetary Fund, October 2021, Full Report, <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WEO/2021/October/English/text.ashx>
- World Economic Outlook Update, *Rising Caseloads a Disrupted Recovery, and Higher Inflation*, International Monetary Fund, January 2022, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/01/25/world-economic-outlook-update-january-2022> (dostęp: 07.02.2022).
- Wysokińska Z., Witkowska J., *Unia Europejska w gospodarce światowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2021.
- <https://cyberpolicy.nask.pl/cyfrowy-kompas-na-rok-2030-europejska-droga-w-cyfrowej-dekadzie/> (dostęp: 19.02.2022).
- <https://data.oecd.org/trade/trade-in-services.htm> (dostęp: 15.02.2022).
- https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_645 (dostęp: 10.02.2022).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods (dostęp: 12.02.2022).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods#The_three_largest_global_players_for_international_trade:_EU_2C_China_and_the_USA (dostęp: 20.02.2022).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods#EU_trade_in_2020_strongly_impacted_by_the_COVID-19_pandemic (dostęp: 16.02.2020).

- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods#Large_trade_surplus_for_machinery_.26_vehicles_and_chemicals (dostęp: 18.02.2022).
- https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/communication-shaping-europes-digital-future-feb2020_en_4.pdf (dostęp: 07.02.2022).
- https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/europes-digital-decade-digital-targets-2030_pl (dostęp: 18.02.2022).
- <https://ec.europa.eu/trade/policy/eu-position-in-world-trade/statistics/> (dostęp: 15.02.2022).
- https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:5bf4e9d0-71d2-11eb-9ac9-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF (dostęp: 03.02.2022).
- <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-handlu-zagranicznego-2021,9,15.html> (dostęp: 15.02.2022).
- <https://strefainwestorow.pl/artykuly/analizy/20210625/gross-merchandise-value-wskaznik-e-commerce> (dostęp: 19.02.2020).
- https://trade.ec.europa.eu/consultations/index.cfm?consul_id=266 (dostęp: 15.02.2022).
- https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2021/april/tradoc_159541.0270_EN_05.pdf (dostęp: 17.02.2022).
- <https://unctad.org/news/global-e-commerce-jumps-267-trillion-covid-19-boosts-online-sales> (dostęp: 18.02.2022).
- <https://unctad.org/news/global-trades-recovery-covid-19-crisis-hits-record-high> (dostęp: 18.02.2022).
- <https://unctad.org/press-material/switzerland-climbs-top-global-e-commerce-index> (dostęp: 27.02.2022).
- <https://unctad.org/webflyer/global-trade-update-november-2021> (dostęp: 05.02.2022).
- <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/01/25/world-economic-outlook-update-january-2022> (dostęp: 07.02.2022).
- <https://www.twobirds.com/en/news/articles/2021/netherlands/digital-compass-eu-outlines-its-digital-ambitions-for-2030> (dostęp: 07.02.2022).
- https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/envir_e.htm (dostęp: 25.05.2020).

Spis tabel

Tab. 1.1. Przegląd prognoz <i>World Economic Outlook – IMF</i> , zmiana procentowa (o ile nie wskazano inaczej)	16
Tab. 1.2. Handel zagraniczny Polski w latach 2020–2021	39
Tab. 1.3. Sprzedaż detaliczna online, wybrane gospodarki, 2018–2020	49
Tab. 1.4. Najlepsze firmy <i>e-commerce</i> B2C według GMV, 2020	50
Tab. 1.5. Sprzedaż B2C-E-commerce: 10 najlepszych krajów, 2019	51
Tab. 1.6. 10 najlepszych gospodarek według UNCTAD B2C E-commerce Index 2020	53

Tab. 1.7. 10 najlepszych <i>rozwijających się</i> gospodarek według indeksu UNCTAD B2C E-commerce 2020	54
Tab. 1.8. 10 najlepszych gospodarek <i>rozwijających się i przechodzących transformację</i> według UNCTAD B2C E-commerce Index 2020, według regionu	55

Spis rysunków

Rys. 1.1. Przegląd działań UE zmierzających do osiągnięcia Celów Zrównoważonego rozwoju (SDGs) na przestrzeni ostatnich 5 lat, 2021 (dane obejmują głównie lata 2014–2019 lub 2015–2020)	22
Rys. 1.2. Skumulowane zmiany w światowym handlu od początku każdej recesji wg UNCTAD	33
Rys. 1.3. Międzynarodowy handel UE towarami (roczne stopy wzrostu)	38

Rozdział II

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne a równoważenie rozwoju Unii Europejskiej: aspekty ekologiczne

Janina Witkowska, prof. dr hab.

Katedra gospodarki Światowej i Integracji Europejskiej

Instytut Ekonomii, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki

 <https://orcid.org/0000-0002-8698-4623>

Wprowadzenie

W sferze globalnych przepływów bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ), podobnie jak i w innych obszarach powiązań międzynarodowych, w warunkach pandemii COVID-19 wystąpiły poważne zakłócenia. Przejawiło się to w spadku globalnych i regionalnych strumieni BIZ, w tym z i do Unii Europejskiej (UE). Jednocześnie realizacja ambitnych celów w odniesieniu do wdrażania zrównoważonego rozwoju w skali globalnej (SDG 2030), redukcji emisji gazów cieplarnianych, w tym celów UE stopniowego osiągnięcia neutralności klimatycznej oraz w zakresie inkluzywnej polityki społecznej wymagają zaangażowania zarówno podmiotów krajowych, jak i międzynarodowych korporacji.

Celem niniejszego rozdziału jest próba odpowiedzi na pytania:

- (1) w jakim stopniu biznes międzynarodowy może przyczynić się do równoważenia rozwoju Unii Europejskiej w obszarze „zielonej gospodarki”, w warunkach niepewności wywołanej pandemią COVID-19?
- (2) w jaki sposób kraje przyjmujące mogą przyciągać „zielone” i społecznie odpowiedzialne inwestycje zagraniczne?

1. Zmiany w przepływach bezpośrednich inwestycji zagranicznych w gospodarce światowej i Unii Europejskiej w warunkach pandemii COVID-19

Zjawisko spowolnienia międzynarodowych przepływów kapitałowych w formie bezpośrednich inwestycji zagranicznych zaobserwowano już w okresie przed-pandemicznym. Przejawiło się to w zmniejszeniu przeciętnego tempa wzrostu globalnych strumieni bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) (tylko 1% w ostatniej dekadzie, w porównaniu do 8% w latach 2000–2007 i 20% przed rokiem 2000)¹. W 2019 r. globalne strumienie BIZ kształtowały się na poziomie 1,5 biliona USD. Kryzys związany z pandemią COVID-19 przyniósł ich zmniejszenie w 2020 r. do 1 bln USD, tj. o 35% w porównaniu do roku poprzedniego². Spadek ten dotknął w szczególności kraje rozwinięte, gdzie odnotowano zmniejszenie napływu strumieni BIZ o 58%³. Największe spadki odnotowała Europa – o 80% i Unia Europejska (UE) o 73%, natomiast Ameryka Północna doświadczyła na tym tle nieco mniejszego spadku, tj. o 42%⁴. Napływ BIZ do krajów rozwijających się zmniejszył się natomiast o 8%, aczkolwiek regionalne trendy pokazują także zróżnicowaną sytuację poszczególnych grup krajów⁵. Uwidoczniło się to w szczególności w przypadku Azji, która odnotowała w roku 2020 wzrost strumieni napływających BIZ o 4%, podczas gdy kraje Ameryki Południowej zostały dotknięte spadkiem aż o 45%, a Afryka doświadczyła spadku o 16%⁶.

Nierównomierne spadki strumieni BIZ napływających skutkowały zmianą globalnej struktury geograficznej BIZ na korzyść krajów rozwijających się, na które przypadało 2/3 rocznego globalnego napływu BIZ w 2020 r. wobec niecałej 1/2 jeszcze w 2019 r.

Skalę zmian wielkości BIZ napływających w gospodarce światowej i wybranych jej regionach w latach 2010–2020 przedstawia rys. 2.1.

Dane dotyczące wielkości i struktury geograficznej globalnych strumieni BIZ wypływających wskazują, że w okresie szoku pandemicznego również nastąpił spadek absolutnej wielkości tych strumieni i przesunięcia między grupami krajów. Rys. 2.2 przedstawia zmiany wielkości strumieni BIZ wypływających w latach 2010–2020 w tym samym układzie geograficznym, jak w przypadku strumieni BIZ napływających. Zwraca uwagę względną odporność krajów rozwijających się, w szczególności Azji, na sytuację kryzysową, o czym świadczy

1 *World Investment Report 2019. Special Economic Zones, Overview*, UN/UNCTAD, Genewa 2019, s. 5.

2 *World Investment Report 2021. Investing in Sustainable Recovery*, UN/UNCTAD, Genewa 2021, s. X oraz s. 248.

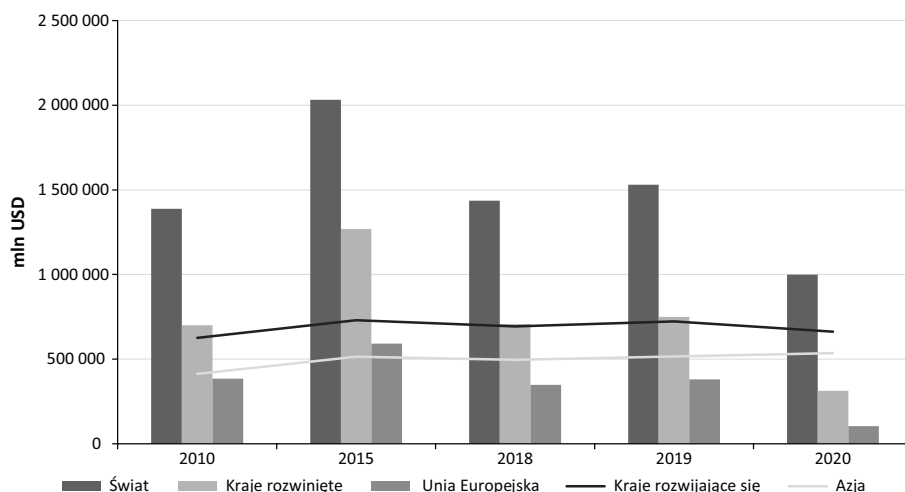
3 *World Investment Report 2021...*, s. X.

4 *Ibidem*, s. X i obliczenia własne.

5 *World Investment Report 2021...*, s. X-XI.

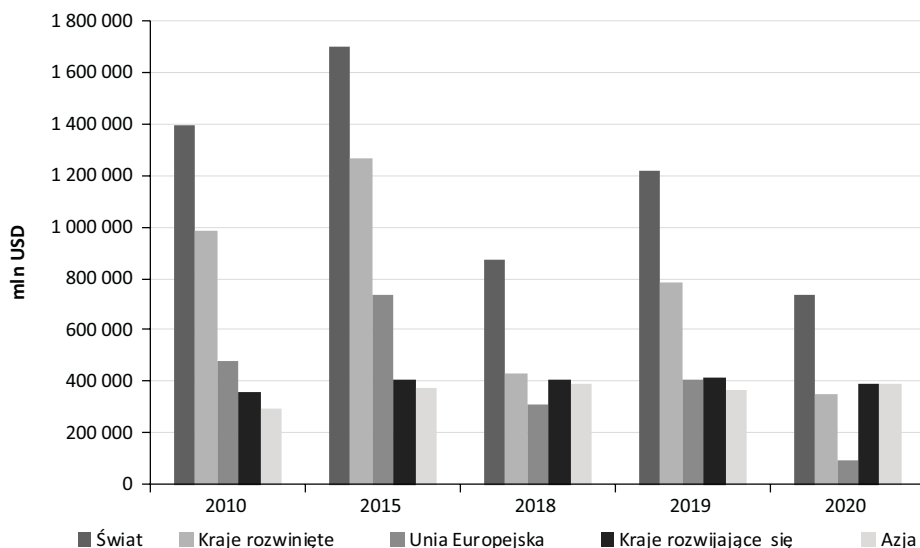
6 *Ibidem*.

utrzymywanie się wielkości strumieni BIZ wpływających na zbliżonym poziomie w latach 2015–2020.

Rys. 2.1. Strumienie bezpośrednich inwestycji zagranicznych napływających, gospodarka światowa i jej regiony, 2010–2020, mln USD

Źródło: *World Investment Report 2021. Investing in Sustainable Recovery*, UN/UNCTAD, Genewa 2021, s. 248–249; *World Investment Report 2016. Investor Nationality: Policy Challenges*, UN/UNCTAD, Genewa 2016, s. 196–197 oraz opracowanie własne.

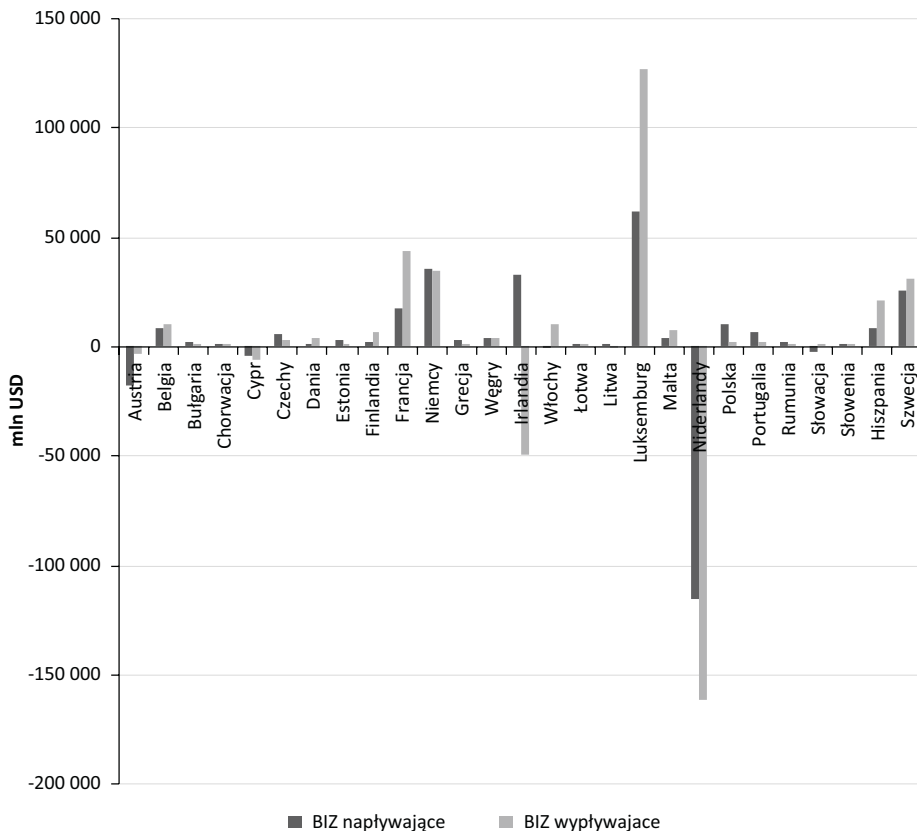

Rys. 2.2. Strumienie bezpośrednich inwestycji zagranicznych wypływających, gospodarka światowa i jej regiony, 2010–2020, mln USD

Źródło: *World Investment Report 2021. Investing in Sustainable Recovery*, UN/UNCTAD, Genewa 2021, s. 248–249; *World Investment Report 2016. Investor Nationality: Policy Challenges*, UN/UNCTAD, Genewa 2016, s. 196–197 oraz opracowanie własne.

Jak wskazano powyżej, Unia Europejska doświadczyła w 2020 r. niespotykanego w jej historii załamania przepływów kapitałowych. W wielu krajach członkowskich miały miejsce dezinvestycje. Rys. 2.3 przedstawia zróżnicowaną sytuację poszczególnych krajów członkowskich pod względem napływu i odpływu BIZ w roku 2020. Można wśród nich wyodrębnić z jednej strony grupę krajów doświadczających dezinvestycji bądź po stronie BIZ napływających, bądź wypływających, z drugiej zaś strony grupę krajów, które odnotowały zwiększenie się strumieni BIZ napływających bądź wypływających, w porównaniu do roku poprzedniego. W drugiej grupie krajów mieszczą się zarówno importerzy, jak i eksporterzy netto kapitału w formie BIZ.

W pierwszej grupie znajdują się Niderlandy, które doświadczyły największych dezinvestycji zarówno w zakresie BIZ napływających, jak i wypływających. Wielkości tych strumieni ukształtowały się odpowiednio na poziomie -115 mld USD i -161 mld USD.

Rys. 2.3. Strumienie BIZ napływających do krajów członkowskich UE i strumienie BIZ wypływających z tych krajów, 2020, mIn USD

Źródło: *World Investment Report 2021. Investing in Sustainable Recovery*, UN/UNCTAD, Genewa 2021, s. 248 i opracowanie własne.

Dezinwestycje w znacznie mniejszej skali w zakresie BIZ napływających zaobserwowane zostały także w Austrii, na Cyprze, w Słowacji i we Włoszech. Natomiast po stronie BIZ wypływających poważne dezinwestycje wystąpiły w Irlandii (-49 mld USD) oraz w mniejszej skali w przypadku Cypru i Austrii. Dezinwestycje mogły wynikać z finansyzacji BIZ bądź przerwania łańcuchów dostaw w czasie pandemii.

W grupie krajów, które odnotowały wzrost strumieni BIZ napływających w pandemicznym roku 2020 znalazły się: Luksemburg, Belgia, Bułgaria, Estonia, Węgry, Hiszpania i Szwecja. Ponadto Chorwacja, Łotwa i Polska przyjęły strumienie BIZ niemalże na takim samym poziomie jak w roku 2019. Inwestorzy zagraniczni, jak można oceniać, postrzegali grupę tzw. nowych krajów członkowskich jako bardziej odporną na szoki związane z pandemią. Zdecydowana większość nowych krajów członkowskich pozostawała importerami netto kapitału w formie BIZ. Z kolei eksporterami netto były niektóre tzw. stare kraje członkowskie, jak Belgia, Dania, Francja, Finlandia, Hiszpania i Szwecja.

Odrębnego komentarza wymaga sytuacja Luksemburga, do którego napłynęło w 2020 r. ponad 4-krotnie więcej BIZ niż w roku 2019 i jednocześnie wypłynęło 3,7-krotnie więcej BIZ za granicę. Przypadek ten może potwierdzać występowanie zjawisk w sferze przepływów bezpośrednich inwestycji zagranicznych, na które zwraca się uwagę w literaturze przedmiotu, a mianowicie rosnącą finansyzację bezpośrednich inwestycji zagranicznych i ich wysoką zmienność⁷.

Przedstawione powyżej dane dotyczące globalnych i regionalnych przepływów BIZ, odzwierciedlają reakcje inwestorów zagranicznych na ekonomiczne szoki wywołane pandemią. Spadek strumieni BIZ był w gospodarce światowej silniejszy niż spadek globalnego PKB i handlu. Według wczesnych prognoz UNCTAD, globalne BIZ w roku 2021 miały wzrosnąć umiarkowanie, tj. od 10% do 15% w stosunku do bardzo trudnego roku 2020⁸. Jednak dane UNCTAD za 2021 rok wskazują, że następuje stosunkowo szybka odbudowa globalnych strumieni BIZ. Jak się szacuje, globalne strumienie BIZ wzrosły w 2021 r. o 77%, do poziomu 1,65 biliona USD, przekraczając wielkość tych inwestycji sprzed kryzysu⁹.

Największą poprawę odczuły kraje rozwinięte, do których napłynęło 777 mld USD i przypadło na nie $\frac{3}{4}$ przyrostu inwestycji w 2021 r. Największym krajem przyjmującym BIZ wśród krajów rozwiniętych były USA. W tym przypadku

7 K. Kalotay, *Quarter Century of Global Foreign Direct Investment: A Shifting Landscape*, [w:] F.L. Rivera-Batiz, M. Spatareanu, C. Erbil (eds.), *Encyclopedia of International Economics and Global Trade*, Vol. 1: *Foreign Direct Investment and the Multinational Enterprise*, World Scientific, 2020, s. 11–43, <https://www.worldscientific.com/doi/10.1142/11286> (dostęp: 10.07.2020).

8 J. Zahn, *Global FDI prospects for 2021–2022*, <https://www.fdiintelligence.com/article/80145> (dostęp: 18.01.2022); *Global foreign direct investment set to partially recover in 2021 but uncertainty remains*, UNCTAD, 21.06.2021, <https://unctad.org/news/global-foreign-direct-investment-set-partially-recover-2021-uncertainty-remains> (dostęp: 02.02.2022).

9 *Global FDI Rebounds Strongly in 2021, but Recovery Highly Uneven*, „Investment Trends Monitor”, No. 40, UNCTAD, January 2022, s. 1.

strumienie wzrosły o 114%, do poziomu 323 mld USD i były w całości napędzane fuzjami i przejęciami. Unia Europejska jako całość odnotowała 8% wzrostu strumieni BIZ, ale strumienie BIZ napływające do największych krajów ugrupowania pozostały dużo poniżej przed-pandemicznych poziomów¹⁰.

Do krajów rozwijających się napłynęło prawie 870 mld USD. Poprawa nie była jednak tak spektakularna, jak w przypadku krajów rozwiniętych i nie rozłożyła się równomiernie w układzie regionalnym. Największe przyrosty BIZ nastąpiły w Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej (+20%). W tym regionie Chiny doświadczyły rekordowego napływu BIZ (179 mld USD), tj. o 20% więcej w stosunku do roku 2020. Przyrost napędzany był przez napływ BIZ do sektora usług. Również kraje ASEAN odbudowały swoją pozycję w tym zakresie, odnotowując przyrosty do 35% w większości krajów ugrupowania. W Azji Południowej napływ strumieni BIZ do Indii pozostawał nadal niższy o ¼ w porównaniu do roku 2020. Natomiast Ameryka Łacińska i Karaiby powróciły do poziomu strumieni BIZ sprzed kryzysu. W tym regionie napływ BIZ do Brazylii podwoił się, ale nie osiągnął poziomu sprzed pandemii. W Afryce z kolei nastąpił prawie dwukrotny wzrost napływu BIZ, ale dokonano się to przede wszystkim na skutek pojedynczej finansowej transakcji wewnątrz-firmowej w RPA. Natomiast większość krajów na kontynencie doświadczyła umiarkowanego napływu BIZ¹¹.

Wstępne dane dotyczące struktury sektorowej BIZ w roku 2021 wskazują, że inwestorzy zagraniczni zainteresowani byli inwestycjami w infrastrukturę, czyli sektor wspierany korzystnym długookresowym finansowaniem, środkami w ramach pakietów odbudowy gospodarki i programami na rzecz inwestycji zagranicznych. W przeciwieństwie do tego skłonność do inwestowania w przemysł i globalne łańcuchy wartości (GVC) była niska. Inwestycje typu *greenfield* były o 30% poniżej poziomu przed pandemią we wszystkich gałęziach przemysłu. Wyjątkiem był sektor technologii informatycznych, który w pełni się odbudował. Boom obserwowany w transgranicznych fuzjach i przejęciach w sektorze usług, zaznaczył się również w sektorze technologii informatycznych¹².

Z przedstawionych danych wyłania się pozytywny obraz odbudowy przepływów strumieni BIZ w skali globalnej i regionalnej w 2021 r., choć występuje jednak nierównomierność poprawy sytuacji w układzie regionalnym i w poszczególnych krajach. Perspektywy dla globalnych BIZ w roku 2022 są oceniane pozytywnie, choć nie jest spodziewana tak wysoka stopa wzrostu strumieni BIZ jak w roku 2021. Wojna na Ukrainie i związana z nią niepewność będzie jednak wywierała negatywny wpływ na decyzje o podejmowaniu BIZ w Europie Środkowo-Wschodniej.

Czynnikami, od których będzie m.in. zależeć dalsza aktywność inwestorów zagranicznych w okresie wychodzenia z pandemii, to tempo wychodzenia gospodarek z kryzysu ekonomicznego wywołanego pandemią, możliwość pojawienia

10 *Ibidem*, s. 1-2.

11 *Ibidem*.

12 *Ibidem*.

się kolejnych fal zakażeń wirusem COVID-19, potencjalne oddziaływanie na przepływy BIZ pakietów wspierania odbudowy gospodarek, sytuacja polityczna i związane z nią napięcia międzynarodowe oraz warunki dla biznesu międzynarodowego wyznaczone przez przepisy krajowe. Należy mieć na uwadze fakt, iż cykl BIZ jest opóźniony w stosunku do cyklu gospodarczego¹³.

2. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne a równoważenie rozwoju w warunkach pandemii COVID-19

Związki między działalnością korporacji międzynarodowych i przepływami bezpośrednich inwestycji zagranicznych a zrównoważonym rozwojem były przedmiotem badań, w tym aspekty ekologiczne i społeczne¹⁴.

W tradycyjnym ujęciu, BIZ mogą mieć zarówno negatywne, jak i pozytywne oddziaływanie na środowisko. Negatywne oddziaływanie wiąże się z wykorzystaniem przez inwestorów ziemi, surowców naturalnych, a także potencjalnym zwiększeniem konsumpcji i zmianą jej modelu w krajach przyjmujących w kierunku obciążającym środowisko. Formułowane są hipotezy o możliwości tworzenia się tzw. rajów zanieczyszczeń (*pollution havens*), co wiąże się z występowaniem różnic w standardach ochrony środowiska między krajami macierzystymi inwestorów a krajami przyjmującymi. Pojawiać się może również problem tzw. kaskadowych rajów zanieczyszczeń (*cascading pollution havens*), kiedy przedsiębiorstwa inwestują za granicą, aby zakontraktować swoje „brudne” procesy produkcyjne u innych przedsiębiorstw, stwarzając w ten sposób obraz firmy przyjaznej dla środowiska¹⁵.

Pozytywne oddziaływanie BIZ na środowisko wiąże się z kolei z zastosowaniem przez inwestorów bardziej zaawansowanych i czystszych technologii w filiach ulokowanych za granicą. Dokonują oni również transferu wiedzy i dobrych praktyk w zakresie zarządzania, w tym zarządzania środowiskowego. W ten sposób poziom ochrony środowiska ulega zwiększeniu w kraju przyjmującym w kierunku tego, który obowiązujące w krajach rozwiniętych (*pollution halo effect*)¹⁶.

13 J. Zahn, *Global FDI prospects for 2021-2022...*, s. 3.

14 A. Budnikowski, *Ochrona środowiska jako problem globalny*, PWE, Warszawa 1998; *Foreign Direct Investment and the Environment*, OECD, Paryż 1999; *World Investment Report 1999. Foreign Direct Investment and the Challenge of Development*, UNCTAD, Nowy Jork-Genewa, 1999; Z. Wysocka, J. Witkowska, *Handel i inwestycje zagraniczne a zrównoważony rozwój*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2004; J. Witkowska, *Foreign Direct Investment and Sustainable Development in the New EU Member States: Environmental Aspects*, „Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe” 2011, No. 3.

15 *Foreign Direct Investment and the Environment...*, s. 14.

16 *Ibidem*.

Oprócz powyżej wymienionych czynników, oddziaływanie BIZ na środowisko zależy od struktury sektorowej i gałęziowej tych inwestycji, społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw w sferze ochrony środowiska (CSR) oraz polityki ochrony środowiska kraju przyjmującego. Działalność gospodarcza klasyfikowana jako uciążliwa dla środowiska, to:

- górnictwo i kopalnictwo,
- przemysł tekstylny,
- przemysł skórzany,
- produkcja masy celulozowej i papieru,
- produkcja wyrobów chemicznych,
- produkcja wyrobów z gumy i plastiku,
- produkcja cementu, szkła i ceramiki,
- produkcja metali i wyrobów metalowych,
- wielkoprzemysłowa uprawa roślin i hodowla zwierząt.

Z punktu widzenia krajów przyjmujących BIZ ważne jest, czy napływające inwestycje lokowane są w dziedzinach działalności gospodarczej uznawanych za uciążliwe dla środowiska, czy też są to „zielone BIZ”, rozumiane jako inwestycje przyczyniające się do osiągnięcia celów w zakresie ochrony środowiska, a w szczególności do redukcji emisji gazów cieplarnianych¹⁷.

Zrównoważony rozwój krajów wymaga uwzględnienia także kwestii społecznych w polityce społeczno-gospodarczej i rozwiązywania problemów społecznych ujawniających się w trakcie przyspieszania wzrostu gospodarczego. Do problemów tych należą przede wszystkim bezrobocie, ubóstwo, wykluczenie społeczne, ograniczony dostęp do edukacji, konflikty społeczne. Każde ze społeczeństw podejmuje własną próbę uporania się z problemami społecznymi, prowadząc bardziej lub mniej rozbudowaną politykę społeczną, stosując instrumenty, które w dużej mierze wykształciły się w ciągu dziesięcioleci praktyki. Biznes międzynarodowy również może odgrywać w tym obszarze znaczącą rolę, głównie przez tworzenie miejsc pracy w krajach przyjmujących (oferowanie godnej pracy) oraz spełnienie oczekiwań dotyczących społecznej odpowiedzialności biznesu.

Wysiłki podejmowane przez poszczególne kraje w dążeniu do zrównoważonego rozwoju w sferze ochrony środowiska i w sferze społecznej wpisują się w realizację celów zrównoważonego rozwoju (*Sustainable Development Goals* – SDG) w ramach Agendy 2030 dla Zrównoważonego Rozwoju ONZ¹⁸. Istotne jest więc zaangażowanie inwestorów zagranicznych w aktywności, które wspomagałyby osiągnięcie celów przyjętych w tej Agendzie. Do sektorów powiązanych z SDG zalicza się:

- infrastrukturę, w tym transportową, energetyczną (wytwarzanie energii i jej przesyłanie) oraz telekomunikacyjną,

17 K.P. Sauvart, M. Stephenson, Y. Kagan, *Green FDI: Encouraging carbon-neutral investment*, „Columbia FDI Perspectives” 2021, No. 316.

18 Szerzej na ten temat, por. Z. Wysokińska, J. Witkowska, *Unia Europejska w gospodarce światowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2021, s. 47–98.

- energię ze źródeł odnawialnych (instalacje dla wszystkich rodzajów źródeł),
- zaopatrzenie w wodę i jej oczyszczanie (dla przemysłu i gospodarstw domowych),
- sektor zdrowia (inwestycje w infrastrukturę, np. budowa szpitali),
- rolnictwo i produkcja żywności (inwestycje w rolnictwo, badania i rozwój obszarów wiejskich),
- edukacja (inwestycje infrastrukturalne, np. budowa szkół)¹⁹.

Jak wynika z powyższej klasyfikacji, **międzynarodowe inwestycje infrastrukturalne** są postrzegane jako te, które wspierają zrównoważony rozwój krajów, w których są realizowane. Nie pomija się jednak znaczenia dla zrównoważonego rozwoju **międzynarodowych inwestycji produkcyjnych** w wydobywaniu surowców, przetwórstwo i usługi, powiązanych z globalnymi łańcuchami wartości (*global value chains* – GVCs). Na skutek zakłóceń w funkcjonowaniu globalnych łańcuchów wartości w warunkach pandemii, międzynarodowe przedsiębiorstwa zaangażowane w kompleksowe sieci międzynarodowej produkcji stają wobec konieczności ich uelastycznienia bądź restrukturyzacji oraz poprawy niezawodności łańcuchów dostaw. Jedną z opcji jest przesunięcie zdolności produkcyjnych bliżej kraju macierzystego, inną – rozproszenie w wielu lokalizacjach. Zastosowanie tych strategii nie pozostanie bez implikacji dla przepływów kapitałowych w najbliższych latach, także dla realizacji celów zrównoważonego rozwoju.

Z kolei międzynarodowe inwestycje infrastrukturalne mają swoją specyfikę. Zaangażowane są w nie zarówno podmioty prywatne, jak i publiczne – międzynarodowe przedsiębiorstwa, fundusze inwestycyjne, instytucje finansowe. Stosowane są różne mechanizmy ich finansowania (instrumenty finansowe i dłużne). W związku z tym, tylko część międzynarodowych inwestycji infrastrukturalnych przekłada się na BIZ. Jednak ze względu na stabilność i długoterminowe zainteresowanie inwestorów zarządzaniem międzynarodowymi projektami infrastrukturalnymi, tego typu przepływy są podobne do BIZ²⁰.

Załamaniem się globalnych i regionalnych strumieni BIZ w warunkach pandemii miało istotny wpływ na poziom inwestycji ważnych dla osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju – SDGs, szczególnie w krajach rozwijających się. Według ocen UNCTAD, inwestycje typu *greenfield* w rozwijających się regionach spadły o 33% w porównaniu do okresu sprzed pandemii, a finansowanie międzynarodowych projektów było niższe o 42%²¹. Wpływ pandemii COVID-19 na międzynarodowe prywatne inwestycje w sektory ważne dla SDGs przedstawia tab. 2.1.

19 *World Investment Report 2021. Investing in Sustainable Recovery, Overview*, UN/UNCTAD, Genewa 2021, s. 8.

20 *World Investment Report 2021...*, s. 158–159.

21 *World Investment Report 2021. Investing in Sustainable Recovery...*, s. 8.

Tab. 2.1. Wpływ pandemii COVID-19 na międzynarodowe prywatne inwestycje w sektory SDGs, 2019–2020, %

Sektory ważne dla osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju (SDGs)	% zmiana międzynarodowych inwestycji prywatnych w sektory SDGs	Sektory ważne dla osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju (SDGs)	% zmiana międzynarodowych inwestycji prywatnych w sektory SDGs
Infrastruktura (transportowa, energetyczna (wytwarzanie energii i przesyłanie) oraz telekomunikacyjna).	-54	Sektor zdrowia (inwestycje w infrastrukturę, np. budowa szpitali),	-54
Energia ze źródeł odnawialnych (instalacje dla wszystkich rodzajów źródeł)	-8	Rolnictwo i produkcja żywności (inwestycje w rolnictwo, badania i rozwój obszarów wiejskich)	-49
Zaopatrzenie w wodę i oczyszczanie (dla przemysłu i gospodarstw domowych),	-67	Edukacja (inwestycje infrastrukturalne, np. budowa szkół)	-35

Źródło: *World Investment Report 2021. Investing in Sustainable Recovery. Overview*, UN/UNCTAD, Genewa 2021, s. 8 i opracowanie własne.

Wszystkie sektory ważne dla osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju w rozwijających się regionach odnotowały załamanie się międzynarodowych inwestycji lokowanych w sektorach SDGs w roku 2020 w porównaniu do roku 2019. Były to dwucyfrowe spadki, z wyjątkiem inwestycji w odnawialne źródła energii (-8%). Szok wywołany pandemią nasilił proces zmniejszania się inwestycji w tych sektorach, obserwowany już przed jej pojawieniem się.

Odbudowa globalnych i regionalnych strumieni BIZ w 2021 r. nie przyniosła zdecydowanej poprawy przepływów inwestycji do sektorów SDGs. Łączna wartość zapowiadanych inwestycji typu *greenfield* i umów dotyczących finansowania projektów wzrosła wprawdzie o 55%, ale głównie z tytułu zawarcia małej liczby bardzo dużych umów w sektorze odnawialnej energii. Liczba inwestycyjnych projektów w sektorach ważnych dla realizacji celów zrównoważonego rozwoju w krajach rozwijających się wzrosła tylko o 11%. Sektory, które odnotowują największy wzrost, to odnawialna energia i usługi komunalne, finansowane przez międzynarodowe projekty finansowe²².

W kontekście silnego załamania się w roku 2020 inwestycji w sektorach wrażliwych dla realizacji celów Agendy 2030 oraz braku przełomowej odbudowy tych inwestycji w 2021 r., aktualne oceny dotyczące perspektyw realizacji tych celów muszą być powściągliwe. W dużym stopniu będą zależne od prowadzonej przez poszczególne kraje polityki na rzecz zrównoważonej odbudowy gospodarek w okresie wychodzenia z kryzysu spowodowanego pandemią COVID-19.

²² *Global FDI rebounds strongly in 2021...*, s. 2.

3. Rola bezpośrednich inwestycji zagranicznych w transformacji ekologicznej Unii Europejskiej

Oddziaływanie przedsiębiorstw międzynarodowych i podejmowanych przez nie bezpośrednich inwestycji zagranicznych na gospodarki krajów przyjmujących dokonuje się na wielu płaszczyznach. Ze względu na cel niniejszego rozdziału została podjęta próba zbadania, w jakim zakresie BIZ napływające do krajów członkowskich UE lokowane są w gałęziach zanieczyszczających środowisko, czy następuje w badanym okresie zmiana ich udziału w skumulowanych BIZ napływających ogółem. Te same pytania zostały postawione w odniesieniu do BIZ wypływających z krajów członkowskich UE. Ponadto przeprowadzona została analiza strumieni BIZ napływających do sektorów/gałęzi ważnych z punktu widzenia realizacji celów zrównoważonego rozwoju w nowych krajach członkowskich.

Analiza statystyczna została przeprowadzona na podstawie danych OECD dotyczących struktury sektorowej/gałęziowej BIZ dla lat 2015, 2019, 2020. Ograniczenia, jakie ujawniły się w przeprowadzonym badaniu, to:

- dostępność danych w bazie, dotyczących skumulowanych BIZ tylko dla 22 krajów członkowskich UE, będących jednocześnie członkami OECD, w tym strumieni BIZ tylko dla 8 nowych krajów członkowskich UE;
- niekompletność raportowanych danych nt. struktury sektorowej/gałęziowej BIZ w analizowanych krajach;
- brak danych dla sektorów ważnych dla realizacji celów zrównoważonego rozwoju – SDG, ze względu na poufny charakter danych i ich utajnienie przez kraje raportujące;
- brak danych ze względu na wartości bliskie zeru;
- wysoki stopień zagregowania danych.

Klasyfikacja sektorowo-gałęziowa dla skumulowanych BIZ w latach 2015, 2019, 2020, zgodnie z dostępnymi danymi, obejmuje:

- (1) górnictwo i kopalnictwo,
- (2) produkcję wyrobów tekstylnych, odzieży, wyrobów z drewna i papieru; poligrafie i reprodukcję,
- (3) produkty rafinacji ropy naftowej, chemikalia, wyroby farmaceutyczne, wyroby z gumy i tworzyw sztucznych,
- (4) Wyroby metalowe i maszynowe, z wyjątkiem sprzętu elektrycznego.

Pozycja (3) (*Produkty rafinacji ropy naftowej, chemikalia, wyroby farmaceutyczne, wyroby z gumy i tworzyw sztucznych*) uwzględnia ważne z punktu widzenia ekologicznego inwestycje. Jednak obejmuje także inwestycje w przemyśle farmaceutycznym, które z reguły nie były zaliczane do „*pollutogennych*”.

Powyższe ograniczenia oraz utrudnienia w zakresie porównań rzutują na możliwość pełnej analizy statystycznej badanego zagadnienia. Mimo to przeprowadzona analiza dostarcza z jednej strony pewnych informacji nt. udziału BIZ

w podejmowanej transformacji ekologicznej gospodarek krajów członkowskich UE, a z drugiej – informacji o przenoszeniu produkcji obciążającej środowisko poza granice poszczególnych krajów.

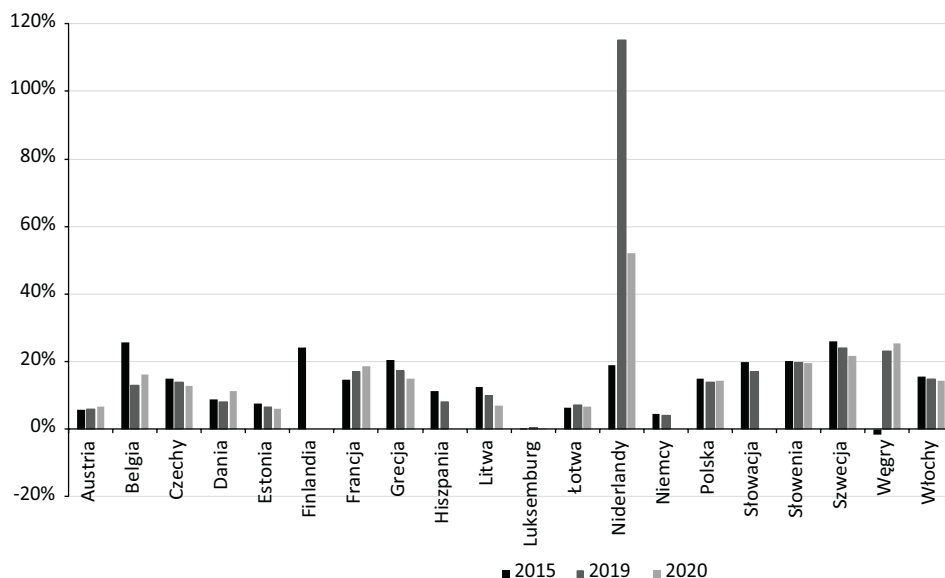
Udziały **skumulowanych BIZ napływających** do sektorów/gałęzi uciążliwych dla środowiska poszczególnych krajów członkowskich UE i udziały BIZ lokowanych w tych gałęziach za granicą w skumulowanych BIZ ogółem, odpowiednio napływających i wypływających ogółem, przedstawia tab. 2.2 oraz ilustrują rys. 2.4 i 2.5.

Tab. 2.2. Udział sektorów/gałęzi uciążliwych dla środowiska w skumulowanych BIZ napływających i wypływających ogółem dla wybranych krajów członkowskich UE, 2015, 2019 i 2020, %

Państwo/Rok	BIZ napływające			BIZ wypływające		
	2015	2019	2020	2015	2019	2020
Austria	6%	6%	7%	17%	19%	20%
Belgia	26%	13%	16%	16%	18%	17%
Czechy	15%	14%	13%	..	3%	3%
Dania	9%	8%	11%	12%	..	11%
Estonia	8%	7%	6%	9%	7%	8%
Finlandia	24%	41%
Francja	15%	17%	19%	22%	24%	24%
Grecja	21%	17%	15%	3%	3%	5%
Hiszpania	11%	8%	..	12%	6%	..
Litwa	13%	10%	7%	13%	2%	1%
Luksemburg	0,06%	0,15%	0,15%	3%	2%	2%
Łotwa	6%	7%	7%	5%	9%	8%
Niderlandy	19%	115%	52%	46%	44%	29%
Niemcy	4%	4%	..	8%	9%	..
Polska	15%	14%	14%	18%	22%	..
Słowacja	20%	17%	..	6%	17%	..
Słowenia	20%	20%	20%	10%	15%	16%
Szwecja	26%	24%	22%	27%	..	26%
Węgry	-2%	23%	25%	29%	39%	34%
Włochy	16%	15%	14%	18%	22%	22%

Źródło: Opracowano na podstawie: <https://stats.oecd.org> (dostęp: 20.02.2022).

Rys. 2.4 ilustruje zmiany udziałów skumulowanych BIZ napływających do sektorów/gałęzi uciążliwych dla środowiska w analizowanych krajach członkowskich UE w latach 2015, 2019, 2020.

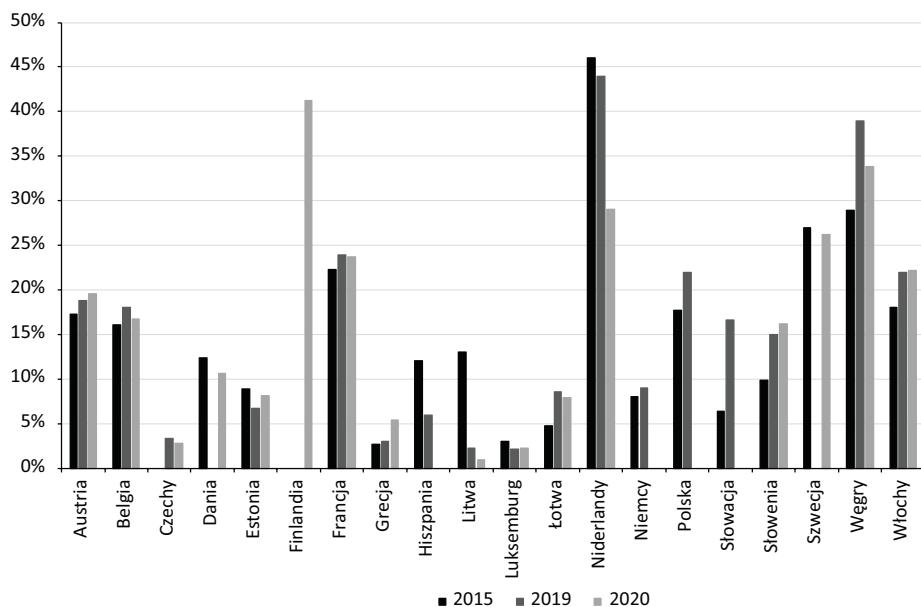
Rys. 2.4. Udział sektorów/gałęzi uciążliwych dla środowiska w skumulowanych BIZ napływających ogółem dla wybranych państw członkowskich UE, 2015, 2019 i 2020, %

Źródło: opracowano na podstawie: <https://stats.oecd.org> (dostęp: 20.02.2022).

Jak wynika z danych zamieszczonych w tab. 2.2 (por. także rys. 2.4), w przypadku większości analizowanych krajów członkowskich UE skumulowane bezpośrednie inwestycje zagraniczne ulokowane w przemysłach uciążliwych dla środowiska nie przekraczają 20% ogółu skumulowanych BIZ w tych krajach. Wyjątek stanowią Węgry (25% w 2020 r.), Szwecja (22% w 2020 r.) i Niderlandy (52% w 2020 r.). Wynik dla ostatniego z wymienionych krajów nie jest jednak miarodajny ze względu na duże dezinvestycje, jakie zaobserwowano w Niderlandach. Inwestycje w sektorach uciążliwych dla środowiska, odniesione do zmniejszających się nagle inwestycji ogółem, nie odzwierciedlają prawidłowo sytuacji w tym kraju.

Ponad połowa analizowanych krajów członkowskich UE odnotowała w okresie 2015–2020 spadek udziałów inwestycji zagranicznych w przemysłach uciążliwych dla środowiska bądź stabilizację ich udziałów. W tej grupie znalazły się zarówno stare, jak i nowe kraje członkowskie UE. Wzrost udziałów – w granicach od 1 do 4 punktów procentowych – obserwowany jest tylko w kilku krajach, tj. w Austrii, Danii, Francji, Łotwie i na Węgrzech. Świadczy to o zachodzącej zmianie w strukturze BIZ lokowanych w krajach członkowskich w kierunku sektorów i gałęzi mniej uciążliwych dla środowiska.

W przypadku **skumulowanych BIZ ulokowanych za granicą** w gałęziach uciążliwych dla środowiska widoczne jest duże zróżnicowanie zaangażowania się krajów członkowskich UE w tego typu inwestycje (por. tab. 2.2 i rys. 2.5). Wyodrębniają się tu trzy grupy krajów.

Rys. 2.5. Udział sektorów/gałęzi uciążliwych dla środowiska w skumulowanych BIZ wpływających ogółem dla wybranych krajów członkowskich UE, 2015, 2019 i 2020, %

Źródło: opracowano na podstawie: <https://stats.oecd.org> (dostęp: 20.02.2022).

W pierwszej grupie mieszczą się kraje, których udziały analizowanych inwestycji w stosunku do ogółu skumulowanych BIZ wpływających kształtują się na stosunkowo wysokim poziomie, tj. w przedziale od 20% do 41%. Do tej grupy należały w 2020 r.: Finlandia (41%), Węgry (34%), Niderlandy (29%), Szwecja (26%), Francja (24%), Włochy (22%) i Austria (20%), jak również Polska (22% w 2019 r.).

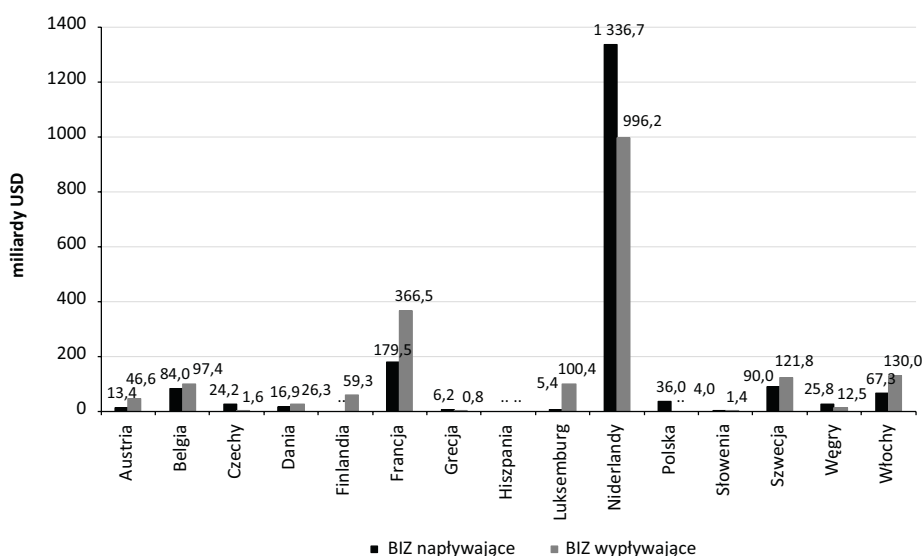
Druga grupa obejmuje kraje, których skumulowane inwestycje za granicą w gałęziach uciążliwych dla środowiska mieściły się w roku 2020 w przedziale od 10% do 19% ogółu inwestycji za granicą (Belgia – 17%, Słowenia – 16%, Dania – 11% oraz Słowacja – 17% w 2019 r.). Trzecia grupa, to kraje z udziałami poniżej 10% w analizowanych latach. Do tej grupy należały zarówno nowe kraje członkowskie UE (Czechy, Estonia, Litwa, Łotwa), jak i stare kraje członkowskie (Grecja, Luksemburg, Niemcy).

Zróżnicowanie pod względem zaangażowania się krajów członkowskich UE w bezpośrednie inwestycje za granicą uciążliwe dla środowiska można po części wyjaśnić tym, że:

- inwestorzy z niektórych krajów członkowskich, zwłaszcza tzw. starych, nadal biorą pod uwagę tradycyjne czynniki lokalizacyjne i przesuwiają produkcję uciążliwą dla środowiska za granicę,
- inwestorzy z nowych krajów członkowskich ciągle w niewielkim stopniu są w stanie inwestować za granicą, zwłaszcza w gałęziach wymagających dużego zaangażowania kapitału,

- pojedyncze, duże transakcje, np. w przemyśle petrochemicznym, mogą wpływać na strukturę sektorowo-gałęziową skumulowanych BIZ, przy stosunkowo niskim zaangażowaniu danego kraju w BIZ za granicą.

Rys. 2.6 przedstawia dane dotyczące wielkości absolutnych skumulowanych BIZ napływających do sektorów/gałęzi uciążliwych dla środowiska w wybranych krajach członkowskich UE w roku 2020 oraz lokowanych w tych sektorach w innych krajach. Pozwala to określić, które z analizowanych krajów pozostają, pomimo warunków pandemicznych, **eksporterami netto** bezpośrednich inwestycji w tych sektorach/gałęziach. Jak wynika z dostępnych danych, eksporterami netto są stare kraje członkowskie UE, tj. Austria, Belgia, Dania, Francja, Szwecja, Włochy. Z braku danych nie można określić pozycji Finlandii.

Rys. 2.6. Różnice w skumulowanych BIZ w sektorach/gałęziach uciążliwych dla środowiska dla wybranych krajów członkowskich UE, 2020, mld USD

Źródło: opracowano na podstawie: <https://stats.oecd.org> (dostęp: 20.02.2022).

Pełniejsze wyjaśnienie skutków zaangażowania wskazanych eksporterów netto w sektory/gałęzie uciążliwe dla środowiska krajów przyjmujących wymagałoby dodatkowych badań dotyczących dominujących strategii inwestorów zagranicznych w zakresie ochrony środowiska, stosowanych technologii i ich zaangażowania w społeczną odpowiedzialność w wymiarze ekologicznym. Rozkład geograficzny inwestycji przyniósłby informacje czy inwestycje tego typu są lokowane głównie w krajach rozwijających się, czy też lokowane są również w nowych krajach członkowskich UE.

Na przykładzie Polski można zilustrować natomiast przypadek **importera netto inwestycji uciążliwych dla środowiska**. Wielkości absolutne bezpośrednich inwestycji zagranicznych napływających do analizowanych sektorów/gałęzi w Polsce

oraz lokowanych w tych sektorach w innych krajach ilustruje tab. 2.3. Po stronie BIZ napływających podstawowe znaczenie mają dwie grupy gałęzi przemysłu, klasyfikowane jako *Wyroby metalowe i maszynowe, z wyjątkiem sprzętu elektrycznego* oraz *Produkty rafinacji ropy naftowej, chemikalia, wyroby farmaceutyczne, wyroby z gumy i tworzyw sztucznych*. Na trzecim miejscu plasuje się *Produkcja wyrobów tekstylnych, odzieży, wyrobów z drewna i papieru; poligrafia i reprodukcja*. Wartości inwestycji w tych trzech grupach rosną w latach 2015, 2019 i 2020. Natomiast inwestycje w górnictwie i kopalnictwie są nieporównywalnie mniejsze i maleją w analizowanych latach.

Jednocześnie Polska dokonuje inwestycji za granicą w tych samych sektorach/gałęziach (dane dla lat 2015 i 2019–2020), ale 6-krotnie mniej w wielkościach absolutnych.

Tab. 2.3. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce w podziale na sektory/gałęzie uciążliwe dla środowiska, 2015, 2019, 2020, mln USD

Sektory/gałęzie przemysłu	BIZ napływające			BIZ wypływające		
	2015	2019	2020	2015	2019	2020
BIZ skumulowane ogółem	185 986,4	240 586,4	249 723,3	27 935,3	26 939,5	28 136,2
Górnictwo i wydobywanie	569,3	549,0	532,7	2 516,1	1 874,2	..
Produkcja wyrobów tekstylnych, odzieży, wyrobów z drewna i papieru; poligrafia i reprodukcja	6 623,1	6 838,9	7 593,7	247,2	358,4	..
Produkty rafinacji ropy naftowej, chemikalia, wyroby farmaceutyczne, wyroby z gumy i tworzyw sztucznych	10 946,1	12 051,0	12 560,7	1346,0	1 834,5	..
Wyroby metalowe i maszynowe, z wyjątkiem sprzętu elektrycznego	10 651,0	14 997,5	15 322,2	836,0	1 849,0	..
RAZEM	28 789,4	34 436,4	36 009,2	4 945,2	5 916,2	..
Udział w BIZ skumulowanych ogółem	15%	14%	14%	18%	22%	..

Źródło: opracowano na podstawie: <https://stats.oecd.org> (dostęp: 20.02.2022).

Nowe kraje członkowskie UE zainteresowane są napływem BIZ, w szczególności takich, które przyczyniają się do modernizacji ich gospodarek. Oprócz oczekiwanego przez nie transferu technologii w ramach napływu BIZ do przemysłów przetwórczych, istotne są również inwestycje napływające do gałęzi ważnych z punktu

widzenia osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju – SDG Agendy 2030. Sytuacja nowych krajów członkowskich UE kształtuje się z jednej strony pod wpływem ich polityki wobec inwestorów zagranicznych – niektóre dziedziny gospodarki mogą być przez nie traktowane jako strategiczne. Z drugiej strony inwestorzy zagraniczni wydają się wykazywać ograniczone zainteresowanie inwestycjami w tym obszarze.

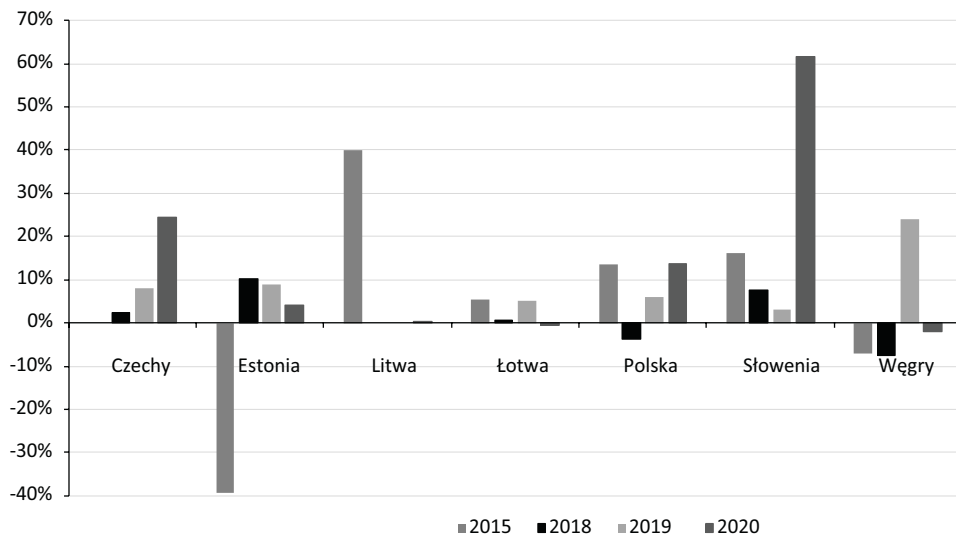
Dane nt. udziału strumieni BIZ napływających do sektorów ważnych z punktu widzenia realizacji celów SDG Agendy 2030 w rocznych strumieniach BIZ napływających ogółem do analizowanych nowych krajów członkowskich UE przedstawia tab. 2.4 i ilustruje rys. 2.7.

Tab. 2.4. Udział strumieni BIZ napływających do gałęzi ważnych z punktu widzenia celów SDG 2030 w BIZ napływających ogółem dla wybranych nowych krajów członkowskich UE, 2015, 2018, 2019, 2020, %

Państwo/Rok	BIZ napływające			
	2015	2018	2019	2020
Czechy	..	2	8	24
Estonia	-39	10	9	4
Litwa	40	0,4
Łotwa	5	1	5	-1
Polska	13	-4	6	14
Słowacja
Słowenia	16	8	3	62
Węgry	-7	-7	24	-2

Źródło: opracowano na podstawie: <https://stats.oecd.org> (dostęp: 20.02.2022).

Z powyższych danych wynika, że udziały strumieni inwestycji napływających do sektorów uznawanych za ważne dla realizacji celów SDG Agendy 2030 w rocznych strumieniach BIZ ogółem przyjmują wysoce zmienne wartości w przypadku analizowanych nowych krajów członkowskich UE. W roku 2020, który cechował się spadkiem udziałów tych sektorów w globalnych strumieniach BIZ, w trzech krajach, tj. w Słowenii, Czechach i Polsce, udziały te były wyższe niż w latach poprzednich. W pozostałych krajach zmiany udziałów wahały się od dezinvestycji rządu -2%, -1% do +4%. Jednocześnie dane dla lat 2015, 2018–2019 wskazują, że nie utrzymywały się stabilne napływy BIZ do tych krajów w analizowanych sektorach.

Rys. 2.7. Udział strumieni BIZ napływających do sektorów ważnych z punktu widzenia celów SDG 2030 w rocznych BIZ napływających ogółem dla wybranych nowych krajów członkowskich UE, 2015, 2018, 2019, 2020, %

Źródło: opracowano na podstawie: <https://stats.oecd.org> (dostęp: 20.02.2022).

Uzupełniające informacje w odniesieniu do kształtowania się wartości strumieni BIZ napływających do sektorów ważnych dla realizacji celów SDG Agendy 2030 zawiera tab. 2.5, dotycząca Polski.

Tab. 2.5. Roczne strumienie bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce w podziale na sektory przemysłu, 2015, 2018, 2019, 2020, mln USD

Sektory gospodarki	BIZ napływające			
	2015	2018	2019	2020
Strumienie BIZ napływających ogółem	15 268,0	15 997,7	13 511,1	13 838,2
Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	-71,5	293,4	810,5	635,5
Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	14,8	30,0	3,6	66,4
Transport i gospodarka magazynowa	294,1	690,9	85,4	670,4
Informacja i komunikacja	1737,8	-1699,7	-274,5	401,9
Edukacja	-5,0	3,2	8,1	8,0
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	77,0	83,6	201,6	106,9
RAZEM	2 047,3	-598,6	834,7	1 889,2
Udział w strumieniach BIZ napływających ogółem	13%	-4%	6%	14%

Źródło: opracowano na podstawie: <https://stats.oecd.org> (dostęp: 20.02.2022).

Jak wynika z powyższych danych, w przypadku Polski inwestycje napływające do tzw. sektorów SDG osiągnęły najwyższą wartość w 2015 r., tj. ponad 2 mld USD. Natomiast w kolejnym analizowanym roku, tj. 2018, odnotowano dezinvestycje o prawie 600 mln USD. Lata 2019–2020 przyniosły stopniową odbudowę tych strumieni. W kryzysowym roku 2020 zagraniczni inwestorzy zainwestowali w Polsce prawie 1,9 mld USD. Bardziej znaczące inwestycje odnotowano w sektorach *Transport i gospodarka magazynowa, Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych* oraz *Informacja i komunikacja*. Pamiętając, że łącznie analizowane inwestycje zagraniczne stanowiły tylko 13% i 14% ogółu BIZ napływających do Polski odpowiednio w latach 2015 i 2020, ich znaczenie dla polskiej gospodarki i społeczeństwa nie jest przełomowe.

4. Polityka wobec inwestorów zagranicznych ukierunkowana na równoważenie rozwoju społeczno-gospodarczego w okresie postpandemicznym

4.1. Charakterystyka tradycyjnej polityki wobec inwestorów zagranicznych

Polityka na rzecz odbudowy gospodarek po szokach wywołanych pandemią powinna uwzględnić z jednej strony dotychczasową rolę BIZ w gospodarkach krajów przyjmujących, a z drugiej tak kształtować warunki działania inwestorów zagranicznych, aby osiągać założone cele zrównoważonego rozwoju.

W tradycyjnie postrzeganej polityce wobec inwestorów zagranicznych, celem jest wzmocnianie korzyści netto dla kraju przyjmującego. Oczekiwania związane z napływem BIZ są niekiedy bardzo duże i obejmują: zwiększenie zasobów finansowych i inwestycji, wzmocnienie potencjału technologicznego, wzrost konkurencyjności eksportu, tworzenie nowych, jakościowo lepszych miejsc pracy, demonopolizację i promocję konkurencyjnych zachowań, ochronę środowiska naturalnego. Cele te nie zawsze mogą być osiągnięte, z racji, iż występują zjawiska, które wpływają niekorzystnie na skuteczność polityki wobec inwestorów zagranicznych. W okresie względnej stabilności w gospodarce światowej – przed globalnym kryzysem finansowym – zaliczano do nich:

- Niedoskonałość (zawodność) informacji i koordynacji w międzynarodowych procesach inwestycyjnych; kraje przyjmujące BIZ mogą nie być w stanie przyciągnąć inwestycji pożądanej wielkości i jakości, ponieważ korporacje transnarodowe ponoszą bardzo wysokie koszty, związane z działalnością w danym kraju – koszty transakcyjne.

- Zjawisko eliminowania lokalnej konkurencji przez silniejszych inwestorów zagranicznych, co zagraża w szczególności nowo powstającym przemysłom.
- Możliwość eksploataowania przez korporacje transnarodowe, przez pewien czas, istniejących przewag kraju przyjmującego (np. niskiego kosztu siły roboczej) i następnie ich wycofywania się w miarę, jak następuje erozja tych przewag. Statyczne przewagi danego kraju nie przekształcają się, na skutek wejścia BIZ, w przewagi dynamiczne; kraj przyjmujący, mimo zaangażowania inwestorów zagranicznych, nie przesuwają się na wyższy poziom technologicznego zaawansowania.
- Słabe zdolności przetargowe i regulacyjne (zwłaszcza krajów mniej rozwiniętych), które mogą skutkować nierównomiernym rozkładem korzyści i nadużywaniem pozycji rynkowej przez korporacje transnarodowe²³.

W dotychczas stosowanej polityce wobec inwestorów zagranicznych wyróżnić można pewne wspólne elementy składowe. Należą do nich:

- Promocja inwestycji, tj. promocja kraju jako miejsca lokalizacji BIZ, promocja wybranych regionów kraju lub gałęzi gospodarki.
- Zachęty (bodźce) wobec inwestorów – fiskalne, finansowe, inne; a z drugiej strony wymogi, jakie stawiane są przez kraj przyjmujący.
- Obsługa inwestorów po realizacji inwestycji.
- Poprawa warunków prowadzenia biznesu, zmniejszająca uciążliwość i stresy z tym związane²⁴.

W praktyce obserwowano ścieranie się dwu podejść do konstruowania polityki wobec inwestorów zagranicznych. Z jednej strony była to tradycyjna **polityka wzmocnienia przewag lokalizacyjnych za pomocą oferowania zachęt**, niekiedy bardzo rozbudowanych. Ujawniał się tu tzw. dylemat więźnia. Stosowanie zachęt przez inne kraje wymuszało ich stosowanie przez dany kraj, mimo groźby wystąpienia niekorzystnych efektów. Z drugiej strony – istniała świadomość, że przyciąganie inwestorów zagranicznych wymaga **wzmocnienia ekonomicznych „fundamentów” kraju**, przez co rozumie się rozbudowę i unowocześnienie infrastruktury, zwiększenie podaży przeszkolonych pracowników w wyniku odpowiedniej polityki edukacyjnej, osiągnięcie ekonomicznej i politycznej stabilności oraz poprawę długoterminowych perspektyw wzrostu gospodarczego²⁵. Z czasem pojawił się w polityce inwestycyjnej problem ochrony interesów inwestorów *versus* interesów krajów przyjmujących i problem rozstrzygania sporów między nimi oraz kwestie screeningu projektów inwestycyjnych.

23 *World Investment Report 1999. Foreign Direct Investment and the Challenge of Development*, UN, Nowy Jork–Genewa 1999, s. XXIV–XXXIV.

24 *Foreign Direct Investment and Development*, UN, Nowy Jork–Genewa 1999, s. 45–52; *Incentives and Foreign Direct Investment*, UN, Nowy Jork–Genewa 1996, s. 3–40.

25 Ch. Oman, *Policy Competition for Foreign Direct Investment. A Study of Competition among Governments to Attract FDI*, OECD, Paryż 2000, s. 9–13.

4.2. Koncepcje zmian polityki wobec inwestorów zagranicznych w warunkach postpandemicznych

Podejście do inwestorów zagranicznych w krajach przyjmujących zmienia się w długim okresie, co potwierdzają poniższe dane. Następuje stopniowe przechodzenie od liberalnej polityki i stosowania zachęt do polityki bardziej restrykcyjnej. W warunkach pandemii ten proces się nasilił, również w krajach rozwiniętych. W okresie 2003–2020 obserwuje się w narodowych politykach wobec inwestorów zagranicznych zmniejszanie się udziału środków liberalizujących, promujących bądź ułatwiających te inwestycje, a rośnie udział środków restrykcyjnych. O ile w 2003 r. proporcje zastosowanych środków liberalizacyjnych do środków restrykcyjnych kształtowały się w przybliżeniu jak 90% do 10%, to w pandemicznym roku 2020 udziały tych grup wyniosły odpowiednio 59% i 41%²⁶. W kryzysowym roku 2020 w krajach rozwiniętych dominowały środki restrykcyjne lub regulacyjne w polityce wobec inwestorów zagranicznych (81% przyjętych ogółem środków). Polegały one na podjęciu środków ostrożnościowych, w celu ochrony wrażliwych krajowych biznesów przed przejściami zagranicznymi. Kontrastowało to z sytuacją krajów rozwijających się, w których tylko 14% procent wprowadzonych środków miało charakter regulacyjny bądź restrykcyjny²⁷.

W warunkach pandemii COVID-19 ujawniły się **szoki i niepewność** co do dalszego jej wpływu na gospodarkę, w tym przepływy kapitałowe w formie BIZ, zarówno po stronie krajów przyjmujących, jak i inwestorów zagranicznych. Zastosowanie antypandemicznej polityki w sferze ochrony zdrowia w krajach przyjmujących uderzyło w inwestorów zagranicznych ulokowanych w poszczególnych krajach, jak i negatywnie wpłynęło na bieżące decyzje o inwestycjach za granicą. Przeszkody, jakie się dodatkowo pojawiły, to m.in. niski poziom przewidywalności i transparentności regulacji prawnych dla inwestycji zagranicznych, trudności w rozpoczynaniu inwestycji, brak zachęt dla inwestorów do angażowania się przez inwestorów zagranicznych w sektory SDGs, zastosowanie procedur screeningu wobec projektów inwestycyjnych oraz czasowe odwołanie wiz dla pracowników.

Aby niwelować ogólnie niekorzystne skutki kryzysu pandemicznego w sferze napływu BIZ i w szczególności w odniesieniu do zrównoważonego rozwoju, formułowane są różne **koncepcje zmian w polityce wobec inwestorów zagranicznych** krajów przyjmujących inwestycje, które m.in. obejmują²⁸:

26 *World Investment Report 2021. Investing in Sustainable Recovery, Overview...*, s. 16–17.

27 *Ibidem*.

28 *Investment Facilitation for Development*, German Development Institute, International Trade Centre, <https://www.intracen.org/itc/Investment-Facilitation-for-Development/> (dostęp: 07.02.2022); I.A. Nimac, *COVID-19 and FDI: How should governments respond?*, „Columbia FDI Perspectives” 2020, No. 288; K.P. Sauvant, M. Stephenson, Y. Kagan, *Green FDI: Encouraging Carbo-neutral Investment*, „Columbia FDI Perspectives” 2021, No. 316; R. Thrasher, *Room to Move: Building Flexibility into Investment Treaties to Meet Climate-change Commitments*, „Columbia FDI Perspectives” 2021, No. 296; M. Stephenson, *Launching a Program for Investment Partnerships*, „Columbia FDI Perspectives” 2021, No. 319.

- wprowadzenie ułatwień dla inwestycji zagranicznych, w tym inwestycji ukierunkowanych na zrównoważony rozwój,
- zmianę podejścia rządów krajów przyjmujących do kształtowania polityki wobec BIZ, ze szczególnym uwzględnieniem promocji BIZ,
- zachęcanie do angażowania się inwestorów w tzw. zielone inwestycje,
- uelastycznienie umów inwestycyjnych w celu przeciwdziałania zmianom klimatycznym przez kraje przyjmujące inwestycje,
- wprowadzenie programów inwestycyjnego partnerstwa między krajami, przez współpracę agencji promocji inwestycji.

Kwestia wprowadzania **ułatwień dla inwestycji zagranicznych** jest obecnie przedmiotem negocjacji w ramach WTO. W 2017 r. została podjęta przez grupę krajów członkowskich WTO wspólna inicjatywa (krajów rozwijających się i najsłabiej rozwiniętych), dotycząca wypracowania wielostronnego porozumienia w sprawie ułatwień dla inwestycji sprzyjających rozwojowi (*Investment Facilitation for Development*). Do inicjatywy przystępowało sukcesywnie 111 krajów; formalne negocjacje rozpoczęły się we wrześniu 2020 r., a przewidywany termin zakończenia negocjacji to koniec 2022 r.²⁹ Zagadnienia dyskutowane przez kraje uczestniczące w tej inicjatywie to:

- poprawa przejrzystości i przewidywalności środków polityki inwestycyjnej,
- uproszenie i przyspieszenie procedur administracyjnych w odniesieniu do inwestycji,
- wzmocnienie dialogu między rządami a inwestorami i promowanie wprowadzania przez przedsiębiorstwa praktyk odpowiedzialnego biznesu, jak również zapobieganie i zwalczanie korupcji,
- zapewnienie krajom rozwijającym się i najsłabiej rozwiniętym specjalnego i zróżnicowanego traktowania, pomocy technicznej oraz budowania pozycji³⁰.

Skutki pandemii w sferze przepływów BIZ potwierdziły wagę powyższej inicjatywy dla wszystkich zainteresowanych stron i konieczność szybkiego sfinalizowania negocjacji.

Według kolejnej rekomendacji, w czasie pandemii **wsparcie ekonomiczne** dla pomiotów dotkniętych skutkami ograniczeń wprowadzanych przez rządy powinno obejmować zarówno krajowe firmy, jak filie zagraniczne przedsiębiorstw międzynarodowych³¹. Bariery wprowadzane w sytuacji pandemicznej dla napływu BIZ do wrażliwych sektorów powinny być jasno zdefiniowane, ograniczone w czasie i poddawane weryfikacji. Zadaniem agencji promocji inwestycji powinno być wspieranie inwestorów zagranicznych działających w gospodarce, celem umożliwienia im utrzymania się na rynku.

29 *Joint Initiative on Investment Facilitation for Development*, State of Play, 6 January 2022, WTO, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc12_e/briefing_notes_e/bfinvfac_e.htm (dostęp: 08.02.2022).

30 *Ibidem*.

31 I.A. Nimac, *COVID-19 and FDI...*, s. 1.

Natomiast w fazie wychodzenia z kryzysu rządy krajów przyjmujących powinny rozważyć **przeformułowanie polityki wobec inwestorów zagranicznych**, aby z jednej strony pomóc przetrwać skutki pandemii dla przepływów BIZ, z drugiej uruchamiać siły napędowe dla zrównoważonego i technologicznego rozwoju. Zmiany w podejściu do polityki powinny objąć cztery etapy.

W pierwszym etapie należałoby dokonać przeglądu strategii BIZ, aby sprawdzić czy inwestorzy ulokowali się w segmentach gospodarki odpornych na skutki pandemii. Takimi okazały się np. produkcja i zaopatrzenie w sprzęt medyczny, przemysł farmaceutyczny, usługi wspomagane przez technologie IT, logistyka, niektóre media. Przegląd powinien obejmować także identyfikację tych segmentów gospodarki, które mogą skorzystać z przekształcania się i nowego formatowania globalnych łańcuchów wartości. Powinno to posłużyć rozważeniu, jakie segmenty gospodarki najlepiej wpasowują się w narodowe cele, np. zrównoważonego rozwoju, zielonego wzrostu gospodarczego, rozwoju przemysłu 4.0.

Drugim etapem powinno być zatwierdzenie priorytetowych segmentów, co wymagałoby sformułowania priorytetów polityki danego kraju przez odpowiednie instytucje (ministerstwa, agencje odpowiedzialne za rejestrację biznesów i działania w sferze wydawania licencji, pozwoleń na pracę, wiz, zarządzanie zachętami), we współpracy z agencją promocji inwestycji.

Trzeci etap – to implementacja reform polityki wobec inwestorów zagranicznych, aby poprawić wartość obecnych i wyłaniających się priorytetowych segmentów. Wymagałoby to:

- stopniowego wygaszania mechanizmów monitorowania inwestycji, wprowadzonych w okresie kryzysu pandemicznego,
- powiązania zachęt wobec inwestorów z nowymi priorytetowymi segmentami gospodarki oraz
- przeglądu międzynarodowych umów inwestycyjnych oraz obowiązującego prawa, w celu rozwiązania problemów wywołanych pandemią (np. wyjaśnienie praw i obowiązków w warunkach działania siły wyższej).

Czwarty etap polegałby na promowaniu nowych priorytetowych segmentów gospodarki wśród inwestorów zagranicznych, z zaangażowaniem w te działania agencji promocji inwestycji. Istotne byłoby zaangażowanie się agencji promocji inwestycji w opiekę nad projektami inwestycyjnymi w fazie po realizacji inwestycji³².

W sytuacji, kiedy dla krajów priorytetowym kierunkiem inwestowania staje się zrównoważony rozwój, w tym redukcja emisji CO₂, formułowane są również **konceptje polityki zachęcającej do tzw. zielonych inwestycji**. Proaktywna polityka krajów przyjmujących powinna koncentrować się na³³:

- zachęcaniu przedsiębiorstw międzynarodowych bądź wymaganii od nich, jeżeli byłoby to konieczne, aby ich filie zagraniczne były, bądź stawały się, neutralne pod względem emisji dwutlenku węgla; raportowanie i publikowanie

32 *Ibidem*, s. 2–3.

33 K.P. Sauvant, M. Stephenson, Y. Kagan, *Green FDI: ...*, s. 1–2.

informacji nt. śladu węglowego tych filii powinno być obowiązkowe; dotyczyłoby to przedsiębiorstw o określonej wielkości;

- stosowaniu zachęt finansowych i niefinansowych dla BIZ neutralnych pod względem emisji dwutlenku węgla, włącznie ze stworzeniem kategorii: „uznany zrównoważony inwestor”³⁴; kryterium włączenia do takiej kategorii byłyby neutralność klimatyczna inwestycji albo jej pozytywny wpływ na klimat;
- powiązaniu poziomu opodatkowania z poziomem emisji dwutlenku węgla w projektach inwestycyjnych, według reguły: niższe emisje, niższe podatki; dodatkowo rządy mogą ułatwiać wykorzystanie zielonych finansów jako źródła kapitału dla projektów BIZ neutralnych pod względem emisji CO₂;
- wspieraniu powstawania projektów inwestycyjnych neutralnych emisyjnie, przez tworzenie platform ułatwiających łączenie kapitału z możliwościami inwestycyjnymi.

Kraje macierzyste inwestorów zagranicznych ponoszą również odpowiedzialność za promowanie zielonych inwestycji. Kraje te mają możliwość powiązania wsparcia dla wypływających BIZ z przestrzeganiem przez inwestorów standardów w zakresie ochrony klimatu, obowiązujących w kraju macierzystym. Może to być połączone z wymogiem publikowania przez rodzimych inwestorów danych nt. wielkości emisji dwutlenku węgla w dużych projektach inwestycyjnych za granicą. Środki, które są używane przez kraje macierzyste do ograniczania ryzyka inwestycji za granicą – ubezpieczenia od ryzyka politycznego lub gwarancje – mogą być połączone z emisją dwutlenku węgla. Zasadą powinno być: im mniejsza ilość CO₂, tym bardziej korzystne oferowane warunki ubezpieczeń od ryzyka politycznego i gwarancje. Kraje macierzyste nie powinny pozwalać na relokację przemysłów emitujących dwutlenek węgla za granicę. Preferencyjne finansowanie projektów inwestycyjnych powinno być powiązane z niskim poziomem emisji w wyniku ich realizacji³⁵.

Z powyższą koncepcją wiąże się postulat **uelastycznienia umów inwestycyjnych** zawieranych między krajami, w celu umożliwienia im wypełniania zobowiązań na rzecz **ograniczenia zmian klimatycznych**. Większość umów inwestycyjnych koncentruje się na ochronie inwestycji, nie podejmując kwestii wpływu inwestycji na gospodarki krajów przyjmujących. Tym samym umowy nie tworzą warunków do wprowadzania środków polityki inwestycyjnej faworyzujących inwestycje zagraniczne przyjazne dla klimatu bądź przeciwdziałających inwestycjom szkodzącym klimatowi. Międzynarodowy reżim inwestycyjny nie jest dostosowany do aktualnych potrzeb krajów, pozostając w tyle za podejmowanymi przez nie działaniami, określanymi jako „zielona polityka przemysłowa”. W ramach tej polityki kraje wprowadzają np. zachęty dla sektora odnawialnych źródeł energii i transformacji energetycznej, a zniechęcają do polegania

34 Szerzej nt. tej koncepcji, por.: K.P. Sauvant, E. Gabor, *Facilitating Sustainable FDI for Sustainable Development in a WTO Investment Facilitation Framework: Four Concrete Proposals*, „Journal of World Trade” 2021, Vol. 55, s. 272–278, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3496967 (dostęp: 10.02.2022).

35 K.P. Sauvant, M. Stephenson, Y. Kagan, *Green FDI: ...* s. 1–2.

na paliwach kopalnych. Unia Europejska zmienia również koncepcję polityki przemysłowej w kierunku wspierania zielonej gospodarki³⁶.

Tylko nieliczne nowe międzynarodowe umowy inwestycyjne zawierają postanowienia, które odnoszą się do wyzwań związanych ze zmianami klimatycznymi. Wyzwaniom tym strony umów chcą sprostać przez ułatwianie zwiększania inwestycji w produkcję dóbr i świadczenie usług przyjaznych dla środowiska. Postrzegane jest to jako utrzymywanie się dominacji liberalizacyjnych reżimów inwestycyjnych nad prawem rządów do regulowania kluczowych sektorów w ramach „zielonej polityki przemysłowej”. Postulowane jest więc przyznawanie krajom prawa do udzielania wsparcia dla produkcji odnawialnej energii i zniechęcania do inwestycji w sektorze paliw kopalnych³⁷. Postulat ten będzie mógł stać się realnym rozwiązaniem, jeżeli zyskają poparcie działania grupy krajów członkowskich WTO (w tym UE) dotyczące stopniowego wygaszania subsydiów do paliw kopalnych i przeznaczania środków wydatkowanych do tej pory na ten cel na wsparcie zielonej, zrównoważonej gospodarki. Subsydia do paliw kopalnych szacowane były na 500 mld USD w 2019 r.³⁸

Wprowadzenie **programów inwestycyjnego partnerstwa między krajami**, przez współpracę agencji promocji inwestycji, jest koncepcją, która pozwalałaby zwiększać strumienie BIZ i promować zrównoważone inwestycje³⁹. Współpraca ta może dotyczyć z jednej strony partnerstwa między agencjami promocji inwestycji z różnych krajów w sprawie dzielenia się wiedzą i dobrymi praktykami, z drugiej partnerstwa między agencjami promocji inwestycji a agencjami ds. inwestycji wpływających.

Współpraca między agencjami promocji inwestycji występuje w praktyce między niektórymi krajami rozwiniętymi i rozwijającymi się. Powiązana jest z wymianą wiedzy i doświadczenia. Można oczekiwać, że wzmocnienie tego rodzaju współpracy mogłoby pomóc krajom osiągać założone cele zrównoważonego rozwoju. Natomiast drugie partnerstwo – między agencjami promocji inwestycji a agencjami ds. inwestycji wpływających – nie jest już oczywiste, choć ułatwiałoby dwustronny przepływ kapitału między krajami. Trudności, jakie się ujawniają w realizacji takiej potencjalnej współpracy, mają charakter instytucjonalny. Nie wszystkie bowiem kraje mają instytucje wspierające inwestycje wpływające, a odpowiedzialność za ekspansję za granicą spoczywa z reguły na agencjach promocji eksportu.

36 R. Thrasher, *Room to move: ...*, s. 1–3; E. Kawecka-Wyrzykowska, *A New Industrial Policy in the EU: In Search for a New Paradigm of Public Intervention*, [w:] A.A. Ambroziak (ed.), *New Challenges for the European Union's Industrial Policy: Climate Change, Servitisation, Digitalisation*, SGH Publishing House, Warszawa 2020, s. 11–35.

37 R. Thrasher, *Room to move ...*, s. 1–3.

38 *Ministerial Statement on Fossil Subsidies*, WTO, WT/MIN (21)/9/Rev.1 (21-9323), 14 grudnia 2021, <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/MIN21/9R1.pdf&Open=True> (dostęp: 11.02.2022).

39 M. Stephenson, *Launching a program...*, s. 1–3.

Rozwiązaniem byłoby tu rozwinięcie współpracy między agencjami promocji inwestycji i agencjami wspierającymi inwestycje wypływające w krajach partnerskich⁴⁰.

Dyskusja nad różnymi aspektami polityki wobec inwestycji zagranicznych, sprzyjającej wychodzeniu z kryzysu pandemicznego i zrównoważonemu rozwojowi, wskazuje na konieczność dostosowania tej polityki do nowych warunków i wyzwań. Sfinalizowanie negocjacji w ramach WTO nad nową umową dotyczącą ułatwień dla inwestycji stworzyłoby ramy, w których zmiany polityk narodowych mogłyby się dokonać, z uwzględnieniem interesów negocjujących stron oraz przedsiębiorstw podejmujących inwestycje za granicą. Rozwiązania proponowane w dyskusjach nad zmianami polityki wobec inwestycji zagranicznych muszą uwzględniać dotychczas obowiązujące postanowienia przyjęte w ramach Porozumienia w sprawie handlowych aspektów polityki inwestycyjnej (TRIMS), GATT/WTO z 1995 r., Porozumienia w sprawie subsydiów i środków wyrównawczych, GATT/WTO z 1995 r. oraz zasadę narodowego traktowania, którą członkowie OECD są zobowiązani respektować w odniesieniu do inwestorów zagranicznych.

4.3. Polityka inwestycyjna Unii Europejskiej w warunkach wychodzenia z kryzysu pandemicznego

Na mocy Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Traktatu z Lizbony) UE uzyskała nowe kompetencje w stosunkach zewnętrznych, włączając bezpośrednie inwestycje zagraniczne do wspólnej polityki handlowej (Art. 206). Traktat potwierdza rozdzielenie kompetencji między Unię i kraje członkowskie (Art 207)⁴¹. Brak negocjacji w czasie formułowania postanowień Traktatu w odniesieniu do przesunięcia tych kompetencji na szczebel UE skutkowało polityczną debatą w fazie implementacji postanowień dotyczących wspólnej polityki inwestycyjnej⁴². Kształt tej polityki wyłaniał się również w wyniku orzeczeń TSUE.

Oddziaływanie wspólnej polityki inwestycyjnej na przepływy kapitałowe w formie BIZ dokonuje się przez⁴³:

- zawieranie umów o inwestycjach między UE a krajami trzecimi,
- regulacje dotyczące sposobów rozstrzygnięcia sporów związanych z inwestycjami oraz
- regulacje dotyczące wspólnych ram do spraw monitoringu (screeningu) BIZ napływających do UE.

40 *Ibidem*.

41 Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Wersja skonsolidowana), „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej”, 2012, C 326/47, 26.10.2012 PL.

42 S. Meunier, *Integration by Stealth: How the European Union Gained Competence over Foreign Direct Investment*, „Journal of Common Market Studies” 2017, Vol. 55, No. 3, s. 593–610, <https://doi.org/10.1111/jcms.12528>

43 Szerzej nt. polityki inwestycyjnej UE por.: Z. Wysokińska, J. Witkowska, *Unia Europejska w gospodarce światowej...*, s. 237–251.

Z punktu widzenia równoważenia rozwoju UE, spośród powyższych instrumentów polityki inwestycyjnej szczególne znaczenie mają umowy o inwestycjach między UE a krajami trzecimi (zakres przedmiotowy zawieranych umów z krajami trzecimi, w tym włączenie do nich kwestii ochrony środowiska, zmian klimatycznych, kwestii społecznych) oraz regulacje dotyczące monitoringu (screeningu) BIZ napływających do UE i praktycznie podejmowane działania w tym zakresie.

UE podjęła liczne negocjacje w sprawie umów o handlu i inwestycjach z partnerami zewnętrznymi ugrupowania, co można traktować jako obszar realizacji polityki inwestycyjnej. Umowy zawarte i obecnie negocjowane mają albo charakter wszechstronnych umów o współpracy, umów handlowych, w ramach których znajdują się postanowienia dotyczące również inwestycji, bądź są to umowy ukierunkowane głównie na ułatwianie inwestycji i ich ochronę w stosunkach wzajemnych⁴⁴. W umowach nowej generacji, zawieranych przez UE z krajami partnerskimi, wprowadzane są postanowienia dotyczące zrównoważonego rozwoju wynikające ze zobowiązań w ramach Agendy 2030. UE chce osiągnąć przez realizację umów handlowych takie cele jak: społeczna sprawiedliwość, respektowanie praw człowieka, wysokie standardy pracy i ochrony środowiska. Dotychczas UE wynegocjowała i podpisała 14 tego rodzaju umów⁴⁵.

Na przykład w umowie UE o partnerstwie ekonomicznym z **Japonią**, która weszła w życie w 2019 r., znalazły się postanowienia, które odnoszą się do ustanowienia ambitnych standardów w zakresie zrównoważonego rozwoju, włączając po raz pierwszy specyficzne zobowiązania w związku z umową klimatyczną z Paryża⁴⁶. W umowach o wolnym handlu i ochronie inwestycji, zawartych z **Singapurem** (weszły w życie w 2019 r.), strony sformułowały także cele odnoszące się do zrównoważonego rozwoju, tj. stymulowanie zielonego wzrostu, usuwanie barier dla zielonych technologii i tworzenie możliwości świadczenia środowiskowych usług⁴⁷. Także w umowie o wolnym handlu z **Wietnamem** położony został nacisk na silne zobowiązania dotyczące fundamentalnych praw pracy i ochrony środowiska oraz prawa człowieka⁴⁸.

Na osobną uwagę zasługuje wszechstronna umowa o inwestycjach wynegocjowana z Chinami (*Comprehensive Agreement on Investment – CAI*), w której

44 *Types of EU trade agreements*, https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/negotiations-and-agreements/#_in-place (dostęp: 13.02.2022).

45 Są to umowy z Kanadą, Ameryką Centralną, Kolumbią, Peru i Ekwadorem, Gruzją, Japonią, Mercosur, Meksykiem, Mołdawią, Singapurem, Południową Koreą, Ukrainą i Wietnamem, *Sustainable development*, <https://ec.europa.eu/trade/policy/policy-making/sustainable-development/> (dostęp: 13.02.2022).

46 *First year of EU-Japan Economic Partnership Agreement shows growth in EU exports*, Brussels 31.01 2020, <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2107> (dostęp: 13.02.2022).

47 *EU-Singapore, Free Trade Agreement. Investment Protection Agreement*, <https://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/eu-singapore-agreement/> (dostęp: 13.02.2022).

48 *Guide to EU-Vietnam trade and investment agreements*, https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/june/tradoc_154622.pdf (dostęp: 13.02.2022).

znalazła się odrębna sekcja poświęcona inwestycjom i zrównoważonemu rozwojowi (negocjacje zakończyły się zasadniczo z końcem grudnia 2020 r.)⁴⁹. Chiny po raz pierwszy w umowie inwestycyjnej przyjęły na siebie zobowiązania dotyczące zrównoważonego rozwoju. W porównaniu do innych umów, CAI zakłada długoterminowy monitoring wypełniania postanowień umowy, co będzie wymagało współpracy między UE i Chinami przy wymianie doświadczeń i dobrych praktyk we wszystkich aspektach zrównoważonego rozwoju. Unii Europejskiej w szczególności zależy na zlikwidowaniu pracy przymusowej w łańcuchach dostaw, przez rozciągnięcie kontroli nad firmami unijnymi działającymi w Chinach⁵⁰.

W odniesieniu do **napływających bezpośrednich inwestycji zagranicznych**, UE podjęła działania w zakresie ustanowienia wspólnych ram do spraw ich **monitoringu**. Regulacje dotyczące tej kwestii weszły w życie w kwietniu 2019 r.⁵¹ Generalnym uzasadnieniem dla wprowadzenia monitoringu była ochrona interesu publicznego, w związku z ekspansją inwestorów zagranicznych z krajów trzecich w strategicznych sektorach UE. Zgodnie z wprowadzoną regulacją, kraje członkowskie mogą utrzymać dotychczasowe mechanizmy monitoringu BIZ, zmienić je albo zaadaptować nowe mechanizmy, ze względów bezpieczeństwa i porządku publicznego. Monitoring BIZ jest wyłączną odpowiedzialnością krajów członkowskich. Kraje, które dotychczas nie miały takich mechanizmów, nie są jednak zobowiązane do ich wprowadzania.

Regulacja unijna narzuca podstawowe wspólne wymogi wobec mechanizmów i procedur monitoringu prowadzonego przez kraje członkowskie, tj. zasadę przejrzystości procedur, niedyskryminacji inwestorów, poufności w odniesieniu do pozyskanych od inwestorów informacji, możliwości odwołania się od decyzji. Wymagane jest również wprowadzenie środków zapobiegających obchodzeniu przez inwestorów obowiązujących przepisów i decyzji w odniesieniu do monitoringu.

Regulacja wprowadza indykatywną listę kryteriów, które pomagają Komisji Europejskiej i krajom członkowskim określić, czy dany projekt BIZ stanowić może zagrożenie dla bezpieczeństwa i porządku publicznego. Przy ustalaniu, czy bezpośrednia inwestycja zagraniczna może mieć wpływ na bezpieczeństwo lub porządek publiczny, państwa członkowskie i Komisja mogą uwzględnić jej ewentualny wpływ, między innymi, na⁵²:

- fizyczną lub wirtualną infrastrukturę krytyczną, w tym infrastrukturę związaną z energią, transportem, wodą, zdrowiem, komunikacją, mediami, przetwarzaniem lub przechowywaniem danych, przestrzenią powietrzną oraz

49 *EU-China investment negotiations*, https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2021/january/tradoc_159346.pdf (dostęp: 15.02.2022).

50 J. Chaisse, *FDI and Sustainable Development in the EU-China Investment Treaty: Nether High nor Low, Just Realistic Expectations*, „Columbia FDI Perspectives” 2022, No. 323, s. 2.

51 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/452 z dnia 19 marca 2019 r. ustanawiające ramy monitorowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Unii, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 79 I/1, 21.03.2019.

52 *Ibidem*, Art. 4.

przestrzenią kosmiczną, obronnością, infrastrukturę wyborczą lub finansową oraz obiekty o szczególnym znaczeniu, jak również grunty i nieruchomości, mające kluczowe znaczenie dla takiej infrastruktury;

- technologie krytyczne i produkty podwójnego zastosowania, w tym technologie związane ze sztuczną inteligencją, robotyką, półprzewodnikami, cyberbezpieczeństwem, przestrzenią powietrzną oraz przestrzenią kosmiczną, obronnością, przechowywaniem energii, technologie kwantowe i jądrowe, jak również nano- i biotechnologie;
- dostawy nakładów krytycznych, w tym energii lub surowców, a także bezpieczeństwo żywnościowe;
- dostęp do szczególnie chronionych informacji, w tym danych osobowych lub zdolność kontrolowania takich informacji;
- wolność i pluralizm mediów.

Nowe regulacje wskazują, że zostały podjęte starania na poziomie UE w celu utworzenia nowego instrumentu polityki inwestycyjnej. Instrument ten ma potencjalnie charakter restrykcyjny. Jego stosowanie powinno zabezpieczać kluczowe, strategiczne interesy UE i krajów członkowskich w gospodarce światowej. Choć zasadnicze cele związane z przyjęciem tej regulacji były inne, potencjalnie ten instrument może również zabezpieczać interesy UE w zakresie zrównoważonego rozwoju.

Polityka inwestycyjna UE, ukierunkowana na równoważenie rozwoju, jest uzupełniana przez działalność międzynarodowego i krajowego biznesu w ramach **społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw** (*corporate social responsibility* – CSR)⁵³. Z kilku identyfikowanych wymiarów społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw⁵⁴, podstawowe znaczenie dla wspomagania zrównoważonego rozwoju ma społeczny, ekonomiczny i środowiskowy wymiar CSR.

Unia promuje szeroko rozumianą odpowiedzialność przedsiębiorstw za ich wpływ na społeczeństwo oraz promuje integrowanie CSR z różnymi formami działalności prywatnego biznesu, aby osiągać cele zrównoważonego rozwoju⁵⁵. UE przyjęła również w 2017 r. nowy Europejski Konsensus w sprawie Rozwoju jako wspólne ramy działania UE i krajów członkowskich⁵⁶. Zakładając, że występuje kierunkowa zbieżność społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw / społecznego postępowania biznesu z celami formułowanymi przez ONZ w Agendzie 2030

53 Na temat społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR), por. szeroką zagraniczną i polską literaturę przedmiotu.

54 A.B. Carroll, K.M. Shabana, *The Business Case for Corporate Social Responsibility: A Review of concepts, Research and Practice*, „International Journal of Management Reviews” 2010, No. 12, s. 85–105, <https://doi.org/10.1111/j.1468-2370.2009.00275.x>

55 Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów z 2011 r.: *Odnowiona strategia UE na lata 2011-2014 dotycząca społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw*, Bruksela, 25.10.2011, KOM (2011) 681 wersja ostateczna, s. 7; *Corporate Social Responsibility, Responsible Business Conduct, and Business and Human Rights, Overview of Progress*, EC, 2019.

56 *Corporate Social Responsibility, Responsible Business Conduct...*, s. 8.

dla Zrównoważonego Rozwoju i w Zasadach Przewodnych dotyczących biznesu i praw człowieka/ ONZ, Unia Europejska koncentruje się na praktycznych działaniach prowadzących do ich realizacji. Zaangażowanie społeczne biznesu, w tym międzynarodowego, wpisuje się w proces równoważenia rozwoju UE.

Podsumowanie

Pandemia COVID-19 spowodowała drastyczny spadek przepływów bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) w skali globalnej i regionalnej w 2020 r. Z racji dużej wrażliwości inwestorów zagranicznych na zmieniające się warunki ekonomiczne, polityczne oraz instytucjonalne w krajach przyjmujących, a także krajach macierzystych inwestorów, odnotowane spadki BIZ w pierwszym okresie pandemii były większe niż w przypadku PKB i handlu międzynarodowego. Największego spadku doświadczyły kraje rozwinięte, w tym Unia Europejska jako całe ugrupowanie, tj. o 73% w porównaniu do roku przed pandemią. Niektóre kraje członkowskie UE odnotowały dezinvestycje, a jedynie kilka – niewielkie powiększenie się strumieni. Wprawdzie globalne strumienie BIZ uległy odbudowie w 2021 r. (wzrost o 77%), ale w przypadku UE ich wzrost wyniósł tylko 8%.

W warunkach pandemii realizacja celów, które formułowane były w odniesieniu do zrównoważonego rozwoju w skali globalnej (SDG), stała się zagrożona. Załamanie się BIZ zaangażowanych w sektorach ważnych z punktu widzenia SDG (infrastruktura, energia z odnawialnych źródeł, zaopatrzenie w wodę i jej oczyszczanie, sektor zdrowia, rolnictwo i produkcja żywności, edukacja) sprawia, poza innymi czynnikami, że cele te będą trudniej osiągalne, szczególnie w krajach rozwijających się. Unia Europejska, która wdraża strategię *Europejskiego Zielonego Ładu*, napotyka również na ograniczenia wynikające ze spadku zaangażowania się inwestorów zagranicznych w inwestycje w gospodarkach krajów członkowskich oraz zmiany sektorowej struktury tych inwestycji.

Analiza statystyczna zaangażowania biznesu międzynarodowego w gospodarce Unii Europejskiej w sektorach/gałęziach uciążliwych dla środowiska wskazuje, że w latach 2015–2020 udział tego typu inwestycji nie przekraczał w większości krajów 20% ogółu skumulowanych BIZ. Ponadto struktura skumulowanych BIZ zmieniała się w kierunku sektorów/gałęzi mniej uciążliwych dla środowiska. Uwzględniając dodatkowo wysokie wymagania wobec podmiotów gospodarczych, wynikające z polityki ochrony środowiska UE, można przypuszczać, że biznes międzynarodowy przyczyniał się do transformacji ekologicznej UE.

Z kolei zmiany w strukturze skumulowanych BIZ ulokowanych przez kraje członkowskie UE za granicą w sektorach/gałęziach uciążliwych dla środowiska nie pozwalają na sformułowanie jednoznacznie pozytywnego wniosku. Wśród krajów członkowskich występuje bowiem duże zróżnicowanie pod względem skali

zaangażowania się inwestorów w sektorach/gałęziach uciążliwych dla środowiska, a zmiany w strukturze inwestycji w latach 2015–2020 były różnokierunkowe. Należy także odnotować fakt, że kilka starych krajów członkowskich było eksporterami netto bezpośrednich inwestycji w tych sektorach/gałęziach.

Badanie obejmujące grupę ośmiu nowych krajów członkowskich UE pod względem zaangażowania bezpośrednich inwestorów zagranicznych w sektory ważne dla realizacji celów zrównoważonego rozwoju – SDGs Agendy 2030 wskazuje, że tego typu inwestycje osiągają niezbyt duże wartości i cechują się dużą zmiennością. Jak można przypuszczać, nie odgrywają one znacznej roli w ich gospodarkach.

Kraje przyjmujące inwestycje zagraniczne prowadzą politykę inwestycyjną, która ma się przyczynić do osiągnięcia założonych celów w sferze gospodarczej, w tym w zakresie zrównoważonego rozwoju. Polityka wobec inwestorów zagranicznych podlega ewolucji. W dłuższym okresie (2003–2020) występuje stopniowe przechodzenie od liberalnej polityki i stosowania zachęt do polityki bardziej restrykcyjnej. W warunkach wychodzenia z pandemii i niwelowania szoków i niepewności w sferze przepływów kapitałowych w formie BIZ, pojawiają się różne koncepcje zmian w dotychczasowej polityce wobec inwestorów zagranicznych. W odniesieniu do wspierania zrównoważonego rozwoju krajów przyjmujących BIZ, pomocne może okazać się m.in. wprowadzenie ułatwień dla inwestycji zagranicznych, w tym inwestycji ukierunkowanych na zrównoważony rozwój, zachęcanie do angażowania się inwestorów w tzw. zielone inwestycje, uelastycznienie umów inwestycyjnych w celu przeciwdziałania zmianom klimatycznym przez kraje przyjmujące inwestycje. Wprowadzenie niektórych rozwiązań do polityki inwestycyjnej krajów będzie możliwe po zakończeniu negocjacji nt. wielostronnego porozumienia w ramach WTO w sprawie ułatwień dla inwestycji sprzyjających rozwojowi (*Investment Facilitation for Development*).

We wspólnej polityce inwestycyjnej Unii Europejskiej szczególne znaczenie mają, z punktu widzenia równoważenia jej rozwoju, umowy o inwestycjach między UE a krajami trzecimi (zakres przedmiotowy zawieranych umów z krajami trzecimi, w tym włączenie do nich kwestii ochrony środowiska, zmian klimatycznych, kwestii społecznych) oraz regulacje dotyczące monitoringu (screeningu) BIZ napływających do UE i praktycznie podejmowane działania w tym zakresie.

Bibliografia

- Budnikowski A., *Ochrona środowiska jako problem globalny*, PWE, Warszawa 1998.
- Carroll A.B., Shabana K.M., *The Business Case for Corporate Social Responsibility: A Review of concepts, Research and Practice*, „International Journal of Management Reviews” 2010, No. 12, s. 85–105, <https://doi.org/10.1111/j.1468-2370.2009.00275.x>
- Chaisse J., *FDI and Sustainable Development in the EU-China Investment Treaty: Nether High nor Low, Just Realistic Expectations*, „Columbia FDI Perspectives” 2022, No. 323.

- Corporate Social Responsibility, Responsible Business Conduct, and Business and Human Rights, Overview of Progress*, European Commission, 2019.
- EU-China investment negotiations*, https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2021/january/tradoc_159346.pdf (dostęp: 15.02.2022).
- EU-Singapore, Free Trade Agreement. Investment Protection Agreement*, <https://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/eu-singapore-agreement/> (dostęp: 13.02.2022).
- First year of EU-Japan Economic Partnership Agreement shows growth in EU exports*, Brussels 31.01 2020, <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2107> (dostęp: 13.02.2022).
- Foreign Direct Investment and Development*, UN, Nowy Jork–Genewa 1999.
- Foreign Direct Investment and the Environment*, OECD, Paryż 1999.
- Global FDI Rebounds Strongly in 2021, but Recovery Highly Uneven*, „Investment Trends Monitor”, No. 40, UNCTAD, January 2022.
- Global foreign direct investment set to partially recover in 2021 but uncertainty remains*, UNCTAD, 21.06.2021, <https://unctad.org/news/global-foreign-direct-investment-set-partially-recover-2021-uncertainty-remains> (dostęp: 02.02.2022).
- Guide to EU-Vietnam trade and investment agreements*, https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/june/tradoc_154622.pdf (dostęp: 13.02.2022).
- Incentives and Foreign Direct Investment*, UN, Nowy Jork–Genewa 1996.
- Investment Facilitation for Development*, German Development Institute, International Trade Centre, <https://www.intracen.org/itc/Investment-Facilitation-for-Development/> (dostęp: 07.02.2022).
- Joint Initiative on Investment Facilitation for Development, State of Play*, 6 January 2022, WTO, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc12_e/briefing_notes_e/bfinvfac_e.htm (dostęp: 08.02.2022).
- Kalotay K., *Quarter Century of Global Foreign Direct Investment: A Shifting Landscape*, [w:] F.L. Rivera-Batiz, M. Spatareanu, C. Erbil (eds.), *Encyclopedia of International Economics and Global Trade*, Vol. 1: *Foreign Direct Investment and the Multinational Enterprise, Encyclopedia*, World Scientific, 2020, <https://www.worldscientific.com/doi/10.1142/11286> (dostęp: 10.07.2020).
- Kawecka-Wyrzykowska E., *A New Industrial Policy in the EU: In Search for a New Paradigm of Public Intervention*, [w:] A.A. Ambroziak (ed.), *New Challenges for the European Union's Industrial Policy: Climate Change, Servitisation, Digitalisation*, SGH Publishing House, Warszawa 2020.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów z 2011 r., *Odnowiona strategia UE na lata 2011–2014 dotycząca społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw*, Bruksela, 25.10.2011, KOM (2011) 681 wersja ostateczna.
- Meunier S., *Integration by Stealth: How the European Union Gained Competence over Foreign Direct Investment*, „Journal of Common Market Studies” 2017, Vol. 55, No. 3, <https://doi.org/10.1111/jcms.12528>
- Ministerial Statement on Fossil Subsidies*, WTO, WT/MIN (21)/9/Rev.1 (21–9323), 14 grudnia 2021, <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/MIN21/9R1.pdf&Open=True> (dostęp: 11.02.2022).

- Nimac I.A., *COVID-19 and FDI: How Should Governments Respond?*, „Columbia FDI Perspectives” 2020, No. 288.
- Oman Ch., *Policy Competition for Foreign Direct Investment. A Study of Competition among Governments to Attract FDI*, OECD, Paryż 2000.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/452 z dnia 19 marca 2019 r. ustanawiające ramy monitorowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Unii, *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej* L 79 I/1, 21.03.2019.
- Sauvant K.P., Gabor E., *Facilitating Sustainable FDI for Sustainable Development in a WTO Investment Facilitation Framework: Four Concrete Proposals*, „Journal of World Trade” 2021, Vol. 55, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3496967 (dostęp: 10.02.2022).
- Sauvant K.P., Stephenson M., Kagan Y., *Green FDI: Encouraging Carbon-neutral Investment*, „Columbia FDI Perspectives” 2021, No. 316.
- Stephenson M., *Launching a Program for Investment Partnerships*, „Columbia FDI Perspectives” 2021, No. 319.
- Sustainable development*, <https://ec.europa.eu/trade/policy/policy-making/sustainable-development/> (dostęp: 13.02.2022).
- Thrasher R., *Room to Move: Building Flexibility into Investment Treaties to Meet Climate-change Commitments*, „Columbia FDI Perspectives” 2021, No. 296.
- Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Wersja skonsolidowana), „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej” 2012, C 326/47, 26.10.2012 PL.
- Types of EU trade agreements*, [https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/negotiations-and-agreements/\"_in-place](https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/negotiations-and-agreements/\) (dostęp: 13.02.2022).
- Witkowska J., *Foreign Direct Investment and Sustainable Development in the New EU Member States: Environmental Aspects*, „Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe” 2011, No. 3.
- World Investment Report 1999. Foreign Direct Investment and the Challenge of Development*, UNCTAD, Nowy Jork–Genewa 1999.
- World Investment Report 2016. Investor Nationality: Policy Challenges*, UN/UNCTAD, Genewa 2016.
- World Investment Report 2019. Special Economic Zones, Overview*, UN/UNCTAD, Genewa 2019.
- World Investment Report 2021. Investing in Sustainable Recovery*, UN/UNCTAD, Genewa 2021.
- World Investment Report 2021. Investing in Sustainable Recovery, Overview*, UN/UNCTAD, Genewa 2021.
- Wysokińska Z., Witkowska J., *Handel i inwestycje zagraniczne a zrównoważony rozwój*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2004.
- Wysokińska Z., Witkowska J., *Unia Europejska w gospodarce światowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2021.
- Zahn J., *Global FDI prospects for 2021–2022*, <https://www.fdiintelligence.com/article/80145> (dostęp: 18.01.2022).

Spis tabel

Tab. 2.1. Wpływ pandemii COVID-19 na międzynarodowe prywatne inwestycje w sektory SDGs, 2019–2020, %	74
Tab. 2.2. Udział sektorów/gałęzi uciążliwych dla środowiska w skumulowanych BIZ napływających i wypływających ogółem dla wybranych krajów członkowskich UE, 2015, 2019 i 2020, %	76
Tab. 2.3. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce w podziale na sektory/gałęzie uciążliwe dla środowiska, 2015, 2019, 2020, mln USD	80
Tab. 2.4. Udział strumieni BIZ napływających do gałęzi ważnych z punktu widzenia celów SDG 2030 w BIZ napływających ogółem dla wybranych nowych krajów członkowskich UE, 2015, 2018, 2019, 2020, %	81
Tab. 2.5. Roczne strumienie bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce w podziale na sektory przemysłu, 2015, 2018, 2019, 2020, mln USD	82

Spis rysunków

Rys. 2.1. Strumienie bezpośrednich inwestycji zagranicznych napływających, gospodarka światowa i jej regiony, 2010–2020, mln USD	67
Rys. 2.2. Strumienie bezpośrednich inwestycji zagranicznych wypływających, gospodarka światowa i jej regiony, 2010–2020, mln USD	67
Rys. 2.3. Strumienie BIZ napływających do krajów członkowskich UE i strumienie BIZ wypływających z tych krajów, 2020, mln USD	68
Rys. 2.4. Udział sektorów/gałęzi uciążliwych dla środowiska w skumulowanych BIZ napływających ogółem dla wybranych państwach członkowskich UE, 2015, 2019 i 2020, %	77
Rys. 2.5. Udział sektorów/gałęzi uciążliwych dla środowiska w skumulowanych BIZ wypływających ogółem dla wybranych krajów członkowskich UE, 2015, 2019 i 2020, %	78
Rys. 2.6. Różnice w skumulowanych BIZ w sektorach/gałęziach uciążliwych dla środowiska dla wybranych krajów członkowskich UE, 2020, mld USD	79
Rys. 2.7. Udział strumieni BIZ napływających do sektorów ważnych z punktu widzenia celów SDG 2030 w rocznych BIZ napływających ogółem dla wybranych nowych krajów członkowskich UE, 2015, 2018, 2019, 2020, %	82

Rozdział III

Wyzwania dla nowej Wspólnej Polityki Rolnej w kontekście Zielonego Ładu oraz zrównoważonego rozwoju Europy w dobie pandemii COVID-19

Anna Rydz-Żbikowska, dr

Katedra gospodarki Światowej i Integracji Europejskiej, Instytut Ekonomii

Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki

 <https://orcid.org/0000-0002-6974-322X>

Wprowadzenie

Pandemia COVID-19 przyczyniła się do wielu zmian w gospodarce światowej, a jej skutki są dramatyczne dla wielu gospodarek i ich społeczeństw. Zakłócenia w funkcjonowaniu kluczowych sektorów takich jak transport, rolnictwo, energetyka obnażyły słabości systemu i dotychczasowo funkcjonujących rozwiązań politycznych. Ponadto należy podkreślić, że spowolnienie gospodarcze światowej gospodarki spowodowane pandemią COVID-19 nie poprawiło sytuacji w odniesieniu do zmian klimatycznych. Pandemia zagroziła realizacji Europejskiego Zielonego Ładu, a postępy w osiągnięciu neutralności klimatycznej do 2050 r. zostały znacznie zakłócone i zahamowane, niwecząc wcześniejsze wysiłki rządów i narodów. Zrównoważone systemy żywnościowe oraz rolnictwo ekologiczne są elementem spajającym zdrowie społeczeństw, ochronę środowiska oraz dobrą przyszłość naszej planety i dlatego są priorytetowym celem Europejskiego Zielonego Ładu, czyli unijnej strategii zrównoważonego wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu. Warto podkreślić, iż artykuł 11 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej stanowi, że „przy określaniu i realizacji polityk i działań Unii, w szczególności w celu wspierania zrównoważonego rozwoju, muszą być brane pod uwagę wymogi ochrony środowiska”¹. Głównym

1 Unia Europejska, Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Wersja Skonsolidowana), 2012, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=PL> (dostęp: 12.01.2022).

celem Zielonego Ładu jest nie tylko aktywizacja gospodarki, ale przede wszystkim troska o środowisko, a co za tym idzie poprawa stanu zdrowia ludzi oraz jakości ich życia².

Europejski system rolno-żywnościowy, będący nieodłącznym elementem Wspólnej Polityki Rolnej oraz Europejskiego Zielonego Ładu, uznawany jest obecnie za jeden z najważniejszych wyznaczników standaryzacji w odniesieniu do bezpieczeństwa żywności, zapewnienia ciągłości dostaw, a także zagwarantowania wysokiej jakości produktów i ich wartości odżywczych. W dzisiejszych czasach system ten powinien stać się również światowym standardem dla zrównoważonego rozwoju gospodarki światowej. Zrównoważony rozwój w kontekście systemów żywnościowych sprzyja środowisku, zdrowiu ludzkiemu, przynosi korzyści społeczne, a także gwarantuje sprawiedliwsze zyski gospodarce. Odbudowa Europy i jej ożywienie gospodarcze po pandemii jest znaczącym impulsem do przejścia na ścieżkę zrównoważonego rozwoju.

1. Sektor rolnictwa w Unii Europejskiej a Zielony Ład

Sektor rolnictwa wraz z przemysłem spożywczym i związanymi z nimi usługami zapewniają ponad 44 mln miejsc pracy w UE, a w samym sektorze rolnym pracuje 20 mln osób. Różnorodny klimat w wielu państwach członkowskich, dobre warunki glebowe, odpowiednia wiedza, umiejętności i przygotowanie rolników oraz wysoka jakość wytwarzanych produktów to główne czynniki gwarantujące Unii Europejskiej bycie światowym liderem w zakresie produkcji, jak i eksportu produktów rolnych³. W 2019 r. na płatności bezpośrednie dla rolników przeznaczono 38,2 mld EUR, a 13,8 mld EUR na rozwój obszarów wiejskich. Kwota 2,4 mld EUR stanowiła wsparcie finansowe dla całego rynku produktów rolnych⁴. Aby zrozumieć, jak ważnym elementem gospodarki całej unii Europejskiej jest sektor rolnictwa należy wskazać, iż oprócz zatrudnienia dla wielu obywateli państw członkowskich, sektor ten generuje dodatkowe 0,76 EUR dla gospodarki UE na każde wydane euro. Wartość dodana brutto z rolnictwa, będąca różnicą między wartością wszystkich towarów wyprodukowanych przez podstawowy sektor rolnictwa UE a kosztami usług i towarów wykorzystanych w procesie produkcji, wyniosła w 2020 r. 178,4 mld EUR⁵.

2 https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_en#documents PL (dostęp: 12.01.2022).

3 https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/agriculture_pl (dostęp: 12.01.2022).

4 *Ibidem*.

5 <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/society/20211118STO17609/statystyki-rolnictwa-w-ue-dotacje-miejsca-pracy-produkcja-infografika> (dostęp: 12.01.2022).

Najnowsze analizy dotyczące sektora żywności wykazują, że do 2050 r. światowa produkcja żywności musi się podwoić, aby zaspokoić potrzeby związane ze wzrostem populacji ludności, a także zmianami w zakresie nawyków żywieniowych. Ponadto sektor rolny musi zmierzyć się z takimi problemami jak zmiany klimatyczne, zapewnienie różnorodności biologicznej, dobrej jakości gleby i wody, a także wypełnić wymogi, jakie stawia przed nim światowy rynek. Aby sprostać tym wszystkim wyzwaniom, wspomóc rolników, zmieniać i rozwijać obszary wiejskie, a także dostosować się do nowych wymogów i oczekiwań konsumentów, polityka rolna UE przeszła olbrzymią ewolucję na przełomie ostatnich dziesięcioleci. Współczesna europejska polityka rolna obejmuje wiele dziedzin z zakresu łańcucha produkcji żywności, tj. jakość żywności, oznakowanie i etykietowanie, produkcja ekologiczna i organiczna, cyfryzacja rolnictwa, marketing i promocja produktów rolnych, zarządzanie łańcuchami dostaw żywności, optymalizacja produkcji. Podkreślenia wymaga fakt, iż UE zapewni swoim rolnikom wsparcie finansowe, zachęcając jednocześnie do stosowania zrównoważonych i przyjaznych środowisku praktyk. Innym celem unijnej polityki rolnej jest rozwój obszarów wiejskich, podnoszenie jakości życia rolników oraz zagwarantowanie dochodów na odpowiednim poziomie⁶.

Na poziomie unijnym istnieje wiele instytucji, które współpracują ze sobą w procesie kształtowania polityki rolnej, zarówno przy jej realizacji i ocenianiu, jak i finansowaniu. Lokalne władze są zobowiązane do wdrażania przepisów, które wcześniej zostały uzgodnione na szczeblu unijnym. W odniesieniu do funduszy z budżetu UE na rzecz rolnictwa należy podkreślić, iż są one rozdzielane i udostępniane państwom członkowskim w oparciu o przepisy i zasady wynikające z prawa unijnego⁷.

Najważniejsze cele UE w kontekście zrównoważonego rozwoju rolnictwa i realizacji Zielonego Ładu to:

- wzmocnienie stabilności systemu produkcji żywności i jej dostępności,
- zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego w odniesieniu do problemu zmian klimatu i utarty bioróżnorodności,
- przewodnictwo i współpraca w zakresie międzynarodowej transformacji gospodarki w myśl koncepcji zrównoważonego rozwoju i strategii „od pola do stołu”,
- zmniejszenie śladu środowiskowego i klimatycznego wynikającego z działalności rolniczej i produkcji żywności.

Niewątpliwie jednym z najważniejszych wyzwań dla Unii Europejskiej w kontekście Zielonego Ładu jest obniżenie emisji gazów cieplarnianych netto do 2030 r. o co najmniej 55% w stosunku do poziomu z 1990 r. W związku z tym Komisja

6 https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/agriculture_pl (dostęp: 10.01.2022).

7 Komisja Europejska, *Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne na lata 2014–2020: Teksty urzędowe i komentarze*, 2016, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/guides/blue_book/blueguide_pl.pdf (dostęp: 10.01.2022).

Europejska przyjęła nowy plan działań, którego zadaniem jest dostosowanie polityki klimatycznej, energetycznej, transportowej oraz podatkowej do wymogów, jakie nakłada na nią priorytet klimatyczny.

Do kluczowych działań w zakresie zrównoważonego systemu żywnościowego i Zielonego Ładu należy zaliczyć⁸:

- reformę Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej,
- realizację strategii „Od pola do stołu”,
- krajowe plany strategiczne dla nowej polityki rolnej,
- wdrożenie planu działań na rzecz rolnictwa ekologicznego,
- współpracę w zakresie unijnej promocji produktów rolno-spożywczych,
- dbałość o dobrostan zwierząt,
- zrównoważone stosowanie pestycydów,
- odpowiednie oznakowanie i etykietowanie wartości odżywczych produktów żywnościowych.

11 grudnia 2019 r. Komisja Europejska opublikowała po raz pierwszy komunikat w sprawie Europejskiego Zielonego Ładu. Od początku zakładano, iż najważniejszym celem strategii będzie przekształcenie Europy w neutralne klimatycznie, sprawiedliwe i inkluzywne społeczeństwo o nowoczesnej, ekologicznej, zasobooszczędnej i konkurencyjnej gospodarce. Podczas szczytu Rady Europejskiej w grudniu 2019 r. przywódcy państw członkowskich jednogłośnie podjęli decyzję o uznaniu priorytetowości celu uczynienia Europy neutralnej klimatycznie do 2050 roku, potwierdzając jednocześnie swoją gotowość do globalnej walki ze zmianą klimatu⁹. W Konkluzjach Rady Europejskiej z dnia 12 grudnia 2019 r. stwierdzono, iż „Transformacja w kierunku neutralności klimatycznej otworzy istotne możliwości, jeżeli chodzi o wzrost gospodarczy, nowe modele biznesowe i rynki, tworzenie nowych miejsc pracy i rozwój technologiczny”¹⁰. W grudniu 2020 r. unijni przywódcy określili nowy wiążący cel zakładający ograniczenie do 2030 r. unijnych emisji netto gazów cieplarnianych o co najmniej 55% w porównaniu z poziomem z roku 1990, co jednocześnie potwierdziło wolę przeprowadzenia zielonej transformacji w UE.

8 <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/green-deal/> (dostęp: 10.01.2022).

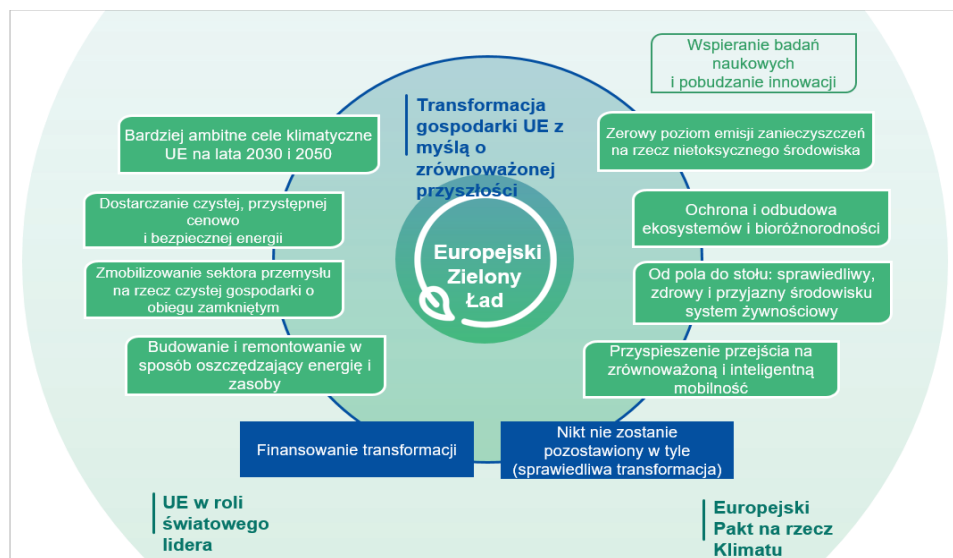
9 <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2021/06/28/council-adopts-european-climate-law/> (dostęp: 10.01.2022).

10 Rada Europejska, Konkluzje Rady Europejskiej, 12 grudnia 2019, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2019/12/12/european-council-conclusions-12-december-2019/> (dostęp: 01.02.2022).

2. Europejski Zielony Ład w świetle działań na rzecz zrównoważonego rolnictwa

Analizując najważniejsze cele Europejskiego Zielonego Ładu, które bezpośrednio odnoszą się do rolnictwa, jednoznacznie można stwierdzić, że są to dwie inicjatywy, tj. „ekologizacja Wspólnej Polityki Rolnej” oraz „zachowanie i ochrona różnorodności biologicznej”. Inicjatywy te kładą nacisk na uzyskanie równowagi między przyrodą, systemami żywnościowymi a różnorodnością biologiczną. Ich priorytetem jest ochrona zdrowia i dobrobyt obywateli, a także zwiększanie konkurencyjności unijnej gospodarki przy równoczesnym uniezależnieniu jej od wahań na rynku międzynarodowym¹¹.

Wspomniane wcześniej działania priorytetowe Europejskiego Zielonego Ładu koncentrują się na uczynieniu Europy pierwszym kontynentem neutralnym dla klimatu do 2050 r. Plan ukierunkowany jest ponadto na rozwój gospodarczy, działania sprzyjające aktywizacji ekonomicznej państw członkowskich oraz większą dbałość o jakość życia i zdrowie obywateli Europy. Należy jednak podkreślić, iż priorytet klimatyczny oraz ochrona środowiska naturalnego stanowią najważniejsze wyzwania dla strategii.

Rys. 3.1. Europejski Zielony Ład

Źródło: Komisja Europejska, Komunikat do Komisji i Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Europejski Zielony Ład*, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0016.02/DOC_1&format=PDF, s. 4 (dostęp: 19.01.2022).

¹¹ Komisja Europejska, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu regionów. *Strategia „od pola do stołu” na rzecz sprawiedliwego, zdrowego i przyjaznego dla środowiska systemu żywnościowego*, COM(2020) 381 final, 20.05.2020 r., <https://www.gov.pl/attachment/33d104ac-ddf9-4744-858b-5fb7edc4ecff> (dostęp: 18.01.2022).

„Ekologizacja Wspólnej Polityki Rolnej” to inicjatywa opierająca się na wdrożeniu strategii „Od pola do stołu”, której najważniejszym celem jest stworzenie sprawiedliwego, zdrowego i przyjaznego środowiska systemu żywnościowego. Produkcja rolna w Europie powinna cechować się bezpieczeństwem żywnościowym, wysoką jakością produktów rolnych, zachowaniem odpowiednich wartości odżywczych, a metody wykorzystywane do produkcji żywności powinny być bezpieczne dla środowiska oraz całkowicie neutralne dla zmian klimatu¹².

Implementacja Europejskiego Zielonego Ładu zakłada wytyczenie nowych strategii politycznych w odniesieniu do dostaw czystej energii w całej gospodarce, a w szczególności w takich sektorach jak przemysł, produkcja i konsumpcja, transport, rolnictwo i żywność czy budownictwo. Wdrożenie strategii wymaga ponadto wprowadzenia odpowiednich zmian w systemie fiskalnym, opodatkowania, a także świadczeń socjalnych. Osiągnięcie założonych celów jest uzależnione od większego nacisku na ochronę i restytucję naturalnych ekosystemów, odpowiedzialne i zrównoważone wykorzystywanie zasobów planety i zwiększenie dbałości o dobry stan zdrowia ludzkiego. Właśnie te obszary gospodarki wymagają największych zmian, a ich transformacja może przynieść wymierne korzyści dla gospodarki, społeczeństwa i środowiska naturalnego całej Unii Europejskiej. Większe nakłady na transformację cyfrową oraz szerokie wykorzystanie jej narzędzi to kolejny ważny krok w unowocześnieniu unijnej gospodarki, gdyż to one przede wszystkim prowadzą do zaistnienia zmian¹³.

Najważniejsze cele Europejskiego Zielonego Ładu

Do najważniejszych celów Europejskiego Zielonego Ładu należy zaliczyć:

1. Nowe, bardziej ambitne cele klimatyczne na lata 2030 i 2050

Komisja jednoznacznie określiła, w jaki sposób chce uzyskać status neutralności klimatycznej do 2050 r. Na podstawie tej wizji określono długoterminową strategię, która zakładała wprowadzenie Europejskiego Prawa Klimatycznego. Prawo to określa pośredni cel redukcji emisji gazów cieplarnianych netto o co najmniej 55% do 2030 r. w porównaniu z poziomami z 1990 r. Neutralność klimatyczna Europy do 2050 r. powinna być rozumiana jako taki stan, w którym emisja gazów cieplarnianych netto dla krajów UE jako całości będzie zerowa. Ma się to odbywać głównie poprzez ograniczenie emisji, inwestycje w zielone technologie i ochronę środowiska naturalnego. Europejskie Prawo Klimatyczne przewiduje, aby wszystkie polityki UE, sektory gospodarki i grupy społeczne przyczyniły się do osiągnięcia neutralności klimatycznej kontynentu. Priorytetowe cele, jakie zostały wyznaczone przez Europejskie Prawo Klimatyczne to m.in.:

12 Komisja Europejska, *6 priorytetów Komisji na lata 2019–2024*, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024_pl (dostęp: 19.01.2022).

13 Komunikat do Komisji i Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu, *Europejski Zielony Ład*, COM/2019/640 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A52019DC0640> (dostęp: 20.01.2022).

- osiągnięcie celu neutralności klimatycznej do 2050 r. za pomocą wszystkich polityk, w społecznie sprawiedliwy i opłacalny sposób,
- stworzenie systemu monitorowania postępów i w razie potrzeby podejmowanie dalszych działań,
- zapewnienie przewidywalności inwestorom i innym podmiotom gospodarczym,
- zapewnienie, iż przejście na neutralność klimatyczną jest nieodwracalne.

Europejskie Prawo Klimatyczne ustanawia prawnie wiążący cel zerowej emisji gazów cieplarnianych netto do 2050 r. Aby osiągnąć ten cel, instytucje UE i państwa członkowskie są zobowiązane do podjęcia niezbędnych środków na szczeblu unijnym i krajowym, biorąc pod uwagę znaczenie promowania sprawiedliwości i solidarności między państwami członkowskimi. Ustawa o klimacie zawiera środki pozwalające śledzić postępy i odpowiednio dostosowywać wszelkie działania, w oparciu o istniejące systemy, takie jak proces zarządzania krajowymi planami energetycznymi i klimatycznymi państw członkowskich, regularne sprawozdania Europejskiej Agencji Środowiska oraz najnowsze odkrycia naukowe dotyczące zmian klimatu i ich skutków. Postępy w realizacji będą weryfikowane co pięć lat, zgodnie z globalną oceną w ramach porozumienia paryskiego. W lipcu 2021 r. Komisja przyjęła serię propozycji, aby zrewidować wszystkie istotne instrumenty polityki zmierzające do dodatkowej redukcji emisji gazów cieplarnianych do 2030 r. Prawo klimatyczne obejmuje ponadto proces ustalania celu klimatycznego na 2040 r., z uwzględnieniem orientacyjnego budżetu na emisję gazów cieplarnianych na lata 2030–2050, a także powołanie Europejskiej Rady Naukowej ds. Zmian Klimatu, która będzie zapewniać niezależne doradztwo naukowe.

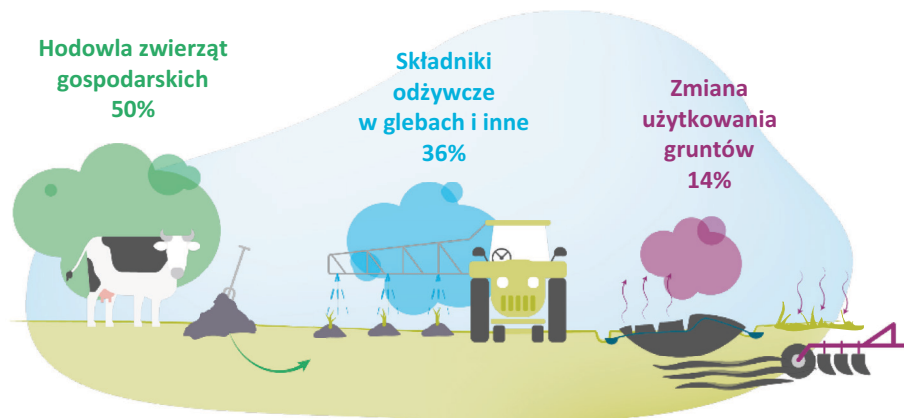
UE podjęła już działania ukierunkowane na modernizację i transformację gospodarki w celu osiągnięcia neutralności klimatycznej. W latach 1990–2018 udało się obniżyć emisje gazów cieplarnianych o 23%, podczas gdy gospodarka Unii odnotowała wzrost o 61%. Należy jednak podkreślić, iż obecnie powadzone działania zapewniają jedynie 60-procentową redukcję emisji gazów cieplarnianych do 2050 r. Wyznaczenie ambitniejszych celów klimatycznych na następną dekadę pozostaje jedynym słusznym rozwiązaniem¹⁴.

II. Dostarczanie czystej, przystępnej cenowo i bezpiecznej energii oraz ograniczenie emisyjności w rolnictwie

Obniżanie emisyjności systemu energetycznego jest niezbędne dla osiągnięcia celów klimatycznych Europy na lata 2030 i 2050. Szacuje się, iż 75% emisji gazów cieplarnianych w UE pochodzi z produkcji i wykorzystania energii w kluczowych sektorach gospodarki, tj. przemyśle, transporcie czy rolnictwie.

14 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0640&from=DE> (dostęp: 22.01.2022).

W sprawozdaniu specjalnym Europejskiego Trybunału Obrachunkowego z 2021 r. wskazano, iż produkcja żywności jest źródłem 26% światowych emisji gazów cieplarnianych. Komisja Europejska w swojej strategii „Od pola do stołu”, korzystając z wytycznych Międzyrządowego Zespołu ds. Zmiany Klimatu, które koncentrują się tylko na działalności rolniczej, stwierdziła, że „rolnictwo odpowiada za 10,3% emisji gazów cieplarnianych w UE, a prawie 70% tych emisji pochodzi z sektora chowu zwierząt¹⁵ (i tym samym pominęła wpływ przywożonych środków spożywczych pochodzenia zwierzęcego).

Głównie metan (CH₄)

- z trawienia paszy przez bydło i owce
- z przechowywania obornika bydłowego i świńskiego

Głównie podtlenek azotu (N₂O)

- ze stosowania nawozów chemicznych
- ze stosowania nawozu naturalnego przez rolników lub z odchodów wypasanego bydła

Głównie dwutlenek węgla (CO₂)

- z uprawy osuszonych gleb organicznych (torfowisk)
- z sekwestracji dwutlenku węgla na użytkach zielonych i gruntach uprawnych

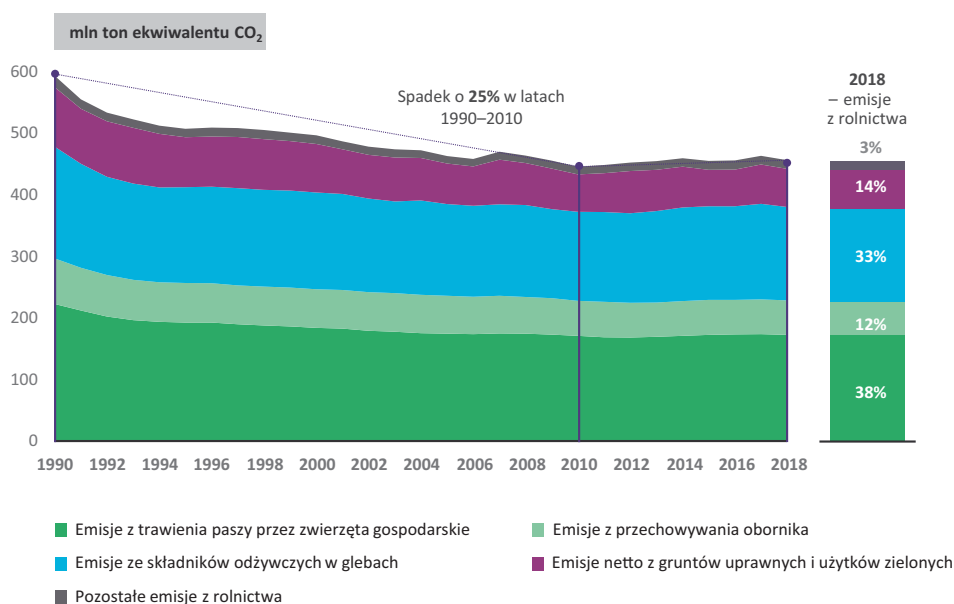
Rys. 3.2. Globalne emisje gazów cieplarnianych pochodzące z produkcji żywności

Źródło: Europejski Trybunał Obrachunkowy, *Wspólna polityka rolna i klimat – Przeznaczenie na WPR połowy wydatków UE na rzecz klimatu nie zmniejszyło emisji z gospodarstw rolnych, Sprawozdanie specjalne*, 2021 r., nr 16, <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/cap-and-climate-16-2021/pl/> (dostęp: 23.01.2022).

Działania zmierzające do neutralności klimatycznej są jednym z najważniejszych celów Wspólnej Polityki Rolnej UE od 2013 r. W latach 2014–2020 Komisja Europejska przeznaczyła ponad 100 mld EUR, czyli więcej niż jedną czwartą całkowitego budżetu Wspólnej Polityki Rolnej (WPR), na zapobieganie i ograniczanie zmian klimatycznych oraz przystosowanie się do nich. Trybunał Obrachunkowy w swoim

¹⁵ Europejski Trybunał Obrachunkowy, *Wspólna polityka rolna i klimat – Przeznaczenie na WPR połowy wydatków UE na rzecz klimatu nie zmniejszyło emisji z gospodarstw rolnych, Sprawozdanie specjalne*, 2021 r., nr 16, <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/cap-and-climate-16-2021/pl/> (dostęp: 23.01.2022).

sprawozdaniu stwierdził także, iż pomimo zaangażowania tak dużych środków na cel klimatyczny, niestety nie udało się uzyskać satysfakcjonujących efektów, a emisje pochodzące z rolnictwa nie zmieniły się znacząco od 2010 r. Konkludując podkreślono, iż środki łagodzące, które finansowane są ze wsparcia w ramach WPR, mają niewielki potencjał w łagodzeniu skutków klimatycznych. Ponadto strategiczne działania dla zmian klimatu są rzadko finansowane z budżetu WPR. Innym ważnym wnioskiem jest fakt, iż emisje pochodzące z hodowli zwierząt gospodarskich, głównie bydła, utrzymują się na stałym poziomie od 2010 r. i stanowią około połowę emisji z rolnictwa. Wspólna Polityka Rolna nie jest jednak nastawiona na ograniczenie pogłowia zwierząt gospodarskich, a tym bardziej nie stwarza zachęt do znaczącego zmniejszenia ich liczby. Inicjatywy rynkowe WPR to także działania promujące konsumpcję pochodzenia zwierzęcego, która od 2014 r. pozostaje na niezmiennym poziomie. Niewątpliwie dużym obciążeniem dla klimatu są emisje z nawozów chemicznych i nawozów naturalnych, stanowiące prawie jedną trzecią emisji z rolnictwa. Ich poziom w badanym okresie od 2010 r. do 2018 r. uległ podwyższeniu. Rolnictwo ekologiczne oraz uprawa roślin strączkowych to praktyki, które mogą pozytywnie wpłynąć na ograniczenie stosowania nawozów, ale oddziaływanie tych praktyk na emisje gazów cieplarnianych, jak stwierdził Trybunał, nie jest do końca jasne. Środki finansowe przeznaczone na inne, bardziej skuteczne praktyki w zakresie neutralności klimatycznej, były niedostatecznie duże.

Rys. 3.3. Emisja gazów cieplarnianych netto w UE-27 od 1990 r.

Źródło: Europejski Trybunał Obrachunkowy, *Wspólna polityka rolna i klimat – Przeznaczenie na WPR połowy wydatków UE na rzecz klimatu nie zmniejszyło emisji z gospodarstw rolnych, Sprawozdanie specjalne*, 2021 r., nr 16, <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/cap-and-climate-16-2021/pl/> (dostęp: 23.01.2022).

Kolejnym obszarem działań w ramach WPR jest wsparcie dla rolników, którzy uprawiają osuszone torfowiska emitujące 20% wszystkich gazów cieplarnianych powstałych z rolnictwa w 27 państwach członkowskich UE. Odtwarzanie torfowisk często było pomijane w inicjatywach na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, nawet pomimo dostępności środków finansowych. Pozytywnym efektem polityki rolnej UE w latach 2014–2020 jest jednak zwiększenie wsparcia na zalesianie, przekształcanie gruntów ornyc w trwałe użytki zielone oraz rozwój agro-leśnictwa w stosunku do lat 2007–2013¹⁶.

Trybunał Obrachunkowy w swoich zaleceniach dla WPR podkreślił, iż pomimo większych ambicji w zakresie zmian klimatu, wszelkie obowiązujące zasady wzajemnej zgodności i strategii na rzecz rozwoju obszarów wiejskich nie uległy znaczącym zmianom w porównaniu z poprzednim okresem programowania. Dlatego też istnieje absolutna konieczność zwiększenia wysiłków, by za pomocą WPR zmniejszyć emisje z rolnictwa. Niezbędne jest również nieustanne monitorowanie postępów w wdrażaniu nowej strategii.

III. Zmobilizowanie sektora przemysłu na rzecz czystej gospodarki o obiegu zamkniętym

Komisja Europejska podkreśla, że osiągnięcie neutralnej dla klimatu gospodarki o obiegu zamkniętym jest uzależnione od drastycznej reformy i pełnej mobilizacji przemysłu. Transformacja sektora przemysłowego i wszystkich łańcuchów wartości może zająć nawet 25 lat. Statystyki w zakresie przemysłu są zatrważające – około połowa łącznej emisji gazów cieplarnianych oraz ponad 90% utraty bioróżnorodności i deficytu wody spowodowane są wydobyciem zasobów, przetwarzaniem surowców, paliw i żywności¹⁷. Przemysł unijny znacząco się zmienił na przestrzeni ostatnich kilku lat, ale wciąż jest emitorem ponad 20% emisji gazów cieplarnianych w UE. W marcu 2020 r. Komisja Europejska przyjęła nową strategię przemysłową, której najważniejszym celem jest zielona transformacja oraz przejście na gospodarkę cyfrową. Niezbędne jest wykorzystanie potencjału gospodarki cyfrowej, która ma olbrzymie znaczenie dla realizacji celów Zielonego Ładu¹⁸.

IV. Budowanie i remontowanie w sposób oszczędzający energię i zasoby

Budownictwo, renowacja i użytkowanie budynków wymagają znacznej ilości energii i wykorzystania surowców mineralnych. Sektor budownictwa wraz ze

16 Europejski Trybunał Obrachunkowy, *Wspólna polityka rolna i klimat – Przeznaczenie na WPR połowy wydatków UE na rzecz klimatu nie zmniejszyło emisji z gospodarstw rolnych*, *Sprawozdanie specjalne*, 2021 r., nr 16, <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/cap-and-climate-16-2021/pl/> (dostęp: 23.01.2022).

17 https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=cei_srm030&plugin=1 (dostęp: 23.01.2022).

18 Komisja Europejska, *Europejska Strategia Przemysłowa, Nowa strategia przemysłowa na rzecz zielonej i cyfrowej Europy konkurencyjnej w skali światowej*, marzec 2020, DOI: 10.2775/870306, <http://cima.ibs.pw.edu.pl/wp-content/uploads/strategia-przemyslowa.pdf> (dostęp: 25.01.2022).

wszystkimi jego gałęziami odpowiada za 40% zużycia energii. Najważniejszym wyzwaniem dla UE w tym zakresie jest zwiększenie efektywności energetycznej oraz przystępności cenowej.

V. Ochrona i odbudowa ekosystemów i bioróżnorodności

Ekosystemy są niezbędne dla życia i funkcjonowania ludzi: zapewniają żywność, słodką wodę, czyste powietrze oraz schronienie. Unijna strategia na rzecz bioróżnorodności zakłada zwiększenie ilości obszarów lądowych i morskich, które odznaczają się bogatą różnorodnością biologiczną, w oparciu o sieć Natura 2000. Strategia przewiduje również działania zmierzające do ekologizacji miast i zwiększenia bioróżnorodności przestrzeni miejskich.

Podkreśla się, że wszystkie polityki unijne powinny się przyczyniać do umocnienia i ochrony kapitału naturalnego Europy¹⁹. Strategia „Od pola do stołu” przewiduje ograniczenie stosowania pestycydów i nawozów w rolnictwie, które mogą zaburzać naturalną bio-florę. W ramach unijnej polityki rybołówstwa szczególna uwaga zostanie poświęcona ograniczeniu negatywnych skutków połowów dla ekosystemów, zwłaszcza na obszarach podatnych na zmiany środowiskowe i klimatyczne.

Zmiany są konieczne również w odniesieniu do strategii leśnej UE, gdyż w wyniku zmian klimatu ekosystemy leśne narażone są na nieodwracalne zniszczenia. Transformacja w kierunku neutralności klimatycznej wymaga poprawy jakości obszarów leśnych i zwiększenia ich powierzchni²⁰.

VI. Zerowy poziom emisji zanieczyszczeń na rzecz nietoksycznego środowiska

Zapobieganie powstawaniu nowych zanieczyszczeń i degradacji środowiska wymaga zwiększenia wysiłków oraz podjęcia działań mających na celu redukcję emisji gazów cieplarnianych oraz eliminację istniejących zanieczyszczeń. UE w ramach Europejskiego Zielonego Ładu zakłada większy nacisk na monitorowanie zanieczyszczenia zarówno powietrza, wód gruntowych, gleb, jak i produktów konsumpcyjnych. Niezbędne jest także odbudowanie naturalnych funkcji wód powierzchniowych, a także ochrona i odbudowa bioróżnorodności. Wdrożenie strategii „Od pola do stołu” przyczyni się do ograniczenia zanieczyszczenia środowiska, które jest efektem wykorzystywania substancji biogenych w rolnictwie²¹.

19 Dokument roboczy służb Komisji COM(2019) 640 final *Wytyczne UE dotyczące uwzględnienia ekosystemów i usług ekosystemowych w procesie decyzyjnym*, Bruksela 2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-PL/TXT/?uri=CELEX:52019DC0640&from=EN> (dostęp: 20.01.2022).

20 Parlament Europejski, *Europejska strategia leśna – dalsze działania*, Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 8 października 2020 r. w sprawie europejskiej strategii leśnej – dalsze działania (2019/2157(INI)), 2020, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0257_PL.html (dostęp: 22.01.2022).

21 <https://www.teraz-srodowisko.pl/media/pdf/aktualnosci/8708-unijna-strategia-od-pola-do-stolu.pdf> (dostęp: 20.01.2022).

VII. Przyspieszenie przejścia na zrównoważoną i inteligentną mobilność

Emisje gazów cieplarnianych z transportu, w tym transportu produktów rolnych, stanowią jedną czwartą unijnych emisji gazów cieplarnianych i wartość ta wciąż rośnie. Osiągnięcie neutralności klimatycznej wymaga ograniczenia emisji w sektorze transportu o 90% do 2050 r. Reforma musi objąć wszystkie rodzaje transportu: drogowy, kolejowy, lotniczy i wodny. Strategia na rzecz zrównoważonej i inteligentnej mobilności stanowi podstawowe narzędzie do przejścia na bardziej zrównoważone rozwiązania w zakresie transportu²². Niezbędne są ponadto działania sprzyjające transportowi multimodalnemu.

VIII. Od pola do stołu: stworzenie sprawiedliwego, zdrowego i przyjaznego środowiska systemu żywnościowego

Strategia „Od pola do stołu” jest jednym z najważniejszych planów działań na rzecz neutralności klimatycznej Europy. Cele strategii to: przeciwdziałanie zmianie klimatu, ochrona środowiska i zachowanie bioróżnorodności. Kluczowymi narzędziami dla wdrażania strategii są Wspólna Polityka Rolna i Rybołówstwa. Przewiduje się, że co najmniej 40% całkowitego budżetu Wspólnej Polityki Rolnej i co najmniej 30% budżetu Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego zasili działania na rzecz walki ze zmianą klimatu²³.

3. Strategia „Od pola do stołu” jako kluczowy element Europejskiego Zielonego Ładu

Dnia 20 maja 2020 r. Komisja Europejska przyjęła Komunikat w sprawie Strategii „Od pola do stołu” na rzecz sprawiedliwego, zdrowego i przyjaznego dla środowiska systemu żywnościowego. Strategia „Od pola do stołu” stanowi jeden z najważniejszych elementów Zielonego Ładu. Zakłada konieczność wprowadzenia zrównoważonych systemów żywnościowych, a także podkreśla związki zachodzące między dobrostanem planety a zdrowiem społeczeństwa. Ambitne cele strategii odnoszą się do następujących działań:

- ograniczenie użycia pestycydów,
- zmniejszenie ilości stosowanych antybiotyków i nawozów,
- zwiększenie udziału rolnictwa ekologicznego,

22 Komisja Europejska, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Strategia na rzecz zrównoważonej i inteligentnej mobilności – europejski transport na drodze ku przyszłości, COM/2020/789 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=COM:2020:789:FIN> (dostęp: 20.01.2022).

23 <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/106/finansowanie-wpr> (dostęp: 20.01.2022).

- dbałość o dobrostan zwierząt,
- zmiany w łańcuchu dostaw żywności.

Realizacja powyższych celów nakłada na Unię obowiązek wprowadzenia wielu nowych rozwiązań technologicznych, przede wszystkim w zakresie inwestycji, transferu wiedzy, zwiększenia wysiłków na rzecz w badań i rozwoju, a przede wszystkim pokrycia wielu kosztów dostosowawczych²⁴.

Strategia „Od pola do stołu” jest nie tylko kluczowym elementem Zielonego Ładu, ale stanowi również główny element programu Komisji na rzecz osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju ONZ. Podkreśla się, iż wszyscy obywatele i operatorzy w różnych łańcuchach wartości, zarówno w UE jak i poza nią, powinni odnieść korzyści ze sprawiedliwej i zrównoważonej transformacji, w szczególności w czasie spowolnienia koniunktury gospodarczej wynikającej z pandemii COVID-19.

Transformacja w kierunku odpowiedzialnych systemów żywnościowych może przynieść korzyści środowiskowe, zdrowotne, społeczne, a także zyski gospodarcze, a przy tym zapewnić, by wyjście z obecnego kryzysu skierowało nas na ścieżkę ku zrównoważonemu rozwojowi. Zapewnienie stabilnych środków utrzymania producentom surowców, którzy wciąż pozostają w tyle pod względem dochodów, ma zasadnicze znaczenie dla powodzenia odbudowy i zmian na lepsze²⁵.

Pandemia COVID-19 uświadomiła społeczeństwu znaczenie solidnego i odpornego na panujące warunki gospodarcze systemu żywnościowego, który jest w stanie wyżywić obywateli w każdych okolicznościach, a ponadto zagwarantować Europejczykom odpowiednią podaż żywności po przystępnych cenach. Sytuacja pandemiczna uwydatniła również istnienie silnych zależności pomiędzy zdrowiem ludzkim, ekosystemami, wzorcami produkcji i konsumpcji, płynnością w łańcuchu dostaw a ograniczeniami naszej planety. Gwałtowne zmiany warunków atmosferycznych, susze, powodzie, pożary lasów oraz częstsze występowanie agrofagów to namacalne dowody na to, że nasze systemy żywnościowe są niestabilne i konieczne jest, aby stały się bardziej zrównoważone i odporne.

Strategia „Od pola do stołu” to nowy kompleksowy program, który zakłada transformację w kierunku zrównoważonego systemu żywnościowego. Podkreśla się, że strategia ma pozytywnie wpłynąć na środowisko, zmiany w sferze społecznej i zdrowotnej. Unijna strategia może przyczynić się do aktywizacji gospodarki, a co za tym idzie – do wyjścia z kryzysu ekonomicznego i przejścia Europy na ścieżkę zrównoważenia²⁶.

24 Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, Wspólna Polityka Rolna po 2020 roku, *Strategia „od pola do stołu”*, <https://www.gov.pl/web/wprpo2020/strategia-od-pola-do-stolu> (dostęp: 20.01.2022).

25 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0381&from=PT> (dostęp: 20.01.2022).

26 M. Parlińska, J. Jaśkiewicz, I. Rackiewicz, *Wyzwania dla rolnictwa związane ze strategią Europejski Zielony Ład w okresie pandemii*, „Problemy Rolnictwa Światowego” 2020, t. 20(2),

Informacje zaprezentowane przez Komisję ds. Biznesu i Zrównoważonego Rozwoju w Raporcie „Better Business, Better World” w 2017 r. potwierdzają, iż systemy żywnościowe i rolne oparte na zasadach zrównoważonego rozwoju są idealnym rozwiązaniem na dostarczenie konkurencyjnej cenowo żywności o wysokich walorach odżywczych dla rosnącej populacji świata. Podkreśla się również, iż zrównoważone systemy żywnościowe i rolne mogą przyczynić się do odbudowy najważniejszych ekosystemów, jak również stworzyć nową wartość ekonomiczną w wysokości 1,8 bln EUR do 2030 roku²⁷. Analiza biznesowa Komisji dotycząca wdrażania Celów Zrównoważonego Rozwoju wykazała, iż efektem działań sprzyjających realizacji tych celów może być wzrost gospodarczy nawet o 12 bilionów USD do 2030 r. w czterech kluczowych systemach gospodarczych i wielu sektorach, które łącznie stanowią 60% światowej gospodarki. Za priorytetowe sektory uznano produkcję żywności i rolnictwo, rozwój miast, sektor energetyczny i materiałowy oraz zdrowie. Ważnym wnioskiem z raportu Komisji jest również fakt, iż realizacja Celów Zrównoważonego Rozwoju stymuluje kreację miejsc pracy (zakłada się stworzenie ok. 380 mln miejsc pracy, w tym 90% w krajach rozwijających się)²⁸.

3.1 Cele strategii „Od pola do stołu”

Europejska strategia „Od pola do stołu” odwołuje się do koncepcji zrównoważonego rozwoju, ekologii, ograniczenia emisyjności, zrównoważonych systemów produkcji i konsumpcji, ale również postuluje neutralność klimatyczną. Do kluczowych celów strategii należy zaliczyć:

1. *Budowanie łańcucha żywnościowego, który działa na rzecz konsumentów, producentów, klimatu i środowiska*

Priorytetem UE jest znaczące zmniejszenie wpływu europejskiego systemu żywnościowego na środowisko i klimat. System produkcji żywności wymaga unowocześnienia, przejścia na stricte zrównoważone praktyki produkcji. Niezbędne jest wzmocnienie jego odporności na zmiany koniunktury i trudne warunki gospodarcze, a także doprowadzenie do wzrostu jego konkurencyjności. Oznacza to²⁹:

- zagwarantowanie, by cały łańcuch żywnościowy (produkcja, transport, dystrybucja, marketing i konsumpcja) miał neutralny lub pozytywny wpływ na klimat i środowisko;

s. 22–36, <https://doi.org/10.22630/PRS.2020.20.2.10> [https://sj.wne.sggw.pl/pdf/PRS_2020_T20\(35\)_n2_s22.pdf](https://sj.wne.sggw.pl/pdf/PRS_2020_T20(35)_n2_s22.pdf) (dostęp: 17.01.2022).

27 Komisja ds. Biznesu i Zrównoważonego Rozwoju, Raport „Better Business, Better World”, Londyn 2017, <https://kampania17celow.pl/wp-content/uploads/2017/06/BetterBiz-BetterWorld.pdf> (dostęp: 17.01.2022).

28 *Ibidem*.

29 https://ec.europa.eu/food/plants/pesticides/sustainable-use-pesticides/farm-fork-targets-progress_en (dostęp: 01.02.2022).

- ochronę i odbudowę zasobów lądowych i wodnych od których zależy system żywnościowy;
- działania na rzecz łagodzenia zmian klimatu i przystosowania się do nich; podtrzymywanie bioróżnorodności, zdrowia roślin i dobrostanu zwierząt;
- zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego, odpowiedzialnego żywienia i zdrowia publicznego, co oznacza zabezpieczenie wszystkim obywatelom dostępu do odpowiedniej ilości pełnowartościowej i zrównoważonej żywności, która spełnia wysokie standardy bezpieczeństwa i jakości, ma pozytywny wpływ na zdrowie, przy jednoczesnym zaspokajaniu potrzeb i preferencji żywieniowych oraz
- utrzymanie przystępności cenowej produktów żywnościowych przy jednoczesnym stymulowaniu sprawiedliwych zysków dla wszystkich uczestników i operatorów w łańcuchu dostaw, aby docelowo ekologiczna i zrównoważona żywność stała się także konkurencyjna cenowo; wspieranie handlu produktami rolnymi oraz unijnego sektora dostaw, stwarzanie nowych możliwości dla rozwoju rynku rolnego, przy jednoczesnym zapewnieniu integralności jednolitego rynku UE oraz bezpieczeństwa i higieny pracy.

2. Zapewnianie bezpieczeństwa żywnościowego

Najważniejszym zadaniem systemu zrównoważonej żywności jest zagwarantowanie wszystkim obywatelom zróżnicowanej, bogatej w składniki odżywcze, bezpiecznej i zrównoważonej żywności po konkurencyjnych cenach, w szczególności w dobie kryzysu gospodarczego. Mimo, iż obecna pandemia COVID-19 nie jest efektem zakłóceń w systemie bezpieczeństwa dostaw żywności, to taki kryzys może stanowić poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa żywnościowego, jak i środków do jego utrzymania. Ryzyko związane z utratą różnorodności biologicznej stanowi bezpośrednie i trwałe zagrożenie dla bezpieczeństwa żywnościowego. Kryzysy wpływają w znaczący sposób na płynność w łańcuchu dostaw żywności, a obecna pandemia stworzyła wiele wyzwań, takich jak niedostateczna ilość siły roboczej, zakłócenia w łańcuchu dostaw, zmiana wzorców produkcji i konsumpcji, problemy logistyczne czy utrata niektórych rynków zbytu.

Niezbędne działania w zakresie bezpieczeństwa żywnościowego to ocena ryzyka i środków zarządzania ryzykiem i ustanowienie mechanizmu reagowania na kryzysy żywnościowe w odniesieniu do wszystkich elementów sektora żywności (kwestie dotyczące rolnictwa, rybołówstwa, bezpieczeństwa żywności, siły roboczej, zdrowia i transportu)³⁰.

30 I. Petrunenko, I. Grabchuk, T. Vlasenko, E. Petrova, L. Strikha, *Ensuring Food Security of EU Countries in the Context of Sustainable Development*, „Journal of Management Information and Decision Sciences” 2021, Vol. 24(2), s. 1–12, <https://www.abacademies.org/articles/ensuring-food-security-of-eu-countries-in-the-context-of-sustainable-development-10266.html> (dostęp: 30.01.2022).

3. *Pobudzanie zrównoważonych praktyk w zakresie przetwórstwa spożywczego, sprzedaży hurtowej i detalicznej, hotelarstwa i gastronomii*

Podmioty uczestniczące w przetwórstwie żywności, w usługach gastronomicznych i sprzedaży detalicznej wpływają w znaczącym stopniu na zachowania i gusty konsumentów poprzez rodzaj i skład odżywczy produkowanej żywności, wybór metody produkcji i opakowania, praktyki marketingowe czy merchandising. Przemysł spożywczy UE jest największym importerem i eksporterem żywności, a jego wpływ na ślad środowiskowy i społeczny handlu międzynarodowego jest olbrzymi. Dlatego w pobudzaniu zrównoważonych praktyk w branży rolno-spożywczej konieczne jest:

- wprowadzenie unijnego kodeksu postępowania dotyczącego odpowiedzialnych praktyk w zakresie biznesu i marketingu, któremu towarzyszyć będą ramy monitorowania;
- podjęcie inicjatyw mających na celu poprawę ram ładu korporacyjnego, w tym wymogu włączenia zrównoważonego rozwoju do strategii przedsiębiorstw działających w przemyśle spożywczym;
- zainicjowanie konkretnych działań w zakresie zdrowia i zrównoważonego rozwoju, w szczególności w odniesieniu do zmian składu produktów żywnościowych zgodnie z wytycznymi dotyczącymi zdrowej i zrównoważonej diety oraz zmniejszania śladu środowiskowego i zużycia energii poprzez większą efektywność energetyczną;
- stworzenie możliwości przechodzenia obywateli na zdrowszą dietę i zachęcanie producentów do zmian składu produktów, w tym poprzez kreowanie profili żywieniowych ograniczających spożycie niezdrowej żywności (o wysokiej zawartości tłuszczu, cukru i soli);
- działanie na rzecz promowania zrównoważonych i społecznie odpowiedzialnych metod produkcji w przetwórstwie spożywczym i handlu detalicznym, uwzględnienie zasad gospodarki cyrkularnej w odniesieniu do tworzenia nowych modeli biznesowych;
- zwiększenie nacisku na wykorzystywanie materiałów z recyklingu w kontekście produkcji opakowań żywności;
- dokonanie przeglądu norm handlowych w celu zwiększenia popytu i podaży zrównoważonych produktów rolnych, produktów rybołówstwa i akwakultury; ograniczenie marnotrawienia żywności przez obywateli oraz strat w przemyśle gastronomicznym.

4. *Promowanie zrównoważonej konsumpcji żywności oraz ułatwienie przejścia na zdrową i zrównoważoną dietę*

Współczesne wzorce produkcji i konsumpcji nawiązują w dużym stopniu do kultury amerykańskiej, gdzie dominuje spożycie znaczącej ilości jedzenia wysoko przetworzonego, pełnego soli, cukrów i niezdrowych tłuszczów. W konsekwencji pojawiło się zjawisko konsumpcjonizmu, czyli nadmiernej konsumpcji, która nie wynika z naturalnych potrzeb odżywienia naszego organizmu, a ponadto niesie

za sobą koszty ekologiczne, społeczne i indywidualne. Konsumpcjonizm to także marnotrawstwo wyprodukowanej żywności, ludzkiej pracy i zasobów przyrody, co stanowi poważne zagrożenie dla przyszłości naszej cywilizacji³¹. Maksymalizacja dochodów współczesnego społeczeństwa, a co za tym idzie konsumpcji, powoduje trwałe niszczenie ekosystemów, alienację, a także znacznie mniej wolnego czasu³².

Konieczne działania to:

- odwrócenie wzrostu wskaźników nadwagi i otyłości w całej UE do 2030 r.;
- wzmocnienie pozycji konsumentów na rynku produkcji żywności oraz stworzenie możliwości dokonywania świadomych, zdrowych i zrównoważonych wyborów żywieniowych;
- zharmonizowanie systemu etykietowania i oznakowania produktów żywnościowych;
- ustabilizowanie cen oraz zwiększenie podaży zrównoważonej żywności, promowanie zdrowej i zrównoważonej diety;
- wprowadzenie zachęt podatkowych sprzyjających transformacji w kierunku zrównoważonego systemu żywnościowego.

5. Ograniczenie strat i marnotrawienia żywności

Wysiłki na rzecz przeciwdziałania stratom i marnotrawieniu żywności mają priorytetowe znaczenie dla osiągnięcia równowagi w systemach żywnościowych. Ma to uzasadnienie nie tylko z punktu widzenia oszczędności konsumentów i podmiotów gospodarczych, ale także zmniejszenia zużycia zasobów naturalnych i niszczenia ekosystemów. Odzyskiwanie i redystrybucja nadwyżek żywności stwarza możliwości w kontekście odzyskiwania składników odżywczych i surowców wtórnych, produkcji pasz, bezpieczeństwa żywności, różnorodności biologicznej, biogospodarki, gospodarowania odpadami i energii ze źródeł odnawialnych³³.

W strategii „Od pola do stołu” Komisja Europejska zobowiązała się do ograniczenia o połowę ilości odpadów żywnościowych na mieszkańca na poziomie detalicznym i konsumenckim do 2030 r., co odnosi się bezpośrednio do realizacji celu 12.3 zrównoważonego rozwoju³⁴.

6. Zwalczanie fałszowania żywności w łańcuchu dostaw żywności

Oszustwa w zakresie fałszowania żywności, jej etykietowania i oznaczania są poważną przeszkodą dla zrównoważenia systemów żywnościowych. Ponadto

31 B. Rok, *Wzorce konsumpcji*, „Kropla”, 2002, <http://kropla.eko.org.pl/28/wzorce.html> (dostęp: 22.09.2015).

32 G. Hoppe, *Odpowiedzialna konsumpcja a zrównoważony rozwój*, [w:] Z. Wyszowska, M. Gotowska (red.), *Poziom i jakość życia w dobie kryzysu*, Wydawnictwo Uczelniane UTP w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2013.

33 M. Pink, M. Wojnarowska (red.), *Biogospodarka. Wybrane aspekty*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2020, <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/18479/biogospodarka-srodki-ceon.pdf> (dostęp: 02.02.2022).

34 https://www.kowr.gov.pl/uploads/pliki/PROM/STRATEGIA_PROM_FINAL.pdf (dostęp: 03.02.2022).

nieuczciwe praktyki w tym zakresie stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa żywności, uczciwych praktyk handlowych, odporności rynków spożywczych czy dla jednolitego rynku UE³⁵. Zadaniem UE jest wprowadzenie polityki zerowej tolerancji ze skutecznymi środkami odstraszającymi.

7. Przyjęte postanowienia dotyczące rynku żywności

Najważniejsze postanowienia Komisji w odniesieniu do rynku żywności UE to³⁶:

- zmniejszenie stosowania pestycydów chemicznych i związanych z nimi zagrożeń o 50%;
- zmniejszenie strat składników pokarmowych o co najmniej 50%;
- ograniczenie stosowania nawozów o co najmniej 20%;
- zmniejszenie o 50% sprzedaży środków przeciwdrobnoustrojowych przeznaczonych dla zwierząt utrzymywanych w warunkach fermowych oraz stosowanych w akwakulturze;
- powierzchnia gruntów rolnych użytkowanych zgodnie z zasadami rolnictwa ekologicznego powinna stanowić 25%.

3.2. Umożliwienie transformacji gospodarki w świetle strategii „Od pola do stołu”

Realizacja celów strategii „Od pola do stołu” wymaga podjęcia wielu działań, a także doprowadzenia do transformacji gospodarki w kierunku zrównoważonego rozwoju. Propozycje Komisji Europejskiej w tym obszarze to:

Badania, innowacje, technologia i inwestycje

Rozwój sektora badań naukowych i innowacji jest kluczowym czynnikiem stymulującym transformację w kierunku zrównoważonych, zdrowych i sprzyjających włączeniu społecznemu systemów żywnościowych, począwszy od produkcji pierwotnej do konsumpcji. Badania naukowe oraz innowacje w sektorze rolno-spożywczym sprzyjają opracowaniu nowych rozwiązań, przezwyciężeniu barier i stworzeniu nowych możliwości rynkowych³⁷. Programy wsparcia dla badań i innowacji w sektorze rolnictwa to: Horyzont 2020, Horyzont Europa, Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Fundusz InvestEU.

35 <https://bezpieczenstwozywnosci.wip.pl/z-praktyki/oszustwa-produktowe-i-plany-ich-ograniczenia-3751.html> (dostęp: 12.01.2022).

36 https://ec.europa.eu/food/plants/pesticides/sustainable-use-pesticides/farm-fork-targets-progress_en (dostęp: 12.01.2022).

37 E. Łyżwa, *Innowacyjność w sektorze rolno-spożywczym na przykładzie gospodarki Polski i Ukrainy*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie” 2019, Problemy Rolnictwa Światowego t. 19 (XXXIV), z. 2, s. 119–128, <https://doi.org/10.22630/PRS.2019.19.2.28>

Usługi doradcze, wymiana danych i wiedzy oraz umiejętności

W zakresie doradztwa przewidziano następujące inicjatywy: wsparcie dla systemu wiedzy i innowacji w dziedzinie rolnictwa (AKIS), stworzenie sieci danych na temat ekologicznych gospodarstw rolnych, programy Copernicus i europejska sieć informacji i obserwacji środowiska morskiego (EMODNET) zmniejszające ryzyko podejmowanych inwestycji i wspierające zrównoważone praktyki w sektorze rybołówstwa i akwakultury.

4. Nowa Wspólna Polityka Rolna UE 2021–2027 jako narzędzie dla realizacji Europejskiego Zielonego Ładu

W dniu 11 grudnia 2019 r. Komisja Europejska przyjęła komunikat „Europejski Zielony Ład”. Komunikat nakłada na UE obowiązek stawienia czoła problemom klimatycznym i środowiskowym, które stanowią największe wyzwania dla obecnego pokolenia³⁸. Wiąże się to z nową strategią wzrostu, której celem jest przekształcenie UE w sprawiedliwe i dobrze prosperujące społeczeństwo z nowoczesną, zasobooszczędną i konkurencyjną gospodarką, w której w 2050 r. emisja netto gazów cieplarnianych ograniczona zostanie do zera, a wzrost gospodarczy stanie się niezależny od wykorzystania zasobów. W ramach Europejskiego Zielonego Ładu Komisja przyjęła w szczególności: strategię „Od pola do stołu”, strategię na rzecz różnorodności biologicznej, wniosek dotyczący prawa klimatycznego oraz nowy plan działania na rzecz gospodarki o obiegu zamkniętym (gospodarki cyrkularnej). Wszystkie wspomniane strategie odnoszą się bezpośrednio do najistotniejszych kwestii dla rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich. Wspólna Polityka Rolna odgrywa kluczową rolę we wspieraniu europejskiego sektora rolnego, tym bardziej w dobie kryzysu gospodarczego spowodowanego pandemią COVID-19. Polityka ta stanowi ważny instrument w zarządzaniu transformacją w kierunku zrównoważonej produkcji żywności. Stanowi także impuls dla realizacji celów klimatycznych UE i ochrony środowiska przez europejskich rolników. Ponadto, biorąc pod uwagę, że grunty rolne i lasy zajmują 80% terytorium UE, a znaczna część środków finansowych przeznaczanych na rzecz różnorodności biologicznej pochodzi z WPR, polityka ta odgrywać będzie główną rolę we wspieraniu realizacji zobowiązań UE w zakresie różnorodności biologicznej do 2030 r.

15 stycznia 2020 r. Parlament Europejski ogłosił swoją rezolucję w sprawie Europejskiego Zielonego Ładu, która zawierała konkretny wniosek do Komisji

38 <https://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/tax/articles/strefa-ulg-i-dotacji/Europejski-Zielony-Lad-neutralnosc-klimatyczna-Europy-do-2050-r.html> (dostęp: 20.01.2022).

o przeanalizowanie propozycji reformy WPR w kontekście realizacji zobowiązania dotyczącego ochrony środowiska, klimatu i różnorodności biologicznej oraz pełnego dostosowania WPR do celów określonych w Europejskim Zielonym Ładzie. Analiza Komisji wykazała, iż niezbędnym krokiem dla pełnego dostosowania WPR do Zielonego Ładu jest powiązanie tej polityki z realizacją takich strategii jak „Od pola do stołu” czy Strategii na rzecz różnorodności biologicznej³⁹.

Rys. 3.4. Cele WPR po 2020 r.

Źródło: <https://ksow.pl/programy/wpr-2021-2027> (dostęp: 18.01.2022).

Przyszła Wspólna Polityka Rolna opiera się na trzech różnych wnioskach ustawodawczych⁴⁰:

- 1) *Rozporządzenie dotyczące planu strategicznego WPR* – przyszła WPR będzie wdrażana i realizowana za pomocą krajowych planów strategicznych WPR,
- 2) *Rozporządzenie w sprawie wspólnej organizacji rynków* – utrzymanie orientacji rynkowej rolnictwa UE, poprawa konkurencyjności sektora i/lub uproszczenie istniejących przepisów.
- 3) *Rozporządzenie horyzontalne* – wniosek dotyczący rozporządzenia w sprawie finansowania, zarządzania i monitorowania WPR, zapewnia ramy prawne dla dostosowania zasad finansowania, zarządzania i monitorowania do nowego modelu realizacji WPR.

39 <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzienniki-UE/opinia-europejskiego-komitetu-ekonomiczno-spoelnego-komunikat-komisji-do-69388513?searchId=1546234142152> (dostęp: 30.01.2022).

40 <http://foruminfr.com.pl/kolejna-rewolucja-w-rolnictwie/> (dostęp: 30.01.2022).

Wnioski ustawodawcze przewidują politykę rolną mającą na celu osiągnięcie trzech ogólnych celów:

- 1) wspieranie inteligentnego, odpornego i zróżnicowanego sektora rolnego zapewniającego bezpieczeństwo żywnościowe;
- 2) zwiększenie działań na rzecz ochrony środowiska i przeciwdziałanie zmianom klimatu;
- 3) wzmocnienie struktury społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich.

Reforma WPR w ramach trzech głównych celów operacyjnych przewiduje dziewięć celów szczegółowych, obejmujących wszystkie trzy wymiary zrównoważonego rozwoju (gospodarczy, środowiskowy i społeczny), a także cel przekrojowy dotyczący wiedzy i innowacji.

Dziewięć celów przyszłej WPR to⁴¹:

- 1) zapewnienie rolnikom godziwych dochodów – wspieranie godziwych dochodów gospodarstw rolnych i ich odporności w całej Unii w celu zwiększenia bezpieczeństwa żywnościowego;
- 2) zwiększenie konkurencyjności europejskiego sektora rolnego, w tym większy nacisk na badania naukowe, technologię i cyfryzację; poprawa wydajności produkcji rolnej w celu sprostania wyzwaniom ograniczoności zasobów i niepewności klimatycznej;
- 3) poprawa pozycji rolników w łańcuchu wartości;
- 4) łagodzenie zmian klimatycznych i ułatwienie przystosowywania się do nich, zwiększenie wysiłków na rzecz pozyskiwania energii ze źródeł odnawialnych;
- 5) zrównoważone gospodarowanie zasobami naturalnymi, takimi jak woda, gleba i powietrze;
- 6) podtrzymywanie różnorodności biologicznej i zachowanie naturalnych ekosystemów, ochrona siedlisk i krajobrazu;
- 7) wymiana pokoleniowa wśród społeczności wiejskiej – przyciągnięcie młodych ludzi i wspieranie ich rozwoju zawodowego; modernizacja sektora rolnego;
- 8) promowanie wzrostu gospodarczego, rozwoju lokalnego, zwiększenie zatrudnienia i włączenia społecznego na obszarach wiejskich, wykorzystywanie narzędzi z zakresu biogospodarki i zrównoważonego leśnictwa;
- 9) poprawa reakcji rolnictwa UE na potrzeby społeczne dotyczące żywności i zdrowia, w tym bezpiecznej, bogatej w składniki odżywcze i zrównoważonej żywności, przeciwdziałanie marnotrawieniu żywności, dobrostan zwierząt.

41 <https://www.gov.pl/web/wprpo2020/cele-wpr1> (dostęp: 30.01.2022).

Nowa WPR to polityka nastawiona na realizację potrzeb wynikających z ochrony środowiska i ograniczenia zmian klimatycznych. Zmiany w WPR po 2021 r. to np.⁴²:

- nowy sposób wdrażania WPR (sprawdzanie rezultatów zamiast zgodności z przepisami UE; objęcie I filara programowaniem (Plan Strategiczny);
- warunkowość zamiast wzajemnej zgodności, realizacja ekoprogramów zamiast płatności za zazielenienie;
- nowe sposoby dokonywania interwencji sektorowych (promocja działań grupowych ze środków I filara);
- zwiększenie nacisku na rozwój technologiczny, badania i innowacje; rosnąca waga doradztwa i nauki (AKIS);
- dwufilarowa struktura – zmniejszenie udziału II filara;
- uproszczony system płatności obszarowych (SAPS);
- płatności redystrybucyjne na rzecz małych i średnich gospodarstw.

Podkreślenia wymaga fakt, iż nowa polityka jest prawdopodobnie najambitniejszą z dotychczasowych pod kątem wysiłków na rzecz ochrony środowiska, gdyż jedną czwartą płatności bezpośrednich przeznaczono na zrównoważony rozwój i ekologiczne praktyki rolne. Drugim ważnym elementem nowej WPR jest jej wymiar społeczny, czyli zagwarantowanie odpowiedniego poziomu życia i dochodów pracownikom rolnym. Najważniejszym celem WPR na lata 2023–2027 jest jednak jej spójność z działaniami priorytetowymi i strategiami realizowanymi w ramach Europejskiego Zielonego Ładu.

5. Skutki pandemii COVID-19 dla rynku rolnego w Unii Europejskiej i w Polsce

Pandemia COVID-19 odcisnęła piętno na gospodarce międzynarodowej, spowolniła procesy rozwoju gospodarczego, wpłynęła destrukcyjnie na funkcjonowanie wielu branż i sektorów. Analizy dotyczące skutków pandemii COVID-19 dla europejskiego rolnictwa wskazują, że podczas pandemii „łańcuch dostaw produktów rolno-spożywczych w UE wykazał się wysoką odpornością. Wartość produkcji rolnej spadła o jedyne 1,4% w 2020 r. w stosunku do roku 2019, a w porównaniu do średniej z lat 2015–2019 wzrosła o 2,9%⁴³. Jednakże sektory uzależnione od zmian w branży gastronomicznej (np. wino, wołowina i cielęcina) wciąż obciążone są wieloma problemami. Sektorami, które poniosły znaczne straty finansowe są, m.in., sektor kwiatów, roślin ozdobnych, ale i cukru. Europejscy rolnicy odnotowali

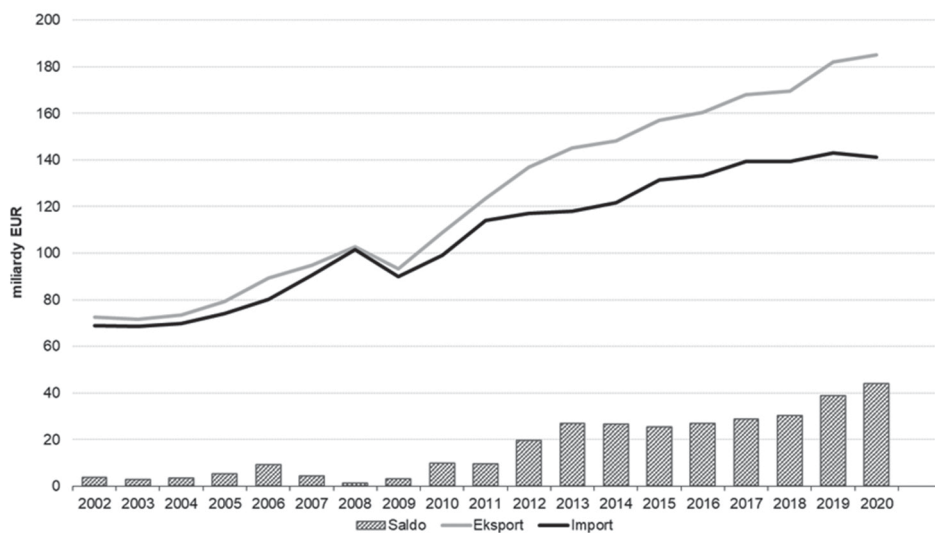
42 <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/cap-introduction/cap-future-2020-common-agricultural-policy-2023-2027/> (dostęp: 19.01.2022).

43 <https://www.scribd.com/document/476911782/ADP-2019-20-FINAL> (dostęp: 19.01.2022).

spadek dochodów w stosunku do roku 2019 o 7,9%, tj. o 7,1 mld EUR. Podkreślenia wymaga fakt, iż unijne rolnictwo sprostało wyzwaniu niedoboru żywności związanemu z ograniczeniami w przemieszczaniu się pracowników (1 mln pracowników sezonowych w rolnictwie), zakłóceniami w dostawach żywności, substratów oraz innych środków produkcji rolnej, a także zahamowaniem produkcji żywności z uwagi na występowanie epidemii w zakładach przetwórczych. Odpowiedź UE oraz podjęte działania były niewątpliwie skuteczne – pozwoliły na utrzymanie spójności jednolitego rynku, ale by lepiej reagować na przyszłe kryzysy niezbędne jest oddzielenie rezerwy kryzysowej WPR od płatności bezpośrednich, co wpłynie pozytywnie na wzmocnienie zdolności finansowej UE w razie kryzysu⁴⁴.

Analiza sektorowa rynku rolnego Unii Europejskiej w dobie pandemii COVID-19

W 2020 r. wartość całkowitego handlu (import plus eksport) towarów rolnych między UE a resztą świata wyniosła 327 mld EUR. Ponieważ eksport (185 mld EUR) był wyższy niż import (142 mld EUR), nadwyżka handlowa wyniosła 43 mld EUR. W latach 2002–2020 handel produktami rolnymi w UE wzrósł ponad dwukrotnie, co odpowiada średniemu rocznemu wzrostowi o 4,8%. W tym okresie eksport (5,3%) росł szybciej niż import (4,1%).

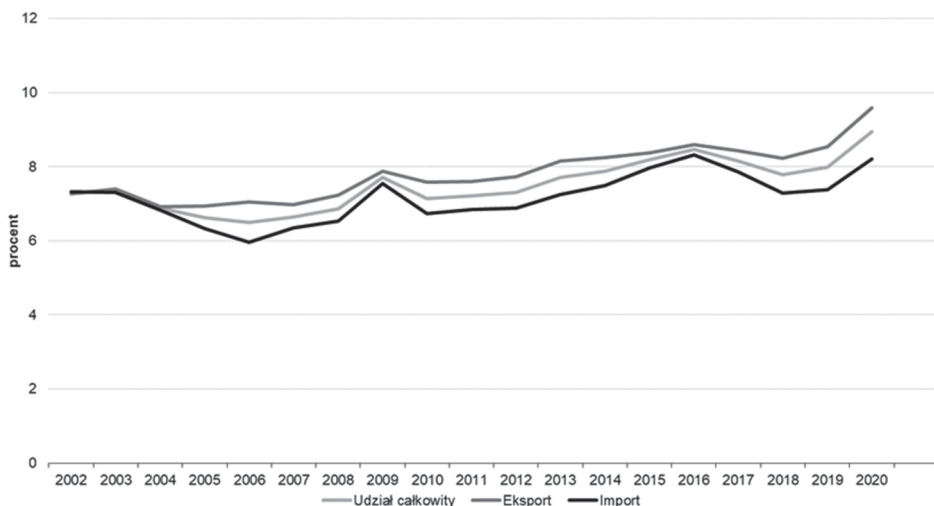

Rys. 3.5. Handel produktami rolnymi w UE: 2002–2020, mld EUR

Źródło: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Extra-EU_trade_in_agricultural_goods#EU_trade_in_agricultural_products:_surplus_of_.E2.82.AC43_billion (dostęp: 10.03.2022).

⁴⁴ <http://www.krir.pl/2014-01-03-24-34/copa-cogeca/6736-wplyw-covid-19-na-rolnictwo-w-ue> (dostęp: 19.01.2022).

W 2002 r. udział produktów rolnych UE w handlu ogółem wyniósł 7,3% i wzrósł do 9,0% w 2020 r. W latach 2002–2004 udział ten był mniej więcej równy w eksporcie i imporcie, ale od 2005 r. udział eksportu jest wyższy niż importu. Największa różnica została odnotowana w 2020 r., choć wyniosła jedynie nieco ponad 1%.

Rys. 3.6. Udział produktów rolnych UE w handlu ogółem, 2002–2020, %

Źródło: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Extra-EU_trade_in_agricultural_goods#EU_trade_in_agricultural_products:_surplus_of_.E2.82.AC43_billion (dostęp: 10.03.2022).

W 2020 r. UE zaimportowała 145 mln ton produktów rolnych, a wyeksportowała 144 mln ton. W latach 2002–2020 całkowita wielkość handlu wykazywała średnią roczną stopę wzrostu na poziomie 2,4%. Również tutaj eksport (3,6%) rósł szybciej niż import (1,3%). Średnioroczny wzrost cen importu (2,7%) był wyższy niż eksportu (1,6%)⁴⁵.

Kategorię produkty rolne można podzielić na trzy główne grupy: produkty zwierzęce, produkty roślinne i środki spożywcze. W eksporcie największą grupę stanowiły środki spożywcze (53%), a następnie produkty roślinne (24%) i produkty zwierzęce (23%). W imporcie największą grupę stanowiły produkty roślinne (47%), następnie środki spożywcze (33%) i produkty zwierzęce (20%).

Kategoria produktów zwierzęcych składa się z pięciu segmentów. W eksporcie produktów zwierzęcych największe segmenty to „mięso i podroby jadalne” (44%, 19 mld EUR) oraz „produkty mleczne; jaja ptasie; miód naturalny; jadalne produkty pochodzenia zwierzęcego, gdzie indziej niewymienione ani niewłączone”

⁴⁵ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Extra-EU_trade_in_agricultural_goods#EU_trade_in_agricultural_products:_surplus_of_.E2.82.AC43_billion (dostęp: 10.03.2022).

(36%, 16 mld EUR). W imporcie produktów zwierzęcych największym i najbar- dziej dochodowym rynkiem są „ryby i skorupiaki, mięczaki i inne bezkręgowce wodne” (70%, 19 mld EUR).

Kategoria produktów roślinnych składa się z dziesięciu segmentów. W ekspor- cie produktów warzywnych największy udział miały „zboża” (23%, 10 mld EUR). Z kolei w imporcie produktów warzywnych największy udział miały „owoce i orze- chy jadalne; skórki owoców cytrusowych lub melonów” (30%, 20 mld EUR).

Artykuły spożywcze składają się z różnych rodzajów przetworzonej żywności. Największy udział w eksporcie żywności mają „napoje, napoje spirytusowe i ocet” (31%, 31 mld EUR). W imporcie artykułów spożywczych największy segment to „pozostałości i odpady z przemysłu spożywczego; gotowa pasza dla zwierząt” (20%, 9 mld EUR)⁴⁶.

Produkty rolne – zmiany w latach 2002–2020

Wartość całkowitego handlu (import plus eksport) produktami zwierzęcymi mię- dzy UE a resztą świata wyniosła 71 mld EUR w 2020 r. Odnotowano nadwyżkę handlową w wysokości 15 mld EUR, gdyż eksport (43 mld EUR) był wyższy niż import (28 mld EUR). W latach 2002–2020 handel produktami zwierzęcymi w UE wzrósł ponad dwukrotnie, co odpowiada średniemu rocznemu wzrostowi o 4,5%. W tym okresie eksport (5,6%) rósł szybciej niż import (3,2%).

W 2020 r. wartość całkowitego handlu produktami roślinnymi między UE a resztą świata wyniosła 111 mld EUR. Ponieważ eksport (44 mld EUR) był niż- szy niż import (66 mld EUR), deficyt handlowy wyniósł 22 mld EUR. W latach 2002–2020 handel produktami roślinnymi w UE wzrósł ponad dwukrotnie, co od- powiada średniemu rocznemu wzrostowi o 5,1%. W tym okresie import (5,2%) rósł szybciej niż eksport (4,9%)⁴⁷.

Wartość całkowitego handlu (import plus eksport) żywnością między UE a resztą świata wyniosła 145 mld EUR w 2020 r. Osiągnięto nadwyżkę handlo- wą w wysokości 50 mld EUR – eksport (97 mld EUR) był wyższy niż import (47 mld EUR). W latach 2002–2020 handel artykułami spożywczymi w UE wzrósł ponad dwukrotnie, co odpowiada średniemu rocznemu wzrostowi o 4,6%. W tym okresie eksport (5,4%) rósł szybciej niż import (3,3%).

Główni partnerzy handlowi UE w handlu produktami rolnymi w 2020 r.

W 2020 r. Wielka Brytania była zarówno największym eksporterem produktów rolnych z UE (43 mld EUR, 23%), jak i miejscem pochodzenia importu do UE (17 mld EUR, 12%). W tym samym roku Chiny były najczęstszym kierunkiem eks- portu produktów zwierzęcych z UE, podczas gdy Norwegia (6 mld EUR, 22%) była miejscem pochodzenia największej ilości importu UE, głównie ze względu na im- port produktów rybnych. Wielka Brytania była najczęstszym kierunkiem eksportu

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*.

produktów roślinnych z UE (10 mld EUR, 23%), podczas gdy Brazylia i Stany Zjednoczone (6 mld EUR, 9%) były największymi źródłami unijnego importu⁴⁸.

Nawiązując do handlu wszystkimi asortymentami artykułów spożywczych należy podkreślić, iż Wielka Brytania była zarówno najczęstszą destynacją eksportu z UE (24 mld EUR, 24%), jak i największym źródłem importu (6 mld EUR, 13%).

Rynek rolny Polski w 2020 r.

W I kwartale 2020 r. odnotowano spowolnienie dynamiki handlu zagranicznego dla gospodarki Polski. Eksport w porównaniu z tym samym okresem w 2019 r. wzrósł o 1,7% (do 59,9 mld EUR), a import o 0,7% (do 59,0 mld EUR). Dodatnie saldo wymiany wyniosło 0,8 mld EUR wobec salda 0,2 mld EUR z 2019 r.

Handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi charakteryzował się wysoką dynamiką. Eksport wyniósł 8,4 mld EUR i był wyższy o 9,9% w stosunku do 2019 r. Import wzrósł o 9,4% (do 5,8 mld EUR). Polska miała dodatnie saldo w handlu produktami spożywczymi – obroty handlowe zwiększyły się o 11,0% (do 6,6 mld EUR). Udział produktów rolno-spożywczych w eksporcie ogółem i imporcie wyniosły odpowiednio 14,1% i 9,8% wobec 13,0% oraz 9,1% w roku poprzednim⁴⁹.

W odniesieniu do głównych partnerów Polski w handlu zagranicznym należy zauważyć, iż rynek unijny stanowił wciąż główny kierunek eksportu: UE-14 (52,5%) i UE-13 (17,7%). Innymi ważnymi rynkami zbytu były również kraje rozwinięte gospodarczo (12,8%) oraz kraje rozwijające się (9,4%). Do najważniejszych partnerów handlowych zaliczyć należy: Niemcy, Wielką Brytanię, Holandię, Francję, Włochy i Czechy. Rozpatrując strukturę geograficzną importu Polski, na pierwszym miejscu była również UE: UE-14 (57,2%) i UE-13 (10,2%). Głównymi partnerami handlowymi w imporcie były: Niemcy, Holandia, Hiszpania, Dania, Norwegia i Włochy.

W badanym okresie Polska odnotowała dodatnie saldo handlowe z UE (2,0 mld EUR), wzrósł eksport produktów roślinnych i zwierzęcych o 15,9% i 1,9%. Udział produktów roślinnych w eksporcie wzrósł do 60,3%, natomiast udział eksportu produktów zwierzęcych zmniejszył się do 35,3%. Największy udział w strukturze eksportu miały: mięso i przetwory (19,1%), zboża i przetwory (13,2%), wyroby tytoniowe (12,2%), ryby i przetwory (7,0%), nabiał (6,8%) oraz owoce i przetwory (6,0%)⁵⁰. Import produktów roślinnych i zwierzęcych wzrósł odpowiednio o 8,9% i 11,1%, a ich udział w strukturze towarowej wyniósł odpowiednio 28,8% i 67,8%. Głównymi produktami w strukturze towarowej importu były: owoce i przetwory (11,3%), nasiona oleiste i ich przetwory (10,1%), ryby i przetwory (9,7%) oraz mięso i jego przetwory (9,1%).

48 https://www.kowr.gov.pl/uploads/pliki/analizy/handel_zagraniczny/2020.10.19%20Informacja%20dotycz%C4%85ca%20handlu%20produktami%20rolno-spo%C5%BCywczy-mi%20w%20kontek%C5%9Bcie%20wyj%C5%9Bcia%20Wielkiej%20Brytanii%20z%20UE.pdf (dostęp: 09.03.2022).

49 P. Szajner, *Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi*, „Rynek Rolny. Analizy, tendencje, oceny” 2020, nr 3 (349).

50 I. Szczepaniak, Ł. Ambroziak, J. Drożdż, R. Mroczek, *Przemysł spożywczy w obliczu pandemii COVID-19*, „Przemysł Spożywczy” 2020, nr 5.

Podsumowanie

Nowa Wspólna Polityka Rolna będzie miała kluczowe znaczenie dla zabezpieczenia przyszłości rolnictwa i leśnictwa, a także osiągnięcia celów Europejskiego Zielonego Ładu. Jej najważniejszym zadaniem będzie nie tylko zapewnienie zrównoważonej przyszłości rolnikom europejskim, ożywienie obszarów wiejskich, zagwarantowanie godziwych zarobków, czy zwiększenie konkurencyjności europejskiego sektora żywności, ale również zapewnienie neutralności klimatycznej dla Europy. Wszelkie wyzwania w realizacji przyszłej polityki rolnej UE wpisują się w priorytetowe obszary działań Europejskiego Zielonego Ładu oraz strategii współtowarzyszących, tj. „Od pola do stołu” czy strategii na rzecz bioróżnorodności. Zwiększenie elastyczności WPR w dostosowywaniu jej środków do warunków lokalnych stanowi niewątpliwie kolejny etap w jej transformacji na rzecz bardziej ekologicznej, nowoczesnej i zrównoważonej polityki. Podkreślenia wymaga fakt, iż rolnictwo i obszary wiejskie mają kluczowe znaczenie dla Europejskiego Zielonego Ładu, a nowa WPR będzie ważnym narzędziem realizacji ambicji strategii „od pola do stołu” i różnorodności biologicznej. Największe wyzwania Wspólnej Polityki Rolnej z punktu widzenia realizacji postanowień Europejskiego Zielonego Ładu to:

- stworzenie silnego i odpornego na wstrząsy ekonomiczne systemu produkcji żywności,
- zwiększenie nacisku na ochronę środowiska i działania na rzecz klimatu,
- podtrzymywanie bioróżnorodności,
- włączenie innowacji i badań w rozwój sektora rolnego,
- orientacja rynkowa,
- aktywizacja obszarów wiejskich,
- promocja rolnictwa ekologicznego i zrównoważonych praktyk rolniczych,
- zwiększenie udziału energii odnawialnej w produkcji rolnej.

Bibliografia

Dokument roboczy służb Komisji COM(2019) 640 final, *Wytyczne UE dotyczące uwzględniania ekosystemów i usług ekosystemowych w procesie decyzyjnym*, Bruksela 2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-PL/TXT/?uri=CELEX:52019DC0640&from=EN> (dostęp: 20.01.2022).

Europejski Trybunał Obrachunkowy, *Wspólna polityka rolna i klimat – Przeznaczenie na WPR połowy wydatków UE na rzecz klimatu nie zmniejszyło emisji z gospodarstw rolnych, Sprawozdanie specjalne*, 2021 r., nr 16, <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/cap-and-climate-16-2021/pl/> (dostęp: 23.01.2022).

- Hoppe G., *Odpowiedzialna konsumpcja a zrównoważony rozwój*, [w:] Z. Wyszowska, M. Gotowska (red.), *Poziom i jakość życia w dobie kryzysu*, Wydawnictwo Uczelniane UTP w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2013.
- Komisja ds. Biznesu i Zrównoważonego Rozwoju, Raport „Better Business, Better World”, Londyn 2017, <https://kampania17celow.pl/wp-content/uploads/2017/06/BetterBiz-BetterWorld.pdf> (dostęp: 17.01.2022).
- Komisja Europejska, *6 priorytetów Komisji na lata 2019–2024*, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/_pl (dostęp: 19.01.2022).
- Komisja Europejska, *Europejska Strategia Przemysłowa, Nowa strategia przemysłowa na rzecz zielonej i cyfrowej Europy konkurencyjnej w skali światowej*, marzec 2020, <https://doi.org/10.2775/870306> <http://cima.ibs.pw.edu.pl/wp-content/uploads/strategia-przemyslowa.pdf> (dostęp: 25.01.2022).
- Komisja Europejska, *Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne na lata 2014–2020: Teksty urzędowe i komentarz*, 2016, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/guides/blue_book/blueguide_pl.pdf (dostęp: 10.01.2022).
- Komisja Europejska, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu regionów, *Strategia „od pola do stołu” na rzecz sprawiedliwego, zdrowego i przyjaznego dla środowiska systemu żywnościowego*, COM(2020) 381 final, 20.05.2020 r., <https://www.gov.pl/attachment/33d104ac-ddf9-4744-858b-5fb7edc4ecff> (dostęp: 18.01.2022).
- Komisja Europejska, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Strategia na rzecz zrównoważonej i inteligentnej mobilności – europejski transport na drodze ku przyszłości*, COM/2020/789 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=COM:2020:789:FIN> (dostęp: 20.01.2022).
- Komisja Europejska, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Europejski Zielony Ład*, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0016.02/DOC_1&format=PDF (dostęp: 19.01.2022).
- Łyżwa E., *Innowacyjność w sektorze rolno-spożywczym na przykładzie gospodarki Polski i Ukrainy*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie” 2019, *Problemy Rolnictwa Światowego* t. 19 (XXXIV), z. 2, s. 119–128, <https://doi.org/10.22630/PRS.2019.19.2.28>
- Parlament Europejski, *Europejska strategia leśna – dalsze działania*, Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 8 października 2020 r. w sprawie europejskiej strategii leśnej – dalsze działania (2019/2157(INI)), 2020, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0257_PL.html (dostęp: 22.01.2022).
- Parlińska M., Jaśkiewicz J., Rackiewicz I., *Wyzwania dla rolnictwa związane ze strategią Europejski Zielony Ład w okresie pandemii*, „Problemy Rolnictwa Światowego” 2020, t. 20(2), <https://doi.org/10.22630/PRS.2020.20.2.10>, s. 22–36, [https://sj.wne.sggw.pl/pdf/PRS_2020_T20\(35\)_n2_s22.pdf](https://sj.wne.sggw.pl/pdf/PRS_2020_T20(35)_n2_s22.pdf) (dostęp: 17.01.2022).
- Petrunenکو I., Grabchuk I., Vlasenko T., Petrova E., & Strikha L., *Ensuring Food Security of EU Countries in the Context of Sustainable Development*, „Journal of Management In-

- formation and Decision Sciences” 2021, Vol. 24(2), s. 1–12, <https://www.abacademies.org/articles/ensuring-food-security-of-eu-countries-in-the-context-of-sustainable-development-10266.html> (dostęp: 30.01.2022).
- Pink M., Wojnarowska M. (red.), *Biogospodarka. Wybrane aspekty*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2020, <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/18479/biogospodarka-srodki-ceon.pdf> (dostęp: 02.02.2022).
- Rada Europejska, Konkluzje Rady Europejskiej, 12 grudnia 2019, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2019/12/12/european-council-conclusions-12-december-2019/> (dostęp: 01.02.2022).
- Rok B., *Wzorce konsumpcji*, „Kropla” 2002, <http://kropla.eko.org.pl/28/wzorce.html> (dostęp: 22.09.2015).
- Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, Wspólna Polityka Rolna po 2020 roku, *Strategia „od pola do stołu”*, <https://www.gov.pl/web/wprpo2020/strategia-od-pola-do-stolu> (dostęp: 20.01.2022).
- Szajner P., *Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi*, „Rynek Rolny. Analizy, tendencje, oceny” 2020, nr 3 (349).
- Szczepaniak I., Ambroziak Ł., Drożdż J., Mroczek R., *Przemysł spożywczy w obliczu pandemii COVID-19*, „Przemysł Spożywczy” 2020, nr 5.
- Unia Europejska, Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Wersja Skonsolidowana), 2012, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=PL> (dostęp: 12.01.2022).
- <http://foruminfr.com.pl/kolejna-rewolucja-w-rolnictwie/> (dostęp: 30.01.2022).
- <http://www.krir.pl/2014-01-03-03-24-34/copa-cogeca/6736-wplyw-covid-19-na-rolnictwo-w-ue> (dostęp: 19.01.2022).
- <https://bezpieczenstwozywnosci.wip.pl/z-praktyki/oszustwa-produktowe-i-plany-ich-ograniczenia-3751.html> (dostęp: 12.01.2022).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Extra-EU_trade_in_agricultural_goods#EU_trade_in_agricultural_products:_surplus_of_.E2.82.AC43_billion (dostęp: 10.03.2022).
- https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=cei_srm030&plugin=1 (dostęp: 23.01.2022).
- https://ec.europa.eu/food/plants/pesticides/sustainable-use-pesticides/farm-fork-targets-progress_en (dostęp: 01.02.2022).
- https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_en#documents PL (dostęp: 12.01.2022).
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0640&from=DE> (dostęp: 22.01.2022).
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0381&from=PT> (dostęp: 20.01.2022).
- https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/agriculture_pl (dostęp: 10.01.2022).
- <https://ksow.pl/programy/wpr-2021-2027> (dostęp: 18.01.2022).

- <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzienniki-UE/opinia-europejskiego-komitetu-ekonomiczno-spoecznego-komunikat-komisji-do-69388513?searchId=1546234142152> (dostęp: 30.01.2022).
- <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/cap-introduction/cap-future-2020-common-agricultural-policy-2023-2027/> (dostęp: 19.01.2022).
- <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/green-deal/> (dostęp: 10.01.2022).
- <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2021/06/28/council-adopts-european-climate-law/> (dostęp: 10.01.2022).
- <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/106/finansowanie-wpr> (dostęp: 20.01.2022).
- <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/society/20211118STO17609/statystyki-rolnictwa-w-ue-dotacje-miejsca-pracy-produkcja-infografika> (dostęp: 12.01.2022).
- <https://www.gov.pl/web/wprpo2020/cele-wpr1> (dostęp: 30.01.2022).
- https://www.kowr.gov.pl/uploads/pliki/analizy/handel_zagraniczny/2020.10.19%20Informacja%20dotycz%C4%85ca%20handlu%20produktami%20rolno-spo%C5%BCywczymi%20w%20kontek%C5%9Bcie%20wyj%C5%9Bcia%20Wielkiej%20Brytanii%20z%20UE.pdf (dostęp: 09.03.2022).
- https://www.kowr.gov.pl/uploads/pliki/PROM/STRATEGIA_PROM_FINAL.pdf (dostęp: 03.02.2022).
- <https://www.scribd.com/document/476911782/ADP-2019-20-FINAL> (dostęp: 19.01.2022).
- <https://www.teraz-srodowisko.pl/media/pdf/aktualnosci/8708-unijna-strategia-od-pola-do-stolu.pdf> (dostęp: 20.01.2022).
- <https://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/tax/articles/strefa-ulg-i-dotacji/Europejski-Zielony-Lad-neutralnosc-klimatyczna-Europy-do-2050-r.html> (dostęp: 20.01.2022).

Spis rysunków

Rys. 3.1. Europejski Zielony Ład	103
Rys. 3.2. Globalne emisje gazów cieplarnianych pochodzące z produkcji żywności	106
Rys. 3.3. Emisja gazów cieplarnianych netto w UE-27 od 1990 r.	107
Rys. 3.4. Cele WPR po 2020 r.	118
Rys. 3.5. Handel produktami rolnymi w UE: 2002–2020, mld EUR	121
Rys. 3.6. Udział produktów rolnych UE w handlu ogółem, 2002–2020, %	122

Rozdział IV

Zrównoważony rozwój turystyki w dobie pandemii COVID-19 – przykład państw Bałkanów Zachodnich kandydujących do Unii Europejskiej

Radostaw Dziuba, dr

Katedra gospodarki Światowej i Integracji Europejskiej, Instytut Ekonomii
Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki

 <https://orcid.org/0000-0002-7161-8022>

Wprowadzenie

Gospodarka światowa w dobie pandemii COVID-19 zmierzyła się z nietypowym w skali globalnej kryzysem gospodarczym. Szok wywołany pandemią szczególnie w początkowej fazie kryzysu, tj. w 2020 r., wywołał zaburzenia we wszystkich łańcuchach dostaw. Znaczna część gospodarek państw wysoko rozwiniętych uzależnionych od globalnej produkcji doświadczyła wysokiego spadku tempa wzrostu PKB. Spowodowało to zaburzenia w światowej produkcji i wymianie handlowej, co w konsekwencji przełożyło się na podstawowe wskaźniki makroekonomiczne.

Jednym z sektorów gospodarki, który znacznie ucierpiał podczas pandemii COVID-19, jest sektor turystyczny. Od początku pandemii COVID-19 zamknięto w większości państw granicę dla turystów, co znacząco zmniejszyło wpływy z dochodów z turystyki do PKB. Szczególnie uderzyło to w państwa, w których wysoki jest udział dochodów z sektora turystycznego w PKB. Takimi państwami są kraje nadmorskie Bałkanów Zachodnich włączone w realizację strategii inteligentnych specjalizacji S3 Unii Europejskiej w obszarze turystycznym. Wyróżniającym się państwem na tym tle jest Czarnogóra, która w ostatnich latach konsekwentnie realizuje proces akcesji do Unii Europejskiej.

Celem rozdziału jest analiza wpływu pandemii COVID-19 na sektor turystyczny państw Bałkanów Zachodnich na przykładzie Czarnogóry i wynikające z niej rekomendacje w zakresie rozwoju innowacji zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju turystyki.

1. Polityka spójności w ramach S3 (strategii inteligentnych specjalizacji) Platform Unii Europejskiej – strategiczne podejście do rozwoju specjalizacji regionalnych

Reforma polityki spójności UE w 2014 r., której głównym filarem stał się rozwój inteligentnych specjalizacji, była znaczącą zmianą mobilizacji potencjału gospodarczego poszczególnych krajów i regionów Unii Europejskiej umożliwiającą oddziaływanie interesariuszy wewnętrznych na rozwój własnych państw i regionów¹. To nowe podejście pozwala na stworzenie warunków rozwojowych opartych o dotychczasowe specjalizacje gospodarcze danego regionu, jednak z szerokim spojrzeniem na innowacje, w tym między innymi oparte na technologii, wspierane przez skuteczne mechanizmy monitorowania².

Jednym z głównych celów europejskiej strategii inteligentnej specjalizacji (S3) jest wspieranie wzrostu regionalnego, spójności i innowacji³. Fundamentalnym aspektem realizacji inteligentnych specjalizacji jest konieczność poszukiwania gospodarczej specjalizacji regionów, które wykorzystując swoje silne atuty makroekonomiczne, oparte w głównej mierze na potencjale rozwojowym przedsiębiorstw, mają szansę na wzrost konkurencyjności i pogłębianie innowacji regionalnych⁴.

Poziom innowacyjności gospodarki, obok infrastruktury technicznej, jest podstawowym czynnikiem decydującym o możliwości osiągnięcia i utrzymania wysokiej dynamiki rozwoju społeczno-gospodarczego regionów. Komisja Europejska wskazuje, iż pozytywne zmiany strukturalne dokonują się w tych regionach, które posiadają umiejętność sformułowania celu strategicznego ukierunkowanego na innowacyjność oraz umiędzynarodowienia ich funkcjonowania. Istotnym czynnikiem wpływającym na rozwój innowacyjności regionalnej z wykorzystaniem funduszy europejskich jest tworzenie przez przedsiębiorców oraz jednostki naukowe i ośrodki innowacji powiązań kooperacyjnych, zwłaszcza klastrów. Wspólne przedsięwzięcia tego typu mają ogromne znaczenie dla innowacyjności i konkurencyjności gospodarki, a instrumenty i programy wspierające takie powiązania są istotnym elementem polityki innowacyjnej państwa oraz rozwoju regionalnego.

- 1 M. Di Cataldo, V. Monastiriotis, A. Rodriguez-Pose, *How 'Smart' Are Smart Specialization Strategies?*, „Journal of Common Market Studies”, styczeń 2021, <https://doi.org/10.1111/jcms.13156>
- 2 *Smart Specialisation Platform. What is Smart Specialisation?* <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/what-is-smart-specialisation> (dostęp: 13.02.2021).
- 3 S. Ghinoi, B. Steiner, T. Makkonen, *The Role of Proximity in Stakeholder Networks for Smart Specialisation: A Sparsely Populated Area Case Study*, „Innovation: The European Journal of Social Science Research” 2021, s. 2, <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13511610.2021.1879631?needAccess=true> (dostęp: 22.03.2022).
- 4 *Wykaz regionalnych inteligentnych specjalizacji Województwa Łódzkiego oraz wynikających z nich nisz specjalizacyjnych*, https://rpo.lodzkie.pl/images/konkurs_2.3.1_cop_28122015/Wykaz_Regionalnych_Inteligentnych_Specjalizacji.pdf, s. 2 (dostęp: 22.03.2022).

Dla rozwoju innowacyjności niezbędne jest wprowadzenie koncepcji przedsiębiorstwa inteligentnego oraz rozwijanie sieci powiązań między przedsiębiorstwem a otoczeniem biznesowym⁵. Konkurencyjność jest ściśle związana z innowacyjnością i jest rozpatrywana w kategoriach cechy⁶, zatem podobnie powinna być rozpatrywana w odniesieniu do pojedynczego przedsiębiorstwa, sektora, regionów, kraju czy w kontekście międzynarodowym. Pojęcie konkurencyjności jednak, w odróżnieniu do innowacyjności, charakteryzuje się wielopłaszczyznowością, co rodzi pewne problemy ze stworzeniem jednej definicji. W kontekście niniejszej pracy konkurencyjność jest rozumiana jako zdolność do sprostania konkurencji międzynarodowej oraz utrzymania wysokiego tempa krajowego popytu, natomiast na rynku międzynarodowym wyraża się ona akceptacją wyrobów danego kraju oraz powiększeniem się jego udziałów na rynkach eksportowych⁷. Zaprezentowana powyżej definicja konkurencyjności dotyczy krótkookresowego wymiaru tego zjawiska. W szerszym ujęciu konkurencyjność definiowana jest jako zdolność kraju do konkutowania i obejmuje takie czynniki jak: zasoby naturalne, infrastrukturę ekonomiczną, kapitał, technologię, kapitał ludzki, efektywną alokację zasobów, zdolność do generowania innowacji, zdolność do antycypowania zmieniających się warunków czy zdolność do oddziaływania na międzynarodowe środowisko ekonomiczne⁸. Konkurencyjność to również zdolność do przyciągania czynników produkcji z zagranicy⁹, co jest szczególnie ważne z punktu widzenia swobody prowadzenia działalności gospodarczej. O konkurencyjności gospodarki decyduje zdolność do szybkiego wprowadzania nowoczesnych rozwiązań technologicznych, technicznych, menedżerskich i organizacyjnych oraz przekształcenia ich w sukces na skalę regionu, kraju czy świata.

Poniżej zaprezentowano przegląd najważniejszych definicji konkurencyjności.

Tab. 4.1. Pojęcie międzynarodowej konkurencyjności gospodarki w literaturze przedmiotu

Autor	Definicja
P. Uri	zdolność do tworzenia warunków uzyskania wyższych dochodów
D. Orłowski	zdolność do sprzedaży
Komisja Wspólnot Europejskich	zdolność do sprostania konkurencji międzynarodowej
Biuro Analiz Giełdy Nowojorskiej	zdolność do sprzedaży produktów z zyskiem kraju i za granicą

5 B. Mikołajczyk, *Innowacyjność przedsiębiorstw w krajach UE – pomiar i ocena*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2013, t. XLVII, nr 3, s. 427.

6 M. Gorynia, B. Jankowska, *Klasyfikacja międzynarodowa konkurencyjności i internacjonalizacja przedsiębiorstwa*, Difin, Warszawa 2008, s. 52.

7 Z. Wysokińska, *Konkurencyjność w międzynarodowym i globalnym handlu technologiami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2021, s. 65.

8 *Ibidem*, s. 65.

9 K. Piech, *Wiedza i innowacje w rozwoju gospodarczym: w kierunku pomiaru i współczesnej roli państwa*, Instytut Wiedzy i Innowacji, Warszawa 2009, s. 186.

Tab. 4.1 (cd.)

Autor	Definicja
J.W. Bossak	Cecha gospodarki, która dostosowuje swoje cele społeczno-ekonomiczne oraz mechanizmy funkcjonowania również do uwarunkowań międzynarodowych, jednocześnie jest zdolna do podjęcia działań, które wykorzystują zmiany zachodzące w strukturze gospodarki światowej dla pobudzenia własnego rozwoju jak również jest w stanie oddziaływać na zmiany warunków konkurencji w sposób zapewniający zwiększenie korzyści z udziału w międzynarodowym podziale pracy
Komisja Wspólnot Europejskich	zdolność do zachowania równowagi na rynku krajowym między importem i produkcją krajową
B.R. Scott, G.C. Lodge	zdolność gospodarki danego kraju do produkcji, dystrybucji oraz świadczenia usług posprzedażowych, a poprzez to przyczynianie się do podwyższania standardu życia
J. Fagerberg	zdolność kraju do realizacji podstawowych celów gospodarczych, zwłaszcza odpowiedniego tempa wzrostu gospodarczego i wysokiej stopy zatrudnienia przy unikaniu trudności z utrzymaniem równowagi bilansu płatniczego
M.E. Porter	odpowiednie kształtowanie się krajowej produktywności
F. Sigurdson	zdolność do wytwarzania dóbr i usług, które umożliwiają sprostanie konkurencji międzynarodowej i jednocześnie utrzymywanie oraz wzrost poziomu realnego produktu krajowego
L.D. Tyson	zdolność do produkowania dóbr i usług, które sprawdzają się na rynku międzynarodowym i którego uczestnicy osiągają rosnącą i trwałą poprawę standardu życia
Rada ds. Polityki Konkurencji USA	zdolność do sprzedaży produktów na rynkach międzynarodowych przy zachowaniu stabilnego wzrostu oraz dochodów ze sprzedaży na rynku wewnętrznym
Komisja Wspólnot Europejskich	zdolność do współgrania wzrostu gospodarczego ze zbilansowanymi obrotami zagranicznymi
Światowe Forum Ekonomiczne	zdolność kraju lub przedsiębiorstwa do osiągnięcia większego dochodu niż konkurenci na rynku międzynarodowym
Międzynarodowy Instytut Rozwoju Gospodarczego	zdolność kraju do tworzenia wartości dodanej i podnoszenia bogactwa narodowego poprzez odpowiednie zarządzanie zasobami i procesami, atrakcyjnością i agresywnością z uwzględnieniem wymiaru globalnego i lokalnego oraz integrowanie tego wszystkiego w jednolity, spójny model ekonomiczny i społeczny
Komisja Wspólnot Europejskich	zdolność do zwiększania lub utrzymania standardu życia w porównaniu z gospodarkami innych krajów o podobnym poziomie rozwoju bez zakłócania na dłuższą metę równowagi zewnętrznej
W. Bienkowski	zdolność do walki o ekonomiczne przetrwanie w warunkach zaostrzającej się konkurencji
N. Tunzelmann	zdolność do utrzymywania przewodnictwa politycznego, technicznego i handlowego

Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju	wspieranie zdolności przedsiębiorstw, przemysłów, regionów, narodów i ponadnarodowych ugrupowań do generowania w warunkach konieczności możliwie największych przychodów z zastosowania czynników wytwórczych przy ich możliwie najlepszym wykorzystaniu
C. Oughton, G. Whittam	zdolność do utrzymywania wzrostu produktywności i w ten sposób podwyższenia standardu życia przy wzroście stopy zatrudnienia i utrzymania go na możliwie najwyższym poziomie
M. Pajarinen, R. Rouvinen, P. Yla-Antilla	zdolność kraju do stałego przyciągania podmiotów działających na rzecz wzrostu wartości dodanej w taki sposób, aby wszystkie czynniki produkcji były wykorzystane, następował wysoki wzrost nakładów oraz była zachowana długookresowa równowaga bilansu płatniczego w warunkach zrównoważonego wzrostu
K. Aiginger	zdolność do sprzedaży detalicznej ilości dóbr i usług oraz zdolność do utrzymywania dochodów czynników wytwórczych w zgodności z bieżącymi i zmieniającymi się aspiracjami narodowymi
Komisja Wspólnot Europejskich	zdolność danego kraju do osiągnięcia stabilnego wzrostu wartości produktu krajowego brutto per capita
J.W. Bossak	kształtowanie się warunków instytucjonalnych, makroekonomicznych i warunków konkurencji oraz sprawność mechanizmu rynkowego, które budują podstawy ekonomicznego rozwoju kraju i przedsiębiorstw w warunkach zmieniającego się otoczenia
K. Żukowska	zdolność przystosowania się gospodarki, a szczególnie podmiotów w niej działających lub produkcji, do zmieniających się warunków, pozwalająca utrzymać lub poprawić ich pozycję na rynku w warunkach globalnych
J. Misala	zdolność różnorodnych podmiotów gospodarczych działających na terenie danego kraju do osiągnięcia ze społecznego podziału pracy możliwie największych korzyści
L.J. Jasiński	średnia konkurencyjność działających na rynku przedsiębiorstw oraz rozwiązania instytucjonalne wpływające na zdolność sprostania presji rynkowej
J.W. Bossak, W. Bienkowski	oceniana jest przez porównanie osiąganych korzyści z działalności gospodarczej z tymi, jakie uzyskują konkurenci. Konkurencyjność podobnie jak wartość bieżąca przedsiębiorstwa, oscyluje wokół określonej wartości – związana jest bowiem z poziomem rozwoju gospodarczego i strukturą gospodarczą kraju i waha się w granicach wyznaczonych przez ich względne koszty, jakość i innowacyjność oraz stan równowagi ekonomicznej
H. Siebert	zdolność do poprawy poziomu dobrobytu poprzez zatrzymywanie mobilnych czynników wytwórczych we własnym kraju i zapewnienie atrakcyjności dla mobilnych czynników zagranicznych
Światowe Forum Ekonomiczne	zestaw czynników, polityk i instytucji, które określają poziom produktywności kraju i powodują, że gospodarka narodowa jest w stanie rozwijać się względnie szybko w ujęciu średnio i długookresowym

Tab. 4.1 (cd.)

Autor	Definicja
M.J. Rydło	jest to cecha gospodarki, która w warunkach wolnego handlu i swobodnego przepływu czynników wytwórczych jest w stanie relatywnie szybko wzrastać i rozwijać się w długim okresie. W tym ujęciu konkurencyjność gospodarki obejmuje zarówno ocenę konkurencyjności wynikowej jak i konkurencyjności czynnikowej
B. Brocka-Palacz	jest to cecha gospodarki, w której przedsiębiorstwa i instytucje mają dostęp do zagranicznych zasobów oszczędności oraz kadry naukowej
M.A. Weresa	definiuje konkurencyjność w sensie statycznym – pozycja kraju na rynkach międzynarodowych w handlu towarami i usługami oraz na rynku technologicznym, finansowym oraz praw majątkowych, która znajduje odzwierciedlenie w poziomie dobrobytu mieszkańców; oraz dynamicznym – jako zdolność do szybszego osiągnięcia wyższych korzyści z własnych i zagranicznych czynników produkcji w warunkach otwarcia gospodarki, co prowadzi do relatywnie szybszego tempa wzrostu poziomu dobrobytu

Źródło: J. Misala, *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki narodowej*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2011, s. 64–69.

Wzrost konkurencyjności i innowacyjności jest obecnie jednym z głównych priorytetów Unii Europejskiej, szczególnie w kontekście realizacji głównych strategii europejskich. Kraje, w kontekście walki z gospodarczym kryzysem wywołanym pandemią COVID-19, muszą w swej drodze do pełnej integracji uwzględnić przede wszystkim bieżące i strategiczne wyzwania Unii Europejskiej, szczególnie w zakresie pobudzania innowacyjności oraz konkurencyjności regionalnej.

Szczególne znaczenie dla powodzenia realizacji strategii inteligentnej specjalizacji 292 regionów w ramach koronakryzysu na poziomie NUTS-2 ma współpraca międzyregionalna, której celem jest zwiększenie prawdopodobieństwa połączenia regionów, zwłaszcza peryferyjnych, z regionami zapewniającymi uzupełniające się możliwości w strategicznym działaniu w ramach tych samych specjalizacji¹⁰. Wsparciem dla tworzenia ponadregionalnych koalicji w celu tworzenia nowych europejskich łańcuchów wartości w obszarach związanych ze strategicznym wzrostem jest uruchomienie przez służby Komisji Europejskiej w 2015 r. trzech tematycznych platform (obszarów) inteligentnych specjalizacji (S3) w zakresie:

- rolno-spożywczym,
- energetycznym,
- modernizacji przemysłu¹¹.

10 P.-A. Balland, R. Boschma, *Complementary Interregional Linkages and Smart Specialisation: An Empirical Study on European Regions*, „Regional Studies”, <https://doi.org/10.1080/00343404.2020.1861240>

11 *S3 Thematic Platforms – Smart Specialisation Platform*, <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/thematic-platforms> (dostęp: 13.02.2022).

Platforma inteligentnej specjalizacji w dziedzinie produktów rolno-spożywczych (S3P Agri-Food) wspiera i koordynuje działania państw i regionów związane z rolnictwem i żywnością. Celem S3P Energy jest ustanowienie ram współpracy, które przyspieszą rozwój i wdrażanie innowacyjnych technologii niskoemisyjnych w UE w ramach inteligentnej specjalizacji. Trzecia z platform inteligentnej specjalizacji – modernizacja przemysłu (S3P Industry) ma na celu wspieranie regionów UE zaangażowanych w tworzenie szeregu przemysłowych projektów inwestycyjnych zgodnie z podejściem oddolnym – wdrażanym poprzez współpracę międzyregionalną, uczestnictwo w klastrach i zaangażowanie przemysłu, w tym również wprowadzenie szeregu innowacyjnych ponadregionalnych wspólnych usług¹². Wszystkie działania w obrębie poszczególnych platform zmierzają do wzrostu gospodarczego mierzonego m.in. wzrostem konkurencyjności danej gospodarki. Szczególnie ważnym aspektem jest pobudzanie regionów o spójnych możliwościach wzrostu gospodarczego, np. rozwoju turystyki zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, celem kreowania wspólnych innowacji i strategii specjalizacji regionalnych zmierzających do wzrostu konkurencyjności w aspekcie walki z koronakryzysem. Zasadnym zatem jest wspieranie rozwoju branż, które odnotowują największe spadki przychodów w wyniku pandemii, do których należy branża turystyczna. Szczególnie ważnym aspektem jest pobudzanie rozwoju regionów silnie uzależnionych od wpływów z aktywności podróźnych, do których należą m.in. kraje nadmorskie Unii Europejskiej oraz państw kandydujących, jak np. Czarnogóra, gdzie wzrost PKB silnie uzależniony jest od tej dziedziny gospodarki.

2. Zrównoważony rozwój turystyki – aspekty teoretyczne

Zrównoważony rozwój od dawna stanowi jeden z głównych celów polityki unijnej. Według definicji jest to rozwój społeczno-gospodarczy kraju lub regionu, w którym występują zintegrowane działania polityczne, gospodarcze i społeczne w celu zachowania równych szans dostępu do środowiska społeczeństwa lub poszczególnych obywateli, zarówno obecnych, jak i przyszłych pokoleń. Rozwój ten przebiega przy zachowaniu tzw. równowagi przyrodniczej oraz bez zakłócania podstawowych procesów przyrodniczych.

Od momentu wejścia w życie strategii zrównoważonego rozwoju w 2001 r. podjęto znaczne wysiłki w zakresie tej polityki. Komisja Europejska zaproponowała w 2009 r. wprowadzenie pakietu środków promujących i finansujących produkty przyjazne dla środowiska, w tym szersze zastosowanie certyfikatów energetycznych.

12 *Smart Specialisation Platform S3 Thematic Platforms*, <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/thematic-platforms> (dostęp: 13.02.2022).

Na przełomie wieków, sektorem społecznym i jednocześnie gospodarczym, który notuje dynamiczny rozwój, jest obszar gospodarki związany z rozwojem technologii ekologicznych¹³. Tendencja ta będzie jedną z najważniejszych na świecie w pierwszej połowie XXI wieku. Szeroko akceptowanym poglądem jest, że ekologia staje się koniecznością cywilizacyjną, ale również i szansą na rozwój gospodarczy poprzez wytwarzanie i wdrażanie nowych rozwiązań związanych z technologią ekologiczną.

Specjaliści są zgodni, że jednym z głównych sektorów, który czeka na innowacje technologiczne związane z ochroną środowiska, jest przemysł związany z turystyką i innymi usługami czasu wolnego, ponieważ w wyniku ogólnoswiatowej tendencji proekologicznej coraz bardziej oczekują tego turyści i podróżni przyjeżdżający z różnych zakątków świata¹⁴.

W skali całego świata rośnie zainteresowanie produktami proekologicznymi wśród konsumentów turystyki. Należy jednak podkreślić, że zainteresowanie klientów ekologią jest tym wyższe, im bardziej rozwinięte społeczeństwo pod względem indywidualnego bogactwa, zabezpieczenia społecznego czy też nasycenia konsumpcyjnego. Dlatego też większą świadomość ekologiczną zrównoważonej turystyki zauważa się wśród klientów pochodzących z takich krajów jak: Ameryka Północna, kraje skandynawskie, Austria, Niemcy, Holandia, Wielka Brytania, Japonia oraz Australia.

Działania dotyczące wprowadzania innowacji technologicznych w zakresie ekologii, zmierzające do uzyskania ekocertyfikatu, z powodzeniem mogłyby stać się nowym przykładem w realizacji jednego z głównych celów Polityki Unii Europejskiej – zrównoważonego rozwoju, co pozwoliłoby na lepszą promocję zrównoważonego rozwoju w zakresie turystyki.

Pojęcie zrównoważonego rozwoju turystyki definiowane jest niejednokrotnie jako „turystyka” respektująca codzienne życie lokalnej ludności, regionalne dziedzictwo kulturowe, a przede wszystkim – dbająca o dobro środowiska przy jednoczesnym zapewnieniu komfortowego wypoczynku odwiedzającym dany region turystom¹⁵. United Nations World Tourism Organization – UNWTO definiuje

13 Badania prowadzone w latach 2011–2013 przez mgra Radosława Dziubę w ramach projektu *Turyzm dla Regionu – Zintegrowany Program Rozwoju Doktorantów. Zrównoważony rozwój turystyki w regionie łódzkim* oraz projektu *Doktoranci – Regionalna Inwestycja w Młodych naukowców społeczno humanistycznych – Akronim D-RIM*.

14 Instytut Turystyki w Krakowie. *Ekologia w turystyce jako tendencja rozwoju gospodarki XXI wieku*, 2011.

15 R. Dziuba, *Rola innowacyjności i konkurencyjności w rozwoju regionu Bałkanów Zachodnich na przykładzie Czarnogóry*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania” 2014, nr 37, t. 2, s. 228, http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Studia_i_Prace_Wydzialu_Nauk_Ekonomicznych_i_Zarzadzania/Studia_i_Prace_Wydzialu_Nauk_Ekonomicznych_i_Zarzadzania-r2014-t37-n2/Studia_i_Prace_Wydzialu_Nauk_Ekonomicznych_i_Zarzadzania-r2014-t37-n2-s221-230/Studia_i_Prace_Wydzialu_Nauk_Ekonomicznych_i_Zarzadzania-r2014-t37-n2-s221-230.pdf (dostęp: 13.02.2021).

zrównoważony rozwój turystyki jako „turystykę”, która w pełni uwzględnia jej obecne i przyszłe skutki gospodarcze, społeczne i środowiskowe, odpowiadając na potrzeby odwiedzających, przemysłu, środowiska oraz społeczności przyjmujących turystów¹⁶.

Zgodnie z wytycznymi UNWTO dotyczącymi zrównoważonego rozwoju turystyki – praktyki zarządzania mają zastosowanie do wszystkich form turystyki we wszystkich rodzajach destynacji, w tym turystyki masowej i różnych niszowych segmentach turystyki. Zasady zrównoważonego rozwoju odnoszą się do środowiskowych, ekonomicznych i społeczno-kulturowych aspektów rozwoju turystyki i należy zapewnić odpowiednią równowagę między tymi trzema wymiarami, aby zagwarantować jej długoterminową stabilność¹⁷.

Wszystkie powyższe działania zmierzają przede wszystkim do proekologicznego podejścia w zarządzaniu infrastrukturą turystyczną, której głównym elementem są obiekty hotelarskie. Dostrzega to również Unia Europejska wskazując, iż silnym czynnikiem wpływającym na wybór ekologicznego podejścia do zarządzania obiektem hotelarskim jest zdecydowana polityka zachęcająca i wspierająca wszelkie rozwiązania w tej dziedzinie. Obowiązujące w Unii Europejskiej normy w zakresie ochrony środowiska należą do najwyższych na świecie. Są one efektem wieloletnich prac i obejmują szereg kwestii. Obecnie do najważniejszych problemów UE w obrębie polityki środowiskowej należą:

- walka ze zmianami klimatu,
- ochrona różnorodności biologicznej,
- ograniczenie problemów zdrowotnych wynikających z zanieczyszczenia środowiska,
- zwiększenie świadomości wykorzystania zasobów naturalnych.

Głównym celem tych działań jest ochrona środowiska, jednak rozwiązanie powyższych problemów przyczyni się również do wzrostu gospodarczego – zrównoważonego rozwoju, poprzez wspieranie innowacji i przedsiębiorczości.

Zdaniem UNWTO Zrównoważona turystyka oznacza zatem:

1. Optymalne wykorzystanie zasobów środowiska, które stanowią kluczowy element rozwoju turystyki, zachowując podstawowe procesy ekologiczne i pomagając chronić dziedzictwo naturalne i bioróżnorodność.
2. Poszanowanie społecznej i kulturowej autentyczności społeczności przyjmujących, zachowując ich zbudowane i żywe dziedzictwo kulturowe oraz tradycyjne wartości, przyczyniając się tym samym do międzykulturowego zrozumienia i tolerancji.
3. Zapewnienie rentownych, długoterminowych operacji gospodarczych, przynoszących wszystkim zainteresowanym stronom korzyści społeczno-gospodarcze, które są sprawiedliwie rozdzielone, w tym stabilne możliwości

16 UNWTO, *Sustainable development*, <https://www.unwto.org/sustainable-development> (dostęp: 23.03.2022).

17 *Ibidem*.

zatrudnienia i zarobkowania oraz usługi socjalne dla społeczności przyjmujących oraz przyczyniające się do łagodzenia ubóstwa¹⁸.

Należy przy tym pamiętać, iż zrównoważony rozwój turystyki wymaga świadomego udziału wszystkich zainteresowanych stron, a także silnego przywództwa politycznego w celu zapewnienia szerokiego uczestnictwa i budowania konsensusu. Ważnym aspektem jest również wzrost finansowania powyższych działań w celu osiągnięcia zrównoważonej turystyki, która jest procesem ciągłym i wymaga stałego monitorowania oddziaływania, wprowadzanych niezbędnych środków zapobiegawczych i/lub naprawczych tam, gdzie jest to konieczne.

Unia Europejska oferuje wiele różnych rodzajów finansowania ochrony środowiska i energetyki wnosząc bezpośredni wkład finansowy w formie grantów celem wsparcia projektów lub organizacji, które promują interesy UE lub przyczyniają się do wdrożenia unijnego programu lub strategii na rzecz poprawy osiągnięć w zakresie zrównoważonego rozwoju turystyki.

Przykładem innowacyjnego podejścia w zarządzaniu w ramach strategii zrównoważonego rozwoju turystyki UE, wspieranego przez Komisję Europejską, może być prowadzenie hotelu przyjaznego środowisku potwierdzonego certyfikatem spełniającym międzynarodowe normy oznakowania *Ecolabel*. Hotel przyjazny środowisku potwierdzony certyfikatem jest obiektem, który sprzyja lokalnemu, regionalnemu czy globalnemu ekosystemowi, pozwalając jednocześnie na obniżenie własnych kosztów funkcjonowania. Hotel w niezależny sposób określany mianem przyjaznego środowiskowo powinien posiadać certyfikat przyznawany przez zewnętrzną niezależną organizację, co pozwala na wiarygodne potwierdzenie spełniania przez właścicieli obiektu różnego rodzaju norm przyjaznych dla środowiska naturalnego. W całej Unii Europejskiej jest dostępnych ponad 50 certyfikatów dedykowanych branży turystycznej¹⁹. Generalnie jednak w każdym państwie Unii Europejskiej są wyznaczone niezależne organizacje państwowe, które posiadają uprawnienia do nadawania europejskiego oznakowania *Ecolabel*. Przyznawane jest ono hotelom, hostelom, pensjonatom i domom gościnnym, które przez wdrożenie oszczędnych i przyjaznych środowisku rozwiązań chcą obniżyć koszty eksploatacji, podnieść jakość oferowanych usług i zwiększyć swoją konkurencyjność. Certyfikat zgodny z normami *Ecolabel* obejmuje najważniejsze dla prowadzonej działalności i mające największe znaczenie dla wpływu obiektu turystycznego na środowisko zagadnienia. Celem kryteriów jest określenie limitów głównych czynników oddziaływania na środowisko trzech etapów cyklu życia usługi zakwaterowania turystycznego (nabycia, świadczenia usługi, odpadów). W szczególności kryteria te mają na celu²⁰:

18 *Ibidem*.

19 Informacje uzyskane w ramach wywiadu bezpośredniego z Przedstawicielem Komisji Europejskiej Dr W. Andreasem Scherloskym, 29.10.2013, Warszawa.

20 Decyzja Komisji 2009/578/WE z dnia 9 lipca 2009 r. ustalająca ekologiczne kryteria przyznawania wspólnotowego oznakowania ekologicznego usługom zakwaterowania turystycznego (notyfikowana jako dokument nr C(2009) 5619).

- ograniczenie zużycia energii,
- ograniczenie zużycia wody,
- ograniczenie produkcji odpadów,
- sprzyjanie wykorzystywaniu zasobów odnawialnych oraz substancji mniej niebezpiecznych dla środowiska,
- promowanie informacji i edukacji w zakresie ochrony środowiska.

Kryteria certyfikatu można podzielić na grupy – bloki tematyczne opracowane na bazie norm *Ecolabel*. W pierwszej kolejności konieczne jest spełnienie wymogów formalnych związanych z:

- polityką środowiskową, która nada kierunek proekologicznej działalności firmy,
- monitorowaniem emisji CO₂, które pozwoli obserwować efekty podjętych działań oraz spełnieniem wymogów stawianych przez polskie i unijne prawo, co stanowi absolutną podstawę dla firmy, która chce w swej działalności być zarówno przejrzysta, jak i przyjazna środowisku.

W drugiej kolejności, ważnym aspektem jest sfera bardziej praktyczna, obejmująca rozwiązania techniczne oraz aspekt społeczny i edukacyjny działalności. Niejednokrotnie podejmowane działania wydają się bardzo proste we wdrożeniu, choć niekoniecznie są oczywiste²¹. Nowe podejście Unii Europejskiej do rozwoju regionalnego w ramach reformy Polityki Spójności w 2014 r. kreuje rozwój inteligentnych specjalizacji do zwiększania konkurencyjności regionalnej UE, która ma finalnie przełożyć się na wzrost konkurencyjności całej Unii Europejskiej poprzez siłę poszczególnych regionów. To podejście jest szczególnie ważne w aspekcie koronakryzysu COVID-19, gdzie wiele państw europejskich, ale również na całym świecie, odnotowało znaczny spadek wpływów z sektora turystycznego. Ważne jest zatem działanie pobudzające sektor turystyczny i wspierające tę dziedzinę gospodarki również w aspekcie inwestycji w infrastrukturę zgodnie z normami zrównoważonego rozwoju turystyki.

W sytuacji koronakryzysu UNWTO dostrzegło potrzebę stworzenia wspólnej strategii wychodzenia z kryzysu. **Wizja One Planet dotyczy odpowiedzialnej naprawy sektora turystycznego w warunkach pandemii COVID-19** i opiera się na globalnych wytycznych UNWTO dotyczących ponownego uruchomienia turystyki, wydanych przez Globalny Komitet Kryzysowy ds. Turystyki w dniu 28 maja 2020 r. w celu wsparcia turystyki, aby wyłoniła się silniejsza i bardziej zrównoważona z kryzysu COVID-19. Wizję podzielają członkowie Programu Zrównoważonej Turystyki One Planet oraz organizacje partnerskie. Od 18 maja 2020 r. wszystkie miejsca docelowe na całym świecie przestrzegają ograniczeń dotyczących podróży w turystyce międzynarodowej. Spośród wszystkich 217 destynacji, 163 (75%) położyło kres turystyce międzynarodowej, a na chwilę obecną tylko siedem destynacji zaczęło łagodzić ograniczenia w podróżowaniu. Sytuacja ta utrudnia przewidzenie pełnego wznowienia działalności turystycznej. Niemniej jednak można

21 *Ibidem*.

przewidzieć, że konieczne będą zmiany w sposobie funkcjonowania turystyki, aby wyjść z kryzysu tej wielkości. Zgodnie z priorytetami przedstawionymi w globalnych wytycznych UNWTO dotyczących ponownego uruchomienia turystyki, wizja ta ma na celu wspieranie opracowywania i wdrażania planów naprawczych, które przyczyniają się do osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju (SDGs) i Porozumienia Paryskiego z 4 maja 2021 r. Ministrowie turystyki G20 z zadowoleniem przyjęli zalecenia dotyczące przejścia na zieloną gospodarkę podróżniczą i turystyczną jako kluczowe źródło wsparcia zrównoważonego i odpornego ożywienia turystyki.

Zalecenia kładą podwaliny pod bardziej zrównoważone i prężne modele rozwoju turystyki. Zostały one opracowane na wniosek prezydencji włoskiej i opierają się na szeroko konsultowanej wizji *One Planet na rzecz odpowiedzialnej naprawy sektora turystyki*²². W związku z tym wizja zaleca sześć kierunków działań mających na celu prowadzenie odpowiedzialnej odnowy turystyki dla ludzi, planety i dobrobytu, a mianowicie: zdrowie publiczne, włączenie społeczne, ochrona różnorodności biologicznej, działania na rzecz klimatu, gospodarka o obiegu zamkniętym oraz zarządzanie i finanse. W ostatnich miesiącach wielu interesariuszy z branży turystycznej podjęło istotne działania, aby przejście w kierunku bardziej zrównoważonego modelu turystyki stało się namacalne. Wszystkie te wysiłki łączy to, że wykorzystują bezprecedensowe poczucie jedności i wzajemnych powiązań, które kryzys obudził na rzecz zwiększenia integracji społecznej oraz odbudowy i ochrony środowiska poprzez turystykę. Program Zrównoważonej Turystyki One Planet ma na celu zwiększenie wpływu sektora turystyki na zrównoważony rozwój do 2030 roku poprzez rozwój, promowanie i zwiększanie zrównoważonych praktyk konsumpcyjnych i produkcyjnych, które zwiększają efektywne wykorzystanie zasobów naturalnych, jednocześnie wytwarzając mniej odpadów i odpowiadając na wyzwania związane ze zmianami klimatu i bioróżnorodnością. Program Zrównoważonej Turystyki One Planet jest prowadzony przez UNWTO, przy współprzewodnictwie rządów Francji i Hiszpanii oraz we współpracy z UNEP (Program Środowiskowy Organizacji Narodów Zjednoczonych – UN Environment Programme)²³.

3. Światowa branża turystyczna podczas kryzysu COVID-19

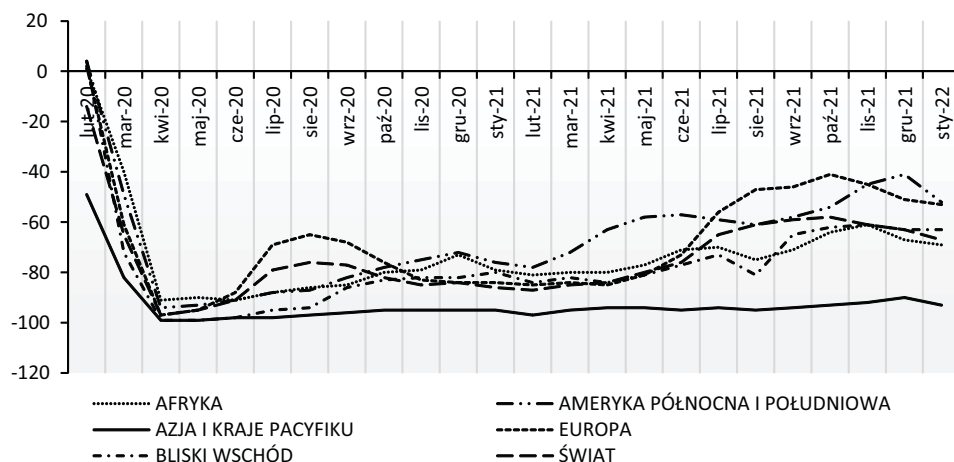
Jednym z głównych obszarów czekających na wsparcie w ramach kryzysu COVID-19 jest branża turystyczna. Państwa i regiony silnie uzależnione od turystyki zmagają się konsekwentnie z problemami dotyczącymi spadku przyjazdów

22 <https://www.oneplanetnetwork.org/programmes/sustainable-tourism/covid-19-responsible-recovery> (dostęp: 23.02.2022).

23 *Ibidem*.

turystów, co przekłada się nie tylko na przychody samej branży, ale również na problemy społeczne wynikające ze wzrostu bezrobocia, szczególnie wśród pracowników o niskich kwalifikacjach i bardziej wrażliwych segmentów społeczeństw²⁴.

Dane statystyczne UNWTO wskazują, iż na świecie średnio miesięcznie przyjazdy turystów do danego regionu, będące podstawowym wskaźnikiem aktywności turystycznej, spadły o około 73% w 2020 r. oraz o około 71% w 2021 r. w stosunku do tego samego okresu w 2019 r. Jednocześnie należy podkreślić, iż największe spadki odnotowały kraje regionu Azji i Pacyfiku – spadek o około 84% w 2020 r. i 94% w 2021 r. W początkowym okresie wszystkie regiony zanotowały znaczące spadki przyjazdów turystów w stosunku do roku 2019, jednak region Europy i Ameryki Północnej i Południowej zanotował najmniejsze spadki z tego tytułu – średni spadek o około 65% w przypadku Europy i 64% w przypadku obu Ameryk. Należy przy tym zauważyć, iż wszystkie regiony świata, poza państwami Azji i Pacyfiku, odnotowują powolny wzrost przyjazdów turystów co jest dobrym prognozykiem na kolejne miesiące po kryzysie związanym z pandemią.

Rys. 4.1. Średnio-miesięczna zmiana przyjazdów turystów do regionu w okresie styczeń 2020 – styczeń 2022 w stosunku do odpowiedniego miesiąca w 2019 r., %

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UNWTO Tourism Dashboard, <https://www.unwto.org/international-tourism-and-covid-19> (dostęp: 23.03.2022).

Dane zaprezentowane w tab. 4.2 wskazują, iż na świecie zarówno w 2020 r. jak i w 2021 r. w wyniku pandemii liczba podróży przybywających do poszczególnych regionów zmniejszyła się w stosunku do roku 2019 średnio rocznie o ponad 1 mld osób. W przypadku Europy to ponad 510 milionów w 2020 r. oraz 460 milionów osób w 2021 r. Kolejny region, który zanotował znaczny spadek podróży

24 P. Jones, D. Comfort, *The COVID-19 Crisis, Tourism and Sustainable Development*, „Athens Journal of Tourism” 2020, Vol. 7(2), s. 80, <https://doi.org/10.30958/ajt.7-2-1> <https://www.athens-journals.gr/tourism/2020-7-2-1-Jones.pdf> (dostęp: 23.02.2021).

przybywających do regionu to kraje Azji i Pacyfiku (spadek o ponad 300 milionów podróźnych w stosunku do 2019 r.). Szczególnie niebezpieczny w tym przypadku jest fakt, iż znaczący spadek w 2020 r. uległ pogłębieniu w 2021 r., kiedy to zmniejszenie sięgało aż 94% w stosunku do 2019 r. (patrz tab. 4.2).

Tab. 4.2. Roczna zmiana przyjazdów turystów do regionu w stosunku do roku 2019 r.

Region	2020		2021	
	%	tys. osób	%	tys. osób
Afryka	-68	-46 419	-73	-49 426
Ameryka Północna i Południowa	-68	-149 122	-60	-131 413
Azja i Kraje Pacyfiku	-84	-300 749	-94	-338 664
Europa	-69	-511 669	-62	-460 689
Bliski Wschód	-74	-59 351	-75	-59 794
Świat	-73	-1 067 310	-71	-1 039 985

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UNWTO Tourism Dashboard, <https://www.unwto.org/international-tourism-and-covid-19> (dostęp: 23.03.2022).

Tak drastyczne spadki liczby podróźnych na świecie łącznie w 2020 r. oraz porównywalnie w 2021 ponad 1 miliard osób, tj. około 70% mniej w stosunku do 2019 r., przekładają się również na zmniejszenie dochodów państw szczególnie uzależnionych od dochodów z wpływów z turystyki do PKB. Zgodnie z danymi The World Travel and Tourism Council (WTTC) sektor turystyczny odpowiadający za około 10,4% światowego PKB może skurczyć się w dobie kryzysu o około 2,7 bln dolarów rocznie, co implikuje zagrożenie dla około 100 mln miejsc pracy na świecie²⁵. Według raportu, ograniczenie turystyki powoduje średnio 5,5% wzrost bezrobocia niewykwalifikowanej siły roboczej. Praca stanowi około 30% wydatków na usługi turystyczne zarówno w gospodarkach rozwiniętych, jak i rozwijających się. Bariery wejścia w sektorze turystycznym, który zatrudnia wiele kobiet i młodych pracowników, są stosunkowo niskie. Również raport UNTCAD z 30 czerwca 2021 r. wskazuje, iż krach w turystyce międzynarodowej, spowodowany pandemią koronawirusa, może spowodować utratę około 2 bln USD rocznie w światowym PKB w latach 2020 i 2021. Samo zmniejszenie przyjazdów podróźnych przyczynia się do spadku realnego PKB, jednak w rzeczywistości wzrost PKB jest częściowo zrekomensowany środkami fiskalnymi stymulującymi gospodarkę²⁶.

25 World Bank Group *Rebuilding Tourism Competitiveness Tourism Response, Recovery And Resilience To The COVID-19 Crisis*, Markets & Technology Global Tourism Team, July 2020, s. 4, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/34348/Rebuilding-Tourism-Competitiveness-Tourism-response-recovery-and-resilience-to-the-COVID-19-crisis.pdf?sequence=5&isAllowed=y> (dostęp: 22.03.2022).

26 United Nations Conference on Trade and Development, *COVID-19 and Tourism. An Update. Assessing the Economic Consequences*, 2021, s. 4, https://unctad.org/system/files/official-document/ditcinf2021d3_en_0.pdf (dostęp: 20.03.2022).

4. Branża turystyczna podczas pandemii COVID-19 w Unii Europejskiej

Obecnie gospodarka europejska zмага się głównie z problemami związanymi z pandemią COVID-19. Kraje europejskie stoją przed bardzo trudnym wyzwaniem zapewnienia wsparcia dla systemu opieki zdrowotnej i zatrudnienia wraz z silnymi interwencjami w systemy gospodarcze i finansowe, aby zapobiec załamaniu gospodarczemu. W najbliższej przyszłości gospodarka będzie odczuwała skutki pandemii na rynkach finansowych, giełdowych i towarowych szczególnie w obszarze łańcuchów dostaw. Taka sytuacja będzie wymagała dobrego zarządzania aktywami w tak niespokojnych warunkach. W rezultacie, pomimo ożywienia gospodarczego bezpośrednio po szoku pandemicznym, tempo wzrostu globalnego PKB odnotuje znaczny spadek, a perspektywy ożywienia są bardzo niepewne²⁷. Podstawowym trendem w dobie pandemii COVID-19 jest przede wszystkim skierowanie działań biznesowych i popytu konsumenckiego na niematerialną produkcję i konsumpcję²⁸. Takie podejście może przynieść efekty w krótkim okresie, natomiast w dłuższej perspektywie państwa europejskie powinny podtrzymać stymulowanie wydatków podnoszących innowacyjność gospodarki. *Globalny Raport Konkurencyjności* opiera się na dwunastu podstawowych czynnikach wpływających na konkurencyjność danej gospodarki, tj.: innowacyjności, instytucjach, infrastrukturze, zdolności biznesowej, rozmiarze rynku, zdolności technologicznej, stabilności i otoczeniu makroekonomicznym, sektorze ochrony zdrowia i podstawowej edukacji, wyższej edukacji i kształceniu, efektywności rynku towarowego, efektywności rynku pracy, rozwoju rynku finansowego²⁹. Rozwój innowacji w powyższych obszarach stanowi jeden z głównych czynników napędzających wzrost gospodarczy, zaś koncentracja inwestycji m.in. w zakresie badań i rozwoju powinna maksymalizować ich realizację w obszarze specjalizacji regionalnych³⁰. Kreowany w ten sposób wzrost gospodarczy musi uwzględniać odpowiednie zarządzanie środkami publicznymi, w tym funduszami europejskimi, które powinny być uzupełniane źródłami własnymi regionów³¹. Szczególnie jest

-
- 27 A. Fedajev, M. Radulescu, A.G. Babucea, V. Mihajlovic, Z. Yousaf, R. Milićević, *Has COVID-19 Pandemic Crisis Changed the EU Convergence Patterns?*, „Economic Research – Ekonomska Istraživanja” 2021, <https://doi.org/10.1080/1331677X.2021.1934507>
- 28 A.A. Dynkin, E.A. Telegina, *Pandemic Shock and the World after Crisis*, „Mirovaia ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniia” 2020, Vol. 64, No. 8, s. 5–16, <https://doi.org/10.20542/0131-2227-2020-64-8-5-16>
- 29 R. Dziuba, *Rola innowacyjności i konkurencyjności w rozwoju regionu Bałkanów Zachodnich...*, s. 223.
- 30 G. Mandras, S. Salotti, *An Input-Output Analysis of Sectoral Specialization and Trade Integration of the Western Balkans Economies*, „Economies” 2020, Vol. 8(4): 93, <https://doi.org/10.3390/economies8040093>
- 31 M. Kogut-Jaworska, *The Role of Smart Specializations in Regional Innovation Policy – An Analysis Based on Blue-economy Sectors*, „Zeszyty Naukowe Akademii Morskiej w Szczecinie” 2019, nr 60, t. 132, s. 115–121, <https://doi.org/10.17402/379>

to ważne w aspekcie realizacji głównych strategii europejskich w ramach strategii inteligentnych specjalizacji regionalnych.

Jednym z sektorów wymagających innowacji jest sektor turystyczny. Przed pandemią COVID-19 branża turystyczna Unii Europejskiej zatrudniała 22,6 mln osób (11,2% zatrudnienia w UE) i odpowiadała za 9,5% PKB UE – dane za 2019 r. W tym samym roku sektor podróży i turystyka wzrósł o 2,3%, podczas gdy ogólny wzrost PKB wyniósł tylko 1,4%. Turystyka w UE obejmuje około 3 miliony przedsiębiorstw, z czego zdecydowana większość to małe i średnie przedsiębiorstwa – MŚP. Branża turystyczna jest czwartą pod względem wielkości kategorią eksportową UE i przynosi dodatkowe korzyści dla gospodarki europejskiej jako całości: 1 EUR wartości dodanej generowanej przez wyniki turystyki przynosi dodatkowo 0,56 euro wartości dodanej z innych branż. Jednymi z głównych państw, które czerpią największe korzyści z branży turystycznej w Unii Europejskiej są Hiszpania, Francja, Włochy i Niemcy. Średnio turystyka krajowa w UE odpowiada za 65% wydatków turystycznych, zaś międzynarodowa to pozostałe 35%³².

W wyniku pandemii w sektorze turystycznym, podobnie jak na świecie, również w Unii Europejskiej zagrożonych jest wiele miejsc pracy oraz wpływy do PKB. Uwzględniając powiązania turystyki z innymi sektorami gospodarki branża turystyczna w Unii Europejskiej odpowiada za ponad 10,3% PKB i generuje zatrudnienie dla około 27,3 mln pracowników tj. 11,7% łącznej liczby zatrudnionych w UE³³, co wskazuje na silne zagrożenie dla całej gospodarki UE wynikające ze spadku przyjazdu podróżnych w wyniku pandemii COVID-19.

Zgodnie z danymi sygnałnymi Głównego Urzędu Statystycznego – GUS z lutego 2022 r., w 2020 r. w 27 krajach Unii Europejskiej funkcjonowało 594,5 tys. turystycznych obiektów noclegowych. 69,7% wszystkich obiektów stanowiły obiekty noclegowe turystyczne i miejsca krótkotrwałego zakwaterowania, zaś udział hoteli i podobnych obiektów zakwaterowania wyniósł 26,4%, pozostałe 3,9% to oferta noclegów na polach kempingowych i namiotowych. W 2020 r. turystyczne obiekty noclegowe w Unii Europejskiej oferowały turystom 27,9 mln miejsc noclegowych, gdzie Włochy i Francja oferowały łącznie ponad 10 mln, a Hiszpania i Niemcy po ponad 3 mln, co stanowiło niemal 2/3 łącznej liczby miejsc noclegowych przygotowanych w tych czterech państwach dla turystów w 2020 r. w UE. Hotele i podobne obiekty zakwaterowania dysponowały 11,9 mln miejsc noclegowych, co stanowiło 42,6% wszystkich miejsc na terenie 27 krajów UE. Ponad 60% z nich znajdowało się we Włoszech, Hiszpanii, Niemczech i Francji, gdzie dla turystów przygotowanych było od 1,3 mln do 2,2 mln miejsc noclegowych w tej grupie obiektów³⁴.

32 *Regional Impacts of the COVID-19 Crisis on the Tourist Sector*, The Tourism ecosystem in Europe, s. 43, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/reg_%20impacts_covid_tourism_en.pdf (dostęp: 01.03.2022).

33 Parlament Europejski – spójność/turystyka, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/126/tourism> (dostęp: 01.03.2022).

34 Turystyka w Unii Europejskiej – dane za 2020 rok – informacja sygnałna GUS, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/turystyka-w-unii-europejskiej-dane-za-2020-rok,11,7.html> (dostęp: 22.03.2022).

Dominujący udział tych czterech państw w oferowanej bazie noclegowej Unii Europejskiej w 2020 r. nie oznacza, iż te państwa najbardziej ucierpiały z tytułu spadku dochodów do PKB w wyniku pandemii COVID-19. Ważnym w tym przypadku aspektem jest dominujący udział sektora turystycznego w ogólnym PKB gospodarki państwa.

Poniżej zaprezentowano zestawienie danych na poziomie krajowym, regionalnym i globalnym dotyczących wpływu pandemii COVID-19 na turystykę, wraz z oceną ekonomicznego oddziaływania kryzysu COVID-19 w 2020 r. na turystykę państw UE i państw kandydujących, gdzie dostrzec można, iż nadmorskie kraje Bałkanów Zachodnich są w pierwszej trójce gospodarek państw najbardziej dotkniętych pandemią COVID-19.

Tab. 4.3. Wpływ branży turystycznej na eksport usług kraju, %

Kraj	Wpływ branży turystycznej na eksport usług kraju w wyniku pandemii COVID-19 w 2020 r.
Albania	25
Chorwacja	21
Czarnogóra	16
Portugalia	13
Grecja	11
Bośnia i Hercegowina	7
Austria	7
Serbia	6
Bułgaria	5
Francja	5
Hiszpania	5
Cypr	4
Estonia	4
Włochy	4
Luksemburg	4
Łotwa	3
Macedonia Północna	3
Polska	3
Słowenia	3
Belgia	2
Czechy	2
Dania	2
Finlandia	2
Węgry	2
Litwa	2
Malta	2
Rumunia	2
Szwecja	2
Niemcy	1
Irlandia	1
Holandia	1
Słowacja	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UNWTO Tourism Dashboard, <https://www.unwto.org/international-tourism-and-covid-19> (dostęp: 23.03.2022).

Sytuacja wywołana przez pandemię COVID-19 w branży turystycznej ma zatem szczególne znaczenie dla regionów o wysokiej specjalizacji regionalnej oraz cechujących się silnym uzależnieniem od wpływów z dochodów z turystyki do PKB. Dotyczy to nie tylko państw członkowskich, ale również państw kandydujących do Unii Europejskiej, które w niedalekiej przyszłości jako pełnoprawni członkowie UE będą wpływały na wzrost gospodarczy wspólnoty. Jednocześnie państwa te objęte są europejską strategią inteligentnej specjalizacji, dlatego też znacząco wpływają na jej powodzenie w skali całej Unii Europejskiej. Przykładem takim jest m.in. Czarnogóra, która silnie uzależniona jest od turystyki, a w trakcie obecnego kryzysu jest jednym z głównych państw, które najbardziej ucierpiały w wyniku pandemii COVID-19 pod względem wpływów z branży turystycznej.

5. Państwa Bałkanów Zachodnich kandydujące do UE w dobie pandemii COVID-19 – przykład Czarnogóry

Zdaniem wielu ekspertów kraje Bałkanów Zachodnich, a szczególnie wyróżniająca się na tym tle Czarnogóra, ambitnie pracują na rzecz efektywnej integracji z Unią Europejską. Perspektywiczne rozszerzenie Unii Europejskiej w tym kierunku sprzyja ustabilizowaniu politycznemu i walce z korupcją będącą głównym problemem w procesie integracji Bałkanów Zachodnich z UE. W skład Bałkanów Zachodnich w kontekście polityki rozszerzenia Unii Europejskiej wchodzi: Chorwacja – członek Unii Europejskiej od 1 lipca 2013 r., kraje kandydujące – Czarnogóra, Macedonia Północna, Serbia, Albania, potencjalni kandydaci – Bośnia i Hercegowina oraz Kosowo.

Bałkany Zachodnie to region w dużej mierze dotknięty problemami związanymi z konfliktami zbrojnymi, jakie miały miejsce na ich terytorium w latach 1991–1999. Państwa Bałkanów Zachodnich od zawsze postrzegane były jako mało stabilne, co w dużym stopniu wpływało na postępy w procesach integracyjnych. Znaczące różnice w rozwoju gospodarczym państw Bałkanów Zachodnich w porównaniu z państwami członkowskimi UE również stanowią przyczynek do rozmów o kosztach tej integracji, które zostaną przerwane na kraje członkowskie. Proces europeizacji Bałkanów oznacza strukturalną transformację regionu, modernizację i dostosowanie jej do zaawansowanych modeli europejskich³⁵. Unia europejska procesy integracji z regionami Bałkanów rozpoczęła na początku lat 90 XX w., kiedy podpisano bilateralne porozumienie o handlu i współpracy między UE a Albanią. Region Bałkanów był wówczas objęty działaniami zbrojnymi, co

35 L. Vesnic-Alujevics, *European Integration of Western Balkans: From Reconciliation to European Future*, Centre of European Studies, Bruksela 2012, s. 23.

skutecznie utrudniało podjęcie działań integracyjnych. UE podjęła wówczas działania w zakresie pomocy humanitarnej ofiarom konfliktów zbrojnych i zapobiegania rozszerzeniu się ubożenia społeczeństwa. Pomoc finansowa, jakiej UE udzieliła regionom objętym klęską wojny, obejmowała takie programy jak: ECHO (*European Community Humanitarian Office*), OBNOVA, PHARE³⁶, a od 2007 r. CARDS (*Wspólnotowe Wsparcie dla Odbudowy, Rozwoju i Stabilności Bałkanów*)³⁷. Problemy akcesyjne regionów Bałkanów Zachodnich z Unią Europejską oscylowały zatem wokół dwóch podstawowych obszarów: politycznego oraz ekonomicznego. Wśród barier politycznych, które wpływają negatywnie na procesy integracyjne krajów Bałkanów Zachodnich znajduje się powszechna korupcja, która skutecznie utrudnia europeizację regionów oraz utrzymanie demokracji i rządów prawa czy zapewnienie poszanowania praw mniejszości narodowych i praw człowieka. Po rozpadzie Jugosławii powstało wiele małych państw o niesamodzielnych gospodarkach, zróżnicowanych pod względem gospodarczym, politycznym oraz geopolitycznym³⁸, dla których jedyną alternatywą była akcesja do struktur unijnych, szczególnie w kontekście zauważalnego zaangażowania Unii w kwestie odbudowy regionu. Celem Unii Europejskiej jest bowiem wspieranie pokoju, stabilizacji i rozwoju gospodarczego na Bałkanach Zachodnich oraz umożliwienie im przyszłej integracji z UE³⁹. Proces umożliwiający krajom Bałkanów Zachodnich integrację społeczno-gospodarczą z krajami europejskimi został zapoczątkowany w 1999 r. Rozpoczęty proces stabilizacji i stowarzyszenia miał na celu wspieranie stopniowego zbliżania państw Bałkanów Zachodnich do Unii Europejskiej. Polityka ta opiera się na dwustronnych stosunkach umownych, pomocy finansowej, dialogu politycznym, stosunkach handlowych oraz współpracy regionalnej. Rada Stabilizacji i Stowarzyszenia jest organem zbierającym się corocznie, który nadzoruje współpracę między parlamentami krajów Bałkanów Zachodnich a Parlamentem Europejskim.

Jako pierwsza do UE przystąpiła Słowenia (2004 r.). Na tle państw Bałkanów Zachodnich wyróżniała się najlepiej rozwiniętą gospodarką, dlatego już w 1996 r. rozpoczęto negocjacje akcesyjne, które w 2004 r. zakończyły się pełną akcesją kraju do UE. Trzy lata później kraj wstąpił do strefy euro. Dobrze rozwinięta infrastruktura drogowa oraz wysokie wskaźniki makroekonomiczne kraju przyczyniły się do postrzegania Słowenii jako godnego partnera gospodarczego zwłaszcza dla takich gospodarek europejskich jak Niemcy czy Włochy.

36 A. Nowak-Far, *Bałkany Zachodnie a Unia Europejska – prawidłowości procesu integracji*, [w:] A. Nowak-Far (red.), *Integracja Bałkanów Zachodnich z Unią Europejską*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2012, s. 42.

37 E. Molendowski, *Integracja regionalna wobec wyzwań współczesnej gospodarki*, Difin, Warszawa 2012, s. 30.

38 P. Gowan, *The EU and Eastern Europe: Diversity without Unity?* [w:] M. Newman, S. Fella, M. Farrell (eds.), *European Integration in the 21st Century: Unity in Diversity?*, SAGE Publications Ltd., London 2002, s. 29.

39 Parlament Europejski – *Bałkany Zachodnie*, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/168/balkany-zachodnie> (dostęp: 22.03.2022).

Chorwacja jako kolejne państwo Bałkanów Zachodnich, przystąpiła do Unii Europejskiej 1 lipca 2013 r. Przystąpienie Chorwacji do UE stanowi istotną zachętę dla innych państw tego regionu. Chorwacja wraz ze Słowenią wyróżniały się na tle krajów Bałkanów Zachodnich. 29 października 2001 r. Chorwacja podpisała Porozumienie o Stabilizacji i Stowarzyszeniu (SAA), które weszło w życie 1 lutego 2005 roku. Już w lutym 2004 r. Zagrzeb złożył wniosek o członkostwo, a w kwietniu 2004 r. UE przyznała Chorwacji status oficjalnego kandydata. Oficjalne negocjacje rozpoczęły się w 2005 r.⁴⁰ Przystąpienie Chorwacji do Unii Europejskiej najprawdopodobniej przebiegłoby w szybszym tempie, gdyby nie weto Słowenii, która w grudniu 2008 r. zanegowała negocjacje akcesyjne Chorwacji, powołując się na spór terytorialny o Zatokę Pirańską, zapewniającą Słowenii bezpośredni dostęp do otwartego morza i kilka niedużych pasów ziemi wzdłuż granicy. Z uwagi na sprzeciw Słowenii wiele rozdziałów negocjacyjnych nie mogło być formalnie zamkniętych, mimo odnotowanych postępów Chorwacji⁴¹. Chorwacja jako nowy członek Unii Europejskiej wśród krajów bałkańskich oraz Czarnogóra jako przyszły kraj członkowski, podobnie jak inne kraje akcesyjne, tzn. planujące przystąpienie do Unii Europejskiej, są zobowiązane do wejścia w proces prowadzący do osiągnięcia celów europejskich strategii. Dlatego już na tym etapie powinno się planować inwestycje innowacyjne, szczególnie na poziomie krajowym oraz regionalnym, które spełniają cele oraz mają szansę zwiększać efektywność osiągania wskaźników wyznaczonych na kolejne dziesięciolecia m.in. poprzez inteligentny, korzystny dla wszystkich obywateli, zgodny z normami ochrony środowiska wzrost, który poprzez wdrażanie odpowiednich instrumentów na szczeblu unijnym, krajowym oraz regionalnym przyczyni się w efekcie do ożywienia gospodarki europejskiej oraz przygotowuje kraje członkowskie na wyzwania współczesnej gospodarki⁴².

Pandemia zatrzymała dekadę postępów w zwiększaniu dochodów i ograniczaniu ubóstwa w krajach regionu, a rynki pracy na Bałkanach Zachodnich odrobiły zaledwie połowę strat spowodowanych pandemią – pozostawiając dużą liczbę osób bezrobotnych i zmuszając wiele innych do wycofania się z rynku pracy. Chociaż stopa bezrobocia spadła – z 13,5% w 2019 r. do 12,6% w 2020 r. to dotknęła ona głównie kobiety i młodzież – stopa bezrobocia wśród młodzieży wzrosła do 33,6% w 2020 r., zaburzając pięcioletni trend spadkowy. Oczekuje się, że wzrost gospodarczy w Albanii, Bośni i Hercegowinie, Kosowie, Czarnogórze, Macedonii Północnej i Serbii – sześciu krajach Bałkanów Zachodnich – powróci w 2021 r., w następstwie najgorszego odnotowanego w tym regionie spowolnienia

40 M. Szpala, *Chorwacja*, [w:] *Bałkany Zachodnie a integracja europejska. Perspektywy i implikacje*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa 2008, s. 25.

41 M. Błaszczuk-Zawiła, *Członkostwo Chorwacji w Unii Europejskiej – oddalająca się perspektywa*, „Wspólnoty Europejskie” 2011, nr 2(207).

42 Z. Wysockińska, J. Witkowska, *Integracja Europejska: europeizacja polityki ekonomiczno-społecznej w Unii Europejskiej i umiędzynarodowienie rynków Nowych Krajów Członkowskich Europy Środkowej i Wschodniej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 17.

gospodarczego w 2020 r. wywołanego pandemią COVID-19, która spowodowała spadek wzrostu gospodarczego w regionie o 3,4% w 2020 roku, zaś szacuje się, że PKB państw Bałkanów Zachodnich ma wzrosnąć o 4,4% w 2021 roku. W przyszłości oczekuje się, że wzrost będzie umiarkowany (do 3,7%) w 2022 i 2023 r., z utrzymującym się szkodliwym wpływem spowodowanym przez pandemię, która nadal obniża inwestycje i zatrudnienie w regionie, jak wynika z ostatniego regularnego raportu ekonomicznego Bałkanów Zachodnich⁴³.

Jednym z państw, które poniosło największe straty z tytułu pandemii COVID-19 jest Czarnogóra, o atrakcyjności turystycznej której świadczy fakt, iż obszar ten obejmuje klimat śródziemnomorski i kontynentalny, 40 jezior w tym największe jezioro na Bałkanach (Jezioro Szkoderskie), 2883 gatunki roślin (25% europejskiej flory na 0,14% terytorium Europy), pięć parków narodowych (Durmitor, Prokletije, Bjelasica, Lovćen i Jezioro Szkoderskie), jeden las deszczowy (Góra Biogradska), rzekę z najgłębszym kanionem w Europie (Tara) i jedyny fiord na Morzu Śródziemnym (Zatoka Boka Kotorska). Oznacza to, że turyści mogą doświadczyć wyjątkowych wrażeń różnorodnych czynników przyrodniczych, takich jak klimat, rzeźba terenu, akweny, flora i fauna, które ze względu na swoją atrakcyjność i właściwości lecznicze stanowią silną zachętę do wizyty turystycznej w tym regionie⁴⁴.

Tab. 4.4. Główne dane makroekonomiczne Czarnogóry 2022, %

	2017	2018	2019	2020	2021 (projekcja)
Wzrost PKB	4,7	5,1	4,1	-15,3	12,3
Inflacja	2,4	2,6	0,4	-0,3	2,0
Saldo sektora władz publicznych / PKB	-6.8	-6.2	-1.8	-10.9	-5.0
Saldo rachunku bieżącego / PKB	-16.1	-17.0	-14.3	-26.0	-21.0
BIZ netto / PKB [wartość ujemna = napływy]	-11.3	-6.9	-6.2	-11.2	-9.1
Dług zagraniczny / PKB	161.0	163.7	169.0	224.1	b.d.
Rezerwy brutto / PKB	19.7	22.3	27.6	41.5	b.d.
Kredyty dla sektora prywatnego / PKB	48.9	49.6	49.0	59.9	b.d.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Transition Report 2021–22 System Upgrade: Delivering the Digital Dividend – Country Assessments: Montenegro 2022, <https://www.ebrd.com/publications/transition-report-202122-montenegro> (dostęp: 23.03.2022).

W Czarnogórze utrata sezonu turystycznego 2020 doprowadziła do ponad 15-procentowego spadku PKB, a kraj doświadczył jednej z najgłębszych recesji w Europie. Oczekuje się, że PKB wzrośnie do 7,1% w 2021 r., z zastrzeżeniem

43 World Bank, *Subdued Recovery Expected in Montenegro, Following Historic Recession, Says New World Bank Report*, <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2021/04/27/subdued-recovery-expected-in-montenegro-following-historic-recession-says-new-world-bank-report> (dostęp: 22.03.2022).

44 *Smart Specialisation Strategy of Montenegro 2019–2024*, Ministry of Education, Science, Culture and Sports, s. 66, <https://www.gov.me/en/documents/ea1d661e-922a-4d42-af8d-ae55bc53988e> (dostęp: 22.03.2022).

ożywienia w turystyce do 55% poziomu z 2019 r. Raport wzywa Czarnogórę do utrzymania stabilności makroekonomicznej, zwiększenia efektywności kapitału ludzkiego, zmniejszenia barier dla produktywności sektora prywatnego, zapewnienia inkluzywnego i efektywnego świadczenia usług publicznych oraz ostrożnego zarządzania zasobami naturalnymi w celu przyspieszenia ożywienia i utrzymania wzrostu oraz ograniczenia ubóstwa w kraju⁴⁵.

Po głębokiej recesji w 2020 roku gospodarka zaczęła się ożywiać w pierwszej połowie roku 2021. W Czarnogórze około jednej piątej PKB zwykle pochodzi z turystyki. Z powodu pandemii COVID-19 i surowej polityki granicznej, liczba przyjazdów turystów zagranicznych spadła o 86% w 2020 r. W konsekwencji PKB obniżył się gwałtownie, o 15,3%. Zmniejszenie wynika głównie z powodu spadającego eksportu usług (głównie związanych z turystyką). Konsumpcja również mocno spadła. Chociaż PKB ponownie spadło w pierwszym kwartale 2021 r. w ujęciu rocznym, w drugim kwartale nastąpiła znaczna poprawa. W tym kwartale sprzedaż detaliczna znacząco wzrosła (o prawie 20% rok do roku), a produkcja przemysłowa o 13% rok do roku, natomiast liczba noclegów turystów zagranicznych w lipcu i sierpniu stanowiła około 85 procent poziomu z 2019 roku. W 2021 r. rząd przyjął w kontekście walki z kryzysem gospodarczym pandemii COVID-19 dwa pakiety pomocowe. Pierwszy pakiet środków przyjęty w styczniu 2021 r. obejmował dopłaty do wynagrodzeń dla przedsiębiorstw poważnie dotkniętych pandemią COVID-19, a także jednorazową pomoc dla bezrobotnych, emerytów i beneficjentów pomocy społecznej. Dodatkowe środki były również podjęte w celu wsparcia turystyki i rolnictwa. Najnowszy pakiet, zatwierdzony w kwietniu 2021 r., obejmował wsparcie kredytowe dla gospodarki (mające na celu zapewnienie gospodarce co najmniej 110 mln EUR nowych pożyczek w 2021 r.) oraz wsparcie dla turystyki i osób w trudnej sytuacji. Przedłużono moratorium na spłatę kredytów. W 2021 r. Bank Centralny w Czarnogórze rozszerzył prawo beneficjentów pożyczek do korzystania z moratorium. Prawo do moratorium na spłatę kredytu do 31 sierpnia 2021 r. nabyli przedsiębiorcy prowadzący działalność gospodarczą zagrożoną pandemią COVID-19, tj. prowadzący działalność w zakresie noclegów i usług gastronomicznych, a także ci, których łączne przychody w 2020 roku były o co najmniej 50 proc. niższe niż w 2019 r. Przedłużono także moratorium do końca 2021 r. na spłatę pożyczek udzielonych osobom prywatnym, które straciły pracę po 31 marca 2020 r. lub których pensje netto nie były im wypłacane od ponad trzech miesięcy przed złożeniem wniosku⁴⁶. Rząd wprowadził też kilka nowych środków w walce z COVID-19 w obszarze podatkowym. W szczególności administracja podatkowa obniżyła podatek VAT dla sektora hotelarskiego z 21% do 7% oraz podwyższyła próg obowiązkowej rejestracji VAT z rocznych obrotów 18.000 EUR do 30.000 EUR. Środek ten ma na celu zwiększenie szans na przetrwanie małych przedsiębiorstw. Ponadto rząd wprowadził jednorazowe wsparcie

45 World Bank, *Subdued Recovery Expected in Montenegro, Following...*

46 *Ibidem*.

dla przedsiębiorstw w zakresie wdrożenia systemu elektronicznej fiskalizacji, który będzie obowiązkowy od lipca 2021 r. Wsparcie to pozwala na zakup urządzeń i sprzętu fiskalnego w celu zastąpienia dotychczasowych kas fiskalnych.

Przychody przedsiębiorstw ucierpiały dramatycznie, blisko 90% przedsiębiorstw odnotowało spadek średnich przychodów o 47% w porównaniu z tym samym okresem 2019 roku⁴⁷. Spadek importu i inwestycji z powodu zakłócenia związanego z pandemią COVID-19, tj. spodziewany deficyt handlowy w 2020 może zostać złagodzony poprzez wzmożony popyt krajowy w 2021 roku. Dokonano również inwestycji infrastrukturalnych, które mogą pobudzić sektor turystyczny m.in. poprzez ukończenie pierwszego odcinka autostrady Bar-Boljare w 2021 r. Ponadto na rok 2021 i 2022, planuje się znaczne napływy BIZ w energię, projekty telekomunikacyjne (5G) i turystyczne (szacowane na około 30% PKB), co zostało ogłoszone przez radę inwestorów zagranicznych⁴⁸.

Prognozuje się, że dzięki powyższym działaniom gospodarka Czarnogóry, napędzana szybkim ożywieniem w turystyce, znacznie odbije się (o około 10,8%) w 2021 r., co jest najwyższym wskaźnikiem wśród sześciu krajów Bałkanów Zachodnich. Nieprzeciętnie wysoki szczyt sezonu letniego przyczynił się do odbicia przychodów z turystyki, które prawdopodobnie osiągną blisko 75% poziomu z 2019 r., z 55% wcześniej szacowanych.

Ożywienie działalności gospodarczej zwiększyło dochody rządowe, co w połączeniu z ostrożnym zarządzaniem budżetem doprowadziło do zmniejszenia deficytu budżetowego z 11% PKB w 2020 r. do szacunkowych 4% w 2021 r. Zachowanie ostrożności fiskalnej w średnim okresie będzie kluczowe w momencie pojawienia się niepewności⁴⁹.

Program Gospodarczy Rządu Czarnogóry „Europa Teraz”

W celu podniesienia poziomu życia, poprawy sytuacji na rynku pracy Czarnogóry, co oznacza zwiększenie zatrudnienia, ograniczenie pracy nieformalnej i szarej strefy, a także poprawę otoczenia biznesowego i inwestycyjnego, Rząd Czarnogóry przyjął projekt „Europe Now”. Plan przewiduje zmniejszenie obciążeń podatkowych pracy i podwyższenie płacy minimalnej netto z 250 do 450 EUR, co stanowiłoby blisko 85% obecnego średniego wynagrodzenia w Czarnogórze. Wcześniej została podniesiona z 222 EUR do 250 EUR w październiku br. Oprócz powyższego, działania obejmują zniesienie obowiązkowych składek na ubezpieczenie zdrowotne ponoszone zarówno przez pracodawców, jak i pracowników, co zmniejszy obciążenie podatkowe o 18,4 pp. Z drugiej strony Plan zakłada wprowadzenie

47 International Labour Organization, *Weathering the Storm: Montenegrin Employers Organization Helps Government in Shaping COVID-19 Policy Response*, https://www.ilo.org/budapest/whats-new/WCMS_781445/lang-en/index.htm (dostęp: 23.03.2022).

48 https://ec.europa.eu/economy_finance/forecasts/2020/autumn/ecfin_forecast_autumn_2020_me_en.pdf (dostęp: 23.03.2022).

49 Raport Ekonomiczny Banku Światowego 2021: *Czarnogóra*, <https://senat.me/en/world-bank-2021-montenegro-economic-report/> (dostęp: 23.03.2022).

systemu progresywnego opodatkowania. Planowane jest wprowadzenie dualnego systemu podatku dochodowego, który obejmowałby połączenie proporcjonalnego i progresywnego systemu podatkowego. Ponadto reforma podatkowa zakłada zniesienie dotychczasowej proporcjonalnej stawki 9% i przewiduje się wprowadzenie progresywnego systemu podatkowego (9%, 12% i 15%, które będą stosowane w zależności od wysokości opodatkowanego zysku). Przewiduje się również podwyższenie stawek podatkowych od dywidend, odsetek, należności licencyjnych i zysków kapitałowych, ale także wzrost akcyzy itp. Chociaż prognozowany jest wzrost poziomu życia ludności, ważnym zagadnieniem, które się pojawia, jest rozważenie i kwantyfikacja wtórnych skutków tych decyzji dla gospodarki, ale także finansowej trwałości planu⁵⁰.

Z punktu widzenia efektywności strategii specjalizacji regionalnych w ramach S3 Platform Europejskich zintegrowane podejście władz lokalnych, przedsiębiorców – głównie właścicieli obiektów hotelarskich i gastronomicznych, jak i społeczności lokalnych, może spowodować dużą efektywność realizacji zasad zrównoważonego rozwoju turystyki, co przełoży się na wzrost innowacji oraz zwiększenie zatrudnienia w regionie. Jednym z państw, w których turystyka odgrywa dużą rolę w PKB, jest Czarnogóra. Czarnogóra jest również jednym z najbardziej innowacyjnych regionów Bałkanów Zachodnich. Kraj ten ma odrębną strategię poświęconą innowacjom. Program polityki innowacyjności zawarty jest w dokumentach rządowych takich jak *Strategy for Scientific Research Activity*, Strategia na rzecz sektora MSP na lata 2011–2015 oraz *Strategy for Sustainable Economic Growth in Montenegro Through the Introduction of Clusters*. Ministerstwo Gospodarki i Ministerstwo Nauki Czarnogóry realizuje działania związane z promowaniem innowacji i współpracy z sektorem MŚP w zakresie spełnienia norm Strategii *Europa 2020* poprzez szeroko zakrojoną współpracę z uczelniami wyższymi. Realizowane główne inicjatywy na rzecz innowacyjności to tworzenie klastrów. Od oceny dokonanej w 2012 r., Czarnogóra poczyniła postępy we wspieraniu infrastruktury instytucjonalnej na rzecz innowacji i rozwoju instrumentów finansowych skoncentrowanych na współpracy pomiędzy biznesem a środowiskiem akademickim. Turystyka, jako bardzo istotny dla Czarnogóry sektor gospodarki, wymaga jednak zrównoważonego, innowacyjnego podejścia do zarządzania infrastrukturą turystyczną⁵¹, z punktu widzenia potrzeb ochrony środowiska naturalnego. Zdaniem wielu ekspertów, światowym trendem w dziedzinie innowacji infrastruktury turystycznej jest prowadzenie hotelu przyjaznego środowiskowo (hotelu ekologicznego)⁵². W Unii Europejskiej, dostrzegając konieczność usystematyzowania norm

50 M. Mirkovic, *Montenegro Economy Briefing: Economic Summary 2021 – Montenegro*, <https://china-cee.eu/2022/01/24/montenegro-economy-briefing-economic-summary-2021-montenegro/> (dostęp: 23.03.2022).

51 Infrastruktura turystyczna rozumiana głównie jako baza hotelowa oraz gastronomiczna, która służy przyjeżdżającym na dany obszar turystom w zaspokajaniu ich potrzeb związanych z bierną oraz aktywną turystyką.

52 R. Dziuba, *System certyfikacji „Czysta Turystyka” podstawowe przesłanki decyzji wdrożeniowej*, „Gospodarka w Praktyce i Teorii” 2012, nr 2(31), s. 17.

dotyczących certyfikacji obiektów hotelarskich pod względem zrównoważonego rozwoju turystyki, wprowadzono certyfikat *Ecolabel*, który dedykowany jest branży turystycznej, głównie infrastrukturze hotelarskiej. Prowadzenie innowacyjnego hotelu zgodnie z normami *Ecolabel* to nie tylko innowacje w postaci zmniejszenia zużycia wody poprzez wprowadzenie perlatorów wodnych czy też zmniejszenie zużycia energii elektrycznej poprzez wprowadzenie odnawialnych źródeł energii, ale przede wszystkim innowacyjna filozofia zarządzania personelem, która sprzyja ochronie środowiska naturalnego zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

Czarnogóra w dobie pandemii COVID-19 powinna wykorzystać rekomendacje i dobre praktyki w zakresie zrównoważonego rozwoju turystyki płynące z badań przeprowadzonych w województwie łódzkim w ramach projektu *Turyzm dla Regionu województwa łódzkiego*, gdyż dzięki implementacji poniższych rekomendacji (patrz tab. 4.5) państwo to ma szansę na odbudowę potencjału turystycznego po pandemii COVID-19 oraz wzmocnienie wizerunku regionu jako przyjaznego ekologicznie w obszarze turystyki. Jednocześnie pozwoli sprostać wyzwaniom *WIZJA ONE PLANET* UNWTO dotyczącej odpowiedzialnej naprawy sektora turystycznego. Współgra to również z rekomendacjami płynącymi z przeprowadzonych badań w zakresie zrównoważonego rozwoju turystyki regionu łódzkiego, które to rekomendacje nadal nie tracą na ważności, a wręcz mogą stać się dobrym przewodnikiem w działaniach zmierzających do realizacji wizji *One Planet* w ramach walki pandemią COVID-19.

Tab. 4.5. Rekomendacje na poziomie strategicznym i operacyjnym w zakresie osiągnięć zrównoważonego rozwoju turystyki

LP.	WNIOSEK	REKOMENDACJA	ADRESAT REKOMENDACJI
REKOMENDACJE STRATEGICZNE			
1	Nieefektywne działania wspierające i promujące hotele, które stosują lub chciałyby stosować rozwiązania ekologiczne.	Stworzenie strategii ekologicznej dla obiektów hotelarskich w regionie, promującej i wspierającej przedsiębiorców (którzy stosują się do założeń ekologicznego hotelu) poprzez promocję informacyjną lub/i finansową, np. ekologiczny portal internetowy, wyszukiwarka internetowa promująca ekologiczne hotele (obiekty noclegowe) w danym regionie, stworzenie programu TV prezentującego najbardziej ekologiczne obiekty hotelarskie regionu, zachęty finansowe poprzez obniżenie podatków pośrednich itp.	Urzędy publiczne, instytucje otoczenia biznesu
2	Niedostateczna wiedza na temat możliwości finansowania rozwiązań ekologicznych w obiektach hotelarskich	Zwiększenie promocji dot. finansowania ekologicznych rozwiązań z funduszy UE oraz innych alternatywnych źródeł – szkolenia	Urzędy publiczne, instytucje związane z ochroną środowiska

Tab. 4.5 (cd.)

LP.	WNIOSEK	REKOMENDACJA	ADRESAT REKOMENDACJI
3	Mała świadomość właścicieli/managerów hoteli na temat trendów w dziedzinie zrównoważonego rozwoju turystyki UE ze szczególnym uwzględnieniem branży hotelarskiej	Zwiększenie informacji na temat trendów europejskich w dziedzinie ekologizacji hoteli na świecie – konferencje, szkolenia	Urzędy publiczne, instytucje związane z ochroną środowiska
4	Słabe wykorzystanie walorów regionu jako ośrodka postindustrialnego.	Ekologiczność w dobie zrównoważonego rozwoju UE może stać się szansą dla regionu, np. region powinien we współpracy władz na wszystkich szczeblach, instytucji otoczenia biznesu oraz przedsiębiorców zmieniać wizerunek regionu (jako ośrodka przemysłowego) w najbardziej ekologiczny region danego państwa, poprzez wprowadzenie w jak najszerzy sposób innowacji technologicznych w tym zakresie. Pozwoliłoby to promować region jako najbardziej efektywnie wykorzystujący innowacje technologiczne w zakresie ekologii. Region stałby się przykładem regionu, który w efektywny sposób przeobraził się z regionu przemysłowego w najbardziej ekologiczny region kraju.	Urzędy publiczne, instytucje związane z ochroną środowiska, instytucje otoczenia biznesu
REKOMENDACJE OPERACYJNE NA POZIOMIE PODMIOTÓW GOSPODARCZYCH			
5	Niedostateczna wiedza na temat możliwości uzyskania certyfikacji ekologicznej.	Zwiększenie promocji dot. możliwości uzyskania ekocertyfikatu potwierdzającego spełnianie norm ekologicznego hotelu. Ukazanie w sposób rzetelny korzyści i kosztów wynikających z ekocertyfikacji na przykładzie wybranego hotelu z każdej grupy kategoryzacji – szkolenia, konferencje	Instytucje certyfikujące
6	Niewystarczająca motywacja do promowania usług nacechowanych ekologicznie	Zwiększenie informacji w hotelach, otwarcie na nowe kanały dystrybucji, kreacja wizerunku hotelu ekologicznego poprzez informację na stronach internetowych, zachęta do korzystania z usług hotelu ekologicznego poprzez zmniejszoną cenę noclegu lub kreowanie innych wartości dodanych, np. dbanie o środowisko	Właściciele/managerowie hoteli

7	Niskie zainteresowanie i nieefektywne, niesprecyzowane działania podejmowane w duchu ekologizacji obiektów hotelarskich	Zwiększenie zainteresowania – własnej inicjatywy, prowadzącej do możliwości uzyskania certyfikacji potwierdzającej ekologiczność hotelu – udział w szkoleniach, konferencjach	Właściciele/ managerowie hoteli
8	Niewystarczająca polityka w ramach tworzenia wizerunku obiektów spełniających podstawowe normy ekologiczne	Stosowanie oznakowań dotyczących np. możliwości segregowania odpadów w pokojach, co pozwala zachęcić w stonowany sposób do działań zmierzających do ochrony środowiska. Poza tym poprawia wizerunek hotelu jako świadomego światowych trendów, ukierunkowanego na walkę z problemami dotyczącymi ochrony środowiska	Właściciele/ managerowie hoteli
9	Rozszerzenie badań na inne firmy – poza kategoryzacją, np. pensjonaty, hostele, usługi hotelarskie.	Badania potwierdzają konieczność poszerzenia badań o inne obiekty tak, aby strategia ekologizacji regionu stała się spójna oraz możliwie dokładna.	Jednostki naukowo-badawcze
10	Niewielka świadomość głównych korzyści wynikających z wprowadzenia ekologicznych rozwiązań w hotelach wśród właścicieli obiektów	Zwiększenie informacji na temat głównych korzyści wynikających z wprowadzenia ekologicznych rozwiązań w hotelach – szkolenia, konferencje itp.	Instytucje certyfikujące, instytucje otoczenia biznesu, jednostki naukowo-badawcze
11	Niedostatecznie sprecyzowana oferta ekologiczna skierowana do właścicieli hoteli dot. ekologizacji.	Wypracowanie wspólnej kompleksowej oferty w porozumieniu instytucji dotującej rozwiązania ekologiczne, firm i przedsiębiorców ekologicznych, którzy w sposób bezpośredni montują tego typu urządzenia w obiektach hotelarskich, np. przedstawicieli producentów solarów itp., instytucji certyfikujących potwierdzających tego typu rozwiązania. Stworzenie niezależnego „pakietu” dla przedsiębiorców prowadzących usługi hotelarskie	Właściciele firm zajmujących się sprzedażą urządzeń zmniejszających emisję CO ₂ , instytucje otoczenia biznesu zajmujące się pozyskiwaniem środków, dotujących ekologiczne rozwiązania, instytucje certyfikujące.

Tab. 4.5 (cd.)

LP.	WNIOSEK	REKOMENDACJA	ADRESAT REKOMENDACJI
12	Niedostateczne ukierunkowanie kadry na ekologiczność w zarządzaniu obiektem	Właściciele hoteli powinni w większy sposób stawiać na ekologię w podstawie działań własnej firmy, tj. poprzez zmianę „myślenia” kadry na bardziej ekologiczną. Pozwoli to na obniżenie kosztów funkcjonowania obiektu oraz zmieni wizerunek hotelu – szkolenia, konferencje	Właściciele/ kierownicy hoteli

Źródło: opracowanie własne na podstawie zebranych danych oraz badań.

Wykorzystując zdiagnozowane – na podstawie wyników przeprowadzonych badań – obszary problemowe hoteli regionu łódzkiego, sformułowano rekomendowane działania, jakie mogą zostać podjęte przez podmioty, aby poprawić efektywność i konkurencyjność swego działania. Proponowane rekomendacje nie wyczerpują zakresu propozycji działań, jakie można nakreślić do danego problemu badawczego. Są podstawowym zbiorem sugestii, dotyczących tego w jaki sposób można rozwiązać określone problemy z jakimi borykają się badane obiekty w kontekście spełnienia norm *Ecolabel*. Mogą stać się również uniwersalną przesłanką dla innych regionów Unii Europejskiej oraz państw kandydujących silnie uzależnionych gospodarczo od turystyki w kontekście osiągnięcia celów *Wizji One Planet UNWTO*.

Wyniki badań oraz rekomendacje można traktować jako uniwersalne, gdyż bazują na kryteriach i normach przyjętych na podstawie norm *Ecolabel*, będących podstawą działań w zakresie zrównoważonego rozwoju turystyki w Unii Europejskiej. Dlatego też wyniki badań mogą stanowić podstawę dla państw, których wpływy do PKB są wysokie, takich jak np. Czarnogóra, ale również innych państw Bałkanów Zachodnich, których gospodarki silnie związane są z sektorem turystycznym. Szczególnie biorąc pod uwagę główne cele w ramach inteligentnych specjalizacji regionalnych dla Czarnogóry, które zakładają, iż do 2024 r. państwo to będzie uznanym miejscem docelowym dla zrównoważonej i zdrowotnej turystyki ze zróżnicowaną i autentyczną ofertą turystyczną opartą o innowacyjne modele biznesowe i usługi. Celem sektorowym ma być wprowadzenie innowacyjnych modeli biznesowych i usług w zakresie turystyki zrównoważonej i zdrowotnej. Przewiduje się również wzmocnienie m.in. takich działań jak zastosowanie zielonych i inteligentnych technologii w zrównoważonej turystyce morskiej w Czarnogórze⁵³.

Globalne kroki w kierunku działań na rzecz klimatu powodują fundamentalne zmiany w społeczeństwie. Zmieniają się preferencje konsumentów i inwestorów, zielone technologie i nowe modele biznesowe zakłócają rozwój większej liczby

53 *Smart Specialisation Strategy of Montenegro 2019–2024*, Ministry of Education, Science, Culture and Sports, s. 66, <https://www.gov.me/en/documents/ea1d661e-922a-4d42-af8d-ae55bc53988e> (dostęp: 13.02.2022).

rynków, a zielona polityka przekształca krajobraz gospodarczy. W związku z tym ekologizacja gospodarki danego kraju staje się decydującym czynnikiem międzynarodowej konkurencyjności oraz zdolności przyciągania międzynarodowych finansów i inwestycji.

Balkany Zachodnie nie są wyjątkiem. Zielona transformacja oferuje Bałkanom Zachodnim znaczne możliwości – w tym ściślejszą integrację z eurocentrycznymi globalnymi łańcuchami wartości oraz dostęp do znacznych zasobów UE, aby pomóc w finansowaniu zielonej transformacji. Skuteczne zarządzanie tą zieloną transformacją, w tym licznymi kompromisami politycznymi, będzie musiało znaleźć się w centrum uwagi politycznej Bałkanów Zachodnich w nadchodzących latach⁵⁴.

Podsumowanie

Pandemia COVID-19 wywołała znaczne zmiany w gospodarce światowej. Wiele sektorów gospodarki odznacza się po dziś dzień spadkiem tempa wzrostu dochodów. Podstawowe makroekonomiczne wskaźniki światowe, tj. zaburzenia wynikające z poprzerywanych łańcuchów dostaw, inflacja, PKB, bilans handlowy, zadłużenie itp. wskazują, iż pandemia COVID-19 miała wpływ na wszystkie gałęzie gospodarki.

Jednym z głównych sektorów, który ucierpiał w wyniku pandemii COVID-19 jest sektor turystyczny. Na świecie przepływy podróźnych spadły o około 70%, co stanowi ponad 1 miliard podróźnych. W wyniku zmniejszonej niemal do zera aktywności podróźnych w stosunku do 2019 r. nastąpiło zmniejszenie wpływów do światowego PKB o około 2,7 bln USD rocznie. Sytuacja ta spowodowała spadek zatrudnienia o około 100 milionów miejsc pracy.

Podobnie zareagowała gospodarka europejska, a głównie kraje nadmorskie Bałkanów Zachodnich. Wiele państw zanotowało straty, głównie w branży turystycznej, z tytułu zamknięcia granic. Gospodarka Czarnogóry, która jest jednym z trzech państw Bałkanów Zachodnich najbardziej uzależnionych od wpływu dochodów z turystyki do PKB, wskazuje jak silny (niemal 16%) spadek wpływów do PKB wywołała pandemia COVID-19. Przełożyło się to również na wzrost bezrobocia o 30% w grupie kobiet i młodzieży, której zatrudnienie szczególnie uzależnione jest od sektora usług. Pandemia COVID-19 spowodowała również wzrost nakładów na infrastrukturę turystyczną Czarnogóry, która ma stymulować gospodarkę oraz zniwelować szkodliwy wpływ pandemii COVID-19. Inwestycje w infrastrukturę powinny być zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju turystyki,

54 Raport Ekonomiczny Banku Światowego 2021, *Czarnogóra*, <https://senat.me/en/world-bank-2021-montenegro-economic-report/> (dostęp: 13.02.2022).

co w przyszłości przełoży się na wzrost osiągnięć tego regionu w tym zakresie oraz zmniejszy koszty funkcjonowania infrastruktury turystycznej. Pandemia COVID-19 paradoksalnie może stać się zatem szansą dla gospodarki Czarnogóry w zakresie absorpcji innowacji zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju, które będą silnie wpływały na korzyści gospodarcze w przyszłych latach.

Bibliografia

- Balland P-A., Boschma R., *Complementary Interregional Linkages and Smart Specialisation: An Empirical Study on European Regions*, „Regional Studies”, <https://doi.org/10.1080/00343404.2020.1861240>
- Błaszczuk-Zawiła M., *Członkostwo Chorwacji w Unii Europejskiej – oddalająca się perspektywa*, „Wspólnoty Europejskie” 2011, nr 2(207).
- Decyzja Komisji 2009/578/WE z dnia 9 lipca 2009 r. ustalająca ekologiczne kryteria przyznawania wspólnotowego oznakowania ekologicznego usługom zakwaterowania turystycznego (notyfikowana jako dokument nr C(2009) 5619).
- Di Cataldo M., Monastiriotes V., Rodriguez-Pose A., *How ‘Smart’ Are Smart Specialization Strategies?* „Journal of Common Market Studies”, styczeń 2021, <https://doi.org/10.1111/jcms.13156>
- Dynkin A.A., Telegina E.A., *Pandemic Shock and the World after Crisis*, „Mirovaia ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniia” 2020, Vol. 64, No. 8, <https://doi.org/10.20542/0131-2227-2020-64-8-5-16>
- Dziuba R., *Rola innowacyjności i konkurencyjności w rozwoju regionu Bałkanów Zachodnich na przykładzie Czarnogóry*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania” 2014, nr 37 t. 2, [http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Studia_i_Prace_Wydzialu_Nauk_Ekonomicznych_i_Zarzadzania-r2014-t37-n2/Studia_i_Prace_Wydzialu_Nauk_Ekonomicznych_i_Zarzadzania-r2014-t37-n2-s221-230/Studia_i_Prace_Wydzialu_Nauk_Ekonomicznych_i_Zarzadzania-r2014-t37-n2-s221-230.pdf](http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Studia_i_Prace_Wydzialu_Nauk_Ekonomicznych_i_Zarzadzania/Studia_i_Prace_Wydzialu_Nauk_Ekonomicznych_i_Zarzadzania-r2014-t37-n2/Studia_i_Prace_Wydzialu_Nauk_Ekonomicznych_i_Zarzadzania-r2014-t37-n2-s221-230/Studia_i_Prace_Wydzialu_Nauk_Ekonomicznych_i_Zarzadzania-r2014-t37-n2-s221-230.pdf) (dostęp: 13.02.2021).
- Dziuba R., *System certyfikacji „Czysta Turystyka” podstawowe przesłanki decyzji wdrożeniowej*, „Gospodarka w Praktyce i Teorii” 2012, nr 2(31).
- Fedajev A., Radulescu M., Babucea A.G., Mihajlovic V., Yousaf Z., Milićević R., *Has COVID-19 Pandemic Crisis Changed the EU Convergence Patterns?* „Economic Research – Ekonomska Istraživanja” 2021, <https://doi.org/10.1080/1331677X.2021.1934507>
- Ghinoi S., Steiner B., Makkonen T., *The Role of Proximity in Stakeholder Networks for Smart Specialisation: A Sparsely Populated Area Case Study*, „Innovation: The European Journal of Social Science Research” 2021, s. 2, <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13511610.2021.1879631?needAccess=true> (dostęp: 22.03.2022).

- Gorynia M., Jankowska B., *Klasy a międzynarodowa konkurencyjność i internacjonalizacja przedsiębiorstwa*, Difin, Warszawa 2008.
- Gowan P., *The EU and Eastern Europe: Diversity without Unity?*, [w:] M. Newman, S. Fella, M. Farrell (eds.), *European Integration in the 21st Century: Unity in Diversity?* SAGE Publications Ltd., London 2002.
- Instytut Turystyki w Krakowie, *Ekologia w turystyce jako tendencja rozwoju gospodarki XXI wieku*, Kraków 2011.
- International Labour Organization, *Weathering the Storm: Montenegrin Employers Organization Helps Government in Shaping COVID-19 Policy Response*, https://www.ilo.org/budapest/whats-new/WCMS_781445/lang--en/index.htm (dostęp: 23.03.2022).
- Jones P., Comfort D., *The COVID-19 Crisis, Tourism and Sustainable Development*, „Athens Journal of Tourism” 2020, Vol. 7(2), <https://doi.org/10.30958/ajt.7-2-1> <https://www.athensjournals.gr/tourism/2020-7-2-1-Jones.pdf>
- Kogut-Jaworska M., *The Role of Smart Specializations in Regional Innovation Policy – An Analysis Based on Blue-economy Sectors*, „Zeszyty Naukowe Akademii Morskiej w Szczecinie” 2019, nr 60, t. 132, <https://doi.org/10.17402/379>
- Mandras G., Salotti S., *An Input-Output Analysis of Sectoral Specialization and Trade Integration of the Western Balkans Economies*, „Economies” 2020, Vol. 8(4), <https://doi.org/10.3390/economies8040093>
- Mikołajczyk B., *Innowacyjność przedsiębiorstw w krajach UE – pomiar i ocena*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2013, t. XLVII, nr 3.
- Mirkovic M., *Montenegro Economy Briefing: Economic Summary 2021 – Montenegro*, <https://china-cee.eu/2022/01/24/montenegro-economy-briefing-economic-summary-2021-montenegro/> (dostęp: 23.03.2022).
- Misala J., *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki narodowej*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2011.
- Molendowski E., *Integracja regionalna wobec wyzwań współczesnej gospodarki*, Difin, Warszawa 2012.
- Nowak-Far A., *Balkany Zachodnie a Unia Europejska – prawidłowości procesu integracji*, [w:] A. Nowak-Far (red.), *Integracja Bałkanów Zachodnich z Unią Europejską*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2012.
- Parlament Europejski – spójność/turystyka, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/126/tourism> (dostęp: 01.03.2022).
- Piech K., *Wiedza i innowacje w rozwoju gospodarczym: w kierunku pomiaru i współczesnej roli państwa*, Instytut Wiedzy i Innowacji, Warszawa 2009.
- Raport Ekonomiczny Banku Światowego 2021, *Czarnogóra*, <https://senat.me/en/world-bank-2021-montenegro-economic-report/> (dostęp: 13.02.2022).
- Regional Impacts of the COVID-19 Crisis on the Tourist Sector*, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/reg_%20impacts_covid_tourism_en.pdf (dostęp: 01.03.2022).
- S3 Thematic Platforms – Smart Specialisation Platform*, <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/thematic-platforms> (dostęp: 13.02.2022).

- Smart Specialisation Platform. What is Smart Specialisation?* <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/what-is-smart-specialisation> (dostęp: 13.02.2021).
- Smart Specialisation Strategy of Montenegro 2019–2024*, Ministry of Education, Science, Culture and Sports, <https://www.gov.me/en/documents/ea1d661e-922a-4d42-af8d-ae55bc53988e> (dostęp: 13.02.2022).
- Szpala M., *Chorwacja, [w:] Bałkany Zachodnie a integracja europejska. Perspektywy i implikacje*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa 2008.
- Transition Report 2021–22 System Upgrade: Delivering the Digital Dividend – Country Assessments: Montenegro 2022, <https://www.ebrd.com/publications/transition-report-202122-montenegro> (dostęp: 23.03.2022).
- Turystyka w Unii Europejskiej – dane za 2020 rok – informacja sygnałowa GUS, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/turystyka-w-unii-europejskiej-dane-za-2020-rok,11,7.html> (dostęp: 22.03.2022).
- United Nations Conference on Trade and Development, *COVID-19 and Tourism. An Update. Assessing the Economic Consequences*, 2021, https://unctad.org/system/files/official-document/ditcinf2021d3_en_0.pdf (dostęp: 20.03.2022).
- UNWTO, *Sustainable development*, <https://www.unwto.org/sustainable-development> (dostęp: 23.03.2022).
- UNWTO Tourism Dashboard, <https://www.unwto.org/international-tourism-and-covid-19> (dostęp: 23.03.2022).
- Vesnic-Alujevics L., *European Integration of Western Balkans: From Reconciliation To European Future*, Centre of European Studies, Bruksela 2012, s. 23.
- World Bank Group, *Rebuilding Tourism Competitiveness Tourism Response, Recovery And Resilience To The COVID-19 Crisis*, Markets & Technology Global Tourism Team, July 2020, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/34348/Rebuilding-Tourism-Competitiveness-Tourism-response-recovery-and-resilience-to-the-COVID-19-crisis.pdf?sequence=5&isAllowed=y> (dostęp: 22.03.2022).
- World Bank, *Subdued Recovery Expected in Montenegro, Following Historic Recession, Says New World Bank Report*, <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2021/04/27/subdued-recovery-expected-in-montenegro-following-historic-recession-says-new-world-bank-report> (dostęp: 22.03.2022).
- Wykaz regionalnych inteligentnych specjalizacji Województwa Łódzkiego oraz wynikających z nich nisz specjalizacyjnych, https://rpo.lodzkie.pl/images/konkurs_2.3.1_cop_28122015/Wykaz_Regionalnych_Inteligentnych_Specjalizacji.pdf (dostęp: 22.03.2022).
- Wysokińska Z., *Konkurencyjność w międzynarodowym i globalnym handlu technologiami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- Wysokińska Z., Witkowska J., *Integracja Europejska: europeizacja polityki ekonomiczno-społecznej w Unii Europejskiej i umiędzynarodowienie rynków Nowych Krajów Członkowskich Europy Środkowej i Wschodniej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- https://ec.europa.eu/economy_finance/forecasts/2020/autumn/ecfin_forecast_autumn_2020_me_en.pdf (dostęp: 23.03.2022).
- <https://www.oneplanetnetwork.org/programmes/sustainable-tourism/covid-19-responsible-recovery> (dostęp: 23.02.2022).

Spis tabel

Tab. 4.1. Pojęcie międzynarodowej konkurencyjności gospodarki w literaturze przedmiotu	131
Tab. 4.2. Roczna zmiana przyjazdów turystów do regionu w stosunku do roku 2019 r.	142
Tab. 4.3. Wpływ branży turystycznej na eksport usług kraju, %	145
Tab. 4.4. Główne dane makroekonomiczne Czarnogóry 2022, %	149
Tab. 4.5. Rekomendacje na poziomie strategicznym i operacyjnym w zakresie osiągnięć zrównoważonego rozwoju turystyki	153

Spis rysunków

Rys. 4.1. Średnio-miesięczna zmiana przyjazdów turystów do regionu w okresie styczeń 2020 – styczeń 2022 w stosunku do odpowiedniego miesiąca w 2019 r., %	141
---	-----

Rozdział V

Zmiany w polskim sektorze tekstylno-odzieżowym w warunkach pandemii COVID-19 w świetle polityk UE i jego perspektywy na przyszłość

Tomasz Czajkowski, dr inż.

Katedra gospodarki Światowej i Integracji Europejskiej, Instytut Ekonomii
Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki

 <https://orcid.org/0000-0002-3449-2096>

Wprowadzenie

Innowacje i wysokie technologie są podstawą do szybkiego rozwoju gospodarczego zarówno na poziomie makroekonomicznym, jak i mikroekonomicznym. Czasem jednak sytuacja rynkowa, nie tylko lokalna, ale i globalna, wymusza szybsze tempo wprowadzania innowacji do praktyki gospodarczej. Tak się właśnie stało m.in. w polskim przemyśle tekstylno-odzieżowym (T-O) w wyniku zaistnienia wydarzenia na skalę światową, którego nikt nie był w stanie przewidzieć – pandemii COVID-19. W jej wyniku firmy zostały zmuszone do zmiany modeli biznesowych czy wprowadzenia do swojej działalności szerokiej gamy rozwiązań cyfrowych. Stało się tak m.in. ze względu na wprowadzane w wielu krajach tzw. lockdowny, nowe przepisy dotyczące pracy zdalnej, konieczność oszczędzania przez konsumentów w związku z niepewną przyszłością, czy też ze względu na zmieniające się trendy, mające ogromny wpływ na cały rynek.

W niniejszym rozdziale zaprezentowane oraz przeanalizowane są najnowsze dostępne dane dotyczące sektora tekstylno-odzieżowego w Polsce i Unii Europejskiej, a także perspektywy jego rozwoju w świetle wpływu na niego pandemii COVID-19 oraz obecnych polityk UE, dotyczących między innymi gospodarki o obiegu zamkniętym, cyfryzacji, czy szerzej przemysłu 4.0. Podjęta jest w nim również próba bardzo wstępnego określenia wpływu, jaki na sektor T-O może mieć tocząca się obecnie wojna w Ukrainie.

1. Sektor tekstylno-odzieżowy w UE w dobie pandemii COVID-19 oraz powiązane z nim polityki

W roku 2019 sektor T-O w Unii Europejskiej zanotował 162 mld EUR rocznego obrotu, 61 mld EUR eksportu poza UE, średniorocznie 5 mld EUR nakładów inwestycyjnych, 160 tys. firm (z czego 99% to MŚP), które zatrudniają około 5% całego sektora przemysłowego UE, czyli 1,5 mln pracowników, spośród których 70% do kobiety¹.

Sektor ten charakteryzuje się bardzo długim łańcuchem dostaw – od włókien (naturalnych czy sztucznych), przez przędze, następnie tkaniny, dzianiny, włókniny, aż do produktów końcowych w postaci tekstyliów i odzieży. Zaopatruje on również wiele innych gałęzi przemysłu, takich jak choćby przemysł motoryzacyjny, budownictwo, rolnictwo czy medycynę specjalistycznymi wyrobami lub kompozytami, które są niezbędne do produkcji szerokiej gamy zaawansowanych produktów. Trzeba podkreślić, że jakość i innowacyjność są cechami wyróżniającymi unijny sektor T-O na tle innych wiodących gospodarek światowych. Znajduje to swoje odzwierciedlenie chociażby w ilości uzyskiwanych patentów – 1303 w UE w porównaniu do 869 w Chinach i 692 w USA, czy wzorów przemysłowych – ponad 200 tys. w UE, nieco mniej niż 50 tys. w USA i 20 tys. w Chinach².

Podczas najgorszej dla całej światowej gospodarki pierwszej części 2020 r. produkcja w krajach UE-27 w sektorze tekstyliów spadła o 17,3%, natomiast w sektorze odzieży o 26,5% r/r. Dwucyfrowe spadki zanotowano we wszystkich podsektorach przemysłu T-O z nielicznymi wyjątkami, jak np. w przypadku włóknin, które są używane do produkcji wyrobów medycznych (maseczki i inna odzież ochronna). W całym roku 2020 w sektorze tekstylnym zanotowano natomiast spadek w obrocie o 9,3%, natomiast w odzieżowym o 17,7% w porównaniu do roku 2019. Eksport liczony dla wszystkich krajów UE spadł w roku 2020 o 13,6% w stosunku do roku poprzedniego, natomiast import do UE wzrósł o 5,5%, jednak był on spowodowany głównie wzrostem importu w zakresie PPE (ang. *personal protective equipment*), czyli szeroko pojętych wyrobów ochrony osobistej, szczególnie z Chin, gdzie zanotowano wzrost z 1 mld EUR w roku 2019 do 20 mld EUR w roku 2020³.

Sektorem najbardziej dotkniętym przez pandemię COVID-19 był jednak tradycyjny handel detaliczny, szczególnie w zakresie tekstyliów i odzieży, ze spadkami

-
- 1 Autumn Report – Economic Analysis of the EU Textile & Clothing Industry in 2019 and Prospects for 2020 and Beyond, Euratex 2020, s. 8.
 - 2 Dane Euratex dla roku 2019 na podstawie Eurostat.
 - 3 <https://euratex.eu/news/2021-must-be-a-turning-point-for-the-european-textiles-and-clothing-industry/> (dostęp: 17.03.2022).

dochodzącymi nawet do 25% r/r⁴. Tzw. lockdowny zaburzyły lub nawet przerwały łańcuchy dostaw, wprowadziły wiele utrudnień dla mobilności pracowników oraz w wielu przypadkach spowodowały całkowite zamknięcie tych firm, które polegały tylko na tradycyjnym modelu sprzedaży w sklepach stacjonarnych. Przerwy w działaniu kluczowych klientów biznesowych sektora tekstylno-odzieżowego (np. z przemysłu motoryzacyjnego) spowodowały spadki w przychodach firm, które skupiały się np. na produkcji elementów do kompozytów. Wzrósł natomiast znacząco handel internetowy z uwagi na fakt, iż większość firm, w celu utrzymania płynności, zdecydowała się na przeniesienie chociaż części swojej sprzedaży do Internetu.

Nie należy zapominać, że przemysł T-O jest jednym z bardziej szkodliwych dla środowiska, a dodatkowo szacuje się, że jedynie mniej niż 1% wszystkich tekstyliów na świecie podlega recyklingowi, a także, że ucierpiał on znacznie w wyniku obostrzeń wprowadzanych jako odpowiedź rządów na pandemię COVID-19. Większość unijnych inicjatyw, takich jak np. European Green Deal, Circular Economy Action Plan czy Industrial Strategy identyfikują tekstylia jako priorytetowy sektor, w którym UE może utorować drogę do przemysłu o obiegu zamkniętym, neutralnego pod względem emisji dwutlenku węgla. Jednym ze sposobów szybszego osiągnięcia GOZ i Celów Zrównoważonego Rozwoju w przemyśle powinno być szerokie wykorzystanie możliwości jakie daje zachodząca obecnie kolejna rewolucja cyfrowa. Rozwiązania takie jak Big Data, sztuczna inteligencja czy Internet Rzeczy (Internet of Things) powinny odgrywać kluczową rolę także w przemyśle tekstylno-odzieżowym. Kolejnym rozwiązaniem, które powinno pozytywnie wpłynąć także na ten sektor gospodarki jest współpraca w tzw. hubach innowacji cyfrowych (Digital Innovation Hubs – DIH), które będą finansowane w ramach środków unijnych. Mają one za zadanie m.in. wspierać współpracę firm, organizacji samorządowych i naukowych (np. instytutów badawczych czy uczelni) w celu wdrażania coraz bardziej zaawansowanych rozwiązań z zakresu szeroko pojętej cyfryzacji⁵.

Obecnie na poziomie Komisji Europejskiej prowadzone są prace nad „Strategią dla sektora tekstylnego”, która ma pomóc UE w przejściu na neutralną dla klimatu gospodarkę o obiegu zamkniętym, w której produkty są projektowane tak, aby były bardziej trwałe, energooszczędne i aby nadawały się do wielokrotnego użytku, naprawy i recyklingu. Ma ona również na celu odbudowę sektora tekstylnego po kryzysie związanym z pandemią COVID-19 w sposób zrównoważony poprzez:

- zwiększenie jego konkurencyjności;
- stosowanie zasad gospodarki o obiegu zamkniętym do produkcji, wyrobów, konsumpcji, gospodarowania odpadami i surowców wtórnych;
- inwestycje, badania naukowe i innowacje.

4 Dane Euratex dla roku 2019 na podstawie Eurostat.

5 Z. Wysockińska, *A Review of the Impact of the Digital Transformation on the Global and European Economy*, „Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe” 2021, Vol. 24, No. 3, s. 75–92, <https://doi.org/10.18778/1508-2008.24.22> (dostęp: 18.02.2022).

Ma się to odbyć m.in. poprzez rozwijanie eko-projektowania w taki sposób, aby zapewnić, że produkty tekstylne są zgodne z zasadami gospodarki o obiegu zamkniętym, zapewnienie wykorzystania tekstylnych surowców wtórnych, wyeliminowanie lub ograniczenie użycia szkodliwych substancji chemicznych w procesach produkcyjnych oraz sprawienie, żeby firmy i konsumenci wybierali zrównoważone tekstylia, mieli łatwy dostęp do ich ponownego wykorzystania oraz usług, które pozwolą na ich naprawę. W tym celu planowane jest udzielenie odpowiedniego wsparcia m.in. poprzez mechanizmy finansowe i środki na projekty B+R w ramach wielu inicjatyw unijnych. Ostatecznym celem UE jest osiągnięcie wysokiego poziomu recyklingu, ponownego wykorzystania oraz przede wszystkim odpowiedniego sortowania odpadów tekstylnych, bez czego na chwilę obecną bardzo trudne jest ich ponowne przetwarzanie. Wyżej omawiana strategia została przekazana do publicznych konsultacji przez Komisję Europejską w roku 2021⁶.

Euratex, czyli organizacja reprezentująca wszystkich graczy sektora tekstylnego-odzieżowego w Europie (ang. The European Apparel and Textile Confederation), proponował, żeby w/w strategia przede wszystkim była dostosowana do wszystkich odpowiednich polityk UE, włączając w to strategię przemysłową UE, nową strategię handlową, strategię dotyczącą zrównoważonych chemikaliów i wiele innych. Powinno to doprowadzić do zharmonizowania działań wewnątrz UE i usunąć sprzeczności pomiędzy innymi politykami UE. Ponadto, aby strategia była skuteczna, powinna ona uwzględniać cały, bardzo złożony, łańcuch dostaw przemysłu tekstylnego-odzieżowego, a także jego współzależność z wieloma innymi sektorami gospodarki, takimi jak rolnictwo, przemysł chemiczny, motoryzacyjny, medyczny, itp. Zauważono również, że z uwagi na fakt, iż 99% firm sektora to MŚP, które mają ograniczone możliwości finansowe, ważne jest, aby skoncentrować finansowanie i inwestycje na wspieraniu oraz zwiększaniu skali innowacji, np. na zaawansowanych materiałach pochodzenia biologicznego i materiałach pochodzących z recyklingu, ekologicznych technologiach produkcji i zaawansowanych produktach wielofunkcyjnych. Uwagi te zostały oficjalnie zgłoszone do Komisji Europejskiej i powinny zostać wzięte pod uwagę w toku dalszych prac nad strategią. Euratex proponował również, aby utworzyć tzw. sojusz tekstylny, w skład którego wchodziłoby interesariusze wszystkich zainteresowanych stron (przemysłu, organizacji wspierających, organizacji naukowo-badawczych, decydentów, itp.), który będzie oceniał wpływ strategii na wyroby T-O i umożliwi uniknięcie sprzecznych działań, wynikających z różnych obszarów polityki.

Należy nadmienić, że wielką szansą dla przemysłu tekstylnego-odzieżowego jest też cyfryzacja, co również zostało wyartykułowane przez Euratex, a także jest komunikowane przez firmy na spotkaniach branżowych czy konferencjach naukowych. Ma ona ogromne znaczenie zarówno dla pojedynczych firm, jak i całych łańcuchów dostaw, i należałoby w tym zakresie wspierać przede wszystkim MŚP. Euratex zaproponował,

6 https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12822-EU-strategy-for-sustainable-textiles_pl, https://ec.europa.eu/growth/industry/sustainability/strategy-textiles_en, <http://www.interregeurope.eu/smartwaste/news/news-article/13229/roadmap-of-the-eu-strategy-for-sustainable-textiles/> (dostęp: 16.02.2022).

żeby utworzyć tzw. Fundusz Transformacji Cyfrowej (ang. Digital Transformation Fund) dla przemysłu T-O. W założeniu miałby on wspierać MŚP, które chciałyby cyfryzować swoje działania, i oferować im finansowanie niewielkich projektów⁷.

Od wielu lat problemem europejskiego przemysłu T-O jest również brak wykwalifikowanej siły roboczej. Pomimo tego, iż większość produkcji odbywa się na dalekim wschodzie, to w UE, co wykazano powyżej, nadal znajduje się znacząca ilość firm produkcyjnych z tego sektora. Problem ten próbuje się rozwiązać m.in. poprzez dofinansowanie wielu projektów podnoszących kwalifikacje pracowników, a także wspierających firmy w uzyskaniu tanich lub w ogóle bezpłatnych szkoleń. Przykładami takich projektów mogą być np. międzynarodowy projekt *Skills4Smart TCLF Industries 2030*, niemiecki *Go Textile!* czy polski „Przepis na rozwój”. Tego typu projekty będą również realizowane w przyszłości w ramach różnych mechanizmów finansowych UE⁸.

Jednak ze względu na specyfikę produkcji, szczególnie w zakresie odzieży, należy przypuszczać, że problem braku kadry nie zostanie w krótkim czasie wyeliminowany. Dlatego też firmy powinny raczej skupić się na przeniesieniu produkcji do krajów o niższych kosztach pracy ludzkiej (jednak zlokalizowanych bliżej Europy niż daleki wschód, chociażby ze względu na również rosnące koszty transportu), a także, a może raczej przede wszystkim, na wykorzystaniu rozwiązań jakie oferuje szeroko pojęty Przemysł 4.0 (np. automatyzację).

2. Sytuacja gospodarcza i geopolityczna oraz ich wpływ na sektor tekstylno-odzieżowy na świecie

Z punktu widzenia makroekonomicznego należy zauważyć, że mamy obecnie do czynienia z bardzo dużą niepewnością, zarówno pod względem geopolitycznym, jak i gospodarczym. Trwa wojna w Ukrainie i jak na razie nikt nie jest w stanie przewidzieć dalszego rozwoju sytuacji czy też możliwego terminu jej zakończenia. Wydarzenie to, a także sankcje, które wprowadza wiele krajów w stosunku do Rosji w ramach odpowiedzi na jej agresję, z pewnością będą miały bardzo negatywny wpływ na światową gospodarkę (choć oczywiście wydają się one konieczne z punktu widzenia światowego bezpieczeństwa). Bardzo silna inflacja, która ostatnio była spowodowana z jednej strony znacznym zwiększeniem podaży pieniądza ze strony FEDu (amerykański bank centralny, czyli System Rezerwy Federalnej – ang. Federal Reserve System), EBC (Europejski Bank Centralny) i innych banków centralnych

7 Materiały Euratex – ‘A new strategy for textiles and clothing – Euratex Vision’, s. 5.

8 <https://www.go-textile.de/English>, <https://przepisnarozwoj.eu/o-projekcie/>, <https://s4tcl-fblueprint.eu/> (dostęp: 24.02.2022).

oraz ekstremalnie niskimi stopami procentowymi, a z drugiej zaburzonymi, przez reakcję praktycznie całego świata na pandemię COVID-19, łańcuchami dostaw, najprawdopodobniej będzie się utrzymywać lub nawet dalej rosnąć, m.in. ze względu na rosnące w stopniu niespotykanym dotychczas w historii ludzkości ceny energii (ropa, gaz, energia elektryczna). Należy pamiętać też, że ceny niektórych surowców włókienniczych, takich jak chociażby większość włókien sztucznych – np. poliestrowych, zależą w bardzo dużym stopniu od cen ropy naftowej, także wzrost jej ceny przekłada się bezpośrednio na wzrost kosztów materiałów włókienniczych (najpierw włókien, później przędzy, tkanin/dzianin/włóknin oraz wyrobów końcowych). Różne źródła podają, że wzrosty cen surowców do produkcji włókien sztucznych już od ubiegłego roku sięgają nawet kilkudziesięciu procent r/r^{9,10}, co powoduje problemy w całym włókienniczym łańcuchu dostaw.

Z drugiej strony możliwym jest, że zyskają na atrakcyjności włókna sztuczne z recyklingu, które do tej pory nie były atrakcyjne z uwagi na cenę. Ponadto, coraz bardziej będą się uwidaczniać niedobory surowców na całym świecie, chociażby ze względu na ich ograniczony eksport z Rosji, co również powinno wpływać na wzrost atrakcyjności ponownego wykorzystania materiałów pochodzących ze zużytych już wyrobów.

Podobnie wygląda sytuacja na rynku bawełny, czyli kluczowego surowca naturalnego dla sektora tekstylnego-odzieżowego, której cena, po chwilowym spadku cen na rynkach światowych tuż po ogłoszeniu wybuchu pandemii w marcu 2020 r., obecnie kształtuje się na poziomie prawie dwukrotnie wyższym niż w roku 2017¹¹. Możliwe jest, że takie gwałtowne wzrosty przełożą się na jeszcze większe zainteresowanie recyklingiem, zarówno ze strony firm jak i decydentów.

Nie należy też wykluczyć, że w pewnym momencie zostaną wprowadzone dalsze ograniczenia w handlu na światowych giełdach surowcowych, w celu zminimalizowania wahań cen. Wniosek ten można wysnuć po wydarzeniu z marca 2022 r., kiedy to Londyńska Giełda Metali (ang. London Metal Exchange – LME) na pewien czas zawiesiła notowania niklu w odpowiedzi na jego gwałtowny wzrost ceny (wywołany tzw. *short squeeze*em, czyli sytuacją, w której osoby czy instytucje grające na spadek cen konkretnych aktywów są zmuszane poprzez nagły wzrost ich ceny do zamykania pozycji w celu ograniczenia dalszych strat, co powoduje dalszy wzrost ceny tego aktywa¹²), a następnie anulowała transakcje z jednego dnia, żeby chronić część uczestników rynku¹³. Planowane jest również ograniczenie zmian cen, jakie możliwe będzie w ciągu jednego dnia na tej giełdzie. Takie działania wydają się

9 <https://www.fibre2fashion.com/news/textile-news/intermediates-polyesters-prices-increased-yoy-in-q1-fy22-ril-275381-newsdetails.htm> (dostęp: 18.03.2022).

10 <https://www.thenews.com.pk/print/937046-textile-sector-braces-for-polyester-price-hike> (dostęp: 18.03.2022).

11 <https://www.bankier.pl/inwestowanie/profile/quote.html?symbol=BAWELNA> (dostęp: 18.03.2022).

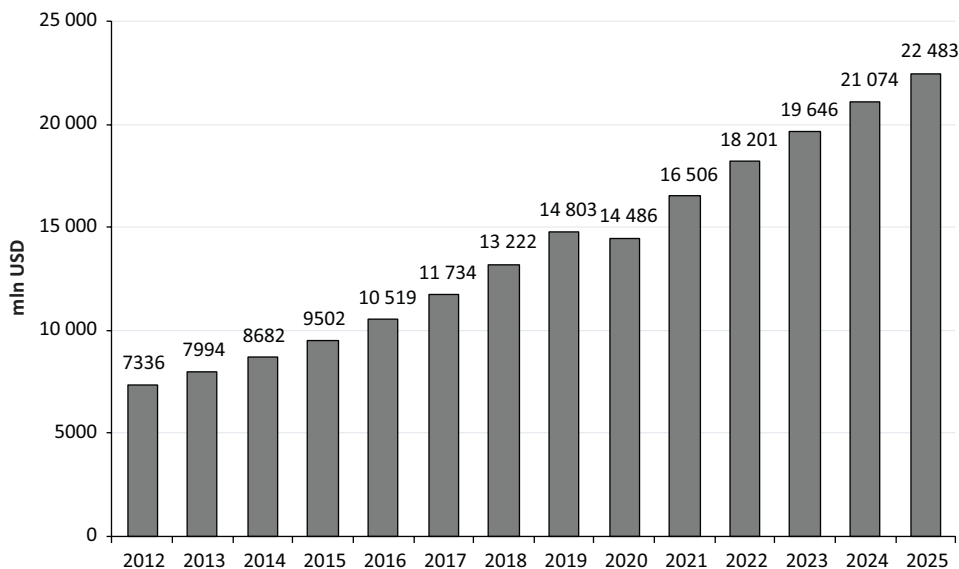
12 <https://www.tradingforaliving.pl/encyklopedia/short-squeeze/> (dostęp: 18.03.2022).

13 <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Nikiel-na-wage-zlota-8293764.html> (dostęp: 12.03.2022).

być sprzeczne z zasadami wolnego rynku, jednak w przypadku podobnych wydarzeń w przyszłości nie można wykluczyć powtórzenia podobnego scenariusza, np. w odniesieniu do innych surowców, w tym włókienniczych. Wymienione powyżej czynniki, czyli rosnąca inflacja, ceny energii, niepewność gospodarcza i geopolityczna nie ominą również sektora tekstylno-odzieżowego, który w znaczącym stopniu uzależniony jest od globalnego łańcucha dostaw.

3. Polski przemysł tekstylny-odzieżowy w czasie pandemii COVID-19

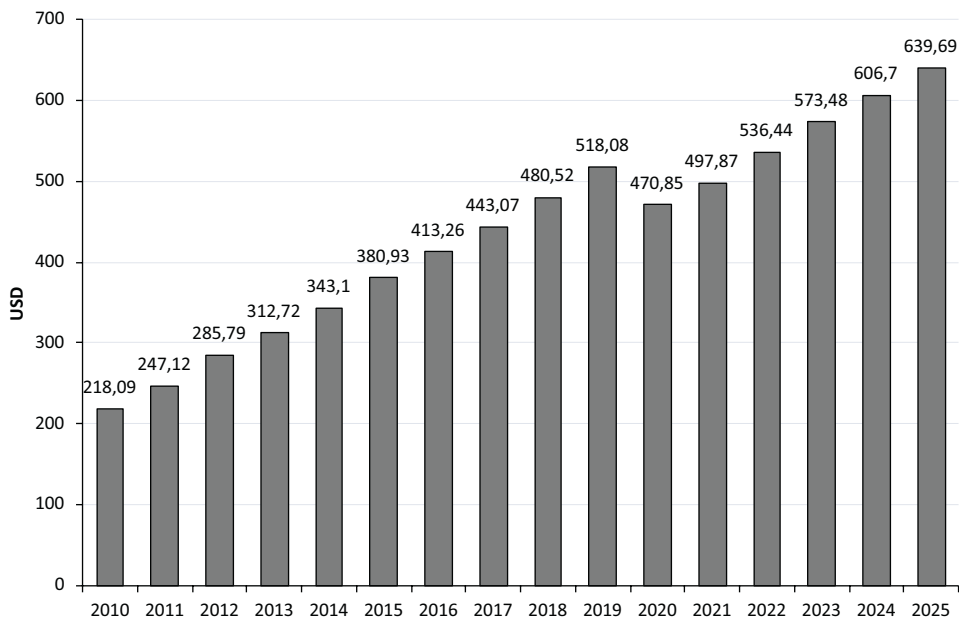
Pandemia COVID-19 pod kątem przychodów i zysków wpłynęła negatywnie prawie na wszystkie sektory gospodarki, jedynie poza obszarami związanymi bezpośrednio z ochroną zdrowia. W niniejszym podrozdziale zaprezentowane są najnowsze dostępne dane roczne, dla roku 2020, pokazujące obecny stan sektora tekstylny-odzieżowego w Polsce w porównaniu z latami poprzedzającymi wybuch pandemii. Zaprezentowane są również analizy własne autora oraz przewidywania na przyszłość na podstawie dostępnych danych, a także ogólnej sytuacji geopolitycznej i gospodarczej.

Rys. 5.1. Przychody sektora odzieżowego w Polsce od 2012 roku i przewidywania do roku 2025, mln USD

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z <https://www.statista.com/> (dostęp: 23.11.2021).

Jak widzimy z rys. 5.1, po chwilowym spadku w roku 2020 przewiduje się, że przychody całego sektora odzieżowego w Polsce powrócą do trendu wzrostowego i będą dalej stabilnie rosły. Przewidywania te będzie można oczywiście zweryfikować dopiero w momencie, kiedy poznamy dane za kolejne pełne lata, jednak przewidywania te wydają się słuszne chociażby w świetle rosnącej inflacji.

Rys. 5.2. Wydatki per capita w sektorze tekstylnym, odzieżowym i obuwniczym od roku 2010 i przewidywania do roku 2025 w Polsce, USD.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z <https://www.statista.com/> (dostęp: 23.11.2021).

Podobnie kształtują się również przewidywania dotyczące wydatków mieszkańców Polski na wyroby omawianego sektora. Po chwilowym spadku spowodowanym pandemią COVID-19, przewiduje się, że już w roku 2022 wydatki te powinny być nieco wyższe niż w roku poprzedzającym początek pandemii, a następnie prognozowany jest ich dalszy stopniowy wzrost.

W tab. 5.1 została natomiast zaprezentowana osobno produkcja sprzedana wyrobów tekstylnych i odzieży. Należy zauważyć, że dane te prezentują się dobrze, na tle ogólnego spadku w całym polskim przemyśle. Produkcja wyrobów tekstylnych wzrosła nieznacznie (o 0,08%), natomiast odzieży spadła o prawie 1,5%. W odniesieniu do roku 2010 i całego przemysłu można zauważyć, że wzrósł odsetek produkcji wyrobów tekstylnych z 0,8% do 1%, natomiast odzieży nieznacznie spadł – z 0,8% do 0,7%. Dane te pokazują, przynajmniej na poziomie danych prezentowanych w Rocznikach Statystycznych GUS, że sytuacja w tym obszarze polskiego

przemysłu nie pogorszyła się aż tak bardzo w wyniku pandemii COVID-19. Wystarczy porównać te dane z PKB dla polskiej gospodarki, który zgodnie z oficjalnymi danymi GUS spadł o 2,5%¹⁴.

Tab. 5.1. Produkcja sprzedana przemysłu według sekcji i działów, ceny bieżące, PLN

	mln PLN				odsetek	
	2010	2015	2019	2020	2010	2020
Ogółem	985 716	1 255 516	1 615 203	1 579 860	100	100
Produkcja wyrobów tekstylnych	8161	12 440	16 175	16 188	0,8	1
Produkcja odzieży	7581	9034	10 294	10 144	0,8	0,7

Źródło: Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej GUS 2021, www.stat.gov.pl (dostęp: 03.02.2022).

Tab. 5.2 i tab. 5.3 prezentują natomiast produkcję wybranych wyrobów tekstylnych i odzieżowych w Polsce w wybranych jednostkach ilościowych (sztuki/metry kwadratowe/kilometry kwadratowe), a także procentową zmianę tej produkcji w porównaniu lat 2020 i 2019. Widoczny jest tutaj bardzo wyraźny spadek we wszystkich badanych przez GUS asortymentach. Spadki osiągały najczęściej wartości 20–30%, a w przypadku asortymentu najbardziej dotkniętego skutkami pandemii, czyli koszul męskich i chłopięcych oraz garniturów, nawet 40–50%. Co więcej, należy zauważyć, że ilości tych asortymentów wyprodukowane w roku 2020 są również o wiele niższe niż w roku 2010. Pokazuje to wyraźnie, że wpływ pandemii COVID-19 jedynie przyspieszył spadkowe trendy, które widoczne były w tym obszarze polskiej gospodarki już wcześniej. Szczególnie wyraźny trend spadkowy jest obserwowany od wielu lat w przemyśle odzieżowym.

Tab. 5.2. Produkcja wybranych wyrobów tekstylnych

	2010	2015	2019	2020	zmiana % 2020/2019
Przędza lniana w tonach	4382	5616	4727	3285	-30,51
Tkaniny z przędzy z syntetycznych i sztucznych włókien ciągłych w km²	133	121	88,4	65,1	-26,36
Wykładziny w tys. m²	1049	1465	1265	983	-22,29

Źródło: Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej GUS 2021, www.stat.gov.pl (dostęp: 03.02.2022).

14 <https://forsal.pl/gospodarka/pkb/artykuly/8345921,gus-pkb-polski-wzrosł-w-2021-r-o-57-proc.html> (dostęp: 10.03.2022).

Tab. 5.3. Produkcja wybranych wyrobów odzieżowych, tys. szt

	2010	2015	2019	2020	Zmiana % 2020/2019
Płaszczki męskie lub chłopięce, różnego typu wiatrówki i podobne artykuły	827	544	363	273	-24,79%
Garnitury i komplety męskie lub chłopięce	1736	1450	1085	517	-52,35%
Płaszczki damskie lub dziewczęce, różnego typu wiatrówki i podobne artykuły	913	545	400	263	-34,25%
Kostiumy i komplety damskie lub dziewczęce	1058	588	367	275	-25,07%
Koszulki męskie lub chłopięce	4283	3827	3639	2217	-39,08%
Bluzki, bluzki koszulowe damskie lub dziewczęce	5979	2697	1999	1393	-30,32%
Rajstopy i trykoty w mln szt.	155	124	76	64,4	-15,26%

Źródło: Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej GUS 2021, www.stat.gov.pl (dostęp: 03.02.2022).

Dane zaprezentowane w powyższych tabelach odbiegają znacząco od danych dla całego przemysłu, które zostały zaprezentowane w tab. 5.1. Można jednak na ich podstawie wysnuć kilka wniosków. Przede wszystkim możliwe jest, że w roku 2020 firmy ograniczyły zdecydowanie bieżącą produkcję w wyniku niepewności rynkowej i wyprzedawały produkty, które już zostały wyprodukowane wcześniej, stąd spadki produkcji sprzedanej nie były aż tak znaczące, jak spadki w produkcji poszczególnych asortymentów. Czy wniosek ten jest słuszny, ocenić można będzie dopiero po przeanalizowaniu danych za cały kolejny rok, czyli 2021, które jednak w momencie pisania niniejszego rozdziału jeszcze nie są dostępne. Ponadto, można również przypuszczać, że firmy skupiły się tym bardziej na importowaniu, a następnie sprzedawaniu pod swoimi markami, wyrobów z krajów trzecich (szczególnie z dalekiego wschodu). Pomimo rosnących kosztów transportu międzynarodowego (szczególnie kontenerowego, którego ceny w trakcie pandemii wzrosły kilkukrotnie – np. kontenery z Chin w pewnym momencie były droższe o ponad 600% r/r¹⁵) firmy musiały uznać takie rozwiązanie za bardziej opłacalne, niż produkcję w kraju. Część z nich zdecydowała się również na ulokowanie produkcji w krajach o niższych kosztach produkcji niż Polska, natomiast bliższych lokalnie niż daleki wschód (np. Turcja).

W tab. 5.4 i tab. 5.5 przedstawiona jest dynamika nakładów inwestycyjnych ponoszonych przez firmy produkujące tekstylia i odzież oraz wysokość tych nakładów na przestrzeni ostatnich lat. Wyraźnie widać, że w roku, w którym rozpoczęła się pandemia, czyli 2020, zahamowane zostały wydatki firm na inwestycje. Spadki w sektorze tekstylnym wyniosły prawie 30% r/r, natomiast w obszarze odzieży nieco ponad 25% r/r. Są to znacząco gorsze wyniki od średniej dla całego przemysłu polskiego, która wyniosła 10,6% r/r.

15 <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Sredni-koszt-transportu-towarow-z-Chin-do-Europy-wzroszl-nawet-o-600-proc-Analiza-8165045.html> (dostęp: 10.03.2022).

Tab. 5.4. Dynamika nakładów inwestycyjnych według sekcji i działów (ceny stałe), %

	(rok poprzedni =100)			2020		
	2018	2019	2020	2005 = 100	2010 = 100	2015 = 100
Przemysł ogółem	109,6	109,9	89,4	193,2	144,5	96,9
Produkcja wyrobów tekstylnych	84,5	109,9	70,2	119,8	189,6	101,4
Produkcja odzieży	121	88,5	74,6	33,3	74,7	88,3

Źródło: Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej GUS 2021, www.stat.gov.pl (dostęp: 03.02.2022).

Tab. 5.5. Nakłady inwestycyjne według sekcji i działów (ceny bieżące), mln PLN

	2010	2015	2019	2020
Produkcja wyrobów tekstylnych	258	502	762	534
Produkcja odzieży	171	148	182	138

Źródło: Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej GUS 2021, www.stat.gov.pl (dostęp: 03.02.2022).

Co więcej, należy też zauważyć, że o ile w przypadku przemysłu tekstylnego, w dłuższym terminie, licząc w porównaniu do roku 2005, 2010 i 2015, nakłady inwestycyjne rosną, to dla przemysłu odzieżowego inwestycje znacząco spadają. W przypadku tego drugiego obszaru poziom inwestycji dla roku 2020 był równy jedynie 33,3% poziomu z roku 2005, 74,7% z roku 2010 oraz 88,3% z roku 2015. Może się to jednak wiązać również z faktem, iż cały czas spada w Polsce ilość firm odzieżowych, z czym wiąże się z kolei spadek zatrudnienia, który będzie zaprezentowany w jednej z kolejnych tabel.

Z uwagi na fakt, iż inwestycje zazwyczaj przynoszą rezultaty dopiero w dłuższym terminie, to spadki nakładów inwestycyjnych będą odbijały się na wynikach firm przez najbliższe kilka lat, a na razie w roku 2020 firmy osiągnęły najlepszy procentowy udział przychodów z wyrobów nowych lub ulepszonych (opracowanych w ciągu 2 lat przed danym rokiem), liczonych od roku 2015. Udział ten wyniósł aż ponad 20% w przypadku przemysłu tekstylnego i 6,6% w przypadku produkcji odzieży (tab. 5.6).

Tab. 5.6. Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów nowych lub ulepszonych (w ciągu 2 lat przed danym rokiem)

	2015	2019	2020
Produkcja wyrobów tekstylnych	10,8	16,7	20,1
Produkcja odzieży	4,8	5,4	6,6

Źródło: Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej GUS 2021, www.stat.gov.pl (dostęp: 03.02.2022).

Zmniejszająca się produkcja, zaprezentowana w tab. 5.3, przekłada się na spadek zatrudnienia, szczególnie w przemyśle odzieżowym. Z tab. 5.7 wyraźnie widać, że pandemia jedynie przyspieszyła spadkowy trend w zatrudnieniu w firmach

funkcjonujących w tym obszarze gospodarki. Natomiast w przypadku firm zajmujących się produkcją wyrobów tekstylnych, zatrudnienie praktycznie nie zmieniło się od roku 2010 i podlegało jedynie niewielkim wahaniom. Można z tego wnioskować, że o ile wcześniej, w latach 90-tych XX wieku, nastąpiło gwałtowne załamanie polskiego przemysłu tekstylnego, to teraz osiągnął on w miarę stabilny poziom.

Tab. 5.7. Przeciętne zatrudnienie, tys. osób

	2010	2015	2019	2020
Produkcja wyrobów tekstylnych	48,2	48	50,7	48,3
Produkcja odzieży	104,6	80,8	72,4	62

Źródło: Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej GUS 2021, www.stat.gov.pl (dostęp: 03.02.2022).

Wraz ze wzrostem inflacji, poziomu płacy minimalnej i kosztów życia firmy, także w sektorze tekstylno-odzieżowym, były zmuszone do podniesienia płac swoim pracownikom, co zaprezentowano w tab. 5.8. Należy jednak zauważyć, że szczególnie w firmach produkujących odzież poziom przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto (przynajmniej tego oficjalnego), jest bardzo niski i kształtuje się jedynie na nieco wyższym poziomie niż płaca minimalna w Polsce. Dane te mogą też tłumaczyć do pewnego stopnia, dlaczego firmy borykają się z dużymi trudnościami w pozyskiwaniu nowych pracowników, o czym często mówi się przy okazji zarówno spotkań branżowych, jak i konferencji naukowych. Praca w przemyśle odzieżowym jest ciężka, wymaga odpowiednich umiejętności i jest bardzo żmudna. Obecnie, kiedy żyjemy w trakcie tzw. 'ryнку pracownika' nie należy się dziwić, że ludzie nie chcą pracować w takich warunkach, zarabiając do tego niewielkie pieniądze. Taki stan rzeczy może jednak spowodować, że firmy, szczególnie te, którym zależy na rozwoju i utrzymaniu się na rynku, zdecydują się na dokonywanie inwestycji, które pozwolą im na ograniczenie konieczności pracy ludzkiej przy produkcji odzieży. Mowa tutaj np. o inwestycjach w częściową chociaż automatyzację procesów produkcyjnych, takich jak wykrawanie, szycie, haftowanie, nadruki.

Tab. 5.8. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto, PLN.

	2010	2015	2019	2020
Produkcja wyrobów tekstylnych	2180,04	2708,62	3623	3875,09
Produkcja odzieży	1654,17	2141,67	2807,25	3125,9

Źródło: Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej GUS 2021, www.stat.gov.pl (dostęp: 03.02.2022).

Co więcej, w świetle kolejnych uwarunkowań prawnych, które będą narzucały firmom konieczność zapewnienia takiego projektowania wyrobów, które umożliwi ich łatwą naprawę, ponowne wykorzystanie lub recykling, firmy mogą, a nawet

powinny skupić się na inwestycjach w takie rozwiązania, które umożliwią im dostosowanie się do nowych przepisów. Jako przykład może tutaj posłużyć międzynarodowy koncern H&M, który dzięki swoim inwestycjom w B+R opracował rozwiązania, dzięki którym klienci mogą w łatwy sposób przerobić stare, nieużywane ubrania na nowe. Firma informuje, że w ciągu kilku godzin jest w stanie, dzięki swojemu urządzeniu o nazwie Looop, ze starych ubrań wytworzyć nowy wyrób¹⁶. W czasie rosnących obaw o środowisko naturalne, niedoborów surowców i bardzo wysokiej inflacji, rozwiązania tego typu mogą już niedługo okazać się koniecznością także dla innych firm odzieżowych. Oczywiście nie należy zapomnieć o tym, że na tego typu rozwiązania mogą sobie pozwolić jedynie firmy posiadające odpowiedni poziom kapitału na inwestycje, czyli najczęściej właśnie duże, międzynarodowe korporacje. Firmy mniejsze mogą jednak aplikować o projekty dofinansowywane ze środków zarówno krajowych, jak i międzynarodowych (UE, programy norweskie), i z ich pomocą dostosować swoją produkcję oraz modele biznesowe do wyzwań współczesnego świata.

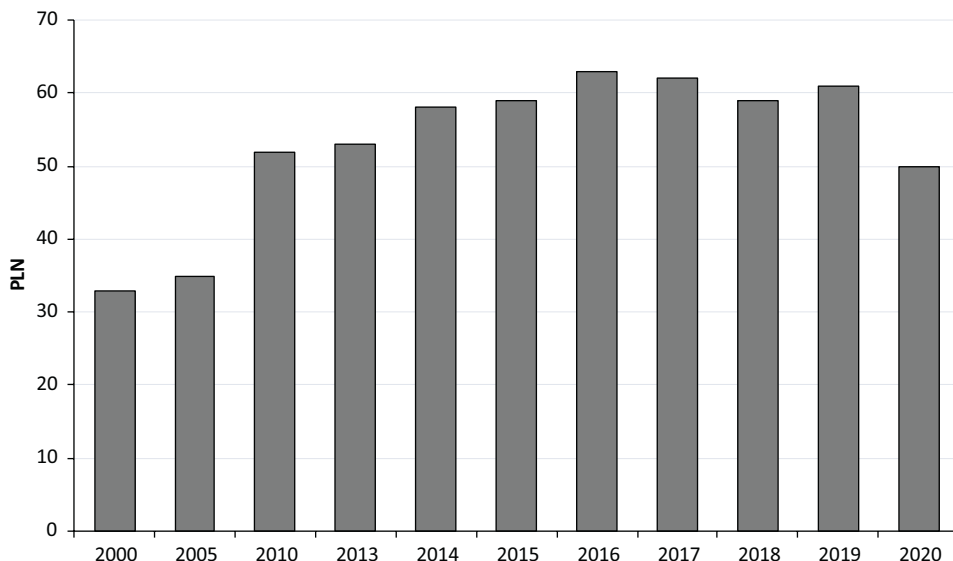
Statystyczne dane prezentowane przez GUS nie obejmują niestety pełnego obrazu przemysłu. Brakuje w nich np. danych dotyczących kanałów dystrybucji, jakie są wykorzystywane przez firmy z sektora tekstylno-odzieżowego, a w trakcie pandemii zdecydowana większość konsumentów zaczęła robić zakupy w Internecie ze względu nie tylko na czasowe lockdowny, ale też z uwagi na ochronę swojego zdrowia i chęć oszczędzania pieniędzy (jak wiadomo w znakomitej większości przypadków zakupy w Internecie są zazwyczaj tańsze niż w sklepach tradycyjnych). Firmy, które już posiadały swoje sklepy internetowe zaczęły je jeszcze mocniej rozwijać, natomiast te, które ich jeszcze nie posiadały, zostały niejako zmuszone do zastosowania tego rozwiązania, nawet jeżeli wcześniej nie miały takich planów. Jako przykład można tutaj podać takich polskich producentów jak chociażby Bytom czy LPP (właściciel wielu marek odzieżowych, np. Reserved, Mohito, House, Sinsay czy Cropp¹⁷), którzy rozpoczęli dużo bardziej aktywne rozwijanie internetowych kanałów dystrybucji od czasu rozpoczęcia się pandemii COVID-19. Szacuje się, że do roku 2025 światowy handel elektroniczny urośnie o ponad 50%, osiągając wartość ponad 8 bilionów USD¹⁸, więc firmy polskiego sektora tekstylno-odzieżowego tym bardziej powinny wykorzystać ten trend.

Natomiast chęć oszczędzania przez polskich konsumentów, szczególnie na wyrobach z sektora tekstylno-odzieżowego, widać chociażby na rys. 5.3, na którym przedstawiono średnie miesięczne wydatki per capita na wyroby odzieżowe i obuwnicze w Polsce od roku 2000 do 2020. Widać wyraźnie, że rok pandemiczny spowodował znaczący spadek wydatków Polaków w tym obszarze, sięgający prawie 17%. Jest to wyraźny znak dla firm, w jakim kierunku powinny się rozwijać.

16 <https://www.rp.pl/biznes/art482581-h-m-przynies-stare-ubrania-w-5-godzin-przerobimy-je-na-nowe> (dostęp: 23.02.2022).

17 <https://www.lppsa.com/marki> (dostęp: 14.03.2022).

18 <https://www.fibre2fashion.com/news/e-commerce-industry/global-e-commerce-market-projected-to-grow-55-by-2025-fis-279533-newsdetails.htm> (dostęp: 14.03.2022).

Rys. 5.3. Średnie miesięczne wydatki per capita na wyroby odzieżowe i obuwnicze w Polsce od roku 2000 do 2020, PLN

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z <https://www.statista.com/> (dostęp: 23.11.2021).

4. Perspektywy sektora tekstylno-odzieżowego w Polsce w świetle obecnej sytuacji geopolitycznej i gospodarczej

W chwili obecnej, poza ogólną niepewnością co do przyszłości, wydaje się, że wojna w Ukrainie powinna wpłynąć na polski sektor tekstylno-odzieżowy głównie w zakresie rosnących z jej powodu cen surowców i energii, a także pod kątem dostępności dodatkowej siły roboczej w postaci uchodźców, którzy uciekli z tego kraju przed toczącymi się walkami. Już wcześniej polska gospodarka w dużym stopniu była zasilana pracownikami z Ukrainy (głównie fizycznymi), a teraz w wyniku działań wojennych i migracji ludności ten trend może się jeszcze bardziej nasilić. W odniesieniu zaś do rosnących cen energii czy surowców, to wydaje się, że będzie on bardziej widoczny w przemyśle tekstylnym (choćby wśród dużych firm produkujących włókniyny – np. Lentex czy Novita lub wśród firm produkujących inne materiały włókiennicze i/lub kompozyty) z uwagi na jego energochłonność i zużywanie dużej ilości surowców. Natomiast w przypadku przemysłu odzieżowego wiodący może okazać się napływ dodatkowych pracowników, którzy

mogą uzupełnić niedobory kadrowe w firmach, które nadal polegają na ludzkiej pracy w Polsce – np. wśród małych i średnich producentów odzieży, którym brakuje chociażby szwaczek. W tych firmach za to nieco mniejszy wpływ na ich działalność powinny wywierać rosnące ceny energii/surowców, jednak nie należy zapominać o rosnącej presji płacowej.

Nie należy zapominać też, że rosnące ceny nie są jedynie wynikiem wojny, ale przede wszystkim reakcji gospodarek na trwającą cały czas pandemię COVID-19 oraz zwiększania podaży pieniądza praktycznie we wszystkich wiodących światowych gospodarkach. Należy więc oczekiwać, że nawet w razie szybkiego zakończenia działań wojennych, skutki powyższych czynników wpływających na wzrosty cen, będą niestety utrzymywać się jeszcze przez długi czas i firmy, które chcą się utrzymać na rynku i rozwijać, muszą brać je pod uwagę, planując swoje przyszłe działania. Należy również nadmienić, że Polska jest stosunkowo małą gospodarką i w bardzo dużym stopniu zależy od tego, co dzieje się na świecie, szczególnie w tych krajach, które są nią powiązane gospodarczo. Ze względu na bardzo dużą bezwładność jaka towarzyszy decyzjom podejmowanym przez światowe banki centralne, również nie należy przypuszczać, że wysoka inflacja będzie jedynie przejściowym zjawiskiem. Stopniowe podnoszenie stóp procentowych czy wygaszanie programów 'luzowania ilościowego' przez np. FED czy EBC, w krótkim terminie raczej nie rozwiąże tego problemu. Nie zapominajmy też, że praktycznie na całym świecie mierzymy się obecnie z problemem nadmiernego zadłużenia i instytucje te nie mogą sobie pozwolić na gwałtowne ruchy, które zachwiałyby międzynarodowym ładem monetarno-finansowym.

Wszystkie omówione czynniki powodują, że należy być bardzo ostrożnym w odniesieniu do przewidywania przyszłych trendów rynkowych, a firmy muszą przede wszystkim skupić się na możliwościach, jakie dają im chociażby nowoczesne technologie cyfrowe, rozwiązania związane z szeroko pojętym tzw. Przemysłem 4.0, wprowadzanie uzasadnionych innowacji do swojej działalności, czy to pod kątem nowych produktów, czy też procesów produkcyjnych oraz biznesowych, a także dostosowanie swojej działalności do gospodarki o obiegu zamkniętym i wyzwań środowiskowych.

Z pozytywnych zaś aspektów, jak zostało to wykazane wcześniej w niniejszym rozdziale, planowane są do uruchomienia działania na poziomie Komisji Europejskiej nakierowane stricte na sektor tekstylno-odzieżowy, zarówno dla firm jak i instytucji naukowo-badawczych, które powinny je wspierać, a co za tym idzie w pozytywny sposób wpływać na cały sektor w Polsce.

Podsumowanie

W dzisiejszym, bardzo niepewnym świecie, przewidywanie przyszłych trendów rynkowych jest bardzo trudne. Niemniej jednak na podstawie informacji zaprezentowanych w niniejszym rozdziale można pokusić się o wyciągnięcie pewnych wniosków dotyczących prawdopodobnych dalszych kierunków rozwoju polskiego przemysłu tekstylnego-odzieżowego:

1. Z uwagi na fakt, iż lockdowny wprowadzane w odpowiedzi na pandemię COVID-19 wymusiły niejako na firmach rozwijanie innych niż tradycyjne kanałów sprzedaży, a także z uwagi na ogólną niepewną sytuację ekonomiczno-społeczną na całym świecie i rosnącą inflację, a co za tym idzie coraz większą ostrożność konsumentów w wydawaniu pieniędzy, najprawdopodobniej w przyszłości coraz większą rolę również w sektorze T-O będzie pełnił handel elektroniczny, który pozwala na sprzedawanie tych samych wyrobów w znacząco niższych cenach. Jest on również dostępny przez 24 godziny na dobę, 7 dni w tygodniu i pozwala na oszczędność czasu, oraz pozostawia mniejszy ślad węglowy od handlu tradycyjnego, co jest kluczowe z punktu widzenia ochrony środowiska.
2. Znaczące braki kadrowe, szczególnie w przemyśle T-O, który wymaga bardzo dużych nakładów pracy ludzkiej, a także chęć skrócenia chociaż niektórych łańcuchów dostaw, powinny powodować, że w coraz większym stopniu firmy z polskiego sektora będą stawiały na rozwiązania z zakresu cyfryzacji, projektowania cyfrowego i innych rozwiązań szeroko pojętego Przemysłu 4.0, takich jak np. automatyzacja procesów produkcyjnych.
3. Nowo wprowadzane polityki na poziomie Unii Europejskiej, dotyczące gospodarki o obiegu zamkniętym (GOZ), będą narzucały producentom zapewnienie takiego projektowania wyrobów (tzw. eko-projektowania), które umożliwi ich wielokrotne wykorzystanie i/lub też możliwość ich bardzo łatwego recyklingu. W coraz większym stopniu producenci będą również musieli stosować mniej szkodliwe dla środowiska technologie produkcji, chociażby poprzez stosowanie zamkniętego obiegu wody, czy używać mniejszą ilość szkodliwych substancji chemicznych.
4. Polskie firmy będą miały zapewniony dostęp do preferencyjnego finansowania projektów związanych z gospodarką o obiegu zamkniętym, a także do szkoleń dla pracowników, zapewnionych w ramach projektów finansowanych zarówno na poziomie Komisji Europejskiej (np. Horyzont Europa), jak i na poziomie krajowym. Bez tych dodatkowych środków niemożliwe wydaje się przejście do produkcji i handlu o zerowym śladzie węglowym ze względu na bardzo trudną sytuację sektora spowodowaną pandemią COVID-19, ale też ogólną jego specyfiką, czyli np. niską marżowością, szczególnie w przypadku firm MŚP.
5. Ze względu na znaczący udział sektora T-O w polskim PKB firmy nadal będą szukać wykwalifikowanych pracowników, szczególnie w tych obszarach,

gdzie nie jest możliwe całkowite zautomatyzowanie produkcji. To z kolei powinno zwiększać zapotrzebowanie na konieczność kształcenia zarówno na poziomie zawodowym, technicznym, jak i wyższym, a także wpływać na konieczność zatrudniania pracowników z zagranicy, szczególnie z krajów bliskich nam kulturowo – np. z Ukrainy. Po zakończeniu wojny możliwe również jest, że pracownicy z tego kraju będą, przynajmniej na początku, jeszcze intensywniej szukać pracy poza jego granicami w celu zgromadzenia kapitału do odbudowy zniszczonego dobytku.

6. Wysoka inflacja (rosnące ceny surowców, energii i pracy ludzkiej) będzie miała coraz większe przełożenie na koszty produkcji firm z sektora tekstylno-odzieżowego, co z kolei w dłuższym terminie spowoduje również wzrost cen wyrobów końcowych zarówno w obszarze tekstyliów, jak i odzieży.

Rozdział powstał przy współpracy z PIOT – Związkiem Pracodawców Przemysłu Odzieżowego i Tekstylnego

Bibliografia

- Autumn Report – Economic Analysis of the EU Textile & Clothing Industry in 2019 and Prospects for 2020 and Beyond, Euratex 2020.
- Data on the EU textile ecosystem and its competitiveness: final report*, European Commission, Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs, Publications Office, 2021, <https://data.europa.eu/doi/10.2873/23948> (dostęp: 03.02.2022).
- Duhoux, T., Maes, E., Hirschnitz-Garbers, M., et al., *Study on the technical, regulatory, economic and environmental effectiveness of textile fibres recycling: final report*, European Commission, Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs, Publications Office, 2021, <https://data.europa.eu/doi/10.2873/828412> (dostęp: 03.02.2022).
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej GUS 2021*, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl (dostęp: 03.02.22).
- Wysokińska Z., *A Review of the Impact of the Digital Transformation on the Global and European Economy*, „Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe” 2021, Vol. 24, No. 3, s. 75–92, <https://doi.org/10.18778/1508-2008.24.22> (dostęp: 18.02.2022).
- <http://www.interregeurope.eu/smartwaste/news/news-article/13229/roadmap-of-the-eu-strategy-for-sustainable-textiles/> (dostęp: 16.02.2022).
- https://ec.europa.eu/growth/sectors/fashion/textiles-and-clothing-industries/textiles-and-clothing-eu_en (dostęp: 16.02.2022).
- https://ec.europa.eu/growth/sectors/fashion/textiles-and-clothing-industries/international-trade_en (dostęp: 16.02.2022).

- https://ec.europa.eu/growth/sectors/fashion/textiles-and-clothing-industries_en (dostęp: 16.02.2022).
- https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12822-EU-strategy-for-sustainable-textiles_pl (dostęp: 16.02.2022).
- <https://euratex.eu/news/2021-must-be-a-turning-point-for-the-european-textiles-and-clothing-industry/> (dostęp: 17.03.2022).
- <https://forsal.pl/gospodarka/pkb/artykuly/8345921,gus-pkb-polski-wzrosł-w-2021-r-o-57-proc.html> (dostęp: 10.03.2022).
- <https://przepisnarozwoj.eu/o-projekcie/> (dostęp: 24.02.2022).
- <https://s4tclfbblueprint.eu/> (dostęp: 24.02.2022).
- <https://www.bankier.pl/inwestowanie/profile/quote.html?symbol=BAWELNA> (dostęp: 18.03.2022).
- <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Sredni-koszt-transportu-towarow-z-Chin-do-Europy-wzrosł-nawet-o-600-proc-Analiza-8165045.html> (dostęp: 10.03.2022).
- <https://www.fibre2fashion.com/news/e-commerce-industry/global-e-commerce-market-projected-to-grow-55-by-2025-fis-279533-newsdetails.htm> (dostęp: 14.03.2022).
- <https://www.fibre2fashion.com/news/textile-news/intermediates-polyesters-prices-increased-yoy-in-q1-fy22-ril-275381-newsdetails.htm> (dostęp: 18.03.2022).
- <https://www.go-textile.de/English> (dostęp: 24.02.2022).
- <https://www.lppsa.com/marki> (dostęp: 14.03.2022).
- <https://www.rp.pl/biznes/art482581-h-m-przynies-stare-ubrania-w-5-godzin-przerobimy-je-na-nowe> (dostęp: 23.02.2022).
- <https://www.statista.com/> (dostęp: 23.11.2021).
- <https://www.thenews.com.pk/print/937046-textile-sector-braces-for-polyester-price-hike> (dostęp: 18.03.2022).
- <https://www.tradingforaliving.pl/encyklopedia/short-squeeze/> (dostęp: 18.03.2022).

Spis tabel

Tab. 5.1. Produkcja sprzedana przemysłu według sekcji i działów, ceny bieżące, PLN	171
Tab. 5.2. Produkcja wybranych wyrobów tekstylnych	171
Tab. 5.3. Produkcja wybranych wyrobów odzieżowych, tys. szt.	172
Tab. 5.4. Dynamika nakładów inwestycyjnych według sekcji i działów (ceny stałe), %	173
Tab. 5.5. Nakłady inwestycyjne według sekcji i działów (ceny bieżące), mln PLN	173
Tab. 5.6. Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów nowych lub ulepszonych (w ciągu 2 lat przed danym rokiem)	173
Tab. 5.7. Przeciętne zatrudnienie, tys. osób	174
Tab. 5.8. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto, PLN	174

Spis rysunków

Rys. 5.1. Przychody sektora odzieżowego w Polsce od 2012 roku i przewidywania do roku 2025, mln USD	169
Rys. 5.2. Wydatki per capita w sektorze tekstylnym, odzieżowym i obuwniczym od roku 2010 i przewidywania do roku 2025 w Polsce, USD	170
Rys. 5.3. Średnie miesięczne wydatki per capita na wyroby odzieżowe i obuwnicze w Polsce od roku 2000 do 2020, PLN	176

Zakończenie

W dobie pandemii COVID-19 miał miejsce dynamiczny rozwój cyfryzacji zarówno na poziomie globalnym, jak i europejskim. Komisja Europejska, w obliczu nowych wyzwań spowodowanych brakiem stabilności w wielu regionach świata i negatywnych skutków dla gospodarek państw członkowskich w okresie pandemii, opracowała nową zrównoważoną, otwartą i asertywną politykę handlową, opartą na konieczności sprostania nowym wyzwaniom na najbliższe lata. Najważniejszym aspektem tej polityki jest ponowne jej ukierunkowanie na cele polegające na wspieraniu zarówno transformacji ekologicznej i cyfrowej gospodarki europejskiej, jak i na promowaniu zrównoważonej i sprawiedliwej globalizacji opartej na nowoczesnych zasadach i bardziej zdecydowanych działaniach w zakresie egzekwowania prawa. Ostatecznie bowiem podkreśla się, że tylko w ten sposób można zapewnić zrównoważony rozwój oraz stworzyć nowe możliwości, których oczekują obywatele, pracownicy oraz przedsiębiorstwa i których potrzebuje nasza planeta.

Komisja Europejska postrzega zrównoważony rozwój jako element koniecznej zielonej transformacji gospodarek, co będzie musiało znaleźć odzwierciedlenie w pracach zarówno na poziomie globalnym, czyli Światowej Organizacji Handlu (*World Trade Organization – WTO*) jak i na poziomie innych regionalnych organizacji zajmujących się handlem. Unia Europejska współpracuje tu również z poszczególnymi członkami WTO, realizując równoległe inicjatywy środowiskowe związane z gospodarką o obiegu zamkniętym. Z raportu opracowanego przez *Eurostat* w roku 2021 wynika, że Unia Europejska osiągnęła znaczący postęp w realizacji większości z 17 celów Zrównoważonego rozwoju ONZ, które przez wszystkie kraje członkowskie tej organizacji powinny być osiągnięte do roku 2030.

Należy podkreślić, że zarządzanie środowiskiem jest stale kluczowym czynnikiem napędzającym osiągnięcie zrównoważonego rozwoju. W zglobalizowanym świecie zagrożenia środowiskowe wymagają skutecznych reakcji, które promują największe wartości, takie jak: pokój, sprawiedliwość, rozwój oraz przestrzeganie zasad i praw środowiskowych oraz praw człowieka.

Z raportów UNCTAD wynika, że w roku 2020 miał miejsce w gospodarce światowej ogromny spadek handlu towarami i usługami spowodowany

pandemią; światowy handel towarami odnotował spadek o 7,4% w 2020 r., co oznacza, że globalny eksport wyniósł 17,6 bln USD, czyli o 1,4 bln USD mniej niż w poprzednim roku. Był to największy roczny spadek od recesji z roku 2009, kiedy handel obniżył się o 22%. Znacznie jednak silniejszy spadek odnotowano w światowym handlu usługami, który w 2020 r. skurczył się o 20% w porównaniu z 2019 r. Nowe prognozy w końcu 2021 r. według *Global Trade Update* – UNCTAD pokazują, że handel towarami i usługami osiągnął w roku 2021 poziom 28 bilionów USD – co oznacza wzrost o 23% w porównaniu z 2020 r. i 11% w porównaniu z poziomami sprzed pandemii COVID-19. Do największych światowych graczy w handlu międzynarodowym należą Chiny, UE i Stany Zjednoczone. Głównym partnerem UE w eksporcie w 2020 r. były Stany Zjednoczone, a w imporcie Chiny. Należy jednocześnie podkreślić, że udział Chin, Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych w handlu międzynarodowym towarami ukształtował się w roku 2020 na poziomie 43%.

W okresie pandemii COVID-19 zanotowano natomiast dynamiczny rozwój globalnego handlu elektronicznego. Według danych zaprezentowanych w Raporcie UNCTAD z 3 maja 2021, globalny handel elektroniczny zwiększył się do 26,7 mld USD. W handlu elektronicznym (*e-commerce*) dominuje sprzedaż business-to-business (B2B). Handel elektroniczny odpowiada za 30% światowego produktu krajowego brutto (PKB) i obejmuje zarówno sprzedaż między przedsiębiorstwami (B2B), jak i między przedsiębiorstwami a konsumentami (B2C – *Business-to-Customer*). Do krajów, które osiągnęły dwucyfrowy udział sprzedaży online w sprzedaży detalicznej, należały w roku 2020 Korea Południowa (25,9%), Chiny (24,9%), Wielka Brytania (23,3%), USA (14%) oraz Singapur (11,7%).

Program Cyfrowa Europa (*Digital Europe Programme – DEP*) został ustanowiony na okres obowiązywania Wieloletnich Ram Finansowych na lata 2021–2027. Jest to nowo stworzony program europejski, który wspiera funkcjonowanie strategii jednolitego rynku cyfrowego Unii Europejskiej. Głównymi jego celami są: wspieranie europejskiego przemysłu i społeczeństwa, przyspieszanie procesu cyfrowej transformacji europejskiej gospodarki, zapewnienie obywatelom, organom administracji publicznej oraz przedsiębiorstwom w całej Unii korzyści płynących z cyfryzacji, jak również zwiększenie konkurencyjności Europy w światowej gospodarce cyfrowej, a jednocześnie zmniejszanie przepaści cyfrowej wewnątrz Unii i wzmocnianie jej strategicznej autonomii w tym obszarze. Jednym z najbardziej istotnych celów Programu „Cyfrowa Europa” jest również stworzenie sieci Europejskich Hubów Innowacji Cyfrowych (*European Digital Innovation Hubs – EDIHs*), czyli ośrodków gromadzących wiedzę i kompetencje w dziedzinie cyfrowej transformacji działalności gospodarczej. Ich zadaniem będzie wspieranie cyfrowej transformacji zarówno przedsiębiorców jak i podmiotów administracji publicznej.

Pandemia COVID-19 spowodowała drastyczny spadek przepływów bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) w skali globalnej i regionalnej w 2020 r. Największego spadku doświadczyły kraje rozwinięte, w tym Unia Europejska jako

całe ugrupowanie, tj. o 73% w porównaniu do roku przed pandemią. Niektóre kraje członkowskie UE odnotowały dezinwestycje, a jedynie kilka – niewielkie powiększenie się strumieni. Wprawdzie globalne strumienie BIZ uległy odbudowie w 2021 r., ale w przypadku UE ich wzrost wyniósł tylko 8%.

Obserwowane załamanie się BIZ zaangażowanych w gospodarce światowej w sektorach ważnych z punktu widzenia realizacji Celów Zrównoważonego Rozwoju – SDGs (w sferze infrastruktury, energii z odnawialnych źródeł, zaopatrzenia w wodę i oczyszczania, sektora ochrony zdrowia, rolnictwa, produkcji żywności oraz edukacji) sprawia, że cele te będą trudniej osiągalne. Unia Europejska napotyka również na ograniczenia wynikające ze spadku zaangażowania się inwestorów zagranicznych w inwestycje w wymienionych sektorach.

Analiza statystyczna zaangażowania biznesu międzynarodowego w gospodarce Unii Europejskiej w sektorach/gałęziach uciążliwych dla środowiska wskazuje, że w latach 2015–2020 udział tego typu inwestycji nie przekraczał w większości krajów 20% ogółu skumulowanych BIZ. Ponadto struktura skumulowanych BIZ zmieniała się w kierunku sektorów/gałęzi mniej uciążliwych dla środowiska. Uwzględniając dodatkowo wysokie wymagania wobec podmiotów gospodarczych wynikające z polityki ochrony środowiska UE, można przypuszczać, że biznes międzynarodowy przyczyniał się do transformacji ekologicznej UE.

Z kolei zmiany w strukturze skumulowanych BIZ ulokowanych przez kraje członkowskie UE za granicą w sektorach/gałęziach uciążliwych dla środowiska nie pozwalają na sformułowanie jednoznacznie pozytywnego wniosku. Wśród krajów członkowskich występuje bowiem duże zróżnicowanie pod względem skali zaangażowania się inwestorów w sektorach/gałęziach uciążliwych dla środowiska, a zmiany w strukturze inwestycji w latach 2015–2020 były różnokierunkowe. Należy także odnotować fakt, że kilka starych krajów członkowskich było eksporterami netto bezpośrednich inwestycji w tych sektorach/gałęziach.

Badanie obejmujące grupę ośmiu nowych krajów członkowskich UE pod względem zaangażowania bezpośrednich inwestorów zagranicznych w sektory ważne dla realizacji Celów Zrównoważonego Rozwoju (SDGs) Agendy 2030 wskazuje, że tego typu inwestycje osiągają niezbyt duże wartości i cechują się dużą zmiennością. Jak można przypuszczać, nie odgrywają one znacznej roli w ich gospodarkach.

Kraje przyjmujące inwestycje zagraniczne prowadzą politykę inwestycyjną, która ma się przyczyniać do osiągnięcia założonych celów w sferze gospodarczej, w tym w zakresie zrównoważonego rozwoju. Polityka wobec inwestorów zagranicznych podlega ewolucji. W dłuższym okresie (2003–2020) występuje stopniowe przechodzenie od liberalnej polityki i stosowania zachęt do polityki bardziej restrykcyjnej. W warunkach wychodzenia z pandemii i niwelowania szoków i niepewności w sferze przepływów kapitałowych w formie BIZ, pojawiają się różne koncepcje zmian w dotychczasowej polityce wobec inwestorów zagranicznych. W odniesieniu do wspierania zrównoważonego rozwoju krajów przyjmujących BIZ, pomocne może okazać się m.in. wprowadzenie ułatwień dla inwestycji zagranicznych, w tym inwestycji ukierunkowanych na zrównoważony rozwój, zachęcanie do angażowania

się inwestorów w tzw. zielone inwestycje, uelastycznienie umów inwestycyjnych w celu przeciwdziałania zmianom klimatycznym przez kraje przyjmujące inwestycje. Wprowadzenie niektórych rozwiązań do polityki inwestycyjnej krajów będzie możliwe po zakończeniu negocjacji nt. wielostronnego porozumienia w ramach WTO w sprawie ułatwień dla inwestycji sprzyjających rozwojowi (*Investment Facilitation for Development*).

We wspólnej polityce inwestycyjnej Unii Europejskiej szczególne znaczenie mają, z punktu widzenia równoważenia jej rozwoju, umowy o inwestycjach między UE a krajami trzecimi (zakres przedmiotowy zawieranych umów z krajami trzecimi, w tym włączenie do nich kwestii ochrony środowiska, zmian klimatycznych, kwestii społecznych) oraz regulacje dotyczące monitoringu (screeningu) BIZ napływających do UE i praktycznie podejmowane działania w tym zakresie.

We wspólnej polityce rolnej Unii Europejskiej nastąpiły również zmiany wymuszone pandemią. Nowa Wspólna Polityka Rolna będzie miała kluczowe znaczenie dla zabezpieczenia przyszłości rolnictwa i leśnictwa, a także osiągnięcia celów Europejskiego Zielonego Ładu. Jej najważniejszym zadaniem będzie nie tylko zapewnienie zrównoważonej przyszłości rolnikom europejskim, ożywienie obszarów wiejskich, zagwarantowanie godziwych zarobków, czy zwiększenie konkurencyjności europejskiego sektora żywności, ale również zapewnienie neutralności klimatycznej dla Europy. Wszelkie wyzwania w realizacji przyszłej polityki rolnej UE wpisują się w priorytetowe obszary działań Europejskiego Zielonego Ładu oraz strategii współtowarzyszących, tj. „Od pola do stołu” czy strategii na rzecz bioróżnorodności.

Zwiększenie elastyczności WPR w dostosowywaniu jej środków do warunków lokalnych stanowi niewątpliwie kolejny etap w jej transformacji na rzecz bardziej ekologicznej, nowoczesnej i zrównoważonej polityki. Podkreślenia wymaga fakt, iż rolnictwo i obszary wiejskie mają kluczowe znaczenie dla Europejskiego Zielonego Ładu, a nowa WPR będzie ważnym narzędziem realizacji ambicji strategii „od pola do stołu” i różnorodności biologicznej. Największe wyzwania Wspólnej Polityki Rolnej z punktu widzenia realizacji postanowień Europejskiego Zielonego Ładu to:

- stworzenie silnego i odpornego na wstrząsy ekonomiczne systemu produkcji żywności,
- zwiększenie nacisku na ochronę środowiska i działania na rzecz klimatu,
- podtrzymywanie bioróżnorodności,
- włączenie innowacji i badań w rozwój sektora rolnego,
- orientacja rynkowa,
- aktywizacja obszarów wiejskich,
- promocja rolnictwa ekologicznego i zrównoważonych praktyk rolniczych.

Pandemia COVID-19 wywołała znaczne zmiany w sektorach usług. Jednym z tych, które ucierpiały najbardziej, jest sektor turystyczny. Na świecie przepływy podróży spadły bowiem w roku 2021 o około 70%, co stanowi ponad 1 miliard turystów. W wyniku zmniejszonej niemal do zera aktywności podróży

w stosunku do 2019 r. nastąpiło zmniejszenie wpływów do światowego PKB o około 2,7 bln USD rocznie. Sytuacja ta spowodowała spadek zatrudnienia o około 100 milionów miejsc pracy.

Podobnie zareagowała gospodarka europejska, a głównie kraje nadmorskie Bałkanów Zachodnich. Wiele państw zanotowało straty, głównie w branży turystycznej, z tytułu zamknięcia granic. Gospodarka Czarnogóry, która jest jednym z trzech państw Bałkanów Zachodnich najbardziej uzależnionych od wpływu dochodów z turystyki do PKB, wskazuje jak silny (niemal 16%) spadek wpływów do PKB wywołała pandemia COVID-19. Przełożyło się to również na wzrost bezrobocia o 30% w grupie kobiet i młodzieży, której zatrudnienie szczególnie uzależnione jest od sektora usług. W reakcji na bezprecedensową sytuację nastąpił wzrost nakładów na infrastrukturę turystyczną Czarnogóry, która ma stymulować gospodarkę oraz zniwelować szkodliwy wpływ pandemii COVID-19. Inwestycje w infrastrukturę powinny być zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju turystyki, co w przyszłości przełoży się na wzrost osiągnięć tego regionu w tym zakresie oraz zmniejszy koszty funkcjonowania infrastruktury turystycznej. Pandemia COVID-19 paradoksalnie może stać się zatem szansą dla gospodarki Czarnogóry w zakresie absorpcji innowacji zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju, które będą silnie wpływały na korzyści gospodarcze w przyszłych latach.

Przykładem gałęzi przemysłu, która silnie odczuła skutki pandemii COVID-19 jest przemysł tekstylny-odzieżowy. Badania w Polsce wykazały jednak, że firmy z tej gałęzi były niejako zmuszone do rozwijania innych niż tradycyjne kanałów sprzedaży, czyli do rozwoju handlu elektronicznego, który pozwala na sprzedawanie tych samych wyrobów po znacząco niższych cenach. Jest on również dostępny przez 24 godziny na dobę, 7 dni w tygodniu i pozwala na oszczędność czasu. Pozostawia także mniejszy ślad węglowy od handlu tradycyjnego, co jest kluczowe z punktu widzenia ochrony środowiska. Można przewidywać, że firmy z badanego polskiego sektora tekstylny-odzieżowego będą stawiały na rozwiązania z zakresu cyfryzacji, projektowania cyfrowego i innych rozwiązań szeroko pojętego Przemysłu 4.0, takich jak np. automatyzacja procesów produkcyjnych. Nowo wprowadzane polityki na poziomie Unii Europejskiej, dotyczące gospodarki o obiegu zamkniętym (GOZ), będą narzucały producentom zapewnienie takiego projektowania wyrobów (tzw. eko-projektowania), które umożliwi ich wielokrotne wykorzystanie i/lub też możliwość ich bardzo łatwego recyklingu. W coraz większym stopniu producenci będą również musieli stosować mniej szkodliwe dla środowiska technologie produkcji, chociażby poprzez stosowanie zamkniętego obiegu wody, czy używać mniejszą ilość szkodliwych substancji chemicznych.

Ze względu na znaczący udział gałęzi tekstylny-odzieżowej w polskim PKB firmy nadal będą szukać wykwalifikowanych pracowników, szczególnie w tych obszarach, gdzie nie jest możliwe całkowite zautomatyzowanie produkcji. To z kolei powinno zwiększać zapotrzebowanie na konieczność kształcenia zarówno na poziomie zawodowym, technicznym, jak i wyższym, a także wpływać na konieczność zatrudniania pracowników z zagranicy, szczególnie z krajów bliskich

nam kulturowo – np. z Ukrainy. Po zakończeniu wojny możliwe również jest, że pracownicy z tego kraju będą, przynajmniej na początku, jeszcze intensywniej szukać pracy poza jego granicami w celu zgromadzenia kapitału do odbudowy zniszczonego dobytku. Wysoka inflacja (rosnące ceny surowców, energii i pracy ludzkiej) będzie miała coraz większe przełożenie na koszty produkcji firm z gałęzi tekstylna-odzieżowej, co z kolei w dłuższym terminie spowoduje również wzrost cen wyrobów końcowych zarówno w obszarze tekstyliów, jak i odzieży.

Wnioski wynikające z przeprowadzonych badań potwierdzają, że skutki pandemii COVID-19 odczuwalne są w zasadzie we wszystkich sferach aktywności gospodarczej Unii Europejskiej, a także krajów aspirujących do członkostwa w UE. Wyjątkiem jest handel elektroniczny i gospodarka cyfrowa. Realizacja Celów Zrównoważonego Rozwoju wymagać będzie głębokich przekształceń w gospodarce i sferze polityki w UE w okresie post-pandemicznym. Na dotychczas podejmowane wysiłki i osiągnięte rezultaty rzutować będzie również bardzo poważnie wojna w Ukrainie.